

Стефаун Йоунсон

САГА
ПРО МАЛОГО
Х'ЯЛТІ

Стефаун Йоунсон

САГА
ПРО МАЛОГО
Х'ЯЛТІ

Стефаун Йоунсон

САГА ПРО МАЛОГО Х'ЯЛТІ

ПОВІСТІ

Для середнього шкільного віку

Переклао з ісландської

ОЛЬГИ СЕНЮК

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1980

В этой книге современный исландский писатель рассказывает о жизни детей у себя на родине.

Полусирота Хьялти живет у чужих людей, сызмала привыкает к тяжелому труду, учится любить село и суровую исландскую природу, узнает сложные отношения между людьми.

Малюнки
ОРЕСТА ВЕРЕЙСЬКОГО

ДО ЮНИХ РАДЯНСЬКИХ ЧИТАЧІВ

Дорогі мої друзі!

Серед Атлантичного океану, біля самого Полярного кола, є острів з давніх-давен відомий усьому світові своїми вулканами, а ще більше — своєю кригою. Ось на цьому острові, що так і зветься Ісландією — тобто країною криги, — й минає життя малого Х'ялті.

Ісландський народ невеликий — усього сто вісімдесят тисяч чоловік, — але він палко любить свою країну та її сувору красу. Протягом довгих похмурих сторіч ісландці жили в жорстоких злиднях і нестатках. У країні шаленіли голод та епідемії, які часто забирали майже третину всього населення. Та найбільшим лихом для Ісландії був національний гніт. Понад шість з половиною сторіч датські королі й феодалі грабували й гнобили ісландський народ, але зламати його їм так і не пощастило. Всупереч намаганням володарів-датчан ісландці зуміли зберегти свої звичаї і свою давню мову, ту саму, якою колись розмовляли всі мешканці Скандінавії. Довго, дуже довго тривала героїчна боротьба за волю, і вона закінчилася перемогою Ісландії. Про це варто згадати, бо це була перемога не тільки маленького ісландського народу, а й успіх миролюбних народів усього світу.

Події, про які розповідає ця книжка, відбуваються в друге десятиріччя нашого століття. На той час в ісландському селі вже започаткувалися майбутні великі зміни, проте господарство селян, їхній побут і звичаї все ще мали патріархальний характер,

який у наші дні безслідно зник. І коли я писав книжку про хлопчика Х'ялті, то хотів розповісти маленьким ісландським читачам про той спосіб сільського життя, який уже почав відмирати, про покоління їхніх дідів та батьків.

Я намагався створити книжку, яка прищепила б дітям смак до доброї літератури, тому що, на превеликий жаль, чимало дитячих книжок, які виходять в Ісландії, можуть тільки знеохотити до хudoжньої літератури. Повісті для дітей треба писати так, щоб вони були цікаві й для юнацтва. Саме такою задумана книжка про малого Х'ялті.

Персонажі книжки — пррсті ісландці, що несуть вам дружне вітання від маленького народу з великого острова в Атлантичному океані. Так само як і у вашій країні, там живуть люди, які найбільше хочуть одного — зберегти мир в усьому світі. Багато добрих бажань буває в людини, але прагнення до миру тепер найсуттєвіше з усіх, і не тільки тому, звичайно, що лише в мирних умовах ми можемо читати книжки, які дають нам велику віху.

Ви, юні мої друзі, для яких я пишу ці рядки, так само як і ваші однолітки в цілому світі, мрієте про майбутнє. Мине небагато часу, і ви станете активними учасниками історичних звершень свого великого народу, які, я не маю в цьому сумніву, будуть успішно здійснені, якщо на землі збережеться мир. І нехай моє побажання великих успіхів прийде у ваш дім разом з повістями про ісландського хлопчика Х'ялті.

Стефаун Йоунсон

САГА ПРО МАЛОГО Х'ЯЛТІ

ПОДОРОЖНІ

Ми переїздимо.

Мені дев'ять років, і я на буланому коні долаю шлях до невідомого майбутнього.

Вечоріє. Холод добирається до тіла, хоч уже й весна. Вершини гір огортає сірий туман. Пасовиська на перший погляд ще жовтаво-бурі, тільки навколо хутірських будівель пробивається свіжа зелень. Та коли добре придивитися до них, то помічаєш, що з сухої, бляклої торішньої трави витикаються молоді пагінці. Мабуть, саме через ті соковиті стебельця вівці,

що пасуться вздовж дороги, не помічають нас, поки ми не під'їздимо до них зовсім близько. Тоді вони, чи то вловивши, як дрижить земля від стукоту копит, чи почувши протягле рипіння нашої підводи, злякано відскакують убік, вище на схил. Але недалеко. Трохи відбігши, вівці спиняються і стиха мекають. З поближного ярка викочуються білі клубочки, поспішають до своїх матерів і починають ссати їх. Мабуть, ці ягнятка народилися щойно вчора. Щоб добратися до молока, їм не треба припадати на колінця, як потім, пізнього літа. Тепер вони просто туляться до вівці і смоччуть забувши про все, тільки їхні білі хвостики моторно витанцювують на всі боки. А матері велично й гордо дивляться кудись повз подорожніх. Вони не бояться людей, не бояться навіть собаки, чорного кудлатого собаки, що, задерши хвоста, трюхикає попереду валки. Правда, це дуже чемний пес, в овеці справи він не втручається, зате майже не пропускає жодної придорожньої купини: довго обнюхує їх і кожну пособачому вшановує. Справивши свій обряд, пес очікує на вершників і знов трюхикає поперед них.

У нашій валці є один чоловік — худорлявий, довгобразий, без бороди, сіроокий, у картатому кашкеті, збитому набакир, на правий бік. Кінь у нього вороний, із зіркою на лобі. Сідло під чоловіком нове, та, мабуть, стремена прилаштовані нерівно, бо він перехняблюється і зводить угору одне плече. Так він і їде перехняблений цілу дорогу і весь час тримає за віжки Лису, гніду кобилу, запряжену в підводу. Кобилі дуже незручно, вона витягає голову вперед, мружить очі і водно шарпає віжки, бо залізні вудила муляють їй губи, на яких виступила зеленава піна.

Жінка у валці тримається то поряд з чоловіком, то вихоплюється вперед. Вона сидить у жіночому сідлі на каштановій кобилі із ще світлішою за шерсть гривною. Обличчя її не дуже видно, бо голова закутана в хустку. Жінка вбрана в чорну спідницю, всю обліплена кінською шерстю, бо коні линяють — їх навіть погладити страшно, жмутки шерсті так і приліпають до руки. Жінка невисока на зріст, з-під широкої спідниці видно її гарні, по-дівочому стрункі ноги, взуті в чорні черевики, що сягають за кісточки. Вона найвродливіша жінка з усіх, яких я знаю. Адже вона — моя мама. На колінах у неї сидить дівчинка, закутана в безліч одежин. Як глянеш на неї, то здається, що це просто якийсь клунок, але потім помічаєш носик і двоє оченят. Ця дівчинка — моя сестра Доура.

А ще у валці є хлопчик. Себто я сам, якого вся ця валка супроводжує, найважливіша тут особа — звичайно, з мого погляду. І, здається нам, дуже милий хлопчина, хоч, може, й не вельми вродливий: надто вже цікаво пнеться вгору його носик і надто вже він витріщає на все очі.

Як я згадував, кінь у мене буланий. Він увесь кошлатий, грива звисає обабіч шиї, а чубок на лобі такий густий та довгий, що затуляє йому очі. Я їду в сідлі. Стремена підтягнені вгору до краю, та однаково я не дістаю до них; вони метляються нижче моїх п'ят, а ноги смішно теліпаються, коли кінь пускається бігти.

На підводі складені наші пожитки: клунки з постілью і кована скриня. Вона дуже гарна, на ній намальовані троянди. Ліворуч від замка видно цифру «18», а праворуч — «86». Ця скриня багато бачила на своєму віку; ось і тепер вона знов переїздить, знов опиниться в новому житлі. З нею пов'язані мої спогади про ті будинки, де вона раніше стояла. Але тепер мені не до скрині. Я просто не маю часу про неї думати, бо перед очима в мене стільки всього нового. Не думаю я навіть про жовту скриньку, прилаштовану ззаду на підводі, хоч у ній сховані мої скарби. Скринька також переїздить. Старанно перев'язана навхрест мотузкою, вона зручно вместилася на задку підводи.

Коли ми поминаємо якийсь хутір, я показую на нього й питаю:

— Мамо, а що це за хутір?

Мама знає їх усі, і я також знаю їх, хоч ніколи не бачив. Я чув, що про них розповідали, і запам'ятав, як котрий називається. Навіть уявляв собі їх і ту місцевість, де вони розташовані. Виявляється, що насправді вони зовсім інакші.

Ми простуємо на південний захід і весь час віддаляємось від хуторів, розкиданих вище серед гір. Дорога біжить то твердим плоскогір'ям, що все заросло хвощем, колосником і мохом, то вкритими ялівцем пагорбами й мокрими видолинками між ними.

Ми спускаємось в улоговину, обабіч якої здіймаються гори. Нею тече струмочок — такий маленький, що ми кілька разів легко перебродимо його. Раптом краєвид ширшає: ми виїзимо улоговиною до річки, яка непомітно поглинає наш струмок. Тепер гори височать тільки праворуч, а з протилежного боку, на другому березі річки, видно вже тільки пагорби, вкриті сірими кущами, голими після зимових морозів.

Праворуч, серед широкої сіножаті, під горою стоїть хутір, ні, не один хутір — їх два, а поряд з ними, здіймаючись просто з землі, густо клубочиться пара¹. Я відразу здогадуюся, що це за хутори, можна й не питати, хоч я все-таки за два певності питаю.

Так, це справді Теплий Мочар.

Саме сюди нам і треба. Тут ми маємо зупинитися.

Не встигаю я й роздивитись навколо, як миттю все мінється. Я стаю дивовижно маленьким і безпорадним. Я не ра-

¹ Мається на увазі гейзер (гаряче джерело), на які багата Ісландія.

дий навіть, що живу на світі. На мої малі груди налягає тяжкий, болісний смуток, а горло стискає розпачлива туга за чимось, що вже ніколи не повернеться. Літній чоловік, що їде з нами в рипучому сідлі на вороному коні, вже не здається мені добрим. Ні, він страшний лиходій, такий страшний, що забирає мою єдину опору. Забирає від мене маму й сестру. Як мені далі жити на світі?

Мені залишилося побути з мамою доти, доки ми здолаємо той коротенький шмат дороги, що відділяє нас від хутора Теплий Мочар. Я все сподівався в душі, що станеться якась подія і змінить мою долю. Але дарма. Хвилина розлуки неблаганно наближається.

Ми звертаємо від річки і простуємо до хуторів. Нам треба переїхати мочар, з якого стирчить каміння. Земля вгинається під копитами коней. Хутори стоять на пригірку, дуже близько один від одного. Ми заїздимо на подвір'я Східного хутора.

Найперше я бачу жінку, що виходить з хати й ласкаво вітає нас,— усміхнену, радісну, присадкувату жінку з товстими руськими косами, що спадають їй на плечі. Вона відразу бере на руки Доуру, щоб мамі було легше злізти з коня.

— Добрий день, Інго, добрий день, сестро.

Вони цілуються два чи три, а може, й чотири рази. Потім жінка звертається до мене, хоч я й далі сиджу на коні.

— Оце він? Гарний хлопчик. То як там, синку, все гаразд? Мене звати Сольвейг, тепер, певне, я буду твоєю господинею. Ти радий?

Я нітрохи не радий. Я силкуюсь ворухити губами, щоб не здатися зовсім нечемним. Може, навіть хочу привітатися.

Жінка виплутує мене з ремінців на стременах і зсаджує на землю.

— Вже, нівроку, добренний опецьок,— каже вона.— Тебе звуть Х'ялті, правда?

Я киваю головою.

Жінка цілує мене в одну щоку, тоді в другу і ставить на кам'яні плити перед хатою. Їй ніколи зі мною панькатися. Вона звертається до чоловіка в чорному светрі, що стоїть на плитах, заклавши руки в кишені. Я аж тепер його помічаю.

— Йоугане,— каже вона,— нехай Лаллі кине щось коням, поки гості посидять у хаті. Прошу ласкаво, заходьте.

Чоловік, який вів за вуздечку запряженого в підводу коня, каже, що вже вечоріє, а до Костяничної Балки звідси недалеко — не варто, мовляв, розпрягати коня, та й завдавати клопоту з кавою. Колись іншим разом, ще, певне, буде нагода зайти. Але, звичайно, він дає себе вмовити й заходить до хати.

У дверях стоїть дівчинка й не зводять очей з прибулих. «Ось який він, той хлопчик!» Саме так, мабуть, думає вона.

— Заходьте, заходьте, будь ласка,— мовить Сольвейг.

Нас запрошують до світлиці. Там стоїть невеличкий орган, а на стінах висять картини. Але мені тепер не до них. У сінях, біля дверей до світлиці, ведуть сходи на горище. Якраз там, біля тих сходів, мені щастить учепитися за мамину спідницю, бо моя відвага ось-ось зійде нанівець.

Тремтячим голосом я кажу:

— Мамо, я не хочу тут лишатися. Я хочу бути з вами, мамо. Дозвольте мені повернутися до Узвізного!

— Цить, Х'ялті, дитино моя,— шепоче мама.— Не говори так голосно. Все владнається. Годі. Ми не можемо довше залишатися в Узвізному. Будь розумним хлопчиком і не засмулуй свої мами. Згадай, що ти мені обіцяв, синку.

Ох, навіщо було давати ту обіцянку! Я хотів лише показати, що в мене вистачить сили і відваги. Дарма! Але тепер, звичайно, я не признаюся, що вчинив дурницю. Ні, тільки тулюся до маминої спідниці і благаю:

— Мамусю, рідна, чого ми все переїздимо та переїздимо? Я хотів би залишитися в Узвізному.

На це в мами є багато відповідей. Що вона, мовляв, бідна жінка, всього лише наймичка. Я чую ці слова так часто, що вони вже не впливають на мене. Але тепер вона переконув мене інакше.

— Пам'ятаєш, Х'ялті, як торік ти хотів залишитися в Піщаному, коли ми переїздили до Узвізного?

— Так, хотів, але потім мені сподобалося в Узвізному.

— Тобі й тут сподобається, я певна.

— Ні, мамусю, я тут не залишуся, коли не буде ані вас, ані Доури. Ох, мамусю, любя, можна, я поїду з вами?

Мене вже не треба просити, щоб я говорив тихіше, я й так майже втратив голос. Ці слова я насилу вимовляю, їх чує тільки мама. Вона бере мене за руки, присідає і шепоче мені на вухо те, що я вже не раз чув:

— Х'ялті, дитино моя, постарайся бути чемним хлопчиком. Мама твоя бідна, мусить служити в чужих і не може тримати біля себе свого синочка, хоч як їй хотілося б. Мама дуже рада, що знайшлися добрі люди й дозволили тобі пожити в них. А крім того... крім того, синочку мій, ти будеш часто приходити до нас, а я з Доурою приходитиму до тебе. Звідси до Костяничної Балки недалеко, принаймні не дуже далеко. Згадай, Х'ялті, ти обіцяв мамі, що будеш завжди добрим хлопчиком. Постарайся задля мене. Не плач, дитино моя.

Я не зважуюсь більше нічого сказати. Мамин голос здається таким дивним, що мене раптом поймає страх.

Коло мами стоїть Доура в коротенькому синьому пальтечку, з-під якого видно рівненські дужі ніжки. Вона дивиться на мене великими блакитними очима і, хоч ще нічого не розуміє, все ж відчуває: щось тут діється негарзд. Доура вже не раз чула, що я житиму не з нею, а десь-інде, і мала б

уже звикнути до цієї думки, проте вона усвідомлює, що мені чогось погано, і мамі теж чогось погано, та й їй самій не краще. А коли так, Доура не бачить підстав приховувати свої почуття чи будь-що інше від цих чужих людей у цьому чужому хуторі. І вона починає голосно плакати.

— Мамо, мамо,— голосить Доура,— я не хочу, щоб Х'ялті тут залишався! Тут усе таке погане й нудне!

Мама зацітькує Доуру: хіба можна таке казати?

Доура не перестає плакати, зате мені щастить стримати сльози, що вже ладні от-от бризнути з очей. Хвилини розлуки не уникнути. Коли ті, хто порядкує світом, надумали зробити по-своєму, то хіба дитина щось змінить? Надаремна спроба, хоч вилий і ціле море сліз.

Поки я змагаюся з плачем, ми виходимо надвір. Забрати клунок з моєю постіллю і маленьку скриньку — незабарна справа. Двоє чоловіків у чотири руки швидко залагоджують її. Розв'язують вузли, розплутують мотузки і знов зав'язують усе як було. В мене небагато скарбів — тільки оця скринька. В ній сховані кілька більших і менших кісток — декотрі з них пофарбовані коров'ячим кізком — і дуже гарні черепашки. А ще там схований буквар.

Потім я прощаюся з мамою, а мешканці хутора стоять і

дивляться на нас. Мама цілує мене і благословляє. Я нічого не кажу. Тільки стою на плитах перед хатою, обхопивши руками мамину шийку, і мовчки тулюся до неї. Тоді поволі звільняюся з її обіймів, схиляюся по свою жовту скриньку, підіймаю її й хочу віднести в якесь безпечне місце. Нехай хоч ця скринька буде мені приятелем, якого в мене не віднімуть.

Але мені знов доводиться поставити її на землю, бо я забув попрощатися з Доурою. Вона, плачучи, кидається мені на шийку. Вона так і не перестала схлипувати, а тепер знов заплакала. Просто ридма. Мама вже вместилися в сідло, а Сольвейг, моя господиня, збирається подати їй на коліна дитину, проте, почувши її плач, опускає руки. На її круглому лиці з'являється усмішка, яка переходить у гримасу. Сольвейг не витримує й вигукуює:

— Господи, яка вередлива дитина!

— Так, дівчинка трохи вперта,— каже чоловік у чорному светрі і здвигає плечима.

— Ну годі, дитино, Х'ялті залишається тут зі мною, він буде жити в нас.

Доура вже не плаче, в неї ще тільки очі не висохли від сліз, але мене вона нізащо не хоче відпускати.

— Доню, хай тітка підійме тебе в сідло, — вмовляє її мама.

Доура не слухається. Вона ще міцніше тулиться до мене. Звичайно, це нічого не допоможе. Хіба одна маленька дівчинка може перешкодити дорослим учинити так, як вони надумали? Тут порядкує Сольвейг.

— Я зроду не бачила такої дитини, — каже вона й відриває Доурині ручки від моєї шиї.

Нашій плаксі доводиться здатись. Сольвейг дуже жінка, і моя сестричка миттю опиняється на колінах у матері. Не допомагають її благання, надаремне вона вимахує ногами. Але це єдине, чим вона може боронитися.

Коні рушають з місця, і колеса підводи знов котяться на захід. Лиса шарпає віжки, а чоловік на вороному коні перехняблюється в сідлі, і одне плече стирчить вище за друге. Жінка на буланому коні вихоплюється вперед, і дитячий плач затихає вдалині.

Вечоріє. Туман, що цілий день огортав вершини гір, починає розвіюватись, і над нами, просто над хутором, високо, дуже високо в небі, відслоняється клаптик блакиті.

Я стою на подвір'ї хутора Теплий Мочар, сам серед чужих людей. Не треба багато часу, щоб познайомитися з ними, бо їх тут мало. Чоловіка в чорному светрі звати Йоуган, він господар хутора. Його батьки також тут мешкають. Стару матір звати Гудрун, і вона дуже ласкава до мене. Старий батько не має на голові жодної волосини. Він зовсім лисий, зате має бороду, довгу, розкішну бороду. Він носить із собою велику табакерку і весь час нюхає табаку. Мені здається, що він хоче щось мені сказати. Мабуть, вважає мене несміливим і не знає, як підбадьорити.

Він довго дивиться на мене, погладжуючи сиву бороду, і врешті каже:

— Гай, гай, парубійку, а сила якась у тебе є?

Ні, сили в мене немає.

— Може, на свої роки ти й не слабак, бідолахо. Чоловіки повинні бути дужі, тоді нічого не бояться, навіть злих духів. Отож-бо.

— Дай спокій дитині, Гельгі,— каже бабуся, бо старого звати Гельгі.

Він сміється, його сива борода трясеться, а блакитні очі стають зовсім маленькі.

Крім цих людей, яких я змалював, на хуторі є ще дівчинка, що стоїть на порозі. Її звати Гельга, і їй дев'ять років. Ну й, нарешті, лишається ще Паллі, молодий парубок, що тут наймитує. У нього великі сірі очі, показний ніс, чорний густий чуб, а підборіддя й щоки вкриті чималим темним заростом. Його великі натружені руки звисають уздовж довгого худого тіла.

Як бачите, на хуторі небагато мешканців.

— Гельго, дитино,— каже Сольвейг,— пограйся з хлопчиком. Йому, сердешному, певне, сумно, що його мама поїхала.

— Так, йому, сердешному, певне, сумно,— мовить Йоуган. Він ледь здвигає плечима і слідом за дружиною заходить до хати.

І, несподівано для нас обох, ми з дівчинкою залишаємось на подвір'ї самі. Навряд чи добре було доручати мене маленькій дівчинці. Якийсь час ми мовчки дивимось одне на одне. Нам обом ніяково. Нарешті їй спадає чудова думка — показати мені хату. Що ж, я залюбки подивлюся її. Хата чимала. Крім світлиці, про яку я вже згадував, унизу є ще спальня господарів. Вона розташована з другого боку сіней, навпроти світлиці. Вгорі, на горищі, з південного боку, відгороджена невеличка кімнатка. Там живуть дід з бабою. З північного боку теж відгороджена кімнатка. Там тепер ніхто не спить, пояснює дівчинка. Посередині горища є ще дві кімнатки й сходи з поруччям, які зверху затуляються лядою.

— Тут спить Паллі,— каже дівчинка, заходячи до комірчини, розміщеної з західного боку. Там у стіні над ліжком є невеличке віконце.— Ти також будеш тут спати,— додає вона, показуючи на друге ліжко навпроти.

Тоді все ясно, більше в нас нема про що говорити.

У найближчій до входу частині хати, з північного боку, міститься кухня з відкритим вогнищем, а з південного боку — ще одна кухня, вже з невеличкою плитою. Тут мешканці хутора їдять, і звідси є вхід у підвал. А в підвалі є комора. В коморі стоять великі діжки. Одні з м'ясом, інші, мабуть, з обсмаленими головами й ніжками, а ще інші зі скиром¹. Стоять тут і шафи. Господиню, як уже згадувано, звати Сольвейг. Мені здається, що вона всім порядкує і в хаті, і надворі, а вже тут, у коморі, влада її безмежна. Дівчинка про це не каже, але й так видно, що тут усе нагадує про господиню. Скрізь тут присутній дух Сольвейг. Діжки з вигляду

¹ Скир — ісландський молочний напій.

схожі на неї, а з кожної полиці, з кожної шафи ніби долинає її впевнений голос. Я відчуваю все це, хоч думки мої заповнені іншим.

Настає вечір, і, опинившись нарешті в постелі, навпроти ліжка Паллі, я відразу ховаю голову глибше в подушку. Решта мешканців хутора теж лягають спати.

— Хлопчаина вже заснув,— навмання каже старий Гельгі, підіймаючись на горище.— Отож-бо. Пора йти на спочинок.

Коли в будинку западає тиша, мене обсідають думки, зринають один за одним спогади. І все про одне. Все про маму. На світі немає нікого кращого за неї. І ось вона поїхала. Поїхала з незнайомим чоловіком, а я залишився сам. Поїхала на захід, за високі гори, й повезла з собою на колінах Доуру. Згадую я також сестричку. Я ніби й досі чую її голос: «Х'ялті, братику, ходи погратися зі мною! Х'ялті, не дражни мене!»

Так, я згадую про сестричку: адже вона найдужче з сіх співчувала мені сьогодні. А все ж не Доурин образ постає переді мною, а мамин. Я чую у вухах її ласкавий шепіт, найкращий голос на світі. Мама просить, щоб я завжди був добрим. А коли нахиляється, щоб попрощатися зі мною, я відчуваю дивовижне тепло її щок. Вона така добра і така самотна... ох, така безмежно самотна.

Тепер мені ніхто не заважає. Лежачи в постелі, я не стри- мую сліз. Спершу вони спливають одна по одній, потім дедалі частіше, а тоді ллються без упину. Я ще глибше ховаю голову в подушку і з важкого смутку, жаліючи себе, тихо плачу. Так для мене, дев'ятирічного хлопця, починається перша ніч у чужій хаті.

ВІДСТУП

Ця книжка розповідає про малого Х'ялті, себто насправді про самого мене. Я надумав написати її, ласкавий читачу, тому, що знаю, як ти любиш книжки, і мені не байдуже, щоб саме ти будеш читати. Я хочу, щоб ти читав такі книжки, від яких станеш шляхетним, освіченим і розумним, і ти неодмінно станеш таким, якщо навчишся пізнавати самого себе і свій народ. Ця книжка й розповідає про ісландських дітей, про ісландський народ та його звичаї. Так треба писати книжки про Ісландію, і так вона написана. Мені не подобаються деякі книжки, які тобі дають читати, не подобаються через те, що вони нічого доброго тебе не навчать. Серед них є навіть такі, що, читаючи їх, ти з кожною книжкою стаєш дурнішим.

Мене звати Х'ялті Ганнессон, і я один із тих, кого ти зустрів сьогодні на вулиці. Може, ти зустрів мене ще вчора

або ж зустрінеш завтра. Але тобі, звичайно, й на думку не спаде, що я той самий Х'ялті, бо тепер я вже виріс великий. А коли починається ця повість, мені ще тільки дев'ять років. Я живу з матір'ю і маленькою сестрою. Мати моя молода вдова, звати її Інгіб'єрг. Задля своїх дітей вона наймитує по багатих хуторах у підгірних долинах. Свого батька я не пам'ятаю; він звався Ганнес і теж наймитував у цих місцях. Досі матері дозволяли тримати з собою обох дітей, але тепер вона не може знайти такої роботи. З однією дитиною треба було розлучитися. Мати спершу не знала, що їй роботи, і тоді я сказав:

— Поїду я, мамусю, адже я старший. Поїду я. Доура ще така мала. Хай вона залишається з вами. Я обіцяю, мамо, що не буду дуже сумувати.

Може, ця книжка й не повість, а швидше збірка окремих оповідань про те, що було зі мною, коли я приїхав на хутір

Теплий Мочар. Але всі разом вони становлять мою історію, так само як те, що ти пережив, становить твою історію.

У Теплому Мочарі мешкають дві родини в двох хуторах, розташованих на одному узгір'ї. Хоч від одного хутора до другого дуже близько, між ними стоїть стіна, яку важко здолати. Її спорудили самі мешканці, і вона дуже дивна. Ця стіна прозора, її зовсім не видно, та все ж вона є. І коли мешканці котрогось хутора дивляться на своїх сусідів, стіна їх спотворює. То дуже погана стіна. Коли Йоуган, господар Східного хутора, каже Сольвейг: «Яка ж погань той Гатлгрімур, правда, люба моя?» — то винна цьому та стіна, стіна розбрату й непорозуміння. Такої стіни простим оком не побачиш.

Про мешканців Східного хутора я вже дещо сказав. А в Західному хуторі господарюють Гатлгрімур і Гроуя. В них троє дітей — двоє хлопців, десь таких, як я, і дівчина років двадцяти. Її звали Сіґріда, а хлопців — Андреус і Оулафур. Дітям зі Східного й Західного хуторів не дозволяють гратися разом. Тільки Сіґріда може вільно, без перешкод, ходити від хутора до хутора. Тому Сіґгу всі дуже люблять.

Оце й увесь мій коротенький відступ. Хочу ще тільки пояснити, чому я розповідаю цю історію: не тому, що вона здається мені кращою за інші, а тому, що я її знаю краще за інші.

У НОВОМУ ОТОЧЕННІ

Увечері я заснув у сльозах, та коли настав ранок, їх не було вже й сліду. Я прокинувся веселий і бадьорий.

Надворі світить сонце. Кожна хвилина нового дня обіцяє якусь пригоду, бо ж весняні дні завжди повні пригод, коли тобі тільки дев'ять років.

Мешканці Східного хутора роблять кожен своє діло. Дівчинка, яку звати Гельга, має вигнати на пашу худобу — трьох корів і руду телицю. Такої ранньої весни худобі ще можна вільно пастись і на сіножатті біля хуторів. Трава ще зовсім мала, і хоч які господарі невдоволені, худоба з обох хуторів весь час сходиться в одну череду. Корови не вміють так думати, як люди. Між ними не буває суперечок. Вони дурні, кажуть про них.

Найперше мені загадують допомогти дівчинці вигнати з хліва корів. Потім вичистити в ньому. Долівка в хліву, викладена базальтовими плитами, нерівна й слизька. Такими самими плитами, тільки покладеними сторч, перегороджені стійла. Вичищати в хліву — нудна робота, але ж я маю помічницю.

— Ага, ви вичищаєте в хліву. Отож-бо, — каже старий Гельгі. — А хлопець тобі подобається, тезко?

— Подобається,— відповідає Гельга.

— Авжеж, і має подобатися, чому б ні. Атож. Ви маєте лопату. Добра річ. Коли ж я був хлопцем, про лопату ніхто й не знав, а в хліву однаково треба було вичищати, дітки.

— Як, дідусю, ви не мали лопати? — вражено питає Гельга.

— А не мав, ми про них і не знали. Тоді в хліву вичищали такою згрібачкою з коров'ячої або кінської лопатки. Отож-бо.

Потім старий звертається до мене:

— А тобі, парубійку, подобається наша дівчинка?

— Подобається,— відповідаю я.

— Атож, певне, що подобається. Дівчинка в нас непогана. А що ти скажеш про її діда? Ти, либонь, дуже його боїшся, га?

Ні, не боюся,— відповідаю я.

— Гм! Може, ти думаєш, що ми з тобою заприятелюємо?

— Думаю.

Атож, чому й ні. І якщо ти колись, от хоч би й нині, накришиш мені тютюну, то я тобі теж стану в пригоді: може, позичу своє сидельце, як ти захочеш поїхати до матері. Певне, що позичу. Отож-бо. Але кришити треба дрібненько, еге ж, і добре натоптати капшучок. Ну, то що ти на це скажеш, парубійку? Хочеш зараз кришити? Не відкладаєш? Нехай буде й так, у мене залишилася тільки пучечка тютюну.

І я йду зі старим Гельгі до хати. Він дає мені в руки дощечку та ніж. Тоді відрізає довгий брусочок пресованого тютюну, кладе на дощечку й починає дрібно кришити.

— Ось так, парубійку, а тепер криши сам. І поквапся. Отож-бо. Криши, поки спітнієш, і гляди, щоб піт не капав у тютюн. Бо як зіпсуєш мені тютюн, то я поскаржуся на тебе сислуманові¹. Сислуман — мій син, парубійку, і добре вмів кришити тютюн. Він часто кришив його мені. Ти також можеш стати сислуманом, бо кришиш тютюн. Отож-бо.

Я сідаю на ліжко, прилаштовую дощечку на скриньку й починаю одноманітно водити ножем по бруску. Надворі світить сонце і зігріває землю своїм промінням.

— Що я бачу, Гельгі? Знов твої ліньки. Ти загадав хлопцеві кришити для тебе тютюн?

Це каже бабуся, що навідалася до нас на горище.

— Атож, нехай трохи пособить мені, йому з того тільки буде користь. Я йому за те позичу сидельце, як він колись дістане дозвіл поїхати до матері.

— А ти певен, Гельгі, що Сольвейг не має для нього іншої

¹ Сислуман — урядова особа, що виконує обов'язки судді, поліція і податкового інспектора в «сислі» — одній із двадцяти округ, на які поділена Ісландія.

роботи? Бережись, синку, цього діда, він ледачиться накришити собі тютюну і радий, щоб інші мозолились замість нього.

— Ну, Гудрун, не псуй хлопця. Ми з ним приятелі, він сам сказав мені. Сказав, що ми заприятелюємо, і ми справді заприятелювали. Отож-бо.

Я кришу далі. Спершу робота посувається так, як треба. Час спливає, в кімнаті старих цокає годинник, і його стрілки швидко біжать по колу. Та поступово все міняється. Руки стомлюються від одноманітних рухів сюди й туди, плечі німіють, і ніж уже не ходить так рівно, як перше. Як було б приємно робити щось інше, скажімо, вийти надвір і погратися з дівчинкою або поглянути на другий хутір, познайомитися з його мешканцями й поговорити з хлопцями, яких я там бачив.

Час минає повільно, аж розпач бере, хвилини так розтягуються, що обертаються в суцільну нуднющу вічність, і що довше я кришу, то більшим мені здається брусок. Йому нема кінця. Мабуть, його ніколи не можна буде покрити. Коли так, краще думати про щось інше — про маму, про Доуру. Та коли я починаю думати про них, ніж у руках зовсім замирає, хоч він не думає разом зі мною.

Поки я так мордуюсь, на горище навідується Сольвейг, господиня.

— Ти тут? — питає вона.

Я нічого не відповідаю — адже вона сама бачить, що я тут.

— Це тобі Гельгі загадав, га?

— Так, — тихо відповідаю я. Хтозна, може, вона подумає, що це мій капшук і що це я нюхаю табаку.

— Мені здається, що тобі краще було б вичистити в хліву разом з Гельгою, — мовить Сольвейг, і в її голосі бринить невдоволення.

— Ми вже вичистили, — відповідаю я.

— Он як, уже вичистили. То треба було спитати чоловіків, чи ти їм не потрібен. Тут усі повинні працювати.

— То мені можна кинути тютюн? — питаюся я, бо сподіваюся, що вона скаже «так».

Але вона не каже «так», навпаки.

— Ні, криши далі. Роби те, що тобі загадав Гельгі. Він, певне, вважає, що може тут кожним порядкувати.

З цими словами Сольвейг залишає мене. Я кришу тютюн, а час ніби застиг, ніби я сиджу тисячу років. Нарешті зі своєї кімнатки до мене заходить бабуся.

— Що тобі казала Сольвейг?

— Тільки питалася, чи це Гельгі загадав мені кришити тютюн.

— Он як. Може, краще я сама докришу його, синку? А ти біжи надвір. Там на сіножаті стоїть гніда кобила з лошатком.

Воно народилося цієї ночі. Гельга вже побігла дивитися. І тобі теж, певне, кортить.

— Гельгі загадав мені кришити тютюн,— опираюсь я.

— Дарма, я йому скажу. І сама докришу. О, та ти вже кінчаш! Давай, я вже докришу його за тебе.

Вона ласкаво гладить мене по щоці, і я відчуваю приємне тепло й доброту, якою променіє ця лагідна жінка. Мені хочеться кинутись їй на шию і цілком віддатися під її владу, я ж бо такий самотній у цьому чужому хуторі. Але я не кидаюся. Навіть не дякую їй, тільки стою і дивлюся на неї очима, повними сліз. Бабуся всміхається і легенько підштовхує мене за плечі. Мабуть, вона думає, що я плачу з вдячності, тому, що звільнився від нудної роботи. Якщо так, то вона помиляється. Сльози мої означають зовсім інше, щось багато більше.

За столом, коли ми сідаємо снідати, Сольвейг питає чоловіка, що він сьогодні думає робити.

— Не знаю,— каже Йоуган, відкладаючи тріскову голову, яку він саме розламає.— Ми з Паллі почали лагодити огорожу й прибирати місце, де стоїть сіно. Думаю кінчати цю роботу.

— Воно так,— каже Сольвейг.— Звичайно, я не втручаюся в твої справи, але мені здається, що слід було б винести гній з кошар. Треба скористатися гарною погодою і просушити його. Хтозна, чи довго ще буде сонце.

— І то правда,— погоджується Йоуган, дивлячись у вікно.

— І тепер є кому підносити гній до дверей,— всміхаючись, додає Сольвейг і поглядає на мене.

Отож ми беремося до гною. Паллі нарізує його лопатою на квадратів брили, я ношу до дверей, а там Йоуган складає на тачку й вивозить з кошари на сіножать. Старий Гельгі з онукою ріжуть його там на тоненькі плиточки й розкладають по траві. Через кілька днів, а може, навіть завтра, плиточки так підсохнуть, що їх поставлять сторч по дві, зіперши одну на одну, і залишать сушитись далі. Тоді складуть у хатки і так гній досихатиме. А вже сухий звезуть на подвір'я і складуть у великі стоси під збудованим для них піддашком. Усе це я вже давно знаю.

Носити гній поперед себе — важка робота. Поки Паллі ріже його близько від дверей, ще нічого. Та коли він віддаляється вглиб кошари, мені стає важче. Щоб устигати за Паллі, мені доводиться бігати туди й назад. Кожна брила гною така важка, що я натужуюсь з усієї сили, аби підняти її, тоді двигаю її до дверей. З обличчя в мене градом котиться піт, сорочка прилипає до тіла, я занурюю руки майже по лікті в чорний овечий гній і вимащуюсь ним від грудей до колін. Я сам стаю брилою гною. Ідкий дух б'є мені в ніс, я не бачу нічого, крім гною, безконечного гною, і думаю тіль-

ки про те, щоб донести його до дверей. Я поспішаю, щоб устигати за Паллі, натужую всю свою силу, та дарма. В кошарі набирається дедалі більше квадратних брил.

— Швидше, хлопче, швидше, я чекаю з тачкою, — каже Йоуган і зазирає з дверей досередини.

Паллі влаштовує собі перепочинок. Він сідає на ясла, впирається ногами в переділку між стійлами і крутить у руках лопату. Потім мовчки, неквапом підводиться з ясел, бере на лопату брилу гною і несе до дверей. Тоді ще одну і ще одну. Коли Йоуган відвозить повну тачку, Паллі каже:

— Не подужаєш ти, бідолахо. Це каторжна робота для дев'ятирічної дитини.

І він далі носить гній, стиха бурмочучи:

— Нічого собі вигадали дитячу роботу. Тут у дорослого очі вилізуть на лоба, як він цілий день бігатиме з таким тягарем на оберемку, не те що в дитини. І так завжди: висотують із тебе жили, а платять чорною невдячністю. Невже цьому не буде кінця? Хай би та кобила сама спробувала поносити гній. Я залюбки подивлюся, як двигтатиме на ній сало. Нічого, при нагоді я їй усе викажу.

Я мовчу, але відразу переймаюсь до Паллі прихильністю і працею, скільки стає мені снаги. Ні, я не відступлю, хоч би й поплатився життям. І я певен, що ця праця таки буде коштувати мені життя. Та хіба комусь мене шкода?

Нам треба вичистити три кошари, та до того часу, коли Сольвейг приносить нам кави, ми встигаємо винести тільки половину гною з першої. А я вже падаю з утоми, руки й ноги не слухаються мене, в голові паморочиться. Я зовсім не хочу кави, але, звичайно, треба пити, щоб ніхто не помітив, що зі мною діється.

Ми сідаємо під стіною кошари навколо Сольвейг, що наливає нам по чашці чорної кави й дає по грудочці цукру.

— Ну, як ваш помічник? — питає вона.

— Нічого. Сяк-так пособляє, — сміється Йоуган, що, вже напившись, простягається на землі.

— Ти що, не встигавш? — питає Сольвейг, обернувшись до мене.

— Ні, — тихо відповідаю я, майже крізь сльози.

— От тобі й маєш. Аби ти побачив, як старався Стейн, той хлопець, що мешкав у нас позаторік. Усі люди повинні працювати, як хочуть, щоб їх шанували. Нема чого плакати через це, хлопче.

Невже я плачу? Я й гадки не мав плакати.

— Носити брили до дверей — важка робота, — зауважує старий Гельгі. — Найважча, мабуть, з того всього, що роблять коло гною, — додає він, засовуючи в ніс пучку тютюну й пригладжуючи свою бороду.

— А я вважаю, що для чоловіка вона не важка, навіть для

малого хлопця, — мовить Сольвейг і збирає чашки, з яких ми пили каву.

Западає мовчанка. Паллі дивиться кудись на мочар, певне, готується вивісти Сольвейг усе те, що намірявся, бо трапляється нагода. Та ні, мабуть, надумав трохи почекати, в кожному разі він не розтуляє рота. Видно, коли Сольвейг щось каже, ніхто не зважується їй заперечити. Я відчуваю, що й мені краще бути з нею в добрих стосунках.

Скоро ми знов повертаємось до кошари. Я беруся носити гній, Паллі нарізує його. Ми обидва мовчимо. Брил стає дедалі більше, я не встигаю. Я шалено бігаю до дверей і назад, наче з'їхав з глузду. Мабуть, я справді з'їхав з глузду: перед очима в мене суцільний туман, у якому, немов страшні потвори, плавають квадратні брили гною.

Нарешті мені пощастило, несподівано трапилась нагода трошки відпочити.

Сталось лихо, велике, просто-таки страшне лихо.

Лошатко гнідої кобили, на яке ми з Гельгою ходили дивитись вранці, загинуло. Воно втонуло в ямі на торфовищі біля хутора, і тепер його мати стоїть над тією ямою, не здатна оживити його. Мені навіть здається, що вона плаче.

Та лиха не буває без добра. Це лихо дає нам приємний

перепочинок від гною. Паллі доводиться відкласти лопату і йти витягати з ями лоша.

Лошатко теж гніде. Певне, з нього виріс би гарний кінь. Нам з Гельгою велять відвести коней до річки, у видолинок, що зветься Широкою Балкою. Ми навіть раді цьому. Гніду кобилу доводиться тягти силоміць: вона нізачо не хоче залишати своє лошатко. Йї здається, що воно дуже гарне, навіть і мертве. Дивлячись на неї, Гельга починає плакати. В долині я тримаю кобилу за вуздечку. Вона страхітливо ірже, і я трохи боюся її. Може, вона мене вдарить? Або вкусить? Аби вже швидше її можна було пустити. Гельга теж скиглить над вухом.

Нарешті нам кажуть відпустити гніду. Паллі і Йоуган уже оббідували лоша, а його самого закопали. Кобила, відчувши, що її не тримають, відразу мчить на торфовище. Решта коней кидаються за нею, а позад них біжимо й ми з Гельгою. Кобила метається навколо ями, занурює писк у скаламучену воду, пильно обнюхує місце, де лежало лошатко, губить вуздечку. Вона у відчаї. Це, звичайно, люди винні, що її лошатко загинуло, люди відняли його в неї. Кобила задирає голову, шалено водить навколо очима, ірже, трішки відбігає, тикається писком у землю, зриває з купини кілька травинок, підводить голову і знов мчить до ями. Відолашна Гніда, яке страшне в неї горе!

Настає вечір, сонце сховалося за гори. Ми скінчили роботу, і я стою сам на подвір'ї. Повітря наче застигло, і навколо така тиша, що виразно чути дзюрчання потічка ген у кінці сіножати, де його русло звужується. Ми вичистили сьогодні півтори кошари, а проте я живий. Звичайно, я страшенно втомлений, то й що? Втома мене.

Я бачу, як у сусідньому хуторі двоє хлопців граються у квача зі своєю сестрою Сіггою. Я ще не знайомий з тими хлопцями. Мені до них байдуже. Хоч ні, таки цікаво було б познайомитися. Але вони вдають, ніби зовсім не бачать мене.

Неподалик хатніх дверей у земляному валу, що оточує город, є пройма. Через неї перекинута товста жердина, на якій тепер сушиться шкура з лошати. Ось тобі й гнідий кінь! Уява моя розпалюється. Це вже не шкура загиблого лошати, а гнідий кінь з гривою і хвостом, з копитами — такий як і належить бути доброму коневі. Він ладен хоч зараз рушати в дорогу, тільки чекає на мене. Хіба можна втриматися від такої спокуси?

Я стрибаю на коня і мчу в широкий світ.

Біля одного причілка хати стоїть повітка. І коли я лечу, тримаючись за гриву, підostroжуючи ногами шкуру, кінці якої метляються піді мною, з-за рогу повітки з'являються старий Гельгі з онукою. Я, звичайно, вдаю, що не бачу їх, і їду далі.

— Диви, якого гарного коника ти собі придбав, парубійку — каже старий Гельгі.— Гляди лишень, щоб він тебе не скинув.

Я вдаю, що нічого не чую. Широ казати, я не люблю, коли хтось витріщає на мене очі. Я зовсім не певен, що вони здатні поцінувати мого коня. Мені відразу легшає на серці, як старий Гельгі звертає до хатніх дверей і зникає в них. Але дівчинка залишається стояти й пильно стежить за моєю їздою. Виходить не так уже й погано. Я намагаюся сидіти на коні, мов справжній їздець, бо, признаюся, Гельга мені дуже подобається. Вона гарненька, а особливо тепер, коли вмилася й причесалась. Її русяві коси дуже личать до картої сукенки. Мені хочеться, щоб у її блакитних очах я здавався героєм. Хай дивиться! Ось мій кінь рветься вперед, закушує вудила, шарпає вуздечку, так мчить, що я ледве тримаюся в сідлі. Але Гельга+заступає мені дорогу й каже:

— Х'ялті, дай мені трохи покататися, чуєш, дай!

Я, звичайно, дам їй проїхати, якщо вона зможе втримати мого коня. Але я зволікаю з відповіддю. Дорога випала така погана, що гнідий страшенно підкидає мене в сідлі. Поки ми не виберемося на рівне місце, дівчина не всидить на ньому.

— Ну дай мені покататися, Х'ялті! Я дуже тебе прошу,— наполягає Гельга.

Я злягу на землю.

— Тільки трішечки,— кажу їй.— І обережно, він дуже норовистий.

Дівчина сідає на коня.

— Не сіпай його так,— кажу я.— І не горбся.

— Не втручайся, це не твоє діло! Вйю, вйю! — гукає Гельга і б'є коня ногами в боки.

Я вважаю, що цього не можна робити, гнідий і так надто норовистий. І кажу їй про це. Та леле, де тепер ділася її покірність! Гельжина зухвалість мені не подобається, а крім того, мені треба їхати далі. Тому я наказую їй негайно злязти з коня.

Та вона ще дужче огризається.

— Мовчи, ти й так довго їхав.

— Стривай-но,— кажу я лагідно,— я ж тобі дозволив тільки трішечки покататися. А тепер пусти мене.

— Ова,— відповідає вона,— потрібен мені твій дозвіл! Шкура ж бо не твоя. Вйю! Вйю! Шкура татова. Жердина теж татова. І вал татів. Я можу їхати, скільки захочу. Вйю! Вйю!

Вона вигецує, вихитується, і мені вже не вистачає терпцю дивитися на її кривляння. Я поспішаю, а що вона не віддає коня з доброї волі, то доведеться пригрозити їй.

— Я скину тебе, якщо ти не злізеш.

— Ану спробуй, поганцю! — кричить вона, і в її очах спаляють недобрі іскри.— Спробуй, голодранцю, старчення, ану!

Щось сколихує мені груди. Не знаю, що саме, та й ніколи мені доскіпуватися. Я підбігаю до Гельги і, схопивши її за ногу, щосили підкидаю вгору. Гельга зойкає і відразу зникає. Кінь також зникає, а за валом, на мокрій грядці, лежить доллиць дівчинка, прим'явши під собою шкуру, і зверху на ній жердина. Щоправда, Гельга лежить недовго. За мить вона схоплюється, починає мене лаяти й голосно ревти. Вона вже не така гарна, та ще й замащена: обличчя в глині, коси й сукенка також. Не перестаючи плакати, вона біжить до хати. Мене чекає біда.

Я на превелику силу ставлю жердину на місце, потім вішаю на неї шкуру, щоб усе було так, як досі. Але не все так виходить, як я хочу. Мій кінь тепер уже не кінь, а просто шкура загиблого лошати. Я стою біля неї і не знаю, що мені робити. Подумки я кличу на допомогу то маму, то всемогутнього бога, але ніхто з них мене не чує, вони обоє так далеко.

Мене гукають до хати. В дверях стоїть Сольвейг. Нічого й казати, я страшенно наляканий. Я зиркаю на Сольвейг, та по

ній нічого не видно. Обличчя в неї суворе, але, здається, не дуже сердите. Я йду за нею до кухні, де всі вже сіли до столу. Звідти ведуть кам'яні східці в льох. Сольвейг показує мені на них. Я слухняно спускаюся вниз. Потім починається суд. Моє серце, звичайно тихеньке, тепер стукотить так гучно, що Сольвейг мала б почути його, якщо вона не глуха. Та, видно, вона глухувата до стукоту чужого серця, бо не звертає на нього ніякої уваги.

Я кажу їй, що не винен. Бо й сам переконаний, що не винен. Я не хотів зробити Гельзі ніякої кривди.

— Дарма ти відмагаєшся, хлопче. Гельга мені показувала, що ти їй зробив,— спокійно, але твердо мовить Сольвейг.

Вона тримає мене за руки й міряє колкочим поглядом. Усмішка, що звичайно грає на її круглому лиці, зникає, в кутиках губ залягають недобрі зморшки.

— Шкода, що ти виявився таким поганим, Х'ялті,— веде вона далі.— Якби я була твоя матір'ю, то звеліла б тобі спустити штанці і врзала б оцим пару гарячих.— Вона показує на березовий віник, яким підмітає долівку в льоху.— Та оскільки ти щойно приїхав, я не хочу карати тебе так жорстоко, думаю; що вистачить і цього.

І Сольвейг навідліг дає мені ляпаса.

До геройства мені, звичайно, далеко. Ляпас не дуже сильний, і мені не хтозна як болить, але я починаю плакати. Я і страшенно наляканий, і сердитий на господиню, а яка в мене ще є оборона, крім сліз? І я ридаю ридма.

Сольвейг спершу не зважає на мій плач, потім хапає мене за руку й тягне до столу.

На, їж вечерю,— каже вона і підсовує приготовану для мене тарілку.— Їж-бо, ну! Що, не хочеш?

Я справді не хочу їсти. Не маю ніякісінького бажання.

— Годі тобі, Х'ялті, годі любий,— каже вона вже куди ласкавіше і знов усміхається.— Їж, дитино моя. І забудьмо про все, що сталося. Тільки пообіцяй, що надалі будеш чемний. А тепер їж, голубе, тобі треба рости. Ти сьогодні добре працював і дуже старався. Поїж трохи каші.

Я не відповідаю їй, а плачу далі. Переконавшись, що я не здамся на її намову, Сольвейг бере мене за плече, легенько підштовхує до сходів і веде нагору до моєї кімнати.

— Що ж, синку, коли ти такий ображений, то краще лягай спати,— мовить вона.

Мені не треба казати цього двічі. Не перестаючи плакати, я роздягаюся на краю ліжка й лягаю.

Паллі й собі вкладається спати, і старі, мабуть, також. Я намагаюся плакати нечутно. Власне, вже не плачу, а тільки схлипаю. Надто я сердитий, щоб плакати. Сердитий на всіх. Навіть на маму, що поїхала від мене. А все ж кличу її і благаю, щоб вона дозволила мені бути з нею. «Приїдьте, ма

мусю, й заберіть мене!» — проказую я раз по раз. Сердитий я й на бога. Має ж він знати, що я не винен, що я не хотів кривдити Гельгу! Але той бог, хоч скільки його проси, ніколи не слухає мене. Та найдужче я сердитий на Сольвейг. Ніколи їй не забуду, що вона мене біла. Я ненавиджу її, хочу помститися на ній. А що не маю сили, то, хоч і сердитий на бога, знов звертаюся до нього. Моя молитва дуже дивна, просто блюзнірська, бо мене душать сльози і лють.

— Боже милосердний, зроби так, щоб Сольвейг померла. Зроби мене дужим, щоб я міг розшматувати й розтоптати її. Зроби мене великою людиною, хай їй буде соромно, що вона мене біла. Ні, боже, нехай вона живе, тільки хай вибачиться переді мною.

Так я молюся, якщо ці слова можна назвати молитвою. Але не маю сили довго просити бога і знов плачу. Смертельна ненависть поступається почуттю безнадії. Я починаю жаліти сам себе.

— О мамусю,— зітхаючи, скликую я.

Тієї миті чиясь м'якенька рука лягає мені на голову, і я чую дивовижний, ласкавий голос:

— Х'ялті, тобі погано, бідолахо? Сердешний сирота! Спробуй заснути.

Я зводжу заплакані очі. Невже, прийшла мама? Ні, то бабуса Гудрун. Вона стоїть біля мого ліжка в довгій чорній спідниці і білій нічній кофті.

— Сердешний сирота! — каже вона й ніжно гладить мене по голові. Тоді засовує руку в кишеньку, витягає велику червону цукерку і дає мені: — Спробуй заснути,— ще раз каже вона і йде до своєї кімнати.

Навіть у її ході чути мирний спокій.

Бабуса Гудрун приносить з собою стільки ласки й тепла, стільки спокою, що в моїх грудях улягається біль, тане смутку і почуття самоти. Я смочу цукерку, і поволі мій жаль минає. Я заплющую очі. Тепер найкраще заснути.

— Ти спиш, Х'ялті? — питає хтось біля мого ліжка.

Я знов розплющую очі. Це Сольвейг. Вона стоїть біля мене і тримає в одній руці тарілочку, а в другій склянку молока.

— Мені прикро, що ти ліг без вечері. Ти, либонь, дуже голодний? На, з'їж цей шматок хліба й випий склянку молока, любий.

Я підводжуся, гордощі мої десь ділися, гнів також пересівся, а смутку наче й не було. Я беруся до їжі.

Сольвейг стоїть біля мене, поки я вечеряю. Вона намастила мені хліб маслом і баранячим паштетом. Він мені дуже смакує. Попроївши, я дякую їй за вечерю. Сольвейг плеще мене по щоці й тієї миті помічає червону цукерку. Обличчя її враз міняється.

— Хто її тобі дав? — питає вона.

Я кажу хто.

— Он як,— холодно зауважує Сольвейг і квапливо виходить.— На добраніч, Х'ялті,— додає вона, зачиняючи за собою ляду на горище.

Тепер саме та пора року, коли ночі все коротшають і коротшають і після заходу сонця видно, як удень. Тільки що світло якесь примарне, тривожне¹.

На другому ліжку хропе Паллі, за вікном панує весняна ніч, а на даху будинку заводить свою пісню білобровий дрізд. Можє, він співатиме її до ранку.

Сльози в мене висушли. Я проказую «Отче наш» і прошу бога берегти мою маму.

— І Доуру також,— додаю я.

Потім засинаю.

МЕШКАНЦІ ХУТОРА

Минає небагато часу, і я трохи звикаю до хутора Теплий Мочар. Але все ж таки інколи дуже сумую за мамою.

Я дедалі краще знайомлюся з мешканцями хутора і краще пізнаю їхню вдачу.

Старий Гельгі веселий і жвавий дідусь. Завжди любить пожартувати. Разом з ним робити щось приємно й легко.

Його дружина Гудрун дуже спокійна, ласкава й привітна. Розмовляти вона не любить, а коли вже щось каже, їй ніхто не заперечує. Навіть Сольвейг мусить погоджуватися з її думкою.

Паллі якийсь дивний. Я його не можу збагнути. На людях він мовчазний, а коли ми вдвох, без кінця торохтить. На жаль, усе на світі влаштоване не так, як би йому хотілося, за винятком того, що належить йому. Авжеж, Паллі має верхового коня — гнідого з білими латками. Ще коли я тільки приїхав на хутір, Паллі розповів мені багато цікавого про свого коня — Красого. Він напрочуд розумний. Має більше глузду, ніж декотрі люди. Чвалом він мчить швидше за будь-якого коня в сислі. Клусом також біжить найкраще, навдивовижу легко й м'яко. Авжеж, Красий — чудовий кінь.

— Але йому, бідоласі, доводиться страждати через те, що його господар — нужденний злидар, убогий наймит, який не заслуговує навіть того, щоб у нього був добрий кінь,— нарікає Паллі.

Через те Красому ведеться не так гарно, як він заслуговує, через те йому доводиться їсти потерть, тим часом як багаті господарі дають своїм коням найкраще сіно. Паллі розпові-

¹ В Ісландії з травня до серпня тривають білі ночі.

дає все це не жартома. Мені здається, що на очах у нього виступають сльози, коли він заводить мову про свого коня.

— А якби ти був господарем, — цікавлюся я, — то давав би Красому найкращого сина?

— Ще й питаєш! — відповідає Паллі, потім задумується й додає: — Та навіряд чи я стану коли господарем.

Паллі має ще й кілька овець. Теж незвичайних. Але їм судилася така сама доля, що й Красому. Вони теж мусять страждати через те, що їхній господар — злидар злидарем. Навіть таке буває, що Паллі доводиться купувати їм харч на інших хуторах. Отак бути наймитом і не мати нічого свого. Працюєш, не покладаєш рук, а тобі платять чорною невдячністю, — ось яка доля в наймита.

Але не вічно він наймитуватиме. Паудла Йоунссона чекає інше життя.

— Що ж ти думаєш робити, коли не хочеш стати господарем? — питаю я.

На це в Паллі вже давно готова відповідь. Він думає податися на південь. До моря. Там і краще платять і не дивляться на робітника згорда, як тут. Коли так, то й я поїду до моря, як виросту.

Йоуган, господар хутора, дуже відрізняється від Паллі. По-перше, тому, що Йоуган має хутір, а Паллі не має. По-друге, Паллі любить розмовляти зі мною, коли ми самі, а Йоуган не любить. Йоуган звичайно мовчить, як німий, коли ми самі. Я подумав би, що він завжди чогось сердиться, якби не знав, що в нього взагалі така звичка. Але сердиться Йоуган рідко, він мовчить, бо не має чого сказати. Все, що треба, за нього каже Сольвейг. Вона говорить за них обох. Коли вона в доброму гуморі — а добрий гумор у неї буває майже завжди, — вона говорить не вгаваючи і при цьому всміхається. А коли в поганому, то також говорить не вгаваючи, але вже не всміхається. Коли Сольвейг у поганому гуморі, вона люта, мов відьма, і може виляяти кожного, крім своєї свекрухи Гудрун. Її Сольвейг ніколи не лає і, либонь, саме тому й рідко розмовляє з нею.

Якщо Паллі недалеко й може її почути, Сольвейг полюбляє без кінця торочити, як тепер дорого коштує тримати наймитів та які вони стали вибагливі, і дивуватись, що в Ісландії й досі тримаються хутори. Сольвейг дуже поганой думки й

про тих, кому забаглося виїхати з хутора в Рейк'явік. То, мовляв, нікчемні люди. Так само кажуть про них і решта мешканців хутора: Йоуган, старий Гельгі і Гудрун. А якщо й Гудрун так думає, то це правда. Тому я вже не хочу їхати до моря, коли виросту. Лише Паллі не згоден з ними, але не каже їм цього, тільки його чорний чуб якийсь дивно їжачиться і він стає ще похмуріший на виду, ніж звичайно. Мене Паллі цим трохи дивує. Ніколи він нікому не скаже того, що думає. Наодинці зі мною Паллі самовпевнений, нахваляється сказати Сольвейг бозна-що, але звичайно втрачає відвагу, коли доходить до зустрічі з нею.

Певна річ, я не забув, що через Гельгу дістав недавно лясаса. Ні, цього я не забув, але вже не гніваюся на неї, бо вона така гарна. Коли я виросту і Гельга також виросте, я попрошу її стати моєю дружиною і цілуватиму її просто в уста, бо ж вона така гарна. Тоді ми будемо жити разом насправді, а не на іграшки, як тепер. Ага, я забув сказати, що трохи вище за сіножаттю, там, де рівнина переходить у пагорби, є довга пласка скеля, схожа на полицю. Нею біжить добре втоптана стежка, що кінчається десь далеко під горою біля літньої загороди для худоби. Я ще там не був. На тій скелі, осторонь від стежки, ми з Гельгою маємо власний хутір. Тобто хутір її, але вона радо прийняла й мене до спілки. Гельга успадкувала той хутір від батька, що мешкав там колись зі своїм братом, ще як вони були дітьми й не мали справжніх хуторів. Поки Гельга заволоділа хутором, він стояв пустою. Власне, це вже не хутір, а руїни хутора, рештки того, що колись було хутором. Там ще лишилась тільки вгрузла в землю хижка, куди насилу можна залізти рачки. Одне слово, ви вже, мабуть, здогадались, що хутір цей не справжній.

Зветься він Уступ, тому що й ця пласка скеля, і такі самі довколишні скелі називають уступами. Ми з Гельгою вирішили полагодити хату та й інші хутірські будівлі. Бо вони нам дуже потрібні, адже ми маємо багато худоби — тобто рогів і кісток. Ми з Гельгою не злидарі.

Неподалік, на уступі, що весь заріс травою, діти з Західного хутора теж мають хату. Щоправда, тільки двоє хлопців, бо третя, Сігга, вже перестала гратися в хутори. Я ще не розмовляв з тими хлопцями. Вони мене уникають, та я й сам не кваплюсь знайомитися з ними. Гельга, з якою я граюся, вигадала їм дуже влучні прізвиська.

— Адді-верства і Оулі-підсвинок — отак я їх і зву, — каже вона.

Брати зовсім не схожі один на одного, тільки й того, що обидва хлопці. Андреус дивовижно довгий, тонкий і худий. Він дуже жвавий, меткий на язик і має гострі сірі очі. Оулі дивовижно короткий, товстий, неповороткий, і, щоб сказати

кілька слів, йому треба багато часу, бо він дуже зникається. Гельга каже, що хоч як негарно сміятися з дурників, часом не можна втриматися, дивлячись на Оулі. Брати завжди тримаються разом — Андреус крокує попереду, а Оулі перевальцем дибав за ним. Але навіщо вони нам?

Благословенна весна йде по землі, зігриває її, і сховані в глибині зернятка дедалі бубнявють, скидають оболонку, що захищала їх від зимових морозів, і випускають на поверхню тонесенькі пагінці. Все навколо хутора вкривається зеленою травою — і сіножать, і схил гори, і мочар унизу.

Тут, у Теплому Мочарі, сіножать поділена межею між обома хуторами, а пасовисько — наприклад, той самий мочар, — не має межі. Вважається, що пагорби зі східного боку хутора належать Йоуганові, а височина на захід — господареві Західного хутора.

Одного дня, коли ми складаємо біля кошари підсохлий гній у хатки, на східних пагорбах з'являється кілька коней; вони попасом підходять до нашої сіножати.

— Скоч, Х'ялті, прожени тих шкап із Кам'яного, що приплентались сюди.

Я кидаю з рук плитки підсохлого гною на купу біля старого Гельгі, до якого мене поставлено помічником, і, радий, що можна розважитися, гукаю з подвір'я свого нового приятеля, бурого пса Струся.

Ми обминаємо кошару вище гарячого джерела і опиняємось на стежці. Надворі чудова година, з джерела клубочиться в небо густа пара.

Мені щастить перехопити коней біля нашої сіножати, обгородженої дротом, завернути їх і погнати на західний бік. Виконавши цю приємну роботу, я повертаюся до кошари і знов беруся підносити старому Гельгі плитки гною, які він складає в хатки.

За хвилину дідусь, крекчучи, випростується, підпирає кулаком спину і закладає в ніс пучку тютюну.

— А гляньте-но на тих шибеників! — каже він. — Спритні хлопці. Не пасуть задніх, вже що ні, то ні!

Ми підводимо голови.

Виявляється, що хлопці з Західного хутора перейняли коней, яких я щойно завернув, і знов погнали на наше пасовисько. Тепер обидва хлопці вже біжать додому. Йоуган чекає, поки їх не стане видно, тоді каже мені:

— Прожени-но, Х'ялті, тих коней на другий бік.

Я біжу й проганяю коней. Та не встигаю повернутися до кошари, як Андреус та Оулі знов завертають їх у наш бік.

Ми далі складаємо гній. Якийсь час усі мовчать. Я підношу плитки старому Гельгі, а Гельга допомагає своїй бабусі. Паллі та Йоуган обходяться без помічників. Невже мене більше не пошлють гнати коней?

— Скоч-но ще раз, Х'ялті, і прожени їх,— мовить нарешті Йоуган.

— А доки мені їх гнати? — питаю я.

— За наше поле,— сухо відповідає Йоуган.

Я гукаю Струся, пускаюсь бігцем і жену коней у бік Західного хутора.

Не встигаю я повернутись назад до кошари, як з'являються Андреус та Оулі й завертають коней у наш бік.

Усі насилу стримують сміх, крім Йоугана. Він удає, що нічого не бачить, і докінчує укладати хатку. Брови в нього насуплені.

Я дивлюся на нього, і мені дуже кортить усміхнутися, проте я не зважуюсь.

— Ну що, парубійку,— підморгує мені старий Гельгі й погладжує бороду,— схоже, що вони присилують тебе здатися. Отож-бо.

Мені трохи неприємно від цих слів, але я не маю що сказати. Завернувши коней, Андреус і Оулі знов біжать додому. Тільки-но їх не стало видно, як Йоуган каже:

— Негайно прожени коней, Х'ялті.

Я тільки цього й чекаю, кидаюсь бігцем до коней разом зі Струсем. І все починається, як перше. Тільки тепер коні стривожені цією ненастанною гонитвою. Я ще не добіг до них, а вони вже повертаються в бік Західного хутора, хвицаючи задніми ногами.

Зі свого хутора з'являються обидва брати; з ними їхній собака Зубань. Відразу видно, що вони задумали: хочуть випередити коней і звести всю мою роботу нанівець.

Мені це зовсім не подобається. Тому я мчу, як вітер, і коні, що вже трохи заспокоїлись, знов пускаються вчвал. Андреус також показує, на що здатні його довгі ноги, і присадкуватий Оулі не встигає за ним. Він, засапавшись, біжить ззаду і лає мене на всі заставки своєю дивною мовою.

На жаль, я бачу, що Андреус уже випереджає і мене, і коней. Він вимахує руками й верещить не своїм голосом. Вигляд у нього дуже войовничий. Та дарма, коні його не слухають. Вони обминають Андреуса з обох боків і не стишують бігу, аж поки не опиняються далеко на височині за Західним хутором.

А ми з Оулі стаємо один проти одного. Я знаю, що переді мною ворог. Настала хвилинка, коли треба захищати своє життя. Оулі аж почорнів з люті. Я не заперечуватиму, що трохи боюся його, і зовсім не певен, чи серце моє не схвалося в п'яти. В мене дрижать коліна, та й увесь я тремчу. Єдина втіха, що люди біля кошари бачать нас і все, що тут відбувається.

Оулі хапає каменяку і зважає її в руці. Я нітрохи не сумніваюся, в кого він хоче її шпурнути. Правда, він ще досить

далеко від мене і, мабуть, тому не шпурляє каменюки, а лише кричить:

— Т-т-ти, клятений д-д-дурню! Т-т-тебе т-т-треба вбити!

Я вважаю, що не варто йому відповідати. Я знаю, що легко впораюся з Оулі, якщо тільки він перший не приголомшить мене своєю каменюкою. Але до нас підбігає Андреус. Він теж лютий, бо йому не пощастило завернути коней.

— Кинь камінь, Оулі! — гукає він. — Я сам віддухопелю цього йолопа! Кинь камінь, чуєш!

Тієї миті в мене зроджується несподівана надія на щасливий кінець. Річ у тім, що з нами є собаки, які теж ворогують один з одним. Кожен з них вважає, що на світі немає гіршого пса за його супротивника і що він причина всіх його злигоднів. Через це вони люто ненавидять один одного і ніколи не пропускають нагоди зчепитися. А тепер якраз є така нагода. Випередивши нас, вони накидаються один на одного, гавкають, гарчать, як завжди, коли собаки зчиняють гризню.

Андреус, мабуть, боїться, що його Зубань слабший, бо, замість напасти на мене, береться розбороняти собак. При цьому так ласться, як тільки здатен. Це мене врятовує. Коли собаки нарешті розбігаються, Андреус уже трохи холодне, та й вичерпує запас лайливих слів. Тому він лише хапає мене за барки і, добряче труснувши, питає:

— Що це таке? Чому ти весь час завертаєш коней на татів бік?

— Так, ч-ч-чому ти весь час з-з-заверт-т-таєш к-к-конею на т-т-татів бік?

Я відповідаю, що мені наказано прогнати коней, бо вони з хутора Кам'яного.

— Мовчи! — кричить Андреус. — Тебе це не стосується, хай навіть вони з Кам'яного!

— Т-т-так, т-т-тебе це зовсім н-не стосується! — докидає Оулі.

Я заявляю, що не розумію, чому це мене не стосується, і дивлюся просто в сірі очі Андреуса. Я не сказав би, що з великою любов'ю.

Потім, різко шарпонувшись, вириваюся з його рук. Тепер я вільний, але мені цього мало. Я так ненавиджу цю верству, що, не думаючи про наслідки, гачу його кулаком у ніс. Тоді кидаюся навітки.

Але не встигаю далеко відбігти: Андреус відразу наздоганяє мене. Адже в нього такі довгі ноги! Андреус тепер страшний на вигляд: із носа в нього юшить кров. Та він думає не про кров, а про те, щоб помститися. І починається бійка.

Ми б'ємося не на життя, а на смерть. Мабуть, в Андреуса мало надії вийти переможцем, але йому підстигає допомога. Саме тоді, коли мені щастить підбити його під себе, приска-

кує засапаний Оулі і гилить мене ногою в спину. Потім хапає за комір, і я починаю задихатися.

Поки ми отак шарпаємось, надходить Йоуган.

— Що тут діється? — сердито питає він.

Ми перестаємо битись і зводимось на ноги. В Андреуса вже не тече з носа кров, та ми обидва замащені нею. Перший озивається Оулі.

— Це він п-почав. Адді, м-мій брат, н-не по-починав.

— Мовчи, бога ради! Гайда додому, шибеники! Ходімо, Х'ялті! — каже Йоуган, простягаючи мені руку.

Брати, мабуть, присоромлені своєю поразкою; вони нерішуче топчуться на місці.

— Я скажу татові, щоб він відшмагав тебе дубцем,— мовить Андреус.

Мабуть, його слова звернені до мене, а не до Йоугана. Але на них відповідає Йоуган.

— Дивись, щоб тебе не відшмагали, хлопче. Хіба це батько звелів вам ганяти коней?

— Ні, тато робить загороду на пасовиську в ущелині,— відповідає Андреус.— Але ви не маєте права пускати коней на нашу землю, хоч його й немає вдома.

— Не втручайся не в свої справи і не верзи дурниць,— гримає на нього Йоуган.

— Я однаково уб'ю т-т-того бо-бовдура, як він п-п-попаде-ть-ся м-мені під руку! — заникується Оулі і злісно поглядає на мене.

— Ану, гайда додому! — суворо наказує Йоуган.

Брати, похнюпившись, рушають до свого хутора. Йоуган також веде мене додому, аж до самої хати.

— Умийся, синку,— каже він,— а тоді можете з Гельгою погратися, поки будете навіщось потрібні.

— Хочеш хліба зі свіжим масельцем? — напрочуд ласкаво питає Сольвейг.

Звичайно, хочу. І, змивши з себе бруд, я починаю всмак наминати хліб. Я відчуваю, що тепер доскочив ласки, і серце моє сповнює радість.

— Ну, Х'ялті,— каже Сольвейг,— як ти гадаєш, у нас тобі не буде нудно?

— Ні, ні,— відповідаю я.

Вона всміхається і плеще мене по маківці.

— От і добре, синку. А я постараюся, щоб ти якось побачився зі своєю мамою.

Отже, не можна сказати, що моє знайомство з Оулі та Андреусом почалося дуже гарно. Ба навіть я нажив собі в обох братах смертельних ворогів. Але хоч там що, а настрої у мене чудовий, коли ми з Гельгою біжимо до нашого хутора на пласкій скелі. В нас там дуже багато роботи, бо хутір занедбаний. Наші вівці, корови, коні та інша худоба розбрелися, хата й решта будівель завалилися, на подвір'ї — нелад. Тож не дивно, що ми швидко замащуємо руки в глину. Щастя, що в домі є така добра господиня, як Гельга. Вона ошадлива, хазяйновита і вміє пекти хліб та пиріжки з глини, замісивши їх на воді.

МІЖ ДВОМА ВОГНЯМИ

Я часто бачу здалека Оулі та Андреуса, хоч ми й не розмовляємо. По них начебто не видно, що вони гніваються на мене за ту бійку на пасовиську. Вони граються окремо, а ми з Гельгою також окремо. Проте часом мені дуже кортить побалакати з ними.

Коли світить сонце, весь світ дивовижно гарний і жити так радісно. Та, на жаль, надворі не завжди година. Сьогодні, наприклад, іде дощ, хоч і неділя. Загалом неділі в Теплому Мочарі не дуже цікаві, і просто безглуздо чекати на них так нетерпляче, як чекаємо ми з Гельгою. Щоправда, нам тоді дають на сніданок по яйцю. В неділю всім його дають на сніданок. Потім Паллі бере свого Красого й вирушає в дорогу — в неділю він ніколи не сидить удома. Повертаються вони обидва надвечір, а Паллі часто ще й напідпитку. Ото було б приємно мати коня і їздити собі кудись, як Паллі!

Сьогодні йде дощ, і ми з Гельгою не можемо податися на свій хутір. У дощ там нічого робити. Після сніданку дідусь з бабусею ховаються в своїй кімнаті на горищі. Старі дуже раді, коли ми з Гельгою приходимо до них у гості, хоч ми не любимо туди ходити. В них нецікаво. Ми вже бували там у неділю і знаємо, що нас чекає. Коли ми з'являємось, бабуса Гудрун бере велику товсту книжку й починає читати її вголос. У книжці весь час мовиться про бога, тож вона, мабуть, дуже гарна. І, мабуть, дуже погано, що вона здається нам нудною. А нам із Гельгою вона здається саме такою. Ми не витримуємо, починаємо перешіптуватися або я лоскочу Гельгу під коліном. Тоді Гудрун дивиться на нас поверх окулярів не так ласкаво, як завжди. Тільки дивиться. Їй немає потреби щось казати, бо ми відразу втихомирюємося.

Думаю, що старому Гельгі та книжка теж не подобається. Він сидить у плетеному кріслі, накритому чорною овечою шкурою. Це найкраще крісло в цілому домі, воно стоїть у головах ліжка старого Гельгі. Гудрун раптом замовкає. «Слава богу, що вже кінець», — думаю я. Але ні, це лише коротенька перерва. Гудрун дивиться на чоловіка й питає:

— Гельгі, ти спиш? Ти що, заснув, Гельгі?

— Га? Я? Ні, ні, — відповідає старий і так кидається, що крісло під ним погрозово тріщить. — Ні, ні, я слухаю, читай далі, голубко.

І Гудрун знов читає, читає цілу вічність. Тоді знов спинається і знов питає:

— Гельгі, ти спиш? Ти що, заснув, Гельгі?

І старий знов кидається так, що крісло погрозово тріщить.

— Га? Я? Ні, ні, я слухаю. Отож-бо. Читай, читай.

Ні, я зовсім не прагну слухати бабусине читання. А дощ не вщухає. На подвір'ї перед хатою суцільна калюжа. Я дивлюся на неї з дверей і не знаю, чим би розважитись. Гельга допомагає в кухні своїй матері, а Гудрун читає своєму чоловікові товсту книжку. Я несамохіть звертаю погляд на сусідній хутір. Але до чужих людей не годиться заходити без діла. Це просто негарно. Я мугикаю собі під ніс якусь пісеньку і водночас гарячково шукаю приводу, щоб зайти в Західний хутір. Ні, дарма, не знайду. Мені нічого не спадає на думку.

Туди в мене не може бути ніякого доручення. Аж дивно, що в мене з'явилася така дурна забаганка. Досі мені ніколи не кортіло туди зайти.

Я виходжу надвір. З півночі напливають хмари, дме холодний вітер. Сіножать біля хати зелена й гарна, але небо сіре й понуре. У видолинку біля сіножаті стоять купою корови. Ніде немає нічого цікавого, хоч куди глянь. У Західному хуторі висять на мотузці чоловічі штани. Мабуть, господареві. Вони смішно метляються на вітрі сюди й туди. «Дивно,— думаю я,— чого їх повісили надворі в таку негоду? Певне, про них забули. Може, піти й сказати їм?»

Ні, про штани, мабуть, не забули, швидше за все їх вивісили на дощ. Безглуздо йти нагадувати про них. Але чому вони не падають на такому вітрі? Їх же тримає тільки одна прищипка. Може, самому дати їм упасти?

Мені треба бути дуже обережним, бо мотузку видно з вікон. Я підкрадаюся збоку. Ніхто не повинен здогадатися, куди я йду. Але мене ніхто й не бачить. Усе відбувається так, як треба. Зараз штани впадуть. Защипка з них знята. Я легенько смикаю за штанину. Але штани тримаються міцніше, ніж я сподівався. Я смикаю ще раз, уже дужче. Адже довго стояти тут небезпечно. Щось відривається, і штани нарешті падають. Отже я чемно перевишую їх на руку і простую до дверей сусідньої хати. Там я тричі стукаю в двері, як і годиться вихованому хлопцеві. Мені відчиняє Сігга. Вона дуже вродлива дівчина, коси має чорні, а сама біла-білісінька.

— Вони впали,— кажу я, простягаючи штани.

— Упали? От клятєнні штани. Дуже тобі дякую. Такий, у біса, вітер, що аж гаплик відірвавсь. Ще раз дуже тобі дякую!

— Клич Х'ялті до нас, Сігго,— каже хтось із хати.— Заходь сюди, до комори.

— Дякую, але не можу, бо поспішаю,— відповідаю я.

Проте, звичайно, заходжу. Господиня, яку звуть Гроуя, рада мене бачити.

— Ох, Х'ялті, я колись знала твого батька. Він мене не боявся. А ти все ж трохи боїшся, га?

Ні, я її не боюся, анітрохи.

— Ну, ти ж до нас не заходиш. Тобі, напевне, заборонили заходити сюди, синку?

Я відповідаю, що ніхто мені не забороняв.

— Ну гаразд,— каже вона,— це було б уже занадто. А вафлі ти любиш?

— Дякую, люблю.

— То пригощайся, будь ласка. Ти, звичайно, чув про мене тільки погане, правда?

— Ні, що ви,— невинно відповідаю я.

— Розумію, ти просто не хочеш мені цього сказати. Що ж,

мабуть, і добре робиш. Їж вафлі, дитино. А Сольвейг до тебе гарно ставиться?

— Гарно.

— Атож, чому б ні. До тебе всі добре ставляться, правда?

— Всі.

— Так, чому б ні,— погоджується вона.

Гроуя страшенно худа. Розмовляючи зі мною, вона жваво бігає по коморі. Коси в неї чорні. «Дивно, що вона має такого гладкого сина, як Оулі»,— спадає мені на думку. Та загалом я почуваю себе тут ніяково. Мені соромно, що я сюди прийшов. Соромно за штани.

Мабуть, я таки поганий хлопець.

— А скажи-но, любий Х'ялті, не свариться Сольвейг зі своєю свекрухою?

— Що? — перепитую я.

— Ні, ні, звичайно, ти добре робиш, не кажи. Мене це не обходить. Не треба казати. Ви десь цими днями билися з моїм Адді? — мовить Гроуя, і не встигаю я відповісти, як вона додає: — Не бійся, все гаразд. Я вже сказала своїм хлопцям,

щоб вони були добрі до тебе. А якби знов щось вийшло, приходь просто до мене. Прийдеш?

— Так.

— Я знала твого батька. Я йому вдячна за дещо, і мені буде приємно щось зробити для тебе. А мати, виходить, не може тримати тебе біля себе?

— Не може.

— Авжеж, вона, бідолашна, не має за що тебе утримувати. Не має сердешна. Отже, синку, ти кажеш, що не чув про мене нічого поганого? Мабуть, не чув нічого доброго й нічого поганого?

— Чув тільки добре,— відповідаю я.

— Ну, любий, ти просто не хочеш казати, і добре робиш. Не кажи нічого. Діти не повинні говорити зайвого. Ти, звичайно, залишишся в Йоугана і Сольвейг, поки не виростеш, так?

— Я не знаю.

— Ти їх не обтяжуєш. Вони досить багаті. Та й громадська опіка непогано за тебе платить¹, правда ж?

— Я про це нічого не знаю,— відповідаю я.

— Навряд чи мати може за тебе платити. А від твого батька як щось і лишилося, то сама мізерія. Але мені здається, що ти й сам за себе відробляєш. Тебе ж, бідолаху, ганяють з ранку до вечора.

Я мовчу і вже каюся, що прийшов сюди. Треба швидше йти.

— Виходить, Сольвейг не згадувала про мене? — знов питає Гроуя.

Мені можна не відповідати, бо саме цієї миті до комори заходить Гатлгрімур.

— Я не знав, що тут гості,— сміється він.— А Сольвейг знає, що ти в нас?

— Мабуть, ні,— кажу я.— Мені вже треба йти.

— Не квапся, посидь,— мовить Гатлгрімур,— нічого мене боятися, хоч, може, тобі й казали, що я страшний.

— Та що ви, ні,— заперечую я.

— Ну й добре,— каже Гатлгрімур і погладжує свій череп, бо він лисий — такий, якими всі ми будемо, коли виростемо. Він неголений і здається дуже стомленим.

— Не питай про таке, хлопця, Гатлгрімуре,— мовить Гроуя.— Я не люблю, коли дітей примушують надто багато говорити. Що Сольвейг давала вам сьогодні їсти?

Я кажу що.

— Ви недавно билися з моїм Адді за якусь дурницю,— мовить Гатлгрімур.— Так негарно. Я вже сказав своїм хлопцям, щоб вони добре до тебе ставились.

Я мовчу. Вафлю я вже з'їв і був би радий швидше піти звідси.

В спільній кімнаті сидять Андреус та Оулі і граються кубиками. Гроуя каже мені зайти й привітатися з ними. Але вони навіть голови не підводять від своїх кубиків.

— Пограйтеся разом з Х'ялті,— каже Гроуя.

— Мені треба йти,— наполягаю я.

— Ну, гаразд, але приходь, коли захочеш,— припрошує Гроуя.

— Бувайте здорові,— прощаюсь я.

— І-іди з-здоровий,— відповідає Оулі й показує мені язика.

Сігги я не бачу, а шкода. Вона така гарна. Може, я б посидів довше, якби вона була в кімнаті. Нарешті я вже надворі, обходжу калюжі на подвір'ї. Тепер, коли я повертаюся з Західного хутора, мені стає дуже соромно, що я туди ходив.

— Де ти був? — питає Сольвейг, коли я просовую голову в двері до кухні.

¹ В Ісландії тих, що не можуть себе прогодувати, утримує громада тієї місцевості, в якій вони живуть.

Вона щось робить, а Йоуган сидить на лаві біля вікна.

— Надворі,— кажу я.

— Що ж ти там робив у дощ? — питає вона далі й недо-
вірливо оглядає мене.— Бачу, ти не дуже змок. Де ти сидів?

— У хліву.

— Ти бігав до хліва?

— Так... Ні... Я... я сидів у повітці.

— Чого це ти заникуєшся? — не вгаває Сольвейг, пильно
дивлячись на мене.

Йоуган глузливо посміхається, не обертаючись від вікна.
Я мовчу.

— Що ти робив у повітці?

— Я сидів не в повітці,— кажу я.

— Не в повітці? То тепер я знаю, де. І не соромно тобі
бредати, хлопче?

Так, мені соромно, соромно до сліз, але я цього не кажу
Сольвейг. Я мовчу. І, видно з усього, мені таки мовчати най-
краще. В одну мить обличчя Сольвейг міняється. Усмішка
зникає, натомість на ньому проступає гнів.

— Я раз назавжди забороняю тобі знатися з тими людьми!
Не пхай свого носа в наші справи! Мені доведеться відшма-
гати тебе, якщо ти ще туди підеш. Цього разу я тобі пода-
рую, хоч ти й заробив прочуханку за свою брехню. Чого ти
так погано поводишся, хлопче?

— Я думав... думав, що ви розсердитесь, коли я признаю-
ся,— видущую я з себе.

Йоуган зсувається з лави й виходить. Сольвейг, видно, не
сподівалася такої відповіді. Вона спантеличена і зразу не знає,
що й сказати. Нарешті сердито мовить:

— Он що, то ти мене боїшся? Може, я дала тобі привід
для цього? Ти вважаєш, що я до тебе погано ставлюся?

— Ні,— заперечую я,— ви непогано до мене ставитесь.

— Ну добре, Х'ялті, годі вже про це. Не забудь тільки, що
я тобі казала.

Якийсь час Сольвейг мовчить. Вона витирає вікно, ослінчик,
стіл. Я стою на тому самому місці. Не знаю, що мені зро-
бити — піти чи залишитись. Та раптом Сольвейг знов усмі-
хається. Вона обертається до мене й каже:

— Гроуя щось питала тебе про нас?

— Ні, вона тільки пригостила мене вафлями.

— Отже, вона не розмовляла з тобою?

— Ні, трохи розмовляла.

— То що ж вона все-таки казала?

— Казала про тата й маму, що знала їх.

— А про мене Гроуя не згадувала?

— Про вас ні,— відповідаю я, навіть не почервонівши.

Щоправда, через цю брехню в мене якось дуже неприємно
стукотить серце. Але я роблю не такий уже й великий гріх,

просто не хочу, щоб вони сварилися між собою. Я ще зроду не був у такій скруті.

Я полегшено зітхаю аж тоді, коли нарешті допит закінчується і Сольвейг каже:

— Ну гаразд, синку, ти просто не хочеш нічого сказати. Мені й не треба знати. Облишмо цю розмову.

А я зарікаюся, що більше ніколи не піду в Західний хутір, хоч Гроуя пече дуже смачні вафлі.

БІЛІ НОЧІ

Згори, з Уступа, добре видно сіножаті при хутірських будівлях. Тепер там підростає трава, і коням, коровам та вівцям не можна її толочити. Але одна нитка дроту, натягнена навколо сіножати, не спинить овець, ласих до пахучої зелені. Доводиться стерегти її вночі. Це мій обов'язок. І ввечері, коли всі йдуть на спочинок, ми, тобто я і Струсь, наш собака, не лягаємо спати.

Щоправда, ми зі Струсем стережемо тільки половину сіножати. Другу половину стереже Андреус і їхній собака Зубань. Отже ми з Андреусом обидва не спимо, але розмовляти чи гратися разом нам заборонено. Як ми зважаємо на ту заборону, краще промовчати.

Я боявся спершу того нічного сторожування. Боявся самоти, боявся, щоб зі скелі не спустився якийсь казковий ельф, що дуже любить красти людських дітей. Але страх мій виявився даремним. А крім того, я тепер маю багато часу, щоб відбудувати наш хутір. Мені дозволили робити там що завгодно. Я навіть можу брати з дому дошки та все інше, що мені потрібне. Гельга, моя чудова господиня, домоглася навіть цього.

О другій годині ночі нам зі Струсем пора їсти. Ми йдемо на хутір, де в кухні нам приготоване молоко, хліб та інші ласощі. Але треба заходити туди обережно, щоб не побудити всіх.

Ночі збігають, мов чудовий сон. У мене ще зроду не було такої приємної пори. Іноді мені навіть здається, ніби я сам якийсь інший, не той дев'ятирічний хлопчик, що найдужче за все не хотів розлучатися зі своєю мамою. Звичайно, я й далі звусь Х'ялті, коли ми граємося з Гельгою, і я тоді її чоловік, бо ми граємось у господарів хутора. Адже граючись можна бути ким завгодно, навіть конем.

Та, залишаючись сам, я творю собі новий світ. Виявляється, дуже цікаво творити новий світ. У ньому я сам порядкую і порядкую так, як мені подобається. Тоді я звусь не Х'ялті, а Ерн; це ім'я здається мені найкращим. Я вже не дитина,

а юнак, такий вродливий, що вродливішого нема й на світі. І такий здібний, що знаю всі мови. Я найдужчий чоловік і найкращий будівничий у цілій Ісландії. Я маю найкращих і найпрудкіших коней, а Уступ — найбільший і найбагатший хутір на світі. Але я не господар цього хутора, як могло б здатися, а тільки управитель маєтку однієї багатої дами, португальської принцеси, що зветься Гельга. Я, щоправда, можу коли завгодно стати її чоловіком. Але Гельга тут рідко буває, і всім хутором порядкую я. До того ж, я славетний поет. Найкращі вірші, які мені відомі, створив я сам; наприклад, такі пісні, як «О прекрасна рідна земле» і «Прадавня Ісландія» теж мої. Я спробував розповісти про все це Андреусові, бо, щиро казати, ми потроху розмовляємо крадькома, коли залишаємось самі, та він нічого не втямив. Тільки похитав головою і поглузував з мене. Але одного я не сказав Андреусові, бо не сказав би його нікому в світі. То моя найсвятіша таємниця, найбільша з усіх таємниць. Я заручений. Мою наречену звати Сігга, і вона мешкає на Західному хуторі. На щастя, навіть сама Сігга про це не знає, проте вона найвродливіша дівчина в світі. Ви, звичайно, розумієте, що й Гельга не повинна про це знати. Вона б засмутилася. Гельгу я також дуже люблю. Але вона не така вродлива, як Сігга, тому я й не можу одружитися з нею.

Найкращого мого коня звать Сердлі. Я сам його викохав. Роздобув його весною, коли ми згрібали сухе бадилля на сіножаті. Йоуган переломив граблі так, що ними вже не можна було працювати. З граблища я й зробив собі коня. Сам витесав йому голову, а тоді сів верхи на граблище. Так з'явився найкращий верхівець на світі.

Крім Сердлі, я маю ще багато добрих коней, на яких їжджу десь недалеко. Але то всього лише кістки, їх навіть не можна рівняти до Сердлі. Тож коли мені треба їхати далеко, я беру тільки його.

Так, одна за одною, минають ясні весняні ночі. Я створюю собі світ, у якому багато чудових пригод, і сам їх переживаю. А коли стомлююся творити, то відпочиваю, розмовляючи з Адді (тепер я завжди зву його Адді). Але часто він мені тільки заважає своєю присутністю.

Я добре стережу сіножать. Мене хвалять за старанність, і я починаю пишатися. Самому мені також добре, я навіть журюся, що скоро моя нічна служба скінчиться, бо овець переженуть на літне пасовисько в горах.

Ми сторожуємо з Адді до четвертої години, а потім можна йти спати. Але спершу треба відігнати овець далі від сіножаті. Ми домовилися, що гнатимемо їх кожен у свій бік: Адді на захід, а я на схід. У ясну погоду, коли ми йдемо спати, сонце вже золотить вершини південних гір своїм багряним промінням і починають співати пташки.

Однієї ночі я знов працюю біля хати на нашому хуторі. В мене повно роботи. Ніч тиха, тепла, в ясному небі над південним узгір'ям пливають білі легенькі хмарки, від річки лине сумовите дзюрчання, повітря напоєне міцним духом землі і росяної трави. Неподалік від мене, поклавши голову на лапи, спить Струсь. Йому щось сниться, і він кидається вві сні. Мій кінь Сердлі також лежить і відпочиває. Раптом я бачу поблизу гарячого джерела стару вівцю Капловуху і її рудає ягня. Вони скрадаються на сіножать.

Стара Капловуха всім нам уже набридла. Її ніхто не любить, крім дідуся Гельгі, бо то його вівця. Капловуха така вперта, що Струсь її не заверне, хоч він хоробрий, як вікінг.

Отже, доведеться перервати роботу. Я гукаю собаку, беру свого чудового коня Сердлі і мчу стежкою, що веде навкоси скелею, а далі через мочар на сіножать.

Сердлі такий прудкий, що я насилу стримую його біля самого дроту. І хоч Капловуха не з боязких, але, побачивши нас, вона таки не витримує і, зарозуміло задерши голову, пускається навтіки разом зі своїм ягням. Ми кидаємось за нею. Сердлі хропе й нетерпеливиться, Струсь гавкає.

Відігнавши Капловуху якомога далі, я повертаю коня і мчу додому. Спершу Сердлі біжить чвалом, а на сіножаті переходить на клус. Він біжить легко й дружно, та поки я досягаю повітки, то геть засаплююся і в моїх черевиках чвиркотить вода. Захоплений шаленою гонитвою, я не оглядаюся навколо і аж тепер зауважую, що під повіткою стоїть Адді й дивиться на мене, глузливо посміхаючись.

Ох, я ж бідолашний! Ох, несусвітений йолоп! Щоб оце не помітити Адді й гарцювати в нього на очах! Тепер він, мабуть, розповість своїй сестрі, що я їжджу верхи на палиці, мав якийсь малий бовдур. Я не знаю, де дітися з сорому. Та ми з Адді не встигаємо перемовитись і словом, як наші собаки Струсь і Зубань, за своїм звичаєм, зчиняють гризню. Ми їх розбороняємо, і за цей час з обличчя Адді зникає глузлива посмішка. Він обертається до мене й каже:

— Слухай, Х'ялті, може, ми покатаємось на справжніх конях? Хіба це не краще, ніж їхати на палиці?

Я недовіриливо питаю, що він має на думці. Адді пояснює, що неподалік сіножаті пасуться кілька коней з обох хуторів, і їх там не можна залишати. Їм легко перескочити на сіножать у будь-якому місці.

Авжеж, він правду каже. Звичайно, коней треба відігнати.

— Поженемо їх аж до заплавних лук,— каже далі Адді.— Візьмемо вуздечки й сядемо на коней, а потім приїдемо на них додому. Я певен, що вони відразу повернуться самі до табуна.

Я радо погоджуюсь. Мені дуже подобається його намір. Звичайно, варто поїхати.

Ми рушаємо до табуна. Собаки, вже помирившись, біжать за нами. Коней ми знаходимо недалеко від сіножаті, декотрі з них лежать, а декотрі пасуться. Ніч напрочуд тиха, над землею здіймається блакитнява імла.

— Бери он того Буланого, а я візьму Гнідого,— каже Адді.

Ми ловимо Буланого та Гнідого, підводимо їх до купин, щоб легше було сісти, і всміхаємось один одному. Собаки посідали і вражено дивляться на нас. Що, мовляв, вони вигадали?

— Через мочар не їдьмо,— каже Адді.— Поженімо коней стежкою до річки, а тоді західним берегом аж на луку.

Я погоджуюсь. Ми женемо коней стежкою. Спершу вони біжать досить мляво, ще не розворушилися після ночі. Собаки наскакують ззаду, кусають їх за ноги й гарчать. Ми також їх підганяємо. Вй! Вй! Приємна їзда! На хуторі всі ще сплять і нічого не знають. А нам так гарно!

Гнідий мчить перший, а Буланый за ним. Адді цькує собак:

— Гуджі! Гуджі!

Собаки насядають. Коні пришвидшують біг. Стугонить земля під копитами, навсібіч летять камінці, мигтять блискучі підкови. На вузькій стежці коні збиваються до купи, штовхають одне одного, а ступивши вбік, грузнуть по коліна в болоті. Руда багнука розбризкується під ними, навіть сама стежка погойдується в лад кінському тупотові. Попереду біжить Красий, кінь нашого Паллі. Віжить гарно, велично, грива в нього розділена на загривку і спадає обабіч шиї, вуха нашорощені. Коні мчать дедалі швидше, проте Адді все їх підганяє.

Коли ми опиняємось біля річки, Адді повертає коней берегом на захід. Тепер вони летять, мов буря. Я думаю тільки про те, щоб усидіти на Буланому, і з усієї сили тримаюся за гриву. Але страху не відчуваю.

Берег кінчається, ми вихоплюємось на всипану рінню Кінську кручу, тоді їдемо такою самою кам'янистою улоговиною, що має назву Широка, і нарешті досягаємо заплавних лук.

Річки вже не видно за узгір'ям. Ми спиняємо коней, а то ще доїдемо до межового струмка. За ним, далі на захід, починається вже земля хутора Кам'яного.

Ми зіскакуємо додолу. Коні поводять боками: після такої шаленої гонитви вони втомилися. Струсь і Зубань, пороззявивши роти й висолопивши язика, бредуть до струмка й жадібно хлебчуть воду. Потім вискакують на берег, боязко підповзають на животі до нас, перевертаються на спину, тоді схоплюються й починають мирно бігати навколо. Вони стомилися і не мають бажання гризтися.

— Ну як, сподобалося? — радісно сміючись, питає Адді.

— Дуже. Ох і їзда була! — кажу я.

— Ще б пак. А тепер вертаймося додому, — пропонує Адді.

Проте ми ще кілька хвилин лежимо на траві й потягаємось. Адді страшенно довгий і тонкий. Я радий, що потоваришував із ним. Нарешті ми ловимо коней і їдемо назад.

Знов починається гонитва.

Попереду мчить Гнідий. Мчить, мов вихор. Буланий не такий завзятий. Йому байдужісінько, що ми відстаємо. Ми ска-

чемо по кам'янистому узвишші, тоді вниз по улоговині Широкий, на дні якої тече потічок. Гнідий попереду. Буланій за ним. А далі відбувається щось незрозуміле для мене. Я тільки бачу, як Гнідий раптом кидається вгору, Адді нахиляється ліворуч і падає стрімголов просто в потічок. Гнідий вивирається на волю. Тієї самої миті я раптом опиняюся в ногах Адді, а моя голова чомусь застрягає в мене під животом. Мені так не дуже зручно, і я чим швидше зводжусь на ноги. Адді також уже встав, але він гепнув просто в потічок і мокрий, як хлющ.

— Ти не забився? — трохи стурбовано питаю я.

— Нітрохи, — відповідає Адді й по-дорослому спльовує крізь зуби. — А ти?

Я кажу так, як є. Що зовсім не забився. Ми з'ясовуємо, що ж усе-таки сталося. І доходимо висновку, що гнідий кінь, злякавшись рудої грязюки в потічку, ледь шарпнувся вбік. Усе це нам зрозуміле, не зрозуміле тільки, чого я також упав. Але з'ясовувати це нам ніколи: мерзенні шкапи тікають від нас, лише поводи метляють у них на шиї. Ми пробуємо приспати їхню чуйність, удаючи, що не збираємось їх ловити, але дарма. Видно, вони вирішили, що краще взагалі спекатися таких вершників, і мчать назад до табуна, який лишився на заплавних луках.

Адді кляне коней на всі заставки. Я не хочу бути гіршим і теж сиплю тими лайливими словами, які знаю. Щоправда, я обіцяв мамі не лаятись, та хіба я міг тоді знати, що потраплю в таку халепу? А крім того, мама не чує мене.

— Треба їх догнати, — каже Адді. — Не можна залишати на них вуздечки.

Ми чвалаємо за кіньми, собаки також не відстають від нас. Тепер вони дуже мирні. Дорога цього разу видається нам безмежно довгою. Надворі тепла й приємна ніч, на душі в нас також тепло й приємно.

— А пам'ятаєш, як тоді, весною... — починає Адді.

— Так, — кажу я.

— Не сварімося більше ніколи, добре? — мовить Адді.

— Добре, — погоджуюсь я.

— Тобі не нудно стерегти сіножать? — питає він.

— Ні, — відповідаю я. — А тобі?

Адді задумується.

— Ні, анітрохи. Торік я теж стеріг, і було нудніше. Хлопець з вашого хутора, що тоді сторожував зі мною, був куди гірший за тебе. Ми з ним весь час сварилися.

Ми йдемо поволі, зовсім не квапимось. Адді розповідає мені про хлопця, що мешкав тут торік. Та врешті ми добираємось до коней і ловимо їх. Вони вже заспокоїлись і пасуться. Табун теж спокійний; одні коні скубають траву, інші стоять і труться головами. Ми сідаємо на коней і повертаємо їх до-

дому. На своє катання ми згаяли більше часу, ніж гадали, та все одно ідемо тепер обережніше. Собаки біжать слідом за нами. Мабуть, вони сподівалися, що знову гнатимуть коней, і тепер явно розчаровані. Вони починають дратуватися, вишкіряють один на одного зуби, гарчать і врешті зчиняють гризню. Ми з Адді злазимо на землю й розбороняємо собак, але тим часом коні знов тікають. Ми знов гаємо час, щоб спіймати їх, але не стільки, як першого разу, бо від'їхали недалеко.

— Як же ці собаки не миряться між собою! — зауважує Адді.

— Еге ж, так само, як їхні господарі, — вихоплюється в мене, і я червонію, бо ж Адді Гатлгрімурів син.

Адді зиркає на мене і раптом починає реготати.

— Авжеж, маєш слухність. Мій тато і Йоуган, звичайно, так не кусаються, але страх як не миряться.

— Я не їх мав на думці, — кажу я.

— А кого ж? Звісно, що їх. Ти коли чув, як вони сваряться? — питає Адді.

— Ні, — кажу я, і це правда.

— Ну певне, — каже він, — адже вони ще не сварилися, відколи ти тут. А я чув, і не раз. Але мій тато не винен.

— Ні?

— Так, мій тато не винен. Він каже, що то все через Сольвейг.

— Виходить, винна Сольвейг?

— Еге ж, так каже тато. Якби тато і Йоуган так часто не сварилися, вони б давно обгородили сіножать. На цілу округу наші сіножаті єдині не обгороджені.

На цьому розмова вривається; ми вже досягли Кінської кручі, звідки видно наші хутори. Та леле! На сіножаті повно овець.

Адді вигукує таке слово, якого не слід казати. Я теж вигукую таке слово, якого не слід казати. Нарешті Адді мовить:

— Краще, щоб про це ніхто не довідався.

Я мовчу, я просто розгублений. Ми обидва винні. Ми мали б знати, що над ранок вівці жвавішають і можуть залізти на сіножать.

Ми підганяємо коней і мчимо до Теплого Мочара. Але вже пізно. Вівці тікають і з боку Східного хутора і з боку Західного. Видно, хтось уже встав і виганяє їх. Ми помічаємо все це майже одночасно, але мене поймає жах, а на споважнілому обличчі Адді з'являється холодна посмішка.

— Бачиш, обидва старигани вже на ногах. Це нам так не минеться.

Ми спиняємось біля воріт огорожі і швидко зіскакуємо на землю, а собаки вже біжать на сіножать допомагати своїм

господарям. Ми скидаємо з коней вуздечки й відганяємо їх від воріт. Вони відсапуються після бігу, нюхають землю, форкають, струшуються й починають скубти траву на купинах. Я весь тремчу зі страху.

— Глянь-бо на свого господаря — він у підштанках! — вигукує Адді й регоче.

Він не помилився. Йоуган, справді в самих підштанках і в сірій плетеній сорочці, босий, розпатланий, гасає, мов навіжений, по луці коло гарячого джефела і кричить на овець. На вигляд він дуже войовничий, і я так боюся, що не бачу в ньому нічого смішного. Я почувую себе винним, хоч Адді й регоче.

Ми, похнюпившись, плентаємось стежкою додому. Кара насувається на нас з обох боків.

Йоуган підходить перший, він підтримує однією рукою підштанки.

— Що ви там робили, хлопці? — питає він голосом, у якому бринить ледве стримуваний гнів.

— Ми відгнали коней, — відповідає Адді. — Вони були коло хутора й могли зайти на сіножать.

— Якого ж біса вас туди понесло обох? — ще дужче сердиться Йоуган і хоче щось додати, але саме надходить Гатлгрімур і перебиває його на півслові.

Вже Йоуган сердитий, мов сатана, але Гатлгрімур просто не тямиться з люті. Він також не встиг одягтися і, як завжди, погано поголений, а над засмаглим лицем у нього біліє лицина.

— Ох ви, чортенята, — кричить він, — відшмагати б вас обох! Хто вам дозволив красти коней і гасати на них бозна-куди?

— Ми самі їх украли. Хіба, щоб украсти, питають дозволу?

Я мовчу; нахабство Адді ще додає мені страху.

— Цить, як тобі не соромно! — кричить Гатлгрімур. — Я ж тебе не раз застерігав, щоб ти не водився з тим шибеником!

То, звичайно, його витівка. Сам ти так не бешкетуєш! Тобі довірено стерегти сіножать, а той ірод намовив тебе кинути все, вкрасти коней, і от маєш — на сіножаті повно овець!

Адді нічого не каже. Він дивиться на батька й глузливо посміхається. Йоуган нерішуче стоїть осторонь. Я мовчу, в мене дуже тяжко на серці.

— Це, звичайно, страшне недбалство, — нарешті озивається Йоуган. — Але я думаю, Гатлгрімуре, що й твій хлопець також винен.

— Он як! Ти, певна річ, гадаєш, що то він до цього додумався. Добре, що ти хоч мене ще не звинувачуєш...

— Ні, я такого не думаю.

— Як не думаєш? Ти ж кажеш, що Адді винен. І не відмагайся. Не так уже й часто ти зважуєшся висловити свою думку, відверто, а не натяками.

Цього Йоуганові вже забагато. Він аж тремтить з люті і не може слова сказати. Але в розмову втручається Адді:

— Не лайте за це нікого, крім мене, тату. Це моя вигадка. Це я запропонував відігнати коней і покататися на них. Ми не хотіли зробити нічого поганого, а вийшло, що зробили. Лайте мене і бийте, як вважаєте, що треба. Ваша воля, але я не боюся.

Такої відповіді Гатлгрімура не сподівався.

Він вражений і, удаючи, ніби не чує синових слів, звертається до Йоугана:

— Нічого не скажеш, гарні ми сусіди, що не можемо обгородити мізерної сіножаті.

— Обгороди свій бік, а я обгороджу свій. Зрештою, не тобі це казати. Не за мною затримка, — відповідає Йоуган і повертає на стежку до хати.

— А за ким? Ти ще не спитав дозволу в Сольвейг? — ехидно гукає йому навздогінці Гатлгрімура і також рушає до хати

Так вони розходяться, далі стиха лаючи один одного, і на якийсь час забувають про нас — головних винуватців сварки.

Відігнавши овець якнайдалі від сіножати, я, як і кожного ранку, йду спати, але не можу заснути. Мені з думки не сходить те, що я не виправдав довір'я господарів. Чи можна буде якось спокотувати цю провину? Я повертаюся на ліжку то на той бік, то на інший, але сон до мене не йде. Кінець кінцем я надумую, що зробити. Треба попросити вибачення. Ось візьму й вибачуся перед Йоуганом. Але як мені перед ним вибачитися? Ні, це нелегко буде зробити. Може, краще перед Сольвейг? Теж нелегко. Вони не такі люди, щоб у них легко було просити вибачення. Хіба що я зважуся підійти до них, коли вони будуть разом. Але просити когось із них окремо — ні, про таке годі й думати.

Я встаю вранці, тільки трішки полежавши й зовсім не виспавшись. Про мою провину ніхто не згадує, хоч я певен, що Сольвейг уже знає, як я осоромився. Я дуже пригнічений. Не знаю, куди приткнутися, тиняюсь, як неприкаяний, по двору і раптом біля повітки зустрічаю Сольвейг і Йоугана. Сольвейг збирає відра з-під молока, які вона, вимивши, звичайно виставляє сушити на вал. В одній руці в неї відра, а в другій — накривки. Вони з Йоуганом про щось розмовляють, але відразу замовкають, коли я підходжу. Оце й є слухна нагода. Я не пропускаю її, і коли Сольвейг обертається, щоб іти до хати, видушую з себе:

— Я... я хочу попросити у вас вибачення за те, що зробив цієї ночі.

Може б, я підібрав якісь кращі слова, коли б так не поспішав. Але я бачу, що Сольвейг уже йде, і невідомо, чи мені швидко трапиться нагода знов зустріти їх разом. Йоуган плете мотузку з кінського волосу. Він нічого не каже, тільки всміхається краєчком губ. А Сольвейг відразу спиняється і міряє мене уважним поглядом.

— Ти пресиш у нас вибачення? Що ж, ми, звичайно, вибачаємо тобі, Х'ялті, хоч так поводитись дуже негарно. Згадай лишень, скільки я тобі казала, щоб ти не водився з Гатлгрімуровими хлопцями. Та нехай уже, ми тобі цього разу вибачаємо.

Сольвейг обдаровує мене своєю найкращою усмішкою і йде до хати. Але мені зовсім не легшає на серці. Я ще поменшав у своїх очах і відчуваю себе приниженим. Мені здається, що тепер при Сольвейг я ніколи не зможу триматися вільно. Вона така самовпевнена. Все, що вона каже, — завжди правда. Хтозна, може, я поквапився просити в неї вибачення.

НОВИЙ СВІТ

Після нічного сторожування почалася наша дружба з Адді, а коли народжується справжня дружба, їй ніщо не може перешкодити. Дарма тепер забороняти нам гратися разом. Ми не годні нічого вдіяти, нас так і тягне один до одного. А оскільки ми товаришуємо, то само собою якось виходить, що Гельга й Оулі теж стають приятелями. Виявляється, що нам дуже гарно разом. Нас зовсім не стосується ворожнеча між дорослими. Ми живемо в мирі.

За короткий час, усього за кілька чудових весняних днів, ми дорослішаємо. З нами відбувається те, чого багато з вас зазнало на собі: доросліючи, ми стаємо розумніші й досвідченіші. Візьму для прикладу себе: одного чудового дня мені спадає на думку таке, чого досі ніколи не спадало. Тоді ж таки ввечері я підходжу до Гельги й кажу їй про це. Їй, щоправда, вже пора спати, та байдуже, ще встигне лягти. Ми розмовляємо біля повітки, і я вважаю себе справжнім героєм, бо стережу сіножать, коли всі інші сплять. Я пишаюсь і прибираю урочистого вигляду.

— Мені спала на думку одна річ,— починаю я.

— Яка? — відразу питає Гельга.

Я, звичайно, сподівався цього запитання.

— Воно, може, й дивно, але я твердо поклав собі ніколи більше чогось не робити. Не знаю лише, чи треба тобі про це казати.

— Скажи, любий Х'ялті, я нікому не пробалакаюся. Що ти твердо поклав собі ніколи більше не робити?

— Угадай.

Гельга примружує очі й задумується.

— Гм!.. Мабуть, ти ніколи не будеш вичищати в хліву, так?

— Буду, ти не вгадала.

Вона вгадує далі й називає все, що їй цієї миті спадає на думку.

— Ти ніколи більше не будеш гратися зі мною? Не будеш гратися в хутір?.. Не будеш ніколи їсти?.. Не будеш ніколи бігати?..

Оскільки я на все відповідаю однаково — не те, і знов не те,— Гельга ще на хвилину безпорадно замислюється, тоді враз обличчя її осяває радісна усмішка, і вона каже:

— О, тепер я вже знаю — ти ніколи більше не будеш спати!

— Тоді я не міг би жити,— заперечую я.— Не можна не спати, і не їсти також, бо тоді б я вмер.

Гельга не згодна зі мною, і якийсь час ми сперечаємось. Нарешті вона каже:

— Я йду спати, Х'ялті. Коли ти не хочеш мені сказати, чого ти ніколи більше не робитимеш, я не буду з тобою гра-

тися. Я заберу з хутора Уступа всі роги й кістки і не дозволю тобі там гратися. Ти ж бо знавш, що кістки мої, і хутір мій, і все моє.

— Ну, не сердься, — стривожено прошу я.

— Я буду сердитись, якщо ти мені не скажеш. Кажи, чуєш!

— Я весь час хочу тобі сказати. Просто я поклав собі ніколи більше не плакати.

— Та невже? Ти не будеш більше ніколи плакати? — сміється Гельга.

— Так, — відповідаю я, трохи ображений, що вона сміється. — Я ніколи більше не буду плакати. Плач нічого не дає.

— А як заб'єшся?

— То, може, трішки й заплачу, тільки як заб'юся.

— А як злякаєшся?

— Я більше нічого не боятимусь, — кажу я.

Ні, Гельзі не пощастить змусити мене відмовитись від свого наміру.

— Але чого ти раптом таке надумав? — питає вона.

В тім-то й усе лихо. Коли я їй скажу, вона знатиме, про що я думаю кожного дня. Хтозна, чи я цим не принижую себе в її очах? А проте я кажу:

— Не варто плакати через те, що однаково має статися. Тепер я більше не буду плакати, що мама поїхала від мене.

— А ти часто через це плакав? — якимось зміненним голосом питає Гельга.

— Інколи, — відповідаю я, і, хоч як дивно, до горла в мене підступає неприємний клубок, а очі заступає імла.

Я таки плачу, але, здається, недовго. А поряд сидить пес Струсь і задумливо дивиться на нас. У його очах ми — важливі особи. Він, напевне, думає, що бути людиною дуже цікаво.

Відстань між мною і мамою неначе збільшується з кожним днем, а дні безупинно доточуються один до одного. Надходить і той день, коли нам з Адді вже не треба стерегти вночі сіножать. Такого радісного дня в мене ще зроду не було. Не тому, що кінчається моя нічна праця, — це не така вже й велика радість. Я маю іншу, куди важливішу причину. Ще вранці того дня я був убогим дев'ятирічним хлопчиком на ім'я Х'ялті, якого мати не змогла взяти з собою навесні, тим хлопчиком, від якого вона поїхала плачучи далі на захід, у напрямку гір, у супроводі незнайомого чоловіка, — а ввечері того самого дня я так радію, наче мені належать усі скарби світу. Тільки одна хмаринка затмарює мою радість: мама далеко і я не можу розповісти їй про своє щастя.

Коли настає пора стригти овець, господарі всіх поближніх хуторів гуртом вирушають зганяти отари докупи. Інакше не можна, бо вівці пасуться на спільних пасовиськах. Їх зага-

няють у велику загороду, складену з каміння, яка міститься біля Гатлгрімурих кошар із західного краю сіножаті.

Певне, ви й самі здогадуєтесь, а тому мені не треба казати, що перед тим днем, коли мають стригти овець, я зовсім не сплю. Ми з Адді навіть не лягаємо, хоч нам дозволено вдома спати. Близько четвертої години вже сходить сонце, на хуторі всі починають вставати, і нам здається, що лягати тепер не варто, ми однаково не заснемо. Ми розважаємося тим, що будуємо свій хутір на пласкій скелі. Він тепер став великий і гарний. Та тільки-но в обох хуторах починає куритися з димарів, ми вирушаємо додому, кожен до себе.

День починається з сонцем, усі вже сидять на кухні і п'ють каву з цукром уприкуску.

— Як це так, що ти не спиш, хлопче? — питає Сольвейг.

Я кажу все, як є, але Сольвейг уже не слухає мене. Вона, видно, шойно прокинулася, ще навіть не розчесала кіс. Вона таки справді не чує моєї відповіді, бо за хвилину знов питає:

— Як це так, що ти не спиш, хлопче?

Я ще раз кажу все, як є. Тієї миті згори з'являється Паллі й мовить, що, на його думку, я дурень. Йоуган нічого не каже, певне, погоджується з ним. Потім Йоуган, Паллі і Гатлгрімур збираються на подвір'ї, про щось домовляються і з палицями в руках ідуть зганяти тих овець, що розбрелися в горах. Тим часом ми, діти, повинні зібрати овець із заплавлених лук та з мочара. Як добре, що я не ліг спати!

Збирати овець — загіне діло: треба звідусіль зігнати їх в одне місце біля сіножаті. Ми, діти, стережемо їх там, щоб вони знов не розбіглися. Ми даємо отарі трохи розбрестися, щоб вівці не погубили своїх ягнят. Не скажу, що стерегти овець нудно, але цікавіше було б стояти біля загороди. Поки чоловіки кінчають зганяти овець, то, звичайно, встигають зголодніти. Зрозуміло, що вони йдуть їсти, і зрозуміло, що для нас це найдовша пора дня. Здається, вони ніколи не скінчать обідати.

Нарешті на стежці з'являються Паллі з Йоуганом. Вони ледве плуганяться й колупають на ходу в зубах. По них не видно, що їх чекає ще багато роботи. Трохи дужче поспішає Гатлгрімур: він спершу аж підбігає, та коли вже доганяє Паллі з Йоуганом, на нього теж нападають лінощі. Але ми бачимо, що зараз почнеться велика робота. До кошар Гатлгрімура простують Гудрун, старий Гельгі, Гроуя, Сігга, а на останці й Сольвейг. Гельгі, видно, невдоволений тим, що загорода розташована біля кошар Гатлгрімура, але нічого не вдієш.

Тепер треба заганяти овець до загороди. Я знаю, як це роблять, з того разу, коли ми значили овець. Чоловіки відділяють від отари невеличкий гурт овець і заганяють у загороду. Ми, діти, по черзі допомагаємо їм. Часом заганяти їх

важко, бо вівці ніяк не бажають іти в загороду. Протягом короткого літа вони хочуть мати волю і завзято опираються. Але з допомогою Струся й Зубаня люди все ж перемагають їх.

У загороді чужих овець відділяють і зачиняють у кошару. Там вони пробудуть цілий день. Тепер можна розділити ягнят за їхніми знаками. Досі їх розрізняли тільки на око. Біля загороди хоч вуха затуляй: ягнята і їхні матері мекають, наче їх ріжуть.

Гатлгрімур, Сігга і Гроуя стрижуть своїх овець біля дверей кошар, а мешканці Східного хутора — під загородою із західного боку. Купи вовни під загородою ростуть і ростуть. Їх чотири. Найбільша купа в Йоугана. На другому місці — в старого Гельгі, але їй далеко до Йоуганової. У Паллі купа найменша, бо він має лише кілька овець. Зате своїх овець він

стриже дуже старанно й довго, багато довше за інших. Він стає мовчазний, ні з ким не розмовляє. Натомість щось шепоче кожній своїй вівці, а коли кінчає стригти, гладить її по спині, по голові й навіть по рогах. Паллі намагається пестити овець крадькома.

Старий Гельгі й Гудрун працюють разом. Сольвейг дає собі раду сама. Йоуган і Паллі також стрижуть кожен сам, а крім того, ще й приводять овець для інших.

— Ось вам, тату, ваша овечка,— каже Йоуган і тягне до хвіртки, де ми зі старим Гельгі чекаємо на вівцю, Капловуху, ту, що любила закрадатися на сіножать.

Поки Капловуху тягнуть з загороди, її рудаєньке ягня з біленькими лапками тикається писком у материн бік, а коли хвіртку зачиняють за Капловухою, жалісливо мекає.

— Ану, помічнику, доклади й своїх рук,— каже старий.

Ми беремо Капловуху за роги, хоч вона з усієї сили пручається. Гудрун стоїть неподалік у фартусі, з ножицями в руках.

— Тримай її, бісову віру, а то вона впирається, мов вередлива баба,— дає вівцю Гельгі і голосно сопе в бороду.

— Ото порівняв,— сердиться Гудрун.

Капловуха також сердиться. Вона раптово шарпається, Гельгі спотикається і, мало не падаючи, хапає її за шийку. Вівця стає дибки, щоб звільнитися, а старий люто лається.

— І не соромно тобі отак збиткуватися з божого створіння? — невдоволено каже Гудрун.

— Таж вона хотіла мене вбити, клятенна! І ти б осатаніла, якби вона так наскочила на тебе. Певне, що осатаніла б. Вона може легко вбити людину. Ох, як же болить паць!

— Про тебе не скажеш, голубе, що ти витривалий,— мовить Гудрун і всміхається.— Ти поводишся, як дитина, і лютуєш на нерозумну вівцю.

Старий Гельгі не любить, щоб з нього глузували. Він ще дужче сердиться. Поки ми зв'язуємо Капловуху й поки старі її стрижуть, вони весь час сваряться.

Я мовчу. Я теж сердитий на Капловуху. Вона не раз мені в'їдалася в печінки, і я радий був би, якби Гельгі ще її налупцював. Вона погана вівця. Ось тепер старі посварилися через неї. Вони ще якийсь час сваряться, тоді замовкають. Але обоє сердиті. Може, вони ніколи не помиряться. Мене це дуже тривожить.

Поки старі стрижуть Капловуху, я сиджу в неї у головах і ніби тримаю її за роги, а насправді намагаюся непомітно штурхати. Та врешті вівця обстрижена. Гудрун розв'язує їй ноги, а Гельгі притримує за спину. Потім він бере її за один ріг, а я за другий.

— Гельгі,— каже Гудрун і дивиться на чоловіка.

Вони презираються, і Гельгі холодно киває головою, ніби запрягнувся ніколи не озиватися до дружини. Ми тягнемо Капловуху до хвіртки. Гудрун іде за нами.

— Спіймай її ягня,— наказує мені Гельгі.

Я не питаюсь, навіщо, беру гирлигу, йду в загороду, підкрадаюся до ягнички Босої, хапаю закарлюкою її за шию і тягну до себе. Тоді беру на руки і йду до хвіртки. Ягничка щосили пручається в мене на руках.

Хоч вона й дочка Капловухої, але мені дуже подобається. Боса така гнучка, має таку гарненьку мордочку, такі чудові ноги, такі ясні очі, так гарно пахне.

— Ну, приятелю, як тобі подобається ягничка? — питає Гельгі.

Я відповідаю, що вона мені дуже подобається.

— Еге ж, вона таки й справді гарна. Певне, що гарна. Найкраща ягничка з усіх, які створив господь, а він не якийсь тобі партач. Отож-бо. Ми з Гудрун хочемо подарувати її тобі. Будеш мати ягничку, сину. Ми даємо її тобі за... Гм, за... За що ми йому даруємо ягничку, Гудрун?

— Як за що? Ти ж сам добре знаєш.

— Атож, атож, знаю... хоч ні, не знаю. Мабуть, за те, що ти завертав Капловуху з сіножати. Ти, певне, заслужив винагороду, бо ж задарма ніхто не дає такого ягняти. Чи як ти думаєш?

Я не відповідаю. Стою мовчки з ягничкою на руках і відчуваю, що я вже не той, яким був досі. І світ уже не той — він раптом поширшав. Я заблукав у цьому новому світі. Я обертаюся до Гельгі, випинаю губи й шукаю його рота. Нарешті знаходжу його в гушавині бороди. Потім обертаюся до Гудрун. Вона цілує мене просто в уста й ласкаво гладить по голові. А я несамохить плачу: сльози так і котяться в мене з куточків очей. Старі дивляться на мене й пересміхаються. Ворожнечі між ними наче й не було. Вони знов прихильні й ласкаві одне до одного, як завжди.

— Пусті Босу до її матері,— каже Гудрун.

Я слухаюся, хоч волів би тримати ягничку на руках до кінця свого життя. Я не можу відвести від неї очей.

Коли всіх овець у загороді обстригають, їх випускають звідти, гонять уздовж горішнього краю сіножати й допомагають їм знайти ягнят, що тим часом погубилися. Тоді заганяють новий гурт овець.

Решту дня я сиджу в долішньому кінці сіножати й пасу овець. Я почувую себе таким легким, що міг би дострибнути до сонця. Але й земля мені подобається. Вона така гарна. Хоч би там що, а приємно жити на світі.

Звідси, де я сиджу, добре видно Босу, що ходить по пасовиську. Я воджу за нею очима і бачу всі порухи того темного клубочка. Ось він скубає травичку, ось ссе матір, а ось лягає

відпочити проти горбика. Капловуха вже не здається мені ворогом. Для мене тепер немає милішої за неї вівці на світі, звичайно, крім Босої. Я хотів би догнати її, погладити й попросити в неї вибачення. Ввечері, коли я ляжу, то попрошу бога віддячити за мене Гельгі й Гудрун.

Тепер я не можу молитися, все щось заважає.

Шкода, що мені недовго лишилося милуватись Босою. Коли б я знав навесні, що мені її подарують, скільки б я мав з неї втіхи! Дивно, проте я раніше не помічав, яка Боса гарна, хоч бачив її кожної ночі, часом і по кілька разів. Тепер я вже недовго дивитимуся на неї: ввечері, коли будуть обстрижені всі вівці, їх знов зберуть до купи й поженуть у гори. І я побачу Босу аж восени. Та краще про це не думати. В інших дітей така сама тривога. Всі вони мають по вівці або по ягняті. І ніхто не нарікає. Я не хочу бути гірший за них, хоч мене можна й зрозуміти. Я щойно сьогодні отримав ягничку, до того ж найкращу з усіх. Тому мені й найдужче шкода розлучатися з нею.

У загороді опиняється останній гурт нестрижених овець. Я вже втомився. Втома стає ще відчутнішою, коли Адді каже, що йому дозволили гонити вночі овець у гори. Мені, напевне, не дозволять, тому в мене тяжко на серці. Поки дорослі закінчують стригти овець, ми з Гельгою біжимо по коні. Коли ми повертаємось, біля загороди стоять люди з хуторів Кам'я-

ного й Прибережного. Вони прийшли по свої вівці, що змішалися з нашими. Адді й Паллі, в свою чергу, подалися на сусідні хутори шукати наших овець. З усього видно, як мене мало цінують. Нікому не спадає на думку послати мене чи Оулі. Немає ради. Зате я тепер багатий. Я маю ягня, справжнісіньку живу ягничку!

Нам з Оулі загадують зганяти овець. Вони розбрелися на всі боки, а ті, що їх обстригли вранці першими, вже аж під самими горами. Ми з Оулі все-таки збираємо біля хуторів чималу отару. Але Капловухої я не бачу. Струсь і Зубань безперестанку гавкають. Невже Адді не хоче спати? Ми з Оулі весь час оглядаємося. Отара неквапом віддаляється в напрямку узгір'я. Скоро вона перейде вершину і зникне в долині. Як цікаво було б опинитися там! Оулі наче вгадує мої думки:

— Н-на т-т-той рік м-м-мені т-т-також д-д-дозволять піти.

Добре, що хоч цим можна себе втішити. Але в мене є інша втіха. Западає ніч. Трава на сіножаті купається в блискучій росі. У вечірній тиші ледь чути далекий собачий гавкіт. Ні, дурне діло сумувати після такого щасливого дня, як цей. Ляжу лишень спати, хоч мені зовсім не хочеться. Я роздягаюсь і лягаю. Ліжко Паллі порожнє.

Думки мої все блукають навколо ягнички. І тепер, коли я такий безмежно щасливий, мені ще дужче бракує мами. Аби вона могла прийти до мене, щоб я розповів їй, який я багатий. І я, замість просити бога, щоб він винагородив Гудрун і Гельгі за їхній подарунок, починаю несамохіть плакати. Так бере гору моя ганебна слабкість. Дарма було зарікатися, що я ніколи більше не плакатиму. Моя радість тоне в глибокому смутку.

Я здригаюся, згадавши свій зарік. Та й плакати немає чого. Адже я ніколи ще не був такий щасливий, як сьогодні. Я пробує сам збагнути, чого так вийшло, і бачу, що я просто хисткий, жалюгідний хлопчак. Мабуть, я ніколи не стану справжнім чоловіком. Через це я знову плачу. От як бути багатому. Виходить, і багатії плачуть.

Нарешті я таки засинаю, і мені сниться Боса. Який це гарний сон!

ГОСТІ

Час збігає непомітно, настає пора косити сіно. До Гатлгрімура в Західному хуторі приїздить косар — літній рудобородий чоловік на ім'я Гудйоун. Таких людей, як він, зустрінеш раз чи два в житті, а потім про них нічого більше не чуєш. Ніхто не знає, звідки вони приходять і куди зникають. Гудйоун починає косити траву, і його коса свистить за кожним

помахом. Він сам також присвистує. Ми, діти, крадькома спостерігаємо його і дослухаємось до того свисту. Для мене поява нового косаря — велика подія. Я його бачу вперше, але він косив тут і торік, і позаторік, і раніше, скільки пам'ятають діти. На нього смішно дивитися, бо він весь час щось мурмоче, тоді спирається на косу, схилив набік голову, яка в нього не перестає труситися, й приказує:

— Ось так! Ось так!

Потім дивиться на нас і питає:

— Чому сонце завжди таке кругле, як накривка від горшка?

Ми спершу стиха пирхаєм, тоді починаємо сміятися вголос. Але відповідати йому не вміємо. Ми ніколи не вміємо відповісти, коли нас про щось питає Гудйон.

— Я одного не можу збагнути, хоч часто про це думаю, — знов каже Гудйон. — Чого море не підіймається, коли всі річки течуть у нього, а з нього нічого не витікає? Ось так. Ось так.

Нас, звичайно, теж це дивує, але ми не вміємо відповісти йому. Тільки регочемо. Нарешті Оулі каже:

— П-певне, в м-м-морі н-н-на дні є д-дірка!

— А й справді. Ти вгадав. Чого мені таке ніколи не спало на думку?

На жаль, ми не можемо довго розмовляти з Гудйоном, а то він не буде косити.

Сьогодні субота. Косити сіно починають завжди в суботу. Паллі і Йоуган уже прокосили вузьку смужку навколо хутора, а я не маю чим косити. А як було б добре мати косу! Мені сказали, що з мого косіння ще не було б ніякого пуття. Зате я вже вмю згрібати сіно. Може, я дістану косу, коли залишуся тут на те літо. Але навіть задумувати наперед.

Наш хутірець на пласкій скелі вже готовий. У хатці навіть є двері. Це мій і Гельжин хутірець, але останнім часом будувати його допомагали Адді й Оулі, особливо Адді. Вони зовсім занедбали своє господарство, тобто перенесли його до нас, і тепер ми граємося разом. Дорослі вже нам не забороняють. Але в нас є один хитрий задум. Ми тримаємо його в секреті, щоб дорослі нам не перешкодили. Це, власне, задум Оулі. Він перший сказав:

— Н-н-наша хата вже т-т-така велика, що м-м-ми всі т-т-тут м-м-можемо с-с-спати.

Авжеж. Ми всі тут можемо спати. Чому й ні? Щоправда, нам багато що стоїть на заваді. Наприклад, дорослі нам не дозволять. Але ми знайдемо раду. Просто підемо сюди тайкома.

Коли всі вдома поснуть, ми нишком подамося на свій хутір і там переночуємо. Тоді, може, й дорослі зрозуміють, яку гарну хату ми збудували. Тому сьогоднішня субота не-

звичайна. Ми й тривожимось, і сповнені радісного очікування. Чи пощастить нам здійснити свій задум? Це питання ми читаємо в очах одне в одного, коли згрібаємо на сіножаті щойно скошену траву. Про це ми розмовляємо, коли вичищаємо у хліві.

— Я спатиму біля стіни, а ти коло мене,— каже Гельга.

Зважуючи її слова, я сперся на лопату й дивлюсь на долівку, встелену зеленавим гноєм.

— Я, бачиш, думав лягти біля дверей,— врешті кажу я.

— Ні, Х'ялті, дорогенький, ляж поряд зі мною. Я не хочу спати коло тих гицлів,— просить вона.

Звичайно, я обіцяю виконати її прохання.

Який безмежно довгий цей день! Але так завжди буває, коли на щось чекаєш. Нарешті, вже надвечір, стається щось несподіване.

Дорогою від річки до нашого хутора їдуть вершники. Їх троє та ще кілька неосідланих коней. Попереду їде опасистий чоловік; він має такий гучний голос, що коли підганяє коней, то під горою, де стоїть наш хутір, котиться луна. Він дуже могутній чоловік, бо це сислуман Х'яульмар, брат мого господаря і син старого Гельгі.

Упізнавши, які гості до нас їдуть, усі мешканці хутора починають метушитися. Йоуган відкладає косу, Гельгі й Гудрун вибігають на стежку, і їхні обличчя осяває ясна усмішка ще задовго перед тим, як гості заїздять на подвір'я. Сольвейг надягає чистий фартух, пригладжує волосся й поправляє коси. Гельгі загадує мені побігти й відчинити гостям ворота. Я мчу щодуху і таки встигаю.

Неосідлані коні пролітають повз мене аж земля стугонить; з-під копит у них летять сухі грудки просто мені в обличчя. За кіньми з'являється сислуман. Минаючи мене, він прикладає пальця до голови. Може, це він вітається зі мною? За ним їде його дружина, в жіночому сідлі, і не помічає мене, принаймні робить вигляд, наче мене тут немає. Валку замикає хлопець десь мого віку. Поминаючи мене, він смішно кривиться.

Коли я наближаюся до хати, гості й господарі на подвір'ї вже привіталися. Сислуман показує на мене держакон на гайки і питає, хто я. Йоуган пояснює, що мене прийняли пожити на хуторі. Отже, зрозуміло, що я тут мешкаю з ласки. Сислуман вважає, що зі мною не варто вітатися, досить махнути у мій бік нагайкою. Хлопець і жінка вдають, ніби взагалі не помічають мене. Мабуть, у їхніх очах я надто незначна особа. Господар гукає Паллі й загадує нам спутати коней і пустити їх пастися біля сіножати.

Гості не звертають ніякісінької уваги й на Паллі. Від цього мені легшає на серці. Видно, Паллі також не належить до світу тих людей. Врешті сислуман таки обертається до нього й каже:

— Будьте ласкаві, спутайте Буланого біля самих копит. Він трохи намуляв собі ноги.

Паллі буркає щось нерозбірливе. Ми ведемо коней за нижній край сіножати і путаємо їх там. Потім Паллі закидає вуздечки на плече, і ми плуганимось додому. Дорогою Паллі каже:

— Ото пишаться. Думають, що вони бозна-хто. З тобою вони привіталися?

— Ні,— відповідаю я.

— Певне, вважають себе надто великими цабе, щоб вітатися з простими людьми. Аякже, відгороджуються ввічливістю! Ти чув, як вони мені викали?

Я, звичайно, чув. Паллі, мабуть, сердитий, бо провадить далі таким самим тоном:

— А він раптом аж син старого Гельгі й порпався в гною так само, як і я. А тепер, бачте, викаблучується, викає мені,

йолоп! Отак, хлопче, вони цінують трудящий люд. Хто після цього поквартиться в найми? А вони дивуються, що ніхто не хоче служити на хуторах.

Паллі зневажливо пирхає. Він поправляє на плечі вуздечки й важкою ходою рушає додому, чорночубий, без шапки.

З чистої кімнати тягне приємним цигарковим димом. Долинає сміх і розмова. Хтось грає на органі, потім музика затихає. Я длубаюсь у сніях. Мені страшенно кортить зайти до тієї веселої кімнати, але в ній немає для мене місця. Гельга сидить там. Я бачу її мигцем, але вона також удає, ніби не помітила мене. Ніхто мене не помічає. Навіть Гудрун і та не завважує, що я стою в сніях, поки не наштовхується на мене, несучи з кухні тацю, заставлену тарілками.

— Ти чого тут стовбичиш, хлопче? — питає вона якимось дивно суворим голосом, а тоді додає, вже лагідніше: — Іди звідси, синку.

Я дуже розчарований, бо в душі сподівався, що Гудрун запросить мене до кімнати. Я все чудово розумію. Навіть для Гудрун я не така значна особа, щоб сидіти в товаристві її гостей. Гельга — інша справа. Вона значнішого роду за мене. Паллі правду каже. І, сам того не бажаючи, я сповнююсь ненависті до всіх. А найдужче ненавиджу Гельгу. І Гудрун я також ненавиджу, хоч вона й подарувала мені ягня. Так, ненавиджу, хоч тут, на хуторі, я нікого не любив дужче за Гудрун. Зрештою, відколи приїхали ці люди, Гудрун теж стала інакша. Завжди така спокійна, згідлива й лагідна, тепер вона в усе втручається. Навіть підказує Сольвейг, що ще треба покласти на стіл. Йй усе здається, що вони гірше, ніж годилося б, пригощають пані Гельгасон, як вона зве свою невістку. Мабуть, Гудрун ніколи не була така радісна, як сьогодні. Але обличчя її променіє радістю не до мене, не до Сольвейг чи до когось іншого, а тільки до гостей.

Тяжко стає на серці, коли всі забувають про тебе, а якщо й згадують, то показують, що ти ніщо. Я не маю з ким поговорити, а найгірше, що з нашої вечірньої витівки нічого не вийде. Навряд чи Гельга захоче сьогодні ночувати на Уступі. Мені страх як кортить спитати її про це. Поговорити з нею вдається аж за столом під час вечері. Сольвейг стала якась дивна. Вона дуже ласкава до мене, чи не єдина ще пам'ятає про моє існування. Але її щоденна усмішка зникла. Навколо мене діється щось таке, чого я не можу збагнути.

Дзвінкий сміх пані Гельгасон лине по всьому будинку. Так, тепер я вже певний, що Гельга не захоче йти спати на хутирець. Але я помиляюсь. Виявляється, вона не забула про наш задум і навіть наміряється поговорити про нього зі своїм братом у перших Рагнаром: Гельга хоче, щоб він також пішов з нами. Ото буде про що розповісти дітям з інших хуторів, коли син самого сислумана ночуватиме на нашому хутирці!

— Правда ж, він дуже гарний і вихований хлопець? — питає Гельга.

— Може, — відповідаю я.

Мені не хочеться розмовляти про нього.

— Я певна, що Рагнар дуже чемний, — не вгаває Гельга.

— Ти ж про нього нічого не знаєш, — кажу я.

— А тобі він не здається гарним? — питає вона.

— Нічого такого в ньому немає, — кажу я.

Отже, приїзд гостей не перешкодить нашому намірові. Оулі й Адді легко піти з дому — вони сплять в окремій кімнаті. Мені також не важко, якщо я буду обережний. Гірше доведеться Гельзі: вона ж бо спить разом з батьками. Рагнар має лягти на підлогу в світлиці. Гельга каже, що наш намір йому сподобався.

Настає ніч. Я довго лежу в ліжку й намагаюсь не рухатися. Хоч би не заснути! Паллі вже спить і гучно хропе. Але внизу всі ще гомонять. Врешті старий Гельгі підіймається нагору до своєї кімнати, а невдовзі за ним іде й Гудрун.

Я ще довго лежу, поки чую, що й Сольвейг заходить до спальні внизу. Я стримую віддих і дослухаюся. В будинку паує глибока тиша. Тоді я обережно підводжуся, натягаю шкарпетки, одягаюсь і застеляю ліжко. Потім тихенько спускаюся вниз, тремтячи від холоду, і виходжу з хати. Надворі темнуватого, упав туман, і трава мокра від роси. Поблизу сіножати стоять спутані коні наших гостей. Згори, з Уступа, долинають голоси. Отже, Оулі й Адді вже там. Мене поймає така радість, що я ладен стрибати вище голови. А стрибати треба, щоб нагрітися, бо від холоду я аж цокочу зубами.

З хати виходить босий син сислумана, сірий і похнюплений. У руках він тримає шкарпетки, черевики, піджак і шлейки.

— Привіт, — каже він. — Жажди, поки я вберуся.

Я ледве зважуюсь відповісти на його вітання. Він-бо такий великий пан. Справжній принц! Аж дивно, що мені дозволено мешкати з ним в одній хаті. Він питає, як мене на ім'я,

і каже, що самого його звати Рагнар Гельгасон. Мене це дивує, бо ж я знаю, що його батька звать Х'яульмар¹. Але я не зважуюсь спитати його, чому в нього таке прізвище. Ми рушаємо по росяній траві. В мене відразу промокають ноги, з черевиків аж хлюпає вода. Рагнар узутий в шкіряні черевики з високими халявками. Вони в нього не промокають.

— Старі мої вже сплять, як колоди,— каже Рагнар писклявим голосом.

Усе, що він каже, таке незвичайне. Тон у нього зневажливий, мова пересипана лайкою, але в мене й та лайка викликає пошану.

— Хлопці, почекайте на мене! — гукає хтось позад нас.

Від хати за нами біжить Гельга. Отже, все гаразд, нам пощастило. Проте обличчя в Гельги якесь таємниче, і, догнавши нас, вона понору каже:

— Все викрилось! Я мусила розповісти мамі про наш намір. Вона не спала, як я собі думала, і тато прокинувся. Погано, що так вийшло.

Рагнар зчиняє страшний гвалт. Я зроду ще такого й не чув. Потім заходжується підстрибувати й ляскати себе ззаду руками. Я беру Гельжині слова за щирю правду й питаю, що ж нам робити: чи не вернутися, бува, назад. Ні, виходить, мама тільки засміялася з нашої витівки й дозволила нам іти. Аби лише, мовляв, ми не змерзли. Те, що все викрилося, здається мені поганою прикметою. Але поки що я мовчу.

Оулі й Адді вже чекають на нас у хутірці. Побачивши гостя, вони, як і я, стають поважними й поводяться не так, як завжди.

— Та це якась нора! Невже ви звете це хатою? — питає гість.

Йому ніхто не відповідає. Рагнар стає навколішки й заглядає до середини.

— Тут гола земля? Я ж увесь замащуся! Що ви собі думаете, бісові недотепи?

Ми мовчимо, немов не поміли. Так буває, коли гине найкраща мрія. Та враз Оулі вирятовує нас зі скрути.

— Я м-м-маю м-мі-мішок,— каже він.

Наш гість зводить очі і вражено дивиться на Оулі. Тоді вихоплює в нього мішок і говорить:

— Ну то все гаразд, я спатиму на ньому.

— Не можна лягати на голу землю, там дуже брудно,— каже Гельга.— Треба роздобути якусь підстилку.

Ми з Адді мчимо додому й збираємо мішки, шкури та різне ганчір'я, яке можна постелити. Ми обидва такі зарощені, що з нас аж капає вода.

¹ В Ісландії син дістає прізвище від імені свого батька з додатком суфікса «сон».

— Я спатиму під стіною,— каже Гельга,— а Рагнар біля мене.

— Я з дівчиськими не сплю,— відповідає він.

«Так їй і треба,— думаю собі я,— надто вона вже пишається своїм братуном».

— Тут краще взагалі не спати,— каже Гельга.— Все це дурні вигадки. Я йду додому, мама наказувала мені, щоб я не мерзла.

— Не кисни, рюмсало нещасне,— гримає на неї гість.— І не втручайся не в свої справи!

Мені Гельга не подарувала б таких слів. Вона б страх як образилася. А тепер тільки сміється. Та, власне, що ж їй робити? Я залажу рачки до хатини, розстеляю долі мішки і знов вилажу надвір.

— Ну, плаксійко, лягай біля стіни,— каже гість, тоді бере мене за руку й додає: — А ти, мугирю, можеш укладатися біля неї. Тоді ляжу я. Ох і розкажу ж я хлопцям удома, де я ночував!

Ми лягаємо так, як він загадує, а про себе кожне думає те саме: що ми більше не господарі в своїй хатині.

Ми лежимо впоперек хатини. Вона така вузька, що ми не можемо випростатися на весь зріст. Стіни дихають вологою і терпким духом мокрої землі.

— Я н-н-не вміщаюся,— каже Оулі, що ліг останній, біля дверей.— По-поверніться бо-боком!

Ми лягаємо боком і тиснемось одне до одного. Оулі зачинає двері. Мені холодно.

— Ну от, тепер спімо,— каже Адді.

Ми намагаємось заснути.

Але за якийсь час Гельга питає:

— Котра може бути година?

Цього ніхто не знає. Знов западає тиша.

— Мабуть, до ранку ще довго? — питає Гельга.

— Певне, що довго,— кажу я і починаю тремтіти з холоду.

— Здається, я тут не зможу заснути,— знов не витримує Гельга.

— Та цитьте ви нарешті! — невдоволено гримає гість.

— Зараз,— мовить Гельга.— Але мама наказувала, щоб я не мерзла. А я тут просто замерзаю. Боюся навіть заснути.

— То я скажу тобі, хто ти,— мовить гість.— Ти просто ганчірка. Нікчемна, страхітлива, моторошна, нещасна, жалюгідна ганчірка.

Гельга не зважається щось заперечити. Мені її шкода. Я відчуваю, що й вона починає тремтіти. Ми всі намагаємось заснути, але дарма.

— А як в-в-ви думаєте, п-привиди є? — раптом питає Оулі.

Краще б уже мовчав! Гість остаточно втрачає терпець.

— Так, є привиди! — горлає він.

І запевняє нас, що бачив багато привидів, і то справжніх. Зненацька гість підводиться й починає розповідати казки. Страшні казки. Голос його звучить моторошно, таємниче, і нас охоплює невимовний жах. Він розповідає нам, що мешкає біля моря і що там діти майже кожного дня бачать на березі привидів, але ніхто не звертає уваги на такі дрібниці. Розповідає також, що море часом викидає на берег; у таких мугирів, як ми, мовляв, душа втекла б у п'яти, якби все те нам трапилось на очі. Ми напружено слухаємо. Нарешті мені здається, що треба покласти цьому край, і я зважуюсь звернутися до гостя, хоч досі боявся його. Але до такої високої особи треба підступати обережно, виявляти до неї належну пошану.

— Мені здається, що тепер ви дарма розповідаєте нам про такі страхіття. Ми з ляку не заснемо

— Що? Що ти верзеш, мугиряко? Ти, здається, викаєш мені?

Він ще щось додає, зміщує мене з болотом, зве бовдуром та іншими образливими прізвиськами. Я не наслідуюсь щось відповісти йому. Виходить, я його зневажив. Але звідки мені було знати, що не треба звертатись до нього на «ви»? Я був певен, що саме так і належить розмовляти з ним. Він-бо такий ошатний. До того ж, син сислумана.

Я відчуваю, що Гельзі дуже погано.

— Тобі холодно? — питаю я.

— Так, трішечки, а мама наказувала, щоб я не мерзла. І ще мені страшно, — схлипує Гельга.

— Не бійся, Гельго, — кажу я якомога лагідніше, — немає чого. Ми зараз відчинимо двері, і стане видно.

— Не бійся, Гельго, ми зараз відчинимо двері, і стане видно, — повторює хтось біля мене моїм голосом.

Це Рагнар перекривлює мене, тоді починає нестримно реготати.

Але ніхто не підхоплює того сміху. Я трохи сердитий. Якби він не був таке велике цабе, я б йому показав!

Далі стає ще гірше. Гельга, плачучи, підводиться.

— Я тут не залишусь, я йду додому, — схлипує вона.

— Я тут не залишусь, я йду додому! — кривить її гість.

Ми мовчимо.

Гельга, схлипуючи, перелазить через нас і вибирається на двір. Ми бачимо тільки її спину.

У хатині стає вільніше. Ми й далі мовчимо. Двері стоять відчинені. Надворі біліє туман. Я уявляю собі, як Гельга спускається зі скелі і, плачучи, зникає в сірій імлі. Минає багато часу — дуже багато.

— Я т-т-тремчу. М-м-мені х-х-холодно, — заявляє Оулі. — Я н-не м-м-можу за-заснути.

Ніхто не озивається. Через якусь хвилину Оулі встає і каже:

А-адді, я йду д-д-додому. Х-х-ходи й ти.

— А-адді, я йду д-д-додому. Х-х-ходи й ти,— кривить його гість, потім пронизливо верещить, сердито гупає обома ногами в стелю і взагалі поводитьсь дуже нечемно.

Цілий вечір Адді мовчить, як німий, вислухує все, що каже гість, на диво терпляче. Я взагалі не пізнаю ні його, ні Оулі. Досі вони не були такі витримані. Видно, й вони бояться гостя. Але тепер Адді також підводиться.

— Що ж, Оулі, я тебе самого не пущу.

І вони обидва вилазять надвір.

— Ви хочете забрати й перини? — кричить гість, чіпляючись за мішки, які Адді почав збирати, і лаючи братів на всю губу

Та коли Адді й Оулі залишають нас, Рагнар стає цілком інакший.

— Тепер ми вляжемося зручніше,— каже він уже лагідніше.— Ти змерз? — Він укриває мене мішками та шкурами й додає: — Хай про нас ніхто не скаже, що ми не витримали й наживали п'ятами.

Я не зважуюсь заперечити йому, хоч мені страх як кордить вернутися додому і хоч я боюся лишатись сам із цим небезпечним розбишакою. Я переконаний тепер в одному: ніколи не треба радіти наперед тому, що невідомо як скінчиться. Мабуть, ця ніч буде найгіршою в моєму житті. Мене кидає

в жар від страшної думки, що доведеться залишитись тут до ранку, і я дуже хочу, щоб цей нахабний хвалько відмовився від свого безглузлого наміру. Та наче не видно, щоб він передумав.

— Ото нікчемство! — раптом заявляє гість. — Дівчисько розповіло мені про ваш намір, запросило йти з вами, а саме перше чкурнуло. Ти теж боїшся привидів?

— Хіба привиди бувають? питаю я, щоб не відповідати відверто.

— Ні, певне, що не бувають. Я вам просто збрехав. Ви як мавпи. Дурням брехати не гріх. Правда ж?

— Не знаю, — кажу я, бо не зважуюсь ані погодитись, ані заперечити.

— Ха-ха-ха! — регоче гість. То ти нічого не знаєш.

Якийсь час ми мовчимо, тоді він знов питає:

— Ти тут, певне, вичищавш гній від худоби, еге ж?

— Так.

— Від тебе гхне хлівом. Тут від усіх так гхне. Мама каже, що для неї нема гірше, як чути гноєм. Мені байдуже, але мама дуже чутлива. Каже, що не може витримати в сільській хаті, а тато каже, що вона верзе дурниці. Тоді мама каже, що тато сам виріс у гною, а тато сердиться, і вони зчиняють сварку. Мені так смішно слухати, як вони сваряться... Ну гаразд, треба вже спати.

Він запорпується в мішки, але скоро знов озивається:

— Тато має найбільший будинок у нашому містечку. Він сислуман, того ми такі великі пани. Мені не дозволяють ні з ким гратися, лише з дітьми купця і ще з дітьми лікаря, а з ними так нудно. Звичайно, я не слухаюся і граюся, з ким хочу. Тоді мама сердиться, а тато й собі. Я певен, коли вони довідаються, що я був тут з тобою в цій землянці, то обоє тебе відшмагають. Як тобі це подобається?

— Я ж не винен! — злякано вигукую я.

— Байдуже, хоч ти й не винен. Хто буде на це зважати... Ну добре, я вже хочу спати.

Він неспокійно крутиться. І довго мовчить. Мовчить цілу вічність. Мабуть, заснув. Авжеж, він таки заснув. А я обмірковую своє становище. Воно таке, що гірше й бути не може. Я боюся свого товариша, боюся скель над нашою землянкою, та найдужче за все боюся того, що на мене чекає. До того ж, я гину з холоду. Може, й краще, як я вмру? Життя таке сумне, крім журби й розчарування нічого в ньому немає. Ох, якби я тепер міг опинитися біля своєї мами! Я хочу втекти до неї. Я повинен знайти той хутір, де вона мешкає. Мама мені вибачить, вона зрозуміє, як мені тепер страшенно тяжко.

Минає дуже багато часу — здається, не менше, як я досі прожив на світі. Хлопець біля мене спить, мов колода, але

невдовзі й він починає тремтіти. Мабуть, змерз. А що як він захворіє? Я чув, були такі, що з холоду захворювали, навіть помирали. Може, й він помре? Тоді в усьому звинуватять мене. З усіх боків мене обсідають похмури видива. Я не маю сили боронитися від них. Я здаюся, здаюся безоглядно. Тієї миті хлопець схоплюється на ноги й починає страшенно лаятись.

Я вмираю з холоду! кричить він.

Може, підемо додому? пропоную я.

Додому? Нізащо! Я вирішив переночувати тут і нікому не дам приводу глузувати, що я не витримав. Вилізємо краще надвір, побігаємо й нагріємось, пропонує він.

Я погоджуюся. Ми вилазимо з хатини й довго бігаємо. Туман поволі зникає. Повітря стає лагідніше й тепліше. Внизу під нами серед зеленої сіножати, обрамленої скошеною стяжкою, мирно сплять хутори. Все навколо поринуло в сон.

Ми бігаємо взад і вперед по скелі. Як усе міняється, коли вийдеш на світло! Мій страх відразу розвіюється. Нарешті ми знов залазимо до хатини й лягаємо. Але ні він, ні я не можемо заснути, і тепер вельможний гість розмовляє вже не так пихато. Він ладен навіть піти додому й виспатися на перинах, постелених на підлозі у світлиці.

Надворі дедалі яснішає. Крайнебо займається червонясто-золотова загравою. Туман розвіявся, з землі здіймається біла пара і зникає на небесній блакиті. Сходить сонце.

Отже, найдовша ніч у моєму житті скоро мине, як і всі інші ночі. Гельга й діти з сусіднього хутора давно сплять.

А от ми витримали до кінця.

- Ура! — вигукує мій товариш і вискакує на сонце.

Я заражуюсь його радістю і забуваю весь свій смуток і тяжкі думки. До того часу, поки мешканці хутора встануть, ще довго, та ми вирішуємо, що не здамося. Ми біжимо до гарячого джерела на сіножати, і я показую гостеві, як печуть хліб на гарячому піску. На якийсь час я забуваю, наскільки цей хлопець стоїть вище за мене. Ми розмовляємо, як рівні.

Нарешті ми бачимо, що з димаря йде дим. Сольвейг устає, отже можна йти до хати. В мене трохи неспокійно на серці: може, мене будуть лаяти? Але я дарма боюся. Сольвейг мене не лає, а, всміхаючись, каже:

— Отже, витримали до кінця. І видумали ж таке!

Наші дороги з Рагнармом розходяться. Він іде до своїх батьків у хату, а я до хліва вичищати гній. У теплому хліві мене хилить на сон. Скоро з'являється Сольвейг доїти корів. Молоко цівками стікає в чисту дерев'яну дійницю і дзвінко розбризкується там. Воно шумує і підіймається в дійниці дедалі вище.

— Скоч до хати по чашку, я дам тобі свіжого молока з піною,— каже Сольвейг.

Ось яка вона до мене добра. Такими добрими часом бувають усі, треба тільки їх розуміти як слід. За хвилину я вже стою в хліві і п'ю свіже молоко, а Сольвейг дивиться на мене й питає, всміхаючись:

— Як тобі подобається пані Гельгасон? Правда, вона чепурна і вродлива?

— Так, — погоджуюсь я.

Сольвейг перестає всміхатися. Обличчя її поважніє, і, дивлячись у дійницю, вона каже:

— Ну певне. І я так вважаю. Так воно й є.

День заповідається теплий. Коли я виганяю корів з хутора, сонце вже добре пригріває, і після такої незвичайної ночі я почуваю себе сонним і втомленим. Може, сислуман звалить усе на мене? Може, розгнівається, що його син ходив з нами? Цілий ранок мені не сходять з думки ці питання. Але я не боюся. Анітрохи. А проте як ганебно калатає в мене серце, коли я несподівано наскокую на гостей! Зовсім ненароком я завертаю за ріг комори і бачу перед хатою гостя, його дружину і старого Гельгі. Сислуман стоїть роздягнений, щоб похизуватися своєю білою сорочкою. Він потягається на сонці й щось задоволено мурмоче. Вернутися назад я вже не можу. Старий Гельгі помітив мене, хитро позирає на сина й каже:

— Ось і він!

— Оце? Ану ходи сюди, хлопче! — мовить сислуман.

Я тремчу зі страху: що зараз буде? Та ось старий Гельгі каже:

— Х'ялті дуже гарний хлопчик. Відколи він приїхав до нас, діти почали краще ладнати між собою. Отож-бо.

— Приємно таке чути, — ніжним голосом озивається сислуманова дружина.

— Ти, хлопче, видно, маєш голову на в'язах, — каже сислуман і кладе мені на голову свою велику долоню. Це ж ти придумав ту ночівлю, еге ж?

— Мабуть, що він, — підтакує Гельгі і вдоволено випростує плечі.

Пані Гельгасон виймає з торбинки люстерко, дивиться в нього й усміхається. Я не відмагаюсь. Я п'янію з радощів.

— Такі молодці мені подобаються, — каже сислуман. — Серденько, немає в тебе якоїсь монетки для хлопчика? Я не взяв нічого з собою.

Пані ховає люстерко.

— Зараз гляну, — відповідає вона й шукає в торбинці грошей. — Ось тут є одна.

Вона простягає мені монетку довгими тоненькими пальцями й ласкаво усміхається.

— Подякуй, синку, — мовить старий Гельгі.

Я дякую за подарунок спершу пані, а тоді сислуманові.

— Ет, що там дякувати за таку дрібницю, — каже сислу-

ман.— Пам'ятай лише, що завжди треба бути настійливим, кмітливим і не боятися труднощів.

Сонце світить на монетку, і вона блищить у мене на долоні. Я найщасливіший хлопчик на землі. І аж згодом я усвідомлюю, що не заслуговую на таку хвалу. То ж Оулі, а не я, запропонував переночувати на скелі. Тому він, а не я, мав би отримати гроші. Але тепер уже нічого не вдієш. А монетка така гарна.

ТУРБОТИ

Ніхто, мабуть, не сумнівається, що найкраще казати правду. З іншого боку, часом краще буває промовчати, ніж сказати те, що є. Тому я завжди мовчу, коли Гудрун і Гельгі, а надто Гудрун, згадують Рагнара. На думку Гудрун, він переважає всіх дітей і може бути для них прикладом.

— Он Рагнар, ото гарна дитина! — каже вона. — Я дуже хотіла б, щоб ти була схожа на свого брата Рагнара, — каже вона Гельзі.

На це Гельга мовчить, бо вона добра дівчинка й не хоче засмучувати свою бабусю, хоч сама далеко не найкращої думки про Рагнара.

— Бабуся вважає, що в сислумана всі найкращі й найчемніші, — каже мені Гельга.

І ми пересміхаємось. Пересміхаємось, бо знаємо таємницю, знаємо щось таке, що невідоме старій. У наших очах Гудрун уже не така бездоганна, як була. Вона, певна річ, добра, але ми знаємо більше за неї, хоч вона стара, а ми ще малі. Вона вважає, що немає хлопця понад Рагнара. Він-бо такий вродливий, такий лагідний, має таку чутливу й ласкаву вдачу, ніколи не відмовляє старшим, ніколи не бреше й не каже поганих слів.

— Дай боже, щоб ви були схожі на Рагнара, то матимете частя, — каже вона.

Ні, бабусю Гудрун, ми мовчатимем. Ми знаємо більше за вас, а однаково мовчатимем. Тепер я інакше дивлюся на дорослих, на їхню довершеність і на їхню справедливість. Але краще про це не розводитись.

Поволі спливає час. Мама й Доура живуть десь на незнайомому хуторі, ближче до моря. Може, влітку мені колись дозволять провідати їх, бо давно вже обіцяють. Часто, як треба пригнати коней, мені кажуть, що коли я збігаю хутко, то мені дозволять поїхати до мами. Як треба швидше вичистити в хліву, щоб ще встигнути перевернути сіно, мені теж обіцяють найближчої неділі відпустити до мами. Та ось нарешті надходить та неділя, але ніхто не згадує про обіцянку. Може, я поїду другої неділі, якщо цієї не набридатиму їм? Але

минають тижні, минає неділя за неділею, проте я нікуди не їду. Але ж не можу я без кінця набридати дорослим одним і тим самим проханням! У них багато діла й без мене. От як я виросту, то матиму все, що схочу. Отоді я заживу! Може, Сігга з сусіднього хутора стане моєю дружиною, а сам я — великою, могутньою людиною.

Щонеділі Паллі вранці десь їде верхи на своєму Красому й вертається аж увечері. У Красого рівна легка ступа, коли він біжить клусом, грива, гарно розділена на два боки, плавно похитується в лад ході.

Повернувшись увечері додому, Паллі часом буває дуже веселий. Він співає і розмовляє голосніше, ніж треба. Тоді він буває особливо ласкавий до мене й каже, що хоче зробити з мене людину. Навіть обіцяє платити за школу, щоб я вивчився на священика. Грошей, мовляв, у нього вистачить. Мене це дивує, бо Паллі звичайно нарікає на свою вбогість, на те, що він тільки наймит. Але це як він у поганому гуморі. У неділю ввечері в нього також іноді буває поганий гумор. Тоді він не розмовляє на хуторі ні з ким, крім мене, і то тільки як ми лишаємося з ним самі. Паллі сідає на своє ліжко, впирається ліктями в коліна й кладе голову на руки. В такі хвилини світ здається йому не дуже добре влаштованим. Він розповідає мені, що сільське господарство в Ісландії тримається на праці наймитів. І дехто каже, що їм надто добре ведеться. Насправді ж усі їх зневажають і не цінують їхньої праці.

— Та скоро цьому настане кінець,— підвищує голос Пал-

лі.— Скоро наймити не дозволять, щоб їх гнобили. І ти поба-
чиш, що тоді буде.

— А що ж тоді буде, Паллі? Скажи! — покірно прошу я.

— Що буде? Ти ще й питаєш? Тоді всі хутори зійдуть на
пси, хлопче. Бо як господарі встигатимуть з роботою, коли не
буде наймитів? Таж вони просто не зможуть господарювати!
Так їм і треба. Вони завжди дивилися на нас згорда і вважали,
що ми гірші за них. Хіба я не правду кажу? Ти вважаєш,
що я не правду кажу?

Я взагалі нічого не вважаю. Та якби щось і вважав, Паллі
мене однаково не вислухав би, бо він як розбалакається, то
сипле словами, мов із мішка, що й не спиниш його. Наймити —
найпотрібніша верства суспільства, а її найменше цінують.
Усі соромляться належати до цієї верстви, та ще й гадають,
що таке становище ніколи не зміниться.

— А ти, Х'ялті, думаєш, що все так і лишиться?

— Ні,— відповідаю я, бо Паллі питає таким гострим тоном,
наче в усьому звинувачує мене.

А що ж я винен і що можу змінити?

— Ні, так далі не буде,— каже він.— Скоро ніхто не захоче
найматися на хутори, і знаєш, що станеться?

Але, як я вже згадував, Паллі не кожного недільного вечо-
ра в поганому гуморі. Зате в понеділок йому завжди погано
на душі. Він тоді зовсім не розмовляє, ні зі мною, ні з ким,
просто мовчить і весь час п'є воду.

— Видно, що нині понеділок, знов тебе, голубе, мучить
спрага,— зауважує Сольвейг, та Паллі нічого їй не відповідає.

Минає день-два, і Паллі веселішає. Тоді знов настає неділя.

— А мені в понеділок хочеться пити не більше, ніж в інші
дні,— кажу я Гельзі.

Вона відповідає, що я дурний.

За хатою стоїть хлів, але при ньому немає клуні на сіно.
Зате є така клуня біля кошар. Сольвейг каже, що це не по-
господарському. У відповідь Йоуган, своїм звичаєм, мовчки
стискає плечима, а Гудрун заперечує їй, мовляв, хто бачив,
щоб збудувати все відразу. Сольвейг каже на те, що треба
було прибудувати клуню на сіно спершу біля хліва. На це
Гудрун уже не відповідає. Всі також мовчать. Але на обличчя
господарів лягає тїнь турботи, що на хуторі не все так, як
має бути. То Гельгі загадав будувати клуню біля кошар ще
тоді, як сам господарював, і вона вже стара.

Поряд з хлівом приготоване місце, де складають те сіно,
що накошують на сіножаті біля хутора. Якось навесні Паллі
поїхав на берег річки з різакон і заходився нарізати дерен.
Я встав пізно, бо тоді стеріг ночами сіножаті, і вже побачив,
що Йоуган звозить той дерен до хутора. Він вантажив його
на чотирьох коней, прив'язуючи задніх вуздечками до хвостів
передніх. Дерен був такий мокрий, що з боків у коней ска-

пувала вода. Йоуган теж був мокрий і заболочений до самого підборіддя. Я також змок і обмастився, коли розкладав дерен. Тим часом Гельга, Гудрун і старий Гельгі прибирали подвір'я, а потім ми всі пообідали солоною рибою.

Через кілька днів дерен так підсох, що ми з Гельгі поклали його сторч у круглі хатки. Нарешті одного суботнього вечора ми з Паллі склали його весь у велику купу. Віяв сильний північний вітер, і очі в мене запорошилися. Паллі був у доброму гуморі. Тепер, коли сіно висохне і його звезуть у стіжок, то зверху накриють цим дерном.

Коли починається сінокіс, у всіх повно роботи, і ми, діти, можемо гратися тільки в неділю. За роботою мене obsідають різні думки. Я також маю свої турботи, не менше, ніж Паллі й господарі хутора. Що ближче до осені, то дужче вони мене пригнічують. Адже я забагатів. А чим багатша людина, тим більше в неї турбот. Мій скарб— це ягничка на ім'я Боса. Тепер вона десь у горах, і хтозна, яке лихо може її спіткати. Хоч ще літо, але часом ідуть дощі і буває дуже холодно. Тоді, мабуть, Боса мерзне. Тож чи можу я спокійно спати на м'якій постелі, знаючи, що моїй ягничці надворі холодно? Або вона залізе в болото й утоне. Хіба такого не буває, що вівці тонуть у багні? Її мати може забігти з нею десь так далеко, що їх обох продадуть чужим людям, і я більше не побачу своєї Босої. Але найгірше, що ввечері, коли Боса спокійно спатиме біля своєї матері, може підкрастися кровожерна лисиця, стрибнути їй на шию і вп'ястися гострими зубами в її гарненький писочок.

Від таких думок у господаря Босої набігають на очі сльози. Адже вона найкраща, наймиліша ягничка на світі. Та я закушую губи й заспокоюю себе: «Ні, що я вигадую. Я певен, що Боса вернеться з гір, як вертаються інші ягнята. Чому саме з нею має статися лихо?»

А ще дужче гризе мене інший, багато гірший клопіт. Що я робитиму з ягничкою, коли настане осінь, а потім зима? Я не можу заробити їй на харч, я навіть сам себе не можу прогодувати. Це питання надто важке, щоб я міг своїм розумом знайти на нього відповідь. Може, мені піти до Йоугана, кинутись йому на шию і сказати:

«Любий, добрий Йоугане, прошу вас, годуйте взимку мою ягничку, щоб мені не довелося віддавати її восени до різниці. А я відроблю вам за пашу, як виросту».

Звичайно, добре було б так зробити. Але я не зважуюсь. Я раз по раз вертаюся до цієї думки, коли ми з Йоуганом лишаємось самі. Та Йоуган завжди такий похмурий і мовчазний, що в мене жижки дрижать, тільки-но я намірюся розтулити рота. Ні, я нізащо не наслідуюсь озватися до нього.

Турбота про Босу лягає на мене таким тягарем, що я не маю сили нести його сам. Тому я вирішую піти до Оулі, бо

ми з ним тепер приятелюємо. Ще дуже рано. Я тільки-но вичистив у хліву й сподіваюся, що Оулі робить те саме. Так воно й є.

Уже кінець літа. Трава на сіножаті ще зелена, але сосонка біля річки починає жовтіти. Золотисті кулики ще не подалися в вирій, проте їхніх пісень уже не чути. В їхньому леті є щось сумовите: вони великими зграями обсідають дахи на хуторі й без угаву пишчать, тоді здіймаються вгору.

Оулі працює. Коли я приходжу, він закочує рукави піджачка по лікті й засовує одну руку в гній.

— Як т-т-тобі в-в-вона п п подобається? — питає він, витягаючи з гною кістку гарного брунатного кольору. Він підносить її до моїх очей і всміхається на весь рот.

Я щиро відповідаю, що кістка мені дуже подобається.

— Я з-з-запхав її т-туди т-три т-т-тижні т-тому,— каже Оулі.

Він біжить до зеленої ковбани поряд із купою гною, полоще в ній кістку, тоді витирає кістку й руки об траву.

— Але це тільки іграшка, а не живий кінь,— кажу я.— Йому не треба паші.

Оулі не відповідає на мої слова. Йому не подобається моє мудрування. Тому я кажу навпростець.

— Мабуть, мені доведеться продати восени Босу, якщо ніхто не захоче її годувати.

— Я з-з-зроблю цього к-к-коня к-красим,— править своєї Оулі.

— Мені дуже шкода продавати Босу,— кажу я.

— Я п-п-просто обшкрябаю його т-трохи, і в-він с-с-стане к-к-красим,— не вгаває Оулі.

— Я не зважуюсь попросити Йоугана, щоб він годував мою ягничку,— веду я далі.

Нарешті Оулі втямлює, про що йдеться, бо каже:

— Т-т-тато го-годує м-м-мою Хи-хитру і її ягня.

— І моя мама теж допомогла б мені, якби я міг поговорити з нею. Але вона навіть не знає, що в мене є ягничка,— відповідаю я.

— А н-н-навесні я ма-матиму д-дві вівці, по-потім б-багато овець, і т-т-тато всіх го-годуватиме. Він д-д-до на-нас т-т-такий до-добрий.

— І моя мама добра. Я знаю, вона придумала б щось, якби я міг поїхати й знайти її

Я х-хочу пі-підкувати свого к-к-коня. А т-т-тоді з-з-заткну з-з-заду п-п-паличку Ось п п-побачиш,— Оулі сідає на кістку верхи й гасає на ній по хліву.

Я більше не пробую знайти в Оулі перадника, але клопіт мій як був, так і лишається. Він переслідує мене, мов тінь, і я не можу позбутися його, як власної тіні. Виходить, мати своє ягня не тільки приємно.

Потім я вдаюся зі своїми турботами до малої Гельги. Саме йде дощ, і ми стоїмо в коморі. Двері відчинені. Ми стоїмо біля них і дивимось, як краплі дощу падають на подвір'я і на картоплиння в городі. Навколо сіро й похмуро. Неба немає, тільки низько над землею клубочиться туман. На подвір'ї стоять стійки мокрих в'язок сіна, привезених учора. Погода тоді була краща, ніж тепер, і я допомагав Йоуганові скидати в'язки з коней. Ми просто попускали кінець мотузки, і в'язка купою падала на землю. Потім ми змотували мотузку й чіпляли на каблуку вантажного сідла.

Сьогодні мені не загадують ніякої роботи. Тому я тут і стою. Коли надворі така сльота й на землю спадають важкі темні потоки води, то аж не віриться, що десь є ще сонце. Проте негода не псує нам з Гельгою настрою, хоч цієї хвилини дівчина трохи сердита. Ми граємось у «так» і «ні». Я щось задумую і питаю Гельгу: так чи ні. Потім кажу, що саме задумав. Гельзі не пощастило. Вона сказала «так», коли я задумав, що вона вийде заміж за старого Гудйоуна, косаря, який працював на Західному хуторі, і вона образилася на мене. Я не винен, що Гельга сказала «так», і мені смішно. А мені, навпаки, пощастило, і Гельга ще дужче сердиться. Мені випало прожити вік із Сіггою, і я заявляю, що покину Гельгу. Тоді вона починає мене дражнити.

— Ти стріляєш очима на Сіггу, каже вона.— Гадаєш, що я не знаю? А коли ти виростеш, якщо таке взагалі буде, то вона вже стане старою бабою! Ха ха ха!

Я дуже ображаюсь і не знаю, що їй сказати. Я приголомшений, що Гельга дізналася про найпотаємніші мої мрії. Але я не хочу ще дужче сердити Гельгу, тому кажу:

— Граймося краще в «багату пані».

Ні, годі,— відповідає Гельга. З тобою нудно.

Проте вона не йде до хати, і ми, стоячи в дверях комори, далі дивимось на дощ.

Мабуть, у мене на обличчі безглуздий вираз, бо раптом у неї в куточках уст з'являється усмішка, блакитні очі теж весело примружуються. Нарешті вона сміється вголос і каже:

Не гнівайся, любий Х'ялті. Ти не стріляєш очима на Сіггу. Я тебе просто дражнила. Граймося в багату пані, добре?

Тепер я кажу «ні», але відразу ж похоплююсь:

— Гарзд, граймося. Хто перший?

Починає Гельга:

— Що ти зробив з тими грішми, що тобі вчора дала багата пані?

— Купив сіна,— кажу я і тішуся про себе, що так спритно придумав відповідь. Адже я зачепив те, що тягарем давить мені на серце.

Поки, граючись, Гельга з ясовує, навіщо мені сіно, до нас

знов повертається добрий гумор. Вона силкується заплутати мене, щоб я сказав те слово, яке в нашій грі не можна казати, але я обминаю всі пастки. Ця гра нам дуже подобається. А коли я розповідаю Гельзі про свою турботу, її добре серце швидко розчулюється і поспішає мені на допомогу. На її вродливому личку з'являється радісна усмішка.

— Х'ялті, дороженький, я попрошу тата й маму, щоб годували твоє ягня. Вони погодяться, я певна. Тато й мама ніколи мені не відмовляють, як я щось прошу.

Від її слів мені зразу легшає на душі. Тепер я радісно чекатиму того дня, коли Боса повернеться з гір і буде близько біля мене. Моє серце переповнене любов'ю до всього живого на землі. Віднині я сам буду завжди добрий для всіх.

Увечері, в постелі, я ховаю голову глибше в подушку, щиро дякую богів за ласку і прошу його, щоб він винагородив Гельгу. Досі я не знав, що вона така добра дівчинка.

Через кілька днів ми зі старим Гельгі сушимо сіно на по двір'ї. Йоуган і Паллі працюють на луці. Світить сонце, небо ясне, тільки з півночі тягне вітром. Старий Гельгі відкладає вила, витягає червону картату хусточку й сякається так гучно, що аж луна йде.

— Ти, парубійку, бачу, вважаєш старого Гельгі ганчіркою, еге ж? — мовить він, усміхаючись.

— Ні, не вважаю, вражено заперечую я.

— Не вважаєш? Невже? Ні, таки вважаєш. Та воно й правда.

Він бере добрячу пучку тютюну, запихає його в ніздрю і знов заходжується розкидати сіно. Якийсь час ми працюємо мовчки. Та нарешті Гельгі каже:

— Ти, бачу, гадаєш, що я не буду годувати твою вівцю, парубійку? То нащо б я тобі дарував її, га? Щоб оце відразу й продати? Нема тобі чого журитися нею, синку. Отож-бо.

Як мені йому пояснити все? Що сказати? Не знаю. Я мовчу. Певне, старому Гельгі не сподобалося, що я розмовляв про це з його онукою. Та чому не сподобалося і як він про це дізнався, я не збагну. Одне мені зрозуміло: несамохить я

вплутався в той клубок незрозумілих взаємин, які існують між дорослими мешканцями цього хутора. А найгірше те, що тепер старий Гельгі вважає мене найневдячнішим хлопцем на світі

МИ ЗГАНЯЄМО ОВЕЦЬ

Один за одним пролетіли літні дні, і тепер ніхто вже на віть не каже мені про те, що скоро я відвідаю маму

Настає осінь, і навколишній світ міняється. Вітер уже не такий запашний, як був навесні, а сонце не таке яскраве й тепле.

Природа, люди й худоба також змінилися. Корови ко шлатіють і ніби з кожним днем стають важчі. Картоплиння на городі засохло й пожовтіло, а від сіна, складеного позад хати, по всіх кімнатах стоїть гострий дух прілого.

Хоч би в якому кутку хутора я опинився, все мені нагадує про минуле літо. Кожна річ має свою історію, тому й цікаво кожну з них пізнавати. Тому й цікаво жити на світі, хоч мама далеко від мене і хоч не все так влаштоване, як повинно бути.

Згадувати минуле це не тільки відновлювати в пам'яті найприємніші події. По-своєму приємно згадувати й сумне, навіть коли від такої згадки до горла підступає клубок, як оце сьогодні. Мені згадалось, як одного разу цього літа, коли ми гребли сіно, я нагнався на відерце з м'ясною юшкою і перекинув його в ямку. Смачні рожеві шматочки солоного м'яса плавали при горбистому дні ямки в сіруватому наварі Вл'ткту Сольвейг також працювала з нами. Обід готувала стара Гудрун, і цього разу нам його привезла Гельга. Побачивши, що я накоїв, Сольвейг враз перестала всміхатися, сердито насупилась і почала мене лаяти за мою незграбність. Усі мене лаяли, крім старого Гельгі. Навіть Паллі назвав мене бовдуром. Воно й не диво, адже Паллі дуже зголоднів. Я, звичайно, почав плакати, впав долілиць на землю й заревів. Сольвейг обурилася: мовляв, мені й сказати нічого не можна, бо я відразу в сльози. Більше мені ніхто нічого не сказав, а Сольвейг заходилась вичерпувати юшку в миски. Коли всім, крім мене, щось таки припало, мені загадали їсти те, що лишилося в ямці

Ну годі, не плач, бідолахо,— як завжди, стримано мовив Йоуган, ти ж ненавмисне

Я перестав плакати, взяв ложку, яку мені простягла Сольвейг, і, ще схлипуючи, заходився їсти зі своєї великої миски, тобто з ямки. Юшка, мабуть, була смачна, але в моїй пайці виявилось надто багато сіна. Певна річ, я кращої і не заробив. Та хоч відтоді минуло багато часу, але й тепер, коли я

йду тими пагорбами шукати коней, кров дужче, ніж завжди, приливає мені до щік, а до горла підступає клубок.

Зринають у мене спогади й тоді, коли я ходжу луками, де косили сіно мешканці Західного хутора, — ці спогади не такі сумні, бо на тих луках я не працював. Туди я тільки поривався. І вбив мене не рудобородий косар, що чудернацько свистів у лад своїм рухам та без увагу про щось питав, не чекаючи відповіді на свої запитання. Ні, не тому вбив мене Західний хутір. І не тому, що я хотів погратися з Адді чи Оулі. А проте я всім серцем прагнув опинитися там, особливо тоді, коли Сігга одягала ясну сукню. Вона їй так личила! В тій сукні Сігга здавалася вродливішою за всіх, кого мені доводилось бачити. Сігга така гарна, що біля неї мене залишають усі погані думки, я тоді сам хочу бути таким вродливим і добрим, як вона. А коли вона всміхається до мене, то її очі немов кажуть, що я справді вродливий і добрий. Зрештою, це таємниця, і про неї ніхто не повинен знати. На жаль, я рідко бачу Сіггу, навіть здалеку. І тепер, коли я ходжу луками, де Сігга бувала влітку, її, звичайно, тут немає, та, може, саме на цьому місці вона згрібала сіно того сонячного дня, коли я був на своєму боці, але мріяв опинитися коло неї. Задля Сігги я пройшов би крізь вогонь, хоч як мені було б страшно. Задля Сігги я виліз би на найвищу скелю, хоч дуже боюся висоти. Я б усе зробив задля того, щоб Сігга мене похвалила.

Літо от-от скінчиться. Одного сонячного вересневого ранку я стою на подвір'ї. В нас сьогодні багато роботи. Тут-таки стоять осідлані коні. Ми з Гельгою пригнали їх учора ввечері, і вони паслися біля хати, щоб уранці не треба було їх шукати. Я невиспаний, усі попередні ночі я не міг заснути, так напружено чекав нинішнього дня. А ліжко Паллі взагалі було порожнє — він подався шукати овець. Бо сьогодні той день, коли господарі забирають зігнаних овець додому, кожен своїх. Отже, сьогодні моя Боса повернеться з гір. То хіба я можу спати?

На подвір'ї Західного хутора з'являються Сігга та її брати Адді й Оулі; вони також йдуть по вівці. Я маю їхати на Буланому, а це добрий кінь. За сідло мені править сіра овеча шкура, яку старий Гельгі прив'язав до спини коневі товстою мотузякою. Нас троє — Гельга, старий Гельгі і я. Паллі та Йоуган поїхали раніше. На порозі стоїть Гудрун, а з вікна кухні нам усміхається Сольвейг. Сьогодні все таке, як і повинно бути. Не те, що вчора. Вчора Сольвейг не всміхалася. Вчора вона твердо сказала, що я не поїду по вівці. Дітям, мовляв, там нічого робити. Думаю, вона сказала так тому, що сама не хотіла їхати. Але Йоуган заперечив їй. Я ще ніколи не чув, щоб Йоуган виступав проти своєї дружини. А от учора він несміливо сказав:

— Певне, що йому кортить поїхати, він-бо ще дитина. І якщо Гельзі дозволили, то й він хоче.

Отакі вони, ті дорослі. Ніколи не знаєш, як вони поведуться. Я зроду не сподівався, що Йоуган заступиться за мене.

— А хто сказав, що вона їде? — спитала Сольвейг. — Я вважаю, що їм обом краще сидіти вдома.

З цими словами Сольвейг рушила до східців у льох, несучи в одній руці посудину, а в другій свічку, бо вже стемніло. Ніхто їй не відповів. Ми мовчки сиділи за столом. Тільки Паллі порушував тишу, сьорбаючи з блюдця каву. Старий Гельгі спитав його, чи легко було збирати овець, бо Паллі щойно повернувся з гір. Раптом з того кінця столу, де сиділи я й Гельга, почулося дивне сопіння. Це Гельга почала схлипувати. Ніхто не спитав, чого вона плаче. Не було потреби питати. Гудрун підійшла до онуки і сказала — саме тієї миті, коли з льоху повернулася Сольвейг:

— Не плач, дитино! Не бачу причини, чому б вам не можна було обом поїхати по вівці.

Сольвейг нічого не сказала, тільки глянула на них і мовчки взялася знов до своєї роботи. Аж згодом вона завела мову про те, що тепер дітям дозволяють усе, чого вони хочуть. Тому вони й стають такими вередливими та впертими.

Невдовзі ми пішли спати, але я не міг заснути: надто мене мучила невпевність.

А вранці Сольвейг ніби хто підмінив. Вона попросила мене загнuzдати коней, що я залюбки й зробив. І тепер, коли все вже готове в дорогу, Сольвейг виходить з хати й каже мені:

— Тобі буде незручно їхати, синку, бо ноги висітимуть.

Добре було б прив'язати якусь мотузку, щоб ти міг у неї впиратися.

Ось які вони, ті дорослі. Ніколи не знаєш, як вони поведуться. Сольвейг іде до комори, приносить звідти мотузку й разом зі старим Гельгі робить мені стремена. Ми сідаємо на коней. На прощання Сольвейг цілує в щоку спершу мене, а тоді Гельгу, свою дочку.

Ми виїздимо з подвір'я. Сольвейг і Гудрун бажають нам щасливої дороги і махають з порога руками. Так починається наша подорож.

Сігга зі своїми братами виїхали раніше і вже досягають гори. Я підганяю Буланого, щоб швидше їх догнати, та, на жаль, старий Гельгі стримує мене.

— Який це біс у тебе вселився, небораче? — невдоволено бурчить він у бороду. — Так, мені здається, й коня можна загнати. Отож-бо. Ніколи не жени коня восени... — І раптом мовить: — Ану, парубійку, покажи, на що ти здатен!

З цими словами Гельгі шмагає мого коня й водночас під острожує свою Руду. Буланий не відстає від неї. Ми летимо, мов птахи, у мене свище у вухах, гірське пасмо праворуч від нас швидко лишається позаду. Сіггу та її братів ми зі старим Гельгі доганяємо майже одночасно й притримуємо коней. Гельга трохи відстала, але скоро й вона опиняється біля нас.

— Помалу, зате певно, еге ж? — каже старий Гельгі онуці. — Теж непогано. Отож-бо.

Я намагаюся їхати якнайближче до Сігги. Вона сьогодні така гарна.

— А ти швидко їдиш, — звертається вона до мене, і ці слова здаються мені найкращою хвалою, бо їх сказала Сігга.

— Я можу їхати ще швидше, ніж Буланий уміє бігати, — відповідаю я.

Сігга сміється — видно, не вірить мені.

Якийсь час ми їдемо попід узгір'ям повз Кам'яний та інші хутори, розкидані в долині. Та ось узгір'я кінчається, і перед нами з'являється ще один хутір серед великої, гарної, огороженої луки, де пасеться багато корів. Усе тут якесь незвичайно красиве. І високий білий кам'яний будинок з червоним дахом, що стоїть на рівному зеленому пагорку, і великий чудовий садок за будинком. Дорога наша, що біжить кам'янистою, зарослою волоснецем рівниною, завертає повз самий хутір, там, де край огороженої садиби стоять кошари. Їх сім, мурованих, побілених, під червоними дахами, а позад них — велика клуня. На всіх хутірських будівлях червоні дахи. Огорожа також гарна, висока, з п'яти ниток колючого дроту, а брама то вже просто диво з див. Зроблена вона з залізних штаб, пофарбованих у червоний колір і скріплених чорними поперечками, а за стояки їй правлять два грубезних,

обтесаних, як стовпи, камені. Мені зроду не траплялось бачити кращого хутора. Я не можу відірвати від нього очей і певен, що навіть у самого короля, який, казали мені, мешкає в місті Копенгагені, немає кращої садиби.

— Це Костянична Балка. Чи не тут, бува, живе твоя мати? — питає Сігга.

Я такий приголомшений, що довго не можу вимовити й слова. Нарешті таки здобуваюсь на відповідь:

— Так, моя мама живе в Костяничній Балці. А це справді той хутір?

Мені і радісно, й сумно. Я виростаю у власних очах: адже моя мама живе на такому гарному хуторі! Але водночас мені трохи прикро. Мама наче враз стала чужіша мені. Я так довго чекав нагоди розповісти їй про всі свої турботи, про Босу, про своє життя. Та хіба моя розповідь буде цікава мамі, коли вона сама живе на такому гарному хуторі? Я заздрю їй. І відчуваю, що буду ніяковіти при ній. Я майже боюся зустріти її там, де зігнано всіх овець, хоч певен, що зустріну. Повернувши коня до Гельги, я кажу якомога спокійніше:

— Тут живе моя мама.

— Я знаю,— відповідає Гельга, так, наче йдеться про звичайну річ.

— Який гарний хутір,— веду я далі.

— Атож, гарний,— мовить Гельга.

— Багато кращий за Теплий Мочар,— кажу я.

— Так,— знехотя визнає вона.— А все ж Теплий Мочар мені більше подобається.

Я не хочу більше розмовляти з Гельгою. Вона нічого не розуміє. Мені кортить пустити Буланого вчвал, щоб хоч цим дати волю своїм почуттям. Та я бачу, що старий Гельгі звертає з головної дороги і їде вздовж огорожі. Ми звертаємо за ним. За горою простягається широка темно-сіра улоговина. Ми їдемо застиглою лавою. Обабіч повно розколин та ям, дорога звужується, і їхати нам доводиться один за одним. Скрізь на дорозі і на узбіччі валяються жмути погубленого сіна, вигорілого на сонці. Сотні років тому цю улоговину залила розпечена лава. Тоді тут, певне, не було так тихомирно, як тепер. А раптом знов полетиться лава?

Щур йому, краще про таке не думати.

А скільки кінських копит кресало цей твердий камінь? Може, сюдою ішов кінь самого Гуннара з Глідаренді¹? Ні, справді краще про таке не думати.

Скоро ми доїздимо до невеличкої річки, що тече в лаві, дивовижно тихої, прозорої і голубої. На її берегах росте тра-

¹ Герой однієї з ісландських саг — «Саги про Ньялу». Сага — пам'ятка давньоскандинавської народної творчості.

ва, яку, видно, косили влітку,— невеличка оаза серед лавової пустелі. Скільки око бачить — вузька стяжка річки та її берегів прорізує темне громаддя лави. Вода сягає коням до колін. Там, де брід, дно її рівне. Коні спитніли й хочуть пити, бо надворі тепло. Буланій заходить у річку, нахилє голову й так жадбно п'є, що з-під вудил у куточках губ струменями витікає вода. Руда старого Гельгі занурює писк вище ніздрів і бреде проти течії. Річка така чиста, що на дні видно білі та різноколірні камінці.

— Тут, на цих берегах, твоя мама, Х'ялті, працювала влітку,— каже старий Гельгі.— Тут косили сіно мешканці Костяничної Балки.

— Он як,— тільки й відповідаю я, і груди мені сповнює дивне почуття.

Ми їдемо далі вздовж річки, і мені впадають в око купки барвистих камінців біля дороги. З них також викладена довга стежечка і багато будиночків, більших і менших. Хоч ніхто нічого мені не каже, я відразу здогадуюся, що це витвір моєї сестри Доури. Тут вона гралася влітку котрогось тепло-го дня, коли мама гребла сіно. Цікаво, що я робив того дня?

Дорога знов іде лавою. Та ось навколо потроху починає з'являтися трава. Так ми досягаємо загороди, куди зганяють овець. Це широка рівна лука, поділена стінами з лавових плит на окремі обори. Ззаду всі вони впираються у прямо-висну кручу, що велетенською дугою огинає луку.

Ми лазимо на землю, розсідлуємо коней і путаємо їх біля загороди. Навколо стоїть гамір, але я його не чую. Я забуваю про свою ніяковість, забуваю про все, уткнувшись у мамину щоку, найм'якшу щоку на світі, і слухаючи, як мама шепоче мені у вухо:

— Любий мій, ріднесенький синочку!

Але Доури з мамою немає. Де ж вона?

Виявляється, Доура вдома. Вона захворіла й не змогла приїхати. На щастя, захворіла не дуже тяжко.

— Мене відпустили тільки, щоб я тебе побачила, синку,— каже мама.— Доура шле тобі вітання. Вона дуже хотіла, щоб я поїхала побачити тебе. Доура весь час згадує про тебе Я, синку, довго не можу бути з тобою. Мушу вертатися до Доури. Їй стане нудно, коли я затримаюся.

З тієї миті, коли з'явилася мама, я ніби опинився в чарівному сні, зовсім не схожому на буденну дійсність. Ми, взявши за руки, ходимо навколо загороди, і, крім неї, мені до всього байдуже. Я не дивлюся на Гельгу й не бачу Адді та Оулі. Сігга враз стає звичайною, як усі, дівчиною, і я вже про неї не думаю. Я навіть забуваю про самого себе й отямлююсь аж тоді, коли Адді каже мені, що Паллі загнав у загороду мою Босу. Я відразу згадую, який я багатий, і хвалюся мамі. Вона дуже радіє, не може повірити, що чужі

люди такі добрі до її дитини. Ми заходимо в загороду. Так, справді там є моя овечка! Вона дуже змінилася з весни, але саме такою я й сподівався її побачити: гарною, у темно-брунатному кожушку, з білими ніжками, з білою зірочкою на лобі й двома темними рижками. Я підходжу до своєї овечки й тягну її до мами. Нехай лишень подивиться. Та Боса не слухається свого господаря, вона щосили опирається і дуже рада, коли я врешті відпускаю її.

Мамі треба їхати. Вона тисне руку старому Гельгі й дякує, що він такий добрий до мене, каже, що не знає, чим йому й відплатити за його ласку.

— Нема за що дякувати, голубко,— відповідає він.

Потім плече маму по плечі й довго тримає за руку, ніби і йому важко розлучатися з нею.

— Нема за що дякувати, голубко, ти мавш гарного хлопця. Дуже гарного, любя Інго.— Тоді всміхається собі в бороду й додає: — Отож-бо!

Старий Гельгі переважно буває в доброму гуморі, а сьогодні він веселіший, ніж будь-коли. Він увесь аж сяє, притуплює ногами і раз по раз нюхає табаку.

Коли мама іде, я раптом відчуваю якусь порожнечу. Очі мої мокрі від сліз, а на груди ніби навалюється ціла гора. Але тепер не час сумувати й побиватися. Та й місце не те. Навколо чути веселий гамір. З поближніх видолинків і ярків долинає багатоголосий спів. І ми з Оулі йдемо дивитись, що там, діється.

— В-в-вони в-в-всі по-понапивалися,— каже Оулі й глузливо посміхається.

В гарних, зарослих травою ярках між застиглої лави, серед сідел, вуздечок і торбин з їжею бенкетують чоловіки, і здається, ніби в них на обличчях проступає вся дурість світу. Не будемо більше про них говорити, вони просто гидкі. Вони — ганьба своєї батьківщини. І ми з Оулі ніколи такими не станемо.

Коли надворі така чудова година, як сьогодні, на світі приємно жити. Серце моє переповнене вдячністю до всього живого, хоч мама й поїхала від мене і хоч я не маю нічого, крім однієї руденької овечки з білими ніжками.

Непомітно сонце схиляється до вечірнього пруга. Люди поволі забирають своїх коней і роз'їздяться додому. Гельга з дідом також ідуть, а я лишаюся гнати отару.

Коли її випускають із загороди, вівці, раді, що опинилися на волі, відразу прудко біжать лавою в південному напрямку, бажаючи швидше опинитися вдома. Нам з Буланом випадає їхати попереду. Дорога вузька, і отара розтягається в довжелезну стяжку. Мені треба пильнувати, щоб передні вівці не випередили мене, а вони квапляться й зовсім не бояться нас із Буланом, просто наступають нам на п'яти. За отарою ідуть

Адді, Оулі й Паллі. Йоуган і Гатлгрімур лишилися ще біля загороди, але обіцяли до смерку наздогнати нас.

Трохи далі, за річкою, я зупиняю овець, як мені й наказано зробити. Тут найкраще зупинити передніх, щоб їх наздогнали задні. Починає смеркати. Паллі, Адді й Оулі ще далеко серед лави, тільки гавкіт Зубаня й Струся розлягається у вершинній тиші. Я спиняюся на дорозі й стримую неспокійного Буланого. Вівці суцільною низкою перебродять річку, розбігаються по березі, жадібно скубаючи на ходу низеньку отаву, де влітку косили сіно, або й виходять на край лави, де видніють латки нескошеної трави. Але багато овець, видно, не думають про їжу. Вони стоять на дорозі й дивляться на мене, ніби хочуть запитати, чому я не пускаю їх додому. Серед них і Капловуха зі своїм ягням. Боса теж дивиться на мене, і її карим овечим очам я, напевне, видаюся всім, ким завгодно, тільки не шановним господарем. Але ж Боса, можна сказати, несвідома тварина. І не знає, як я її люблю і якою вона здається мені гарною.

Нарешті всі вівці перебродять річку, і ми рушаємо далі. Після Костянничної Балки мені вже не треба їхати поперед отари. Дорога ширшає, а крім того, вівцям є де бігти з обох її боків. Я приєднуюся до своїх супутників і, трохи проїхавши з ними, помічаю, що з Паллі щось негаразд. Його голові чомусь важко триматися над тулубом, і вона хилиться дедалі нижче. Паллі, треба віддати йому належне, робить велетенські зусилля, щоб утримати голову рівно, і навіть намагається з розумним виглядом озиратися навколо. Та все дарма: його сірі очі оскляли, ніби в здохлого лошати.

Невдовзі Паллі заводить пісню «Крізь засніжену пустелю», але не докінчує її. Він обурюється, що ми витріщаємо на нього очі, і каже — цілком слушно, — що ми могли б вирячувати свої баньки на щось інше. Нічого, мовляв, видивлятися на нього. Тоді знов заводить пісню.

— Н-н-не н-н-наїдь н-н-на ягнят, П-п-паллі! гукає Оулі, і боїться він недарма, бо не встигає він докінчити, як Паллі опиняється серед отари.

— Він цілу дорогу такий? — питаю я.

— Ні, але його розморює дедалі більше, — каже Адді.

Тим часом зовсім смеркає.

Паллі на якийсь час притихає. Він теліпається ззаду на своєму коні, мов сновида. Ми пильнуємо отари, і нас дуже турбує, як ми доженемо її додому. Раптом Паллі жвавніше, погукує на овець і починає нацьковувати на них собак. Собаки заходяться гавкати.

— Ану швидше! — кричить Паллі. — Ви хочете плентатись цілу ніч?

Він пускає свого Красого чвалом і, далі погукуючи на овець, нацьковуючи собак, виляскуючи нагайкою, гасає навколо отари.

Але запалу в нього вистачає ненадовго. Скоро його знов змагає втома, і він уже тільки наспівує. Потім і зовсім опускає голову на груди. Раптом він звертає з дороги на великий горбик, зсувається з коня й долілиць падає на траву. Красий спиняється над ним, бо ноги Паллі заплутались у поводах. Ми кидаємось йому на допомогу, розплутуємо поводи, а тим часом кінь тикається писком господареві до носа — хоче впевнитись, чи той, бува, не вмер. Ні, Паллі живий. Він щось мурмоче, співає, і взагалі йому добре тут лежати. Нам він заявляє, що й не думає підводитись. Куди йому пертись, коли тут так гарно й зручно. А ми, мовляв, просто дурні.

Ми радимо раду при дорозі й одностайно погоджуємося, що опинились у біді. Западає ніч, і в темряві вівці можуть погубитись. А ми, троє, хоч і чоловіки, та ще надто малі чоловіки. Але треба виходити зі скрути самим, бо той йолоп, що мав супроводити нас у дорозі, розлігся на горбику і щось варнякає та виспівує.

Ми домовляємося, що брати разом з собаками поженуть овець далі, а мені випадає найважче завдання: зрушити з місця Паллі.

Я вертаюся до нього і якнайлагіднішим голосом пробую його вмовити:

— Любий Паллі, ну встань, любий мій Паллі...

Я намагаюсь переконати його, що нам треба їхати додому, що вівці можуть розбігтись дорогою, що він старший і має за нас відповідати.

Так, йому все це відоме. Звичайно, ми, бідолахи, не маємо в голові глузду. Чи, може, ми думаємо, що він цього не знає?

— Що б ви робили без мене? — питає Паллі.

Але думки його перескакують з одного на друге. Раптом він сідає, хапає мене за плече своїми залізними пальцями й каже, затинаючись:

— Нехай сюди прийде Сольвейг! Я з нею поговорю. Нехай прийде сюди! І Йоуган також. Краще, коли я поговорю з ними обом. Клич їх сюди, чуєш!

— Любий Паллі, — кажу я, і серце в мене калатає з ляку — Сольвейг тут немає.

— Як немає? А де вона?

— Вона вдома. А ми не вдома, Паллі.

Він знов лягає на землю й питає:

— Не вдома? То де ж ми?

— Ми, любий Паллі, женемо отару з гір, і вівці можуть погубитись в темряві. Ми повинні якнайшвидше їх догнати, — глумачу я йому, а сам мало не плачу. — Вставай, чуєш? Не роби дурниць.

— Дурниць? — белькоче Паллі. — Авжеж, це дурниці. Я завжди так кажу. Нема в цьому ніякого глузду. Зараз я встану. Де мій кінь?

Паллі зводиться на ноги, заточується, мов виснажена вівця, скидає капелюха й починає вимахувати ним на всі боки.

— Дивися, це мій новий капелюх! Бачиш? — питає він.

Слава богу, мабуть, усе вже гаразд.

— Ага, ось мій Красий, мій найдорожчий товариш! — каже Паллі, непевним кроком підходить до коня і обіймає його за шию. — Коніку мій любий, скарбе мій, ти надто добрий для такого йолопа, як я. Я злидар, а ти — золото. Я не вартий такого гарного нового капелюха, коніку. Дивись, тобі він більше личить!..

Він довго торочить своєї. Я стою віддалік, тримаю Була ного за повід і не зважуюсь перебити мову Паллі. Потім під воджу Буланого до купини й вилажу йому на спину.

— А тепер їдьмо, любий Паллі, — кажу я. — Хлопці можуть погубити овець у темряві.

Та Паллі не звертає на мене ніякісінької уваги, ніби мене взагалі немає. Він розмовляє зі своїм Красим, бажає йому щастя й вихваляє його. І водночас лає того нікчемного йолопа, якому належить Красий. Нарешті він насуває свого гарного брунатного капелюха коневі на голову. Але той, видно, не дуже задоволений такою честю, бо хитає головою і скидає капелюха дотолу.

— Що, Красий, ти не хочеш капелюха? І не дивно. Він надто поганий для твоєї чудесної голови. Мені також він не подобається, конику мій. Коли він тобі поганий, то й я його не хочу. Ми його викинемо геть!..

Паллі нахиляється й шукає капелюха. Голова в нього переважає, нестримно хилиться до землі, а за нею подається й тулуб. А все ж Паллі щастить досягти капелюха й закинути його далі в траву. Сам він лишається лежати там, де впав. Отже, ми ні на крок не зрушили з місця.

Я злажу з коня й шукаю капелюха. Але вже так темно, що я його не знаходжу.

Паллі перевертається на спину, розкидає руки та ноги і співає на весь голос:

— Я сирота бездомний, нетяга нещасливий!..

Тоді раптом починає плакати. Мовляв, він такий убогий, що його не варто й жити. Сердешний Паллі! Він знов перевертається на живіт і ридає ридма. Я такий розгублений, що й сам починаю плакати. Так ми в два голоси плачемо серед темної ночі. Вже не чути ні погейкування хлопців, ні мекання отари. Видно, вони вже далеко. Бозна, що тепер буде.

— Слухай,— раптом озивається Паллі й починає рачкувати до мене.— Слухай лишень, Х'ялті.

Я підходжу до нього.

— Слухай, любий, та відьма не хотіла тебе пускати з дому. Вона завжди така клятенна, і я з нею побалакаю. Стривай, хай ми тільки вернемось додому. Ох і перепаде від мене тій Сольвейг! Хоч раз вона почує правду! І Йоуган також. Шкода, що його тут немає. Таж хутори тримаються тільки на праці наймитів, Х'ялті, а що наймити з цього мають? Нічого. Всі ними гордують. Тьху, до біса! Але тепер годі! Тепер вони почують від мене правду...

— Так, так, любий Паллі,— погоджуюсь я.— Але їдьмо швидше. Не можна більше гаятись. Уже ніч.

— А мені яке діло, що ніч? — питає Паллі і знов лягає на землю.— Я хочу вилаяти Сольвейг. Хоч би за те, як вона ставиться до тебе.

— Сольвейг не кривдить мене,— кажу я.

— Не кривдить? Он як,— мурмоче Паллі.

— Ні, всі до мене добрі, хоч найкраща, мабуть, Гудрун.

— Гудрун? Тьху, знайшов найкращу! Вона також дивиться на нас, наймитів, згорда.

Паллі замовкає, тоді знов заводить пісню, уриває її на півслові й каже:

— Х'ялті, я хочу, щоб сюди прийшов Йоуган. Хай прийде сюди, чуєш? Тому що ти беззахисний сирота. Мені соромно, що я був до тебе не такий ласкавий, як годилося б. Але тепер я буду добрий, тепер ти матимеш приятеля. Паллі стане твоїм приятелем. Хочеш? Чого ти мовчиш?

— Хочу, дуже хочу, любий Паллі, — кажу я крізь сльози. — Але вже їдьмо.

— Пусте, куди ти квапишся? Хочеш швидше побачити Сольвейг? Ха-ха-ха! Ох, коли б оце нагодився Йоуган, як би я його вилаяв! Він просто бовдур, Х'ялті. Бовдур, чуєш? Боїться своєї жінки. Я йому це у вічі скажу, хай ми тільки зустрінемось!

З темряви долинає кінський тупіт. Копита лунко цокотять об кам'янисту дорогу, видно, що хтось їде швидко. Невдовзі на тлі неба вирізняються трое вершників. Це Йоуган, Гатлгрімур і господар хутора Кам'яного.

— Що це? Що тут сталося? — питає Йоуган.

Я пробую йому все пояснити. Паллі мовчить, наче зацікавлений.

— Ну, що тут діється? — знов питає Йоуган і злазить на землю. Його супутники лишаються сидіти на конях. — От негідники! Ти чого тут стовбичиш, Х'ялті?

— А з отарою тільки двоє? — жахається Гатлгрімур.

— Якого біса ти тут робиш, хлопче? — кричить Йоуган і шарпає мене за руку.

— Ти хіба не знаєш, що не можна кидати отари на двох? — питає мене Гатлгрімур.

Я мовчу, бо як відповісти зразу на всі запитання? Та й що відповісти?

— Тебе треба було б добре відшмагати! — лається Йоуган. Він ще ніколи не розмовляв зі мною таким сердитим голосом.

Господар Кам'яного й Гатлгрімур квапляться навздогінці за отарою.

— Це вже казна-що — залишити моїх бідолашних хлопців самих з такою отарою, — кидає наостанці Гатлгрімур і зникає в темряві.

Виходить, що вся вина падає на мене, а Паллі, який щойно обіцяв бути моїм приятелем, не каже жодного слова на мій захист. Не має він, видно, й бажання поговорити з Йоуганом, бо лежить мовчки, наче води в рот набрав.

— Ти що, Паллі, занедужав? — питає Йоуган. — Спробуй-но, любий, звестися на ноги.

— Мені й тут добре, — мурмоче Паллі.

— Чи ти, бува, не думаєш тут ночувати?

— Це нікого не обходить, — відповідає Паллі. — Ми з Кра-сим самі про себе подбаємо.

— А ти чого ще чекаєш, хлопче? — накидається Йоуган на мене. — Тобі не соромно, що ти лишив овець? Ану гайда, доганяй отару!

Я підводжу коня до великої купини, вилажу на нього і швидко вшиваюся. Серце мені стискає жаль. Я їду в нічній темряві і плачу над своєю лихою долею. Може, я заблукаю? Або з гір з'являться чудовиська і схоплять мене своїми кігтями? Нехай, мені вже однаково.

Я їду страшенно довго. Буланий біжить рівним клусом. Я дивлюсь, як у лад ході хитається його світла грива. Мені так не хотілося б завдавати Йоуганові прикрості, адже він учора ввечері заступився за мене. А виходить, що я його образив, хоч не почуваю себе винним. Навпаки, мені здається, що він мене тяжко скривдив.

Раптом позад мене чути кінський тупіт. Буланий теж додає ходи.

— Щось не дуже далеко ти заїхав, хлопче,— озивається один із вершників, які мене догнали.

Це Йоуган. Паллі мовчить.

— Швидше, швидше! — підгонить мене Йоуган і шмагає нагайкою Буланого.

Ми їдемо вчвал. Я соваюся то в один, то в другий бік на овечій шкурі, та врешті мені вдається вирівнятись. Красий біжить дуже гарно, високо підвівши голову. Він креше копи-

тами іскри й чимало випереджає наших коней. Паллі безладною купою сидить у сідлі, але не падає. На тлі неба в синьому осінньому тумані видніють чорні обриси скель. Сходить місяць.

Ми не стишуємо бігу, а коли доганяємо отару, вже недалеко й до хутора Кам'яного. В Адді й Оулі все обійшлося гаразд, і тепер вони дуже пишаться. Щоправда, чимало ягнят відстало. Це переважно баранчики, що покалічили ноги й погубилися від своїх матерів. Дорога з гірських пасовищ виявилася для них надто важкою. Ми просто залишаємо їх там, де вони пристали. Зате моя Боса не так легко втомлюється. Вона встигає навіть дорогою скубати травичку. За неї мені можна не боятися, вона чудова вівця!

Біля річки, що розмежовує хутори Кам'яний і Теплий Мочар, ми кидаємо отару і їдемо додому. Тепер вівці можуть розбігатися, куди хочуть. Біля воріт нашого хутора ми злазимо з коней, скидаємо з них сідла та вуздечки й забираємо додому. Між Уступом і нашою сіножаттю якісь припізнілі чоловіки женуть своїх овець. Видно, хтось із сусідньої долини. Вони випасають отари в іншому місці і мають свої загороди.

У кухні на нас чекає гаряча юшка з м'ясом і дивовижно смачною ріпою. Паллі й дорогою не розтуляв рота, і в хаті мовчить. Він тепер у тому настрої, який мені дуже не подобається, у такому самому, як буває вечорами в неділю. Чим більше він мовчить при всіх, тим більше балакатиме, коли ми залишимося вдвох. Він низько схилив свою чорну голову над мискою і, гучно сьорбаючи та плямкаючи, їсть юшку.

Зате Йоуган дуже веселий. Я ще ніколи не бачив, щоб у нього так блищали очі. Ми втрюх вечеряємо, а Сольвейг подає нам на стіл.

— Їж, малий, покажи, на що ти здатний,— каже Йоуган. Він уже не сердиться на мене.

Сольвейг, узявши руки в боки, дивиться на нас і всміхається, потім підходить до великої газової лампи, яку сьогодні вперше засвітили над столом, трохи скручує гніт і, вже скрипившись, каже ледь роздратованим голосом:

— Мене дивує, що дехто так сьорбає і плямкає, коли на столі все таке смачне. Нема, щоб ото навчитися їсти в чемних людей.

Паллі підводить голову від миски й лупає очима на Сольвейг. Але нічого не відповідає. Мабуть, забув те, що хотів сказати їй і Йоуганові, коли ми повернемося додому.

Сольвейг обертається до мене, знов усміхається й питає лагідно:

— Ну, як, Х'ялті, сподобалося тобі біля загороди?

— Я там зустрів маму,— відповідаю я.

— Так? От добре. Я рада, що ти поїхав.

Сольвейг розпитує мене, як відбувалася та зустріч, і я їй усе розповідаю. Потім вона питає, чи я добре впорався зі своєю роботою. Почервонівши, я замовкаю. Йоуган регоче.

— Добре? Х-ха-ха,— сміється він, обгризаючи кістку, яку тримає обома руками.— Аби ж то!

І Йоуган розповідає, як ми з Паллі відстали, кинувши отару на хлопців із Західного хутора. З його слів виходить, що Паллі з якоїсь примхи раптом не захотів їхати додому, а я їй собі залишився з ним. Одне слово, винен в усьому я, а Паллі нітрохи. Я вже тремчу, чекаючи найгіршого. Але зовсім несподівано для нас Сольвейг обертається до чоловіка й гостро каже йому:

— І не соромно тобі, Йоугане, скидати вину на дитину, а не на тих, хто справді винен? Чому ти себе не звинувачуєш? Де ти волочився? Чому сам не поїхав з отарою? От себе й звинувачуй. Чи ти вважаєш, що дитина повинна відповідати за вас, старих, і за вашу дурість? Не хочу я більше такого слухати!

З цими словами Сольвейг спускається в льох, куди навряд чи хто зважиться за нею піти. Там вона необмежена володарка. Там її царство.

Груди мені розпирає втіха. Отакі всі дорослі. Ніколи не знаєш наперед, як вони поведуться. Паллі і Йоуган дістали своє. В Йоугана досить присоромлений вигляд, а Паллі відривається від миски й похмуро йде до дверей. Він уже не заточується. Його чорний чуб ворухиться, мов курячий хвіст на вітрі. Ми з Йоуганом сидимо самі. Я в чудовому гуморі і маю намір добре натішитись своєю перемогою. Та, на жаль, Сольвейг, повернувшись з льоху, каже:

— Іди спати, синку.

Сердито надувши губи, вона заходжується збирати посуд і ніби не зауважує Йоугана, що біля вікна колупає в зубах і крадькома позирає на дружину. Я сьогодні не хочу дратувати Сольвейг і слухняно йду нагору.

Потім усе відбувається так, як я й сподівався. Тільки-но ми з Паллі лягаємо, як він стає говіркий. Спершу з його ліжка чути лише тихе бурчання, і мені важко второпати, що він каже. В кімнаті темно, бо освітлює її тільки місяць, що заглядає у віконце над ліжком Паллі. Я дуже втомлений, але не можу заснути. Я ніяк не натішуся своєю перемогою. Мені хочеться співати, а не спати. Та ось Паллі рипає ліжком, і з темряви до мене долинає його голос:

— Ти чув, Х'ялті, що казала та відьма? Як тобі це подобається? Не присікалася вона до мене, як завжди?

— Вона не тебе лаяла,— відповідаю я.

— Ха-ха-ха, не мене? Ти гадаєш, що я дурний? Вона завжди така. Йоуган собі мовчить, бо він боягуз. Він йолоп. Отака мені від них дяка. А Сольвейг завжди однакова. Йоу-

ган — той мовчить, бо він боягуз. А вона он яка. Так мені дякують. Як когось не можна вилаяти, то мене можна. Ти розумієш?

Я тільки відкашлююся, бо не знаю, що відповісти. А Паллі теревенить далі. Він лає Сольвейг, каже, що вона не цінує його праці, а саме на ньому тримається все їхнє господарство. Потім замовкає. Я також не озиваюся.

— І ти гадаєш, Х'ялті, що я дозволю їм так ставитись до мене? — за якийсь час знов питає Паллі. — Ні, не дозволю. Ось слухай, що я зроблю. Я поїду собі.

— Що? Поїдеш? — вражено перепитую я.

— Так, поїду. Завтра вдосвіта. Я не лишуся тут більше жодного дня. Мені давно треба було поїхати. Треба було поїхати таки сьогоднішнього вечора. Хто буде сумувати за мною? Хіба ти будеш сумувати?

— Буду, — відповідаю я.

— Може, хлопче. Може, ти й сумуватимеш, але що вдієш. Завтра вдосвіта я їду.

— Куди ж ти хочеш їхати, Паллі? — питаюся я.

— Куди? А хіба це когось стосується? Може, поїду на південь. Там вони створили спілку трудящих. Я поїду туди і стану керівником тієї спілки. Отоді я помщуся на всіх тих сільських мерзотниках, що гнобили мене з самого малку! Ось побачиш, тоді я повернуся й запроторю Сольвейг до в'язниці. Ха-ха-ха!

— Ні, Паллі, прошу тебе, не запроторюй її до в'язниці! — лякаюся я.

Хтозна, чим усе це скінчиться для Паллі.

— Не бійся, тебе я захищатиму, бідолахо. Ти ж бо ще дуренький. Але тут я не лишуся більше жодного дня, так і знай. Завтра я їду. Нікому я тут не потрібен. А ти, кажеш, сумуватимеш за мною?

Паллі ще не скоро замовкає. Спершу я трохи лякаюся, що він поїде, та коли він знов і знов торочить те саме, я заспокоююся. Раптом я відчуваю страшну втому. Очі мої злипаються, тим паче, що вже пізно. Дорослі мене знов здивували своєю поведінкою. Той, на кого я найменше покладався, виявився найкращим моїм захисником. Так поступово я набуваю досвіду.

А Паллі все не вмовкає. Надворі стоїть тиха осіння ніч. Я чую крізь віконце мекання овець, що вже самі добралися до хутора, після того як ми їх залишили. Може, я чую і свою Босу?

— Я нізащо не лишуся тут більше! Жодного дня... — править своєї Паллі.

ЗИМА

Яма біля хліва, в яку я за літо накидав велику купу гною і в якій були знайшли собі домівку мільйони жовтих мух, вже порожня. Тоді над гноем повітря аж двигтіло від їхнього веселого гудіння. Тепер немає ні гною, ні мух, тільки на дні ями біліють чисті кам'яні плити, які освітлює осіннє сонце. Такими ж плитами викладені і стіни ями. Кілька днів тому Паллі покликав на допомогу наймита з хутора Кам'яного, і вони вдвох заходилися накладати гній у великі дерев'яні ящики й навантажувати їх на коней, по два на кожного. Коней було шестеро, теж злиганих по двоє. Ми з Гельгою возили той гній. Я гнав коней половину шляху, тоді передавав їх Гельзі, яка доправляла їх до батька, що розсипав гній купками по сіножаті. Того дня ми з Гельгою набігали, мабуть, десятки кілометрів і до вечора добре натомилися. На Західному хуторі возили гній підводою, але Йоуган каже, що так гірше.

Все-таки смішний хлопець наш Паллі. Він нікуди не поїхав, хоч і нахвалявся. Видно, просто забув про свій намір. А може, розважив, що десь-інде не краще. Бо якось увечері, коли я в розмові з ним згадав, яке в Костяничній Балці все гарне, він палко заперечив:

— Так, коли дивитися збоку, може здатися, що то рай, але жити там не дуже приємно. Я добре знаю, бо сам працював на тому хуторі.

— А хіба тут краще? — запитав я.

— Нема що навіть порівнювати. Тут багато краще, — сказав Паллі.

— Ти вважаєш, що моїй мамі там погано? — запитав я. — Ми з нею про це не говорили.

— Не знаю, але я їй не заздрю. Там такі скупердяги, що навіть їжі шкодують.

Звичайно, Паллі любить перебільшувати, і, певне, не треба вірити всьому, що він каже про тамтешніх господарів, а все ж таки моє захоплення Костяничною Балкою відразу пригасає.

Тепер я сподіваюся тільки на одне; час летить, я підрастаю і скоро зможу допомогти мамі, як їй буде важко.

Та хоч мені часом буває сумно, хоч я маю свої турботи, а однаково приємно жити на світі. Осінь цього року гарна, дні погідні, і часом мої груди переповнює безпричинна радість. Мені хочеться закричати так гучно, щоб мій голос почув цілий світ. Морока мені тільки з Капловухою, як було й навесні. Тепер вона десь пасеться в горах далеко від хутора, і я рідко маю нагоду бачити свою Босу. Аби вже швидше настала та зима і впав сніг, тоді мою вівцю заже-

нуть до кошари. Але зима не квапиться. Пора б їй уже прийти, а надворі так потеплішало, наче вернулося літо. Я вже починаю лякатись. На осонні під захисним валом городу розцвіла кульбаба.

— А що як зима взагалі не прийде? — кажу я Гельзі.

Ми саме гріємось під тим валом.

— Тоді весь час буде літо,— відповідає вона, наче й справді так може статися.

Вона зовсім не розуміє, про що мені йдеться.

— Але ж тоді овець не заженуть до кошар, нікому буде їсти сіно, і наступного літа ніхто його не коситиме,— заперечую я.

— Овва, ще й краще! Я б хотіла, щоб завжди було літо,— відповідає Гельга.

— Такого не може бути,— кажу я.

— Чому? — питає вона.

Отака ця Гельга. Щоправда, добрішої за неї дівчини я не знаю, і на вроду вона гарна, але ж ніколи не думає, що каже. Тепер їй здається, що вона загнала мене в кут, а їй дуже подобається, коли я в скруті. Та хай не сподівається, що я не зумію відповісти їй. Я замислююсь, тоді глибокодумно кажу:

— Тому що бог не захоче.

А що, дістала? Хай бачить, який я розумний. Коли ж ні, на мої мудрі слова Гельга тільки всміхається й питає:

— А чому бог не захоче?

— Тому що не захоче,— сердито відповідаю я.

— «Тому що не захоче» — не відповідь,— каже вона.

— Ні, відповідь.

— Ні, не відповідь.

Ми довго сперечаємося. Нарешті забуваємо, про що йшлося, і наша суперечка звертає зовсім на інше.

— Ти тут тільки приймак,— каже Гельга.— В тебе тут нічого немає. Все тут мамине й татове. А якщо тут усе їхнє, то й моє.

— Ну й що з того,— відповідаю я,— зате моя мама живе в кращому хуторі, ніж ваш.

Тієї миті в серце мені коле згадка про те, що я чув від Паллі, і в моєму голосі бринять сльози. Та Гельга цього не завважує, бо, почервонівши, сердито каже:

— Ну й що!

Потім вона заявляє, що більше не буде зі мною розмовляти, і мовчить, хоч що я їй кажу. Щоправда, часом таки озивається: мовить, що я дурний. Тоді знов замовкає і скубе коло себе стебла трави. Я також замовкаю. Так ми мовчимо страшенно довго. Гельга нарвала цілий жмут трави й кілька разів промугикала одну й ту саму пісеньку, поки врешті я зважуюсь запитати:

— Може, підемо до нашого хутірця? Так тепло.

— Мені однаково,— відповідає вона.

— То ходімо,— кажу я.

— Як хочеш,— погоджується вона.

Ми підводимось і рушаємо. Під скелею Гельга зненацька простягає мені руку й каже:

— Х'ялті, вибач, що я такого тобі наказала. Я так не думаю.

— Якщо ти й мені вибачиш, то добре,— кажу я.

— Тобі ні за що вибачатися,— заперечує Гельга.

— То й тобі ні за що,— кажу я.

Отож наші стосунки з'ясовані. Гельга завжди мириться саме так. Тримаючись за руки, ми радісно підіймаємось на пласку скелю.

Погода чудова, та хоч як тепло, земля прибрана в осінні шати: трава на сіножаті пожовкла й присохла, тільки навколо теплою джерела видніє віночок свіжої зелені. По сіножаті розкидані купки гною, немов здоровенні ягоди водянки у велетенській мисці скиру. Гатлгрімур, Адді та Оулі саме розкидають такі купки гною на своїй сіножаті. А я сьогодні можу гратися, бо Йоугана й Паллі немає вдома. Вони в гайку збирають хмиз на підпал.

Вище в горах ненастанно стріляють, і поміж скелями котиться луна. Та стрілянина здається особливо прикрою серед тиші, яка огорнула природу. Настала пора, коли куріпкам нема ніде спокою. За кілька днів вони відлетять з наших гір углиб острова. Хоч і там на них знайдуться охочі стріляти.

Дні дедалі коротшають, але тепло ще тримається. Паллі накопав багато торфу на торфовищі за кошарами. Я переніс його додому і склав на подвір'ї рівними стосами, а Йоуган уже розкидав гній по цілій сіножаті. Одного грудневого дня ми, діти з обох хуторів, граємось на своєму хутірці. Вечоріє, і ми швидко ховаємо до хатини кістки та роги, бо нам не подобається сіре, аж чорне, захмарене небо. Ще вранці вітер пригнав з південного заходу дощ із снігом, який потім перестав йти, але то ще була не зима. А тепер раптом сипнув густий сніг і знявся вітер. Хутори внизу сховалися за темною стіною. Ми щодуху тікаємо зі скелі, і поки добігаємо додому, все затуляє біло-сіра заслونا. Здіймається така хурделиця, що навколо нічого не видно.

Отже, прийшла справжня зима.

Йоуган вважає, що сніг скоро перестане йти, але старий Гельгі сумнівається. Він сопе в бороду, здвигує плечима й каже, що така метелиця може тривати й кілька днів. Паллі не висловлює свої думки, він мовчки замотує шарфом шию і шукає свою хутряню шапку. Сольвейг подає йому шапку й питає, куди він іде. Паллі відмахується. Тоді Йоуган також одягається, і вони обидва зникають у сніговій завії.

Минає багато, дуже багато часу. Надворі така буря, що в нашій хаті риплять крокви. Старий Гельгі йде давати худобі їсти. Я теж іду з ним. У клуні з сіном за дверима пробраний вузький прохід. Там стоять клітки з сіном для худоби на вечір і на завтрашній ранок. Їх удень наготував старий Гельгі, бо це його робота. Він бере дві більші клітки, а я одну меншу для бичка Валька і, обхопивши її обіруч, несу до хліва. Вітер дме такий, що мало не валить мене з ніг і не дає мені дихати.

Гельгі кладе свої клітки в проході і, поки я добираюся до хліва, засвічує ліхтар.

— Ну, доніс-таки,— звертається він до мене.— Я завжди казав, що з тебе будуть люди. Отож-бо. А тепер трохи вичисть, поки я принесу ще клітку для теляти.

У хліву тепло. Корови, діставши кожна свою пайку, неквапом ідять сіно, і мені дуже затишно стояти біля них і слухати, як надворі лютує хуртовина.

Потім Сольвейг доїть корів. Обійшовши худобу, ми вертаємось до хати і застаємо вже там Паллі та Йоугана. Вони геть обліплені снігом. Паллі знов похмурий і мовчазний, а Йоуган у чудовому гуморі. Я, мабуть, ще й не бачив його таким веселим, а він же ходив шукати овець і каже, що знайшлися тільки ті, які паслись неподалік хутора. Капловухої і Босої між ними немає.

Ми сідаємо вечеряти. В кухні холодно, на шибках проступає мороз. Надворі, каже Йоуган, мете таким густим снігом, що за два кроки нічого не видно. Він ще зроду не бачив такої хурделиці. Старий Гельгі заперечує йому, мовляв, це не така страшна буря, як та, що колись давно в листопаді застукала в дорозі небіжчика Торві.

— Метелиця знялася так зненацька, як оце тепер,— розповідає старий.— Я добре пам'ятаю, наче це було вчора. Тоді саме народився наш син Х'яульмар. Отож-бо... Пам'ятаю, що...

— Годі тобі, старий,— перебиває його Гудрун.— Ми всі вже про це знаємо.

Гельгі замовкає, тільки виймає з кишені хусточку й сякається так гучно, що аж стіни дрижать. Потім мовчки нюхає табаку. Йоуган сміється й каже, що хоч та буря в листопаді й була ще гірша, але й тепер так дме, наче світ валиться.

Мене дивує, що Йоуган такий веселий. Здається, він навіть радий негоді. Невже його не тривожить, що можна втратити багато овець? Так він радів одного разу влітку, коли злива намочила сіно, яке ми були майже висушили. Я цього ніяк не можу збагнути.

Коли я вже залишаюся сам і починаю засинати, мене раптом поймає тривога. Що станеться з Босою? Хурделиця, напевне, заскочила її в горах. Тепер моя вівця десь борсається в снігу, а я лежу в теплому ліжку і нічим не можу їй до-

помогти. Хоч ні, могу за неї помолитися. Мабуть, негарно просити бога, щоб він захистив одну вівцю. Він, звичайно, вважає, що в нього є інший клопіт. Але ж я маю тільки одну вівцю, єдину радість у житті, тож сподіваюся, що бог не образиться на мене. Я молюся так щиро, як лише вмю, палко прошу бога, щоб оберігав мою Босу. Я певен, що він мені допоможе. Мені легшає на серці, і я засинаю, вірячи, що все буде гаразд. А буря все шпурляє цілі жмені снігу в замерзле віконце над ліжком Паллі.

Другого дня погода не міняється. Так само свистить північний вітер і сипле сніг. Я не виходжу навіть за поріг. Цілий день ми з Гельгою сидимо в моїй комірчині і граємо в карти. Поряд, у своїй кімнаті, старий Гельгі чеше вовну, а Гудрун пряде. Йоуган з Паллі пораються надворі. Коли вони заходять до хати, то схожі на снігових тролів¹. Паллі вносить воду. Відра геть узялися кригою, у воді теж плавають крижинки. Паллі й Йоуган кажуть, що до хутора прибилося ще кілька овець, але серед них немає ні Капловухої, ні Босої. А тих, що погубилися, в таку негоду дарма й шукати.

Минає три дні, а хурделиця не вщухає. Аж четвертого дня крізь білий туман визирає сонце. Сніг перестає йти, небо прояснюється, тільки по узбіччях гір при самій землі мете снігом. Краєвид дуже змінився: пагорби зрівнялися з долинами, на них немає жодної западини, і лише найвищі вершини

¹ Троль — в ісландських повір'ях надприродна істота, здебільшого ворожа людям.

втикаються з цієї білої пустелі. Вони здіймаються не стрімкими заломами, а пологими дугами.

Не видно й нашого хутірця на пласкій скелі. Його також присипав товстий шар снігу.

Мені роблять велику ласку: дозволяють вийти з Паллі пошукати овець коло річки. І, звичайно, ми беремо з собою Струся. Біля річки й далі на мочарі стоять укриті інешм коні. Серед них є й Красий, кінь нашого Паллі. Тепер він не такий гарний, як був улітку. Шерсть на ньому кудлата і збита, в гриву насипалося снігу, а хвіст узявся крижинками. В ясных очах Красого світиться якась тривожна туга.

Річка бурхливо шумить в обмерзлому річищі. В бурю вона подекуди виходила з берегів і залишила по собі невеличкі тороси. Паллі мовчазний, як завжди, але не тому, що він у поганому гуморі. Мабуть, просто хоче показати, що тепер він головна особа, а я — лише куценський хвостик, без якого можна обійтися. Це йде він, Паллі! Він не зважає на небезпеку. Він справжній чоловік і не боїться бурі. Хай-но вона спробує здолати його! Паллі йде берегом поміж торосами і пильно їх оглядає. Він знає, куди йому дивитися. Навіть по спині і великій хутряній шапці видно: він добре знає, що треба робити.

— Глянь-но сюди,— мовить він і показує на дві замерзлі вівці в торосах.— Я так і думав.

Потім Паллі шукає знаків, але, мабуть, не в ізнає їх, бо не може сказати мені, чиї це вівці.

— Ці дурепи забрели в річку десь вище. Мабуть, їх забра-

ла вода, — пояснює Паллі і штовхає ногою замерзлих овець. Так, йому ніщо не страшно.

На заплавлених луках ми надibuємо ще кількох овець. Вони, кожна окремо, позастрягали в кучугурах снігу і самі скидаються на кучугури. Вівці зовсім безпорадні, бо під черевом у них намерзли величезні крижані бурулі, що не дають їм ходити. Тепер вівці не бояться людей і не сахаються від них. Паллі добирається до них і обрізає ножом у кожній найбільшій бурулі.

Тоді ми женемо овець додому. Небо над нами ясне. Назустріч нам при самій землі мете снігом, і від цього мені здається, що навколишні схили раптом почали рухатися. Вони сунуться вниз від найвищої вершини, що вимальовується на тлі холодного неба. Це рушили в наступ грізні полки зими. Сьогодні вони захопили всю долину.

Мороз пощипує мені щоки, але Струсеві тепло в густому хутрі. Він чемно ступає позазд овець, задерши вгору хвоста. Додому ми добираємось надвечір. Уже ніколи знов іти на пошуки.

Другого дня погода чудова. Звичайно, є невеличкий мороз, але небо чисте і вітер зовсім стих. Сьогодні всі вирушають шукати овець — Йоуган, Паллі і Гатлгрімур, — вважаючи, що їх могло поприсипати снігом. Нам, хлопцям, тільки дозволяють іти з собою. Зате Струся й Зубаня гукають самі. Ми беремо з собою лопати, а Йоуган ще й довгу жердину із загнутою дриною на кінці. Тією жердиною він перевіряє снігові кучугури: встромляє її в сніг і дивиться, що під ним лежить. Коли на дротину начепиться вовни, то під снігом є вівці. В одному заметі ми так знаходимо тринадцятеро овець. З ними нічого поганого не сталося, вони навіть жвавіші, як ті, що ми знайшли на снігу. Нам, хлопцям, наказують гнати їх додому. Вівці біжать досить прудко, наче й не видно, що вони перебули таку біду. Того дня ми знаходимо ще кілька овець, але Капловухої та Босої між ними немає. Мені щонаочі снився моя вівця, але тільки снився. Кожного вечора я молюся, щоб моя Боса знайшлася. На жаль, мої молитви богові вже набридли, тому що Боса не знаходиться. Видно, треба якось давати раду самим, без божої допомоги.

Минув тиждень від того дня, коли почалася буря. Паллі лаштується йти в гори. В нашому і в Західному хуторах бракує ще кількох овець, і Паллі хоче подивитися, чи не застрягли вони в горах. Решта всі мало вірять у те, що вівці перечікували негоду в горах. Мабуть, буря всіх їх зігнала звідти.

Саме неділя. Надворі тихо й сонячно. Я не зважуюсь просити, щоб мені дозволили піти з Паллі, але він сам каже:

— Нехай і хлопець іде зі мною. Погода така гарна, чого йому сидіти в хаті.

І ось ми втрюх вирушаємо в гори: дорослий парубок, малий хлопець та собака. Сніг рипить у нас під ногами, сонце світить нам у спину і кидає на землю наші тонкі, видовжені тіні. Ми піддаємо ходи, і хоч мої та Струсеві кроки дуже коротенькі, скоро ми досягаємо найвищої вершини. Тут ми зупиняємось і оглядаєм долину, розкидані по ній хутори і річку, що тепер на білому сніговому просторі схожа на синю покручену стрічку.

— Як тут гарно! — мовить Паллі. — Глянь на річку... — Він замовкає і задумується. Тоді додає: — Вона пливе до моря. Ось тобі й шлях із гір до моря. Просто вниз і вниз.

Я не знаю, що йому відповісти, і тільки підтакую, аби не мовчати. Потім ми йдемо далі. Перед нами знов гори, а за ними інші долини й інша річка. Я завжди думав, що коли піднятися на вершину якоїсь гори, то видно її другий бік. Аж ні. Ми стоїмо на самій вершині, і я бачу перед собою безмежний простір, по якому ледь здіймаються горби, пологі й білі, лише на сході стримить кілька прямовисних скель. Паллі каже, що та місцина зветься Стрімчакки. Туди ми й ідемо. Навколо дивовижна тиша. Не видно нічого живого, тільки на одному пагорку сидять чотири ворони й щось шукають у снігу. Час від часу ворони підстрибують і безглуздо крикають, хоч їх вважають дуже розумними птахами. Коли ми наближаємось, вони, зашурхотівши чорними крильми, здіймаються вгору.

Наче не видно ніяких ознак, що тут недавно були вівці. Гора мертва. Сніг зверху зашкаруб і тріщить під нашими мокрими шкіряними черевиками.

Паллі каже мені, що тут гарне пасовисько: пагорби заросли вересом, а в улоговинах між ними мочари. Вівці люблять

пастися тут ранньою весною. Коли сходить сніг, на мочарах виростає соковита й поживна трава. Тепер уся паша схована під снігом, хоч його тут менше, ніж у долині.

Ми вилазимо на скелю й роздивляємось навколо. Аж тепер я бачу другий бік гори. На південному сході знов розляглися пологі пагорби, що поступово збігають у долину, яку звуть Поперечною. А на північ від цієї скелі лежить наше пасовисько. Тепер я впізнав це місце, але на думці в мене інше.

— Біля цих скель цілу осінь паслася Капловуха,— пояснює Паллі.— Я гадаю, що тут її і застукала хуртовина. Берімося на південний схід. Там, в улоговині є невеличке озерце, а біля нього верболіз. Вівці його дуже люблять.

Ми йдемо до озера. Дорогою довго мовчимо, і мені врешті здається, що задля пристойності треба озватися.

— Цікаво, чи тепер на пасовиськах є позбавлені права втікачі? — питаюсь я.

— Що? Втікачі? — перепитує Паллі.

— Ну так.

— Ні, ті часи вже минули,— відповідає він.

— А чого б їм і досі тут не бути? — питаюсь я, бо, щиро казати, мені дуже хочеться, щоб вони були.

Паллі тільки зневажливо пирхає. Він вважає негідним себе відповідати на такі запитання. Потім усе ж таки каже:

— Ми живемо в двадцятому сторіччі.

Я не розумію, що це число означає і чого ми живемо в якомусь сторіччі.

— А тролів,— переводжу я мову на інше,— тролів також немає?

— Тролів?

— Так, тролів і ельфів¹. Хіба їх уже нема?

— Їх ніколи й не було, принаймні тролів,— зверхньо за являє Паллі.

— Старий Гельгі казав мені, що є і втікачі, і тролі,— веду я далі.— То що, він бреше, га?

— Не знаю,— відповідає Паллі.— Думаю, що старий Гельгі вмів брехати не згірше за інших. Отож не вір усьому, що каже Гельгі.

Мені його слова здаються несправедливими, і я питаю трох образено:

— А чому ти думаєш, що старий Гельгі мені збрехав? Він завжди до мене добрий.

— Може, й добрий, але є такий звичай — брехати дітям,— мовить Паллі.— Мені теж брехали, коли я був малий. Я вважаю, що вам розповідають багато таких казок і пригод, від яких ви тільки дурнішаєте.

¹ Е л ь ф и — духи природи, веселі й приязні до людей.

— То, по-твоєму, Гельгі розповідав мені про тролів і втікачів, щоб я подурнішав? — невинно питаюся я.

Паллі сміється: він сьогодні веселий. Але розмовляти зі мною йому таки важко, бо я весь час посилаюся на старого Гельгі.

— Ти, бач, наслухався про королів, королев та їхнє поріддя, про яке вам, дітям, торочать у казках. А то все вигадка. Що нам, ісландцям, до тих королів? А старий Гельгі розповідає тобі все це тільки тому, що сам, як був малий, наслухався таких небилиць.

— Але ж, мабуть, добре бути королем? — питаюся я.

— І добре, і не дуже, — відповідає Паллі. — Нам в Ісландії короля не треба.

— Таж ми маємо короля в Копенгагені, — кажу я.

— Ото знайшовся мені король! Не велика він цяця. Я б краще хотів бути господарем хутора.

— Як, Паллі, ти хочеш бути господарем хутора? Ти їх так завжди лаєш, кажеш, що вони скупі і гноблять наймитів...

На це Паллі нічого не відповідає. Він піддає ходи, і я ледве встигаю за ним. Видно, я його загнав у кут, і він не знає, що відповісти. Але так просто я не відступлюся.

— Ти ж так казав, Паллі, — наполягаю я.

— Ну, казав, бо це правда, — неохоче погоджується він.

З його тону я чую, що він більше не має бажання говорити про це, тож не зважуюсь і далі чіплятися до нього. Краще завести мову про щось інше. Якийсь час ми йдемо мовчки. Я не знаю, що йому сказати, і думаю про свою вівцю.

Ми досягаємо невеличкого пагорба. Перед нами лежить озеро, про яке згадував Паллі. Воно замерзло. Над озером літає кілька ворон. Раптом Струсь починає принохуватися, потім завертає в напрямку озера і дедалі впевненіше біжить туди.

Внизу, на березі, ми натрапляємо на жертви бурі. Найперше бачимо вівцю, що лежить боком. Вона вся заметена снігом, тільки голова вистромлюється з кучугури. В щоді, оберненій догори, зяє проти сонця порожня очна ямка. Ока немає. Я впізнаю вівцю — це Капловуха.

І в цьому царстві зими та снігу, де так мертво й холодно, мені раптом стає жарко, кров заливає мене гарячою хвилею. Тут пожирували ворони.

Паллі мовчки бере Капловуху за ріг. Вона ще жива. Я бачу, як вона ворухить губами й кліпає повікою того ока, що було обернене вниз. Мене опановує така ненависть до ворон, що я про все інше забуваю.

— Невже вона справді жива? — питаю я.

Паллі не відповідає. Він сягає рукою до кишені і дістає з неї ножа. Мені відомо, що це означає. За мить білий сніг зрошує червона кров. Капловуха більше не буде мучитися.

Але тут до нас побували не тільки ворони. Навколо безліч лисячих слідів, то Струсеві є що робити. Він то бігає уздовж берега, то кружляє на місці, то принохується і мчить слідом — одним, другим. На снігу валяються обгризені кістки, тельбухи і жмути вовни. Тут загинуло багато овець, не лише Капловуха. Хоч куди глянь, усюди те саме: в кучугурах снігу позастрагали безпорадні вівці. Деякі ще живі, а деяких уже позагризли лисиці. З двадцяти овець, яких тут спіткало нещастя, жодна не стоїть на ногах. Вітер звалив їх додолу, а густий сніг не дав їм звестися. Паллі дорізує тих, що ще живі. Іншої ради немає. Вигляд у нього тепер дуже суворий.

На кризі при березі неподалік один від одного здіймаються два снігові горбики.

Я знаю, що це. Я такий упевнений, що відразу рушаю до одного з них. Я знаю, що це моя Боса. І не помиляюся. Боса лежить на животі, витягнувши ноги — передні вперед, а задні назад. Голову вона опустила на кригу між передніми ногами. Боса жива і ще й тепер лякається свого господаря. Коли я підходжу до неї, вона пробує втекти. Але дарма: вона так примерзла до криги, що тільки й подужає ворухнутись. Вона пролежала так багато днів. Тепер я прийшов їй на допомогу. А треба було прийти раніше. Та хіба я міг?

Я мовчки дивлюся на тендітний писочок Босої, тоді нахилиюсь і гладжу її по голові. Лоб у неї геть узявся кригою, але ріжки гарненькі, темні, з красивими кільцями, ще теплі біля голови. Вона витримала таке лихо і ще жива. Не знаю, чи розуміє Боса мої почуття, але мені її так шкода, що я навіть не можу плакати. Я гладжу її по голові, проте, мабуть, їй не дуже приємно, бо вона злякано тремтить і ворухить ногами.

Підходить Паллі.

— Ну що тут? — питає він.

Довідавшись про все, він якусь хвилю озирається навколо, а тоді каже:

— Овець загнало сюди в бурю після того, як озеро замерзло, а цих двоє зайшли на кригу і, певна річ, не змогли встояти на ній.

Навіщо він мені це пояснює? Мені здається, що тут не до розмов. Та коли я бачу, що він засовує руку до кишені, мені все стає зрозуміле. Ох, тепер я розумію, що втрачаю єдиний свій скарб. Я благально дивлюся на Паллі. Та що важить моє благання? Нічого.

Я відвертаюся і втираю сльози, що поволі котяться по моїх щоках. А коли знов підводжу очі, Паллі вже скінчив свою роботу. На гладенькій кризі видніє червона пляма.

Після цього Паллі підходить до другого горбика. Це Йоуганове біле ягня. Воно лежить так само, як моя Боса. Паллі

стоїть з ножем у руках і задумливо поглядає на ягня. Тоді другою рукою зсуває шапку на потилицю, витирає з лоба піт і знов задумується. Нарешті він нахиляється, обрізує на ягнятні вовну, що примерзла до криги, перевертає його на спину й пильно оглядає ноги, особливо задні. На тому місці, де лежало ягня, крига підтанула і лишилася чимала ямка. Потім Паллі обдирає з вовни намерзлий сніг, несподівано для мене бере ягня на плечі і рушає в дорогу.

На долину смутку і смерті падає криваво-червоне світло грудневого сонця, що поволі заходить у багряне марево над обрисами гір.

Паллі важко ступає попереду, під ногами в нього рипить сніг. Струсь біжить так поважно, наче сьогоднішній день у горах збагатив його життєвим досвідом. Останнім чвалаю я, той, що втратив єдиний свій скарб.

Ми йдемо поволі, бо Паллі доводиться часто відпочивати від своєї важкої ноші. Але він не скаржить на втому. Нехай би що Паллі казав про своїх господарів, а він ладен зробити для них усе, що може.

Коли ми досягаємо хутора, надворі вже темно. Ми заносимо ягня до хліва в порожнє стійло. Ягня дуже виснажене, і всі кажуть, що воно не виживе.

Під час вечері ми розповідаємо про свою подорож. Господарі слухають нас уважно і дуже вдоволені Паллі. Ще б пак! Паллі також веселий. Може, я дурний, але мені здається, що

Паллі міг би врятувати й мою ягничку. В мене вона єдина, а Йоуган має ще багато ягнят. Та, мабуть, я даремно маю на нього жаль. Принаймні інші так не думають. Коли заходить мова про Босу і хтось зауважує, що мені не щастить на овець, Сольвейг позирає на мене й каже, холодно посміхаючись:

— Що ж, хто має, той і втрачає.

Потім вона бере з плити каструлю і спускається з нею в льох. Досі я ще якимось тримався, але від слів Сольвейг мені стає так тяжко на серці, що я підводжусь, іду нагору й роздягаюся в темряві. Тоді ховаю голову в подушку, ту подушку, що, мабуть, увібрала в себе більше сліз за будь-яку іншу в світі, і заходжуся плачем. Невдовзі до комірчини входить Гудрун зі свічкою в руці, сідає на край ліжка, гладить мене по голові й каже:

— Не плач, Х'ялті, не побивайся так, синку. Може, навесні тобі подарують інше ягня. Будемо сподіватися, що з ним уже не станеться ніякої біди.

— Я плачу не тому,— озиваюся я,— мені шкода, що Боса так намучилася.

— Багатьом доводиться мучитись. Таке життя,— каже Гудрун.

— Але чому бог допустив таке, бабусю? — питаю я.— Хіба вівця чимось завинила?

Я підводжу голову і бачу, що Гудрун дивиться на мене, спокійно й уважно.

— Люба дитино,— нарешті говорить вона,— ти мене питаєш таке, на що я не можу відповісти. На світі є багато незбагненого. Ми — малі діти й розуміємо тільки те, що походить від нас. Життя, ти сам знаєш, часом буває дивовижно гарне, а проте скільки в ньому страждань! Вони такі звичні, що ми відчуваємо їх аж тоді, коли самі страждаємо. Ми завжди думаємо тільки про самих себе.

— Я не про себе думаю, а про свою Босу,— заперечую я.

— Ну так,— усміхається Гудрун.— Про Босу. А чому ти думаєш про неї? Вона мучилася не дужче за решту овець. Правда ж? А от тобі шкода лише її, бо вона твоя.

— Мабуть, що так,— стиха відповідаю я.

— Отож не думай більше про неї, дитино. Мине якийсь час, і жаль забудеться. Життя — це дивна загадка, яку важко відгадувати. Тому нам так цікаво жити. А тобі як здається?

Може, я й не цілком розумію те, що каже мені Гудрун, та коли вона невдовзі виходить з комірчини і зі сходів долинують її м'які кроки, я вже не відчуваю так боляче свого лиха. Звичайно, я ще трохи плачу, та мені вже легше на серці. Я проказую «Отче наш» і прошу бога опікуватися мною, хоч він і забрав єдине моє добро. Мабуть, я не заслужив того, щоб мати найкращу вівцю з усіх, яких він створив.

Мабуть, мені так шкода Босої тому, що вона була моя. Мабуть, я не зміг би керувати світом краще за бога, хоч мені й здається, що він керує ним погано. І, мабуть, Паллі добре зробив, що врятував Йоуганове ягня, а мою Босу дорізав. Хоч я ніяк не можу переконати себе в цьому.

ПОЦІЛУНКИ

Настають мої іменини. Двадцятого лютого мені минає десять років. Отже, до двадцяти залишилося ще тільки десять. Тоді я заручуся з Сіггою. Їй тоді буде двадцять дев'ять.

Моя Боса загинула, і я ніяк не можу її забути. Другого дня після того, як ми знайшли овець, Йоуган і Паллі поїхали на озеро саньми й привезли їх. А я потім отримав несподіваного листа від багатого торговця з міста. В листі великими гарними літерами написано моє прізвище: «Пан Х'ялті Ганнесон. Надійшло: банка паштету». Нижче стоїть: «Належить до виплати: 12 крон». А ще нижче йдуть вже не слова, а якісь чудні закарлючки. Вони, певне, теж означають якесь прізвище, але я не вмю його прочитати. Отже, від моєї Босої залишилась тільки гірка згадка, а цей чудовий лист — її останнє вітання.

Білу ягничку, яку Паллі ніс цілу дорогу з гір на плечах, ми назвали Воскреслицею. Вона розкошує в хліві. Всі до неї ласкаві. Ми з Гельгою граємося з нею і навчили її їсти хліб. Сольвейг дає їй свіжого молока, чуває під бородою і ласкавим голосом розмовляє з нею. Навіть Йоуган часом усміхається їй і каже:

— Ото моторненька!

Тільки Паллі вдає, що не бачить ягнички, як заходить до хліва. Досить того, що вона йому завдячує життям. То чого б він мав ще й панькатися з нею?

Тепер зима. Від пласкої скелі до сіножаті намело довжелезну, стрімку кучугуру снігу. Під нею похований навіть наш любий хутірець. Хлопці з Західного хутора катаються з тієї кучугури на великих важких санках, які їм змайстрував батько. Коли ми в добрих стосунках,— а ми майже завжди в добрих стосунках,— я також катаюся з ними. Гельга катається на дощці, яку вона витягла з бабусиного ліжка. Зимова темрява дуже гарна. Зимую також цікаво жити. Так приємно дивитися на вечірнє небо, всіяне зірками, і так приємно кататися на санках! Ми вечорами часто гуляємо надворі. А коли не можна виходити надвір, Гельгі й Гудрун розповідають нам різні історії. Ми сидимо тихо й дослухаємось до лагідного голосу Гудрун і до дзенькоту її дротиків. Старий Гельгі тоді лягає горілиць на своє ліжко. Йому зовсім не цікаво слухати

розповіді Гудрун, і він засинає. І часом так гучно хропе, що заважає Гудрун розповідати. Тоді вона каже:

- Гельгі, бійся бога, не хропи так!
- Га? Що? Я не хроплю. Я не спав, навіть не дрімав!
- Ні, спав, голубе!
- Хіба? Та ні, не спав. Я чув усе, що ти розповідала.

Гудрун розповідає далі, та за якийсь час знов чути хropіння, спершу тихо й коротке, а тоді все гучніше й протягліше. Врешті Гудрун не витримує і знов каже:

- Гельгі, та не хропи ж ти так гучно!

Він спросоння щось мурмоче й каже, що не спав. Навіть очей не заплющував. Лежить собі та й слухає. Отож-бо!

І відразу знов засинає.

Не дивно, що старому Гельгі нудно слухати розповіді Гудрун. Вони йому не подобаються. В її розповідях неодмінно є хлопчики й дівчатка, дуже убогі й нещасні, але дуже чемні й добрі. Коли ми з Гельгою слухаємо про них, у нас завжди набігають на очі сльози, хоч ми й знаємо, що для тих добрих дітей усе скінчиться щасливо. Вони зустрінуть багатих людей, що допоможуть їм, або принца чи принцесу, і врешті самі стануть королями чи королевами. Ось про що розповідає нам Гудрун. А історії старого Гельгі цілком інакші. Там усе не-

звичайне. Чоловіки й жінки в нього — велетні, чарівники, що ходять по морях, по озерах, переступають з однієї гори на другу, бо мають семимильні чоботи. Простим людям краще з ними не зустрічатися. Коли ми з Гельгою чуємо ці страшні історії, в нас мороз іде по спині. Ми напружено слухаємо, аж поки старому Гельгі залоскоче від табаки в носі і страшна історія скінчиться гучним чханням. Тоді Гельгі закладає в ніс нову пучку табаки і, весь трусячись від сміху, каже:

— Отож-бо, любі дітоньки.

Гудрун його лас. Вона вважає, що дітям таких історій не слід розповідати. Гельгі сміється ще дужче й починає розповідати нам котрусь з ісландських саг. Але вони, крім саги про Гретті Асмундарсона, не такі цікаві, як казки про велетнів.

Проте найкращі з усіх історій — це ті, що ми, діти, самі розповідаємо одні одним. Адді й Оулі також гарно розповідають, хоч вони ніколи не чули казок старого Гельгі й Гудрун. Від цих історій у нас холоне в п'ятах і душу сковує жах. Ми розповідаємо їх десь надворі або в клуні, коли стемніє і ніхто з дорослих нас не слухає. Їм краще не чути цих історій, бо в них ідеться про страшні примари та духи, що переслідують живих людей. Найбільше таких історій знає Оулі. Хоч він і заникується, але вміє надати своєму голосові такого зловісного відтінку, що в нас серце завмирає в грудях. Часом Гельга навіть плаче й зарікається, що більше ніколи не слухатиме наших розповідей, але другого вечора забуває про це і знов слухає.

Той, хто не бачив Оулі, може здивуватися, звідки цей заникуватий хлопець, що ледве навчився читати, знає стільки історій. І правда — Оулі тих історій не знає. Він їх ніде не читав. Він придумує їх сам тоді, коли починає розповідати. Тут уже з Оулі ніхто не зрівняється, він просто має до цього великий хист. Йому легко вигадати що завгодно. Тому його примари — не якась там дрібнота, а страховиська із страховиськ. Звичайно, не все те, що розповідає Оулі, здається вірогідним. Але це байдуже. Вірогідність тут тільки заважала б. Адже історії з примарами — завжди вигадка. То чому Оулі не може так само вигадувати їх, як інші? Принаймні нам це нітрохи не шкодить.

І ось нарешті настають мої іменини. Я не знаю, звідки вони прийшли і де були від минулого року. Просто вони з'явилися зі свіжими булочками й кавою. Булочок напекла Сольвейг.

Земля вкрита сніговою габою, важкою й холодною. До кринички, звідки Паллі носить воду, веде всього сім східців, але тепер йому довелось спорудити над нею зі снігу високе склепіння. Наші коні, худоба й вівці стоять у теплих будівлях. У кошарах повно мишей. Паллі ловить їх у відро з прорізаною накривкою, ставлячи на неї принаду. Кожної ночі в

ту пастку падає й тоне по десятеро, двадцяттеро мишей. Якби я був мишею, я б не дав так легко піддурити себе.

Виявляється, Сольвейг має для мене ще й листа. Від моєї мами. І великий пакунок з іменинним подарунком від мами й Доури. В пакунку — гарний білий светр, який мама сама мені сплела. Хоч мені й соромно, але мушу признатися, що читати я майже не вмію. Тому треба когось попросити, щоб прочитав маминого листа.

— Хочеш, я прочитаю тобі його, синку? — пропонує Гудрун.

— Прочитайте, будь ласка,— кажу я.

— Могла б і я прочитати. Адже лист присланий мені,— спокійно мовить Сольвейг і всміхається.

— Виходить, не тільки я маю бажання прочитати тобі листа,— каже Гудрун і також усміхається. Вона вже тримає в руках листа, але віддає його мені.— Я не хочу нікому заступати дорогу. Нехай читає Сольвейг, любий мій.

— Я? Ні, читайте ви. Чому б вам його не прочитати? — сміючись, відмовляється Сольвейг.

— Не сперечайся, Сольвейг. Я не читатиму листа,— каже Гудрун.

— Що за примхи? — каже Сольвейг.— Коли так, то нехай вирішує Х'ялті. Ти кого волієш, синку?

Обидві вони всміхаються. Але в тих усмішках приховане щось не дуже гарне.

— Мені однаково,— зніяковіло зітхаю я.

— Ні, ти скажи! — наполягає Сольвейг.— Хто з нас має прочитати тобі листа?

Я не знаю, що робити, але, всупереч своєму бажанню, вибираю меншу небезпеку. Я кажу не те, що думаю, бо правду сказати не маю відваги.

— Нехай читає Сольвейг.

Гудрун, так само всміхаючись, виходить, а Сольвейг зловтішно дивиться їй услід і починає читати. Та лист не дає вже мені тієї радості, яку дав би, коли б не було цієї суперечки. Може, Гудрун розгнівається на мене?

Сольвейг читає. Лист коротенький, усього кілька рядків. Мама сподівається, що я здоровий і веселий. Вона вітає мене з днем народження й пише, що Доура часто мене згадує. Вона також сподівається, що я чемний хлопчик і слухаюся тих добрих людей, які мене прихистили. Вона пише, що ніколи не зможе віддячити їм за ту ласку, яку тут до мене виявляють. У неї самої і в Доури все гаразд. Щоправда, Доура часто хворіє, але, може, з божою допомогою одужає. Наприкінці мама просить бога берегти мене й ще раз нагадує, щоб я був чемний і слухався тих добрих людей, у яких я живу. А далі йде підпис: «Твоя мама, що дуже тебе любить».

Скінчивши читати, Сольвейг ласкаво гладить мене по голові.

— У тебе, Х'ялті, дуже гарна мама,— каже вона. Тоді підносить до очей кінчик фартуха й витирає ним сльози.

Щиро визнаю, приємно бути іменинником. Серце моє переповнює якась святкова радість. Сьогодні до мене всі уважні, ніби я якась важлива особа. Я стою надворі перед порогом, і до мене трохи врочисто підходить Гельга. У чистому небі привітно світить сонце, і хоч стоїть добрий мороз і навколо залягає сніг, крига на стіні підтає і відпадає. Плита, на якій я стою, також не вся вже вкрита намерзлим снігом, а коли я наступаю на нього там, де він ще лишився, він тріскається в мене під ногою. Я вийшов простоволосий, а Гельга підходить до мене в святковій сукенці. Її русьві коси блищать проти сонця, ніби теж на мою честь. Сьогодні, щоправда, неділя, але я певен, що Гельга вбралася в святкову сукенку і зав'язала коси гарними червоними стрічками тільки задля моїх іменин.

— Х'ялті,— каже вона і хитро всміхається,— ходімо зі мною. Я хочу тобі щось показати.

— А що саме?

— Побачиш. Ходімо!

Гельга тягне мене за руку і ще хитріше всміхається. Ми минаємо хату й наближаємось до дверей хліва. Що там може бути?

Двері зачинені великою залізною защіпкою. Гельга хоче її відщіпнути, стає навшпиньки й щосили натужується. Я знов питаю:

— Що ти хочеш мені показати, Гельго?

— Щось дуже цікаве,— відповідає вона і відчиняє одні двері. Тоді відчиняє другі, і ми опиняємось в хліву.

Там тепло й затишно, крізь невеличке віконечко заглядає сонце. Корови лежать і постогнують у своїх стійлах, тоді одна за одною підводяться на ноги, потривожені нашою несподіваною появою. Воскреслиця лежачи ремигає і гріється на сонці. Вона й гадки не має надаремне вставати. І аж коли Гельга перелазить через невисокі дверці й заходить до неї в стійло, ягничка рвучко схоплюється на ноги. Вона витріщає очі на Гельгу, немов питає: «В чім річ?»

Та Гельга просто бере ягничку за ріг і тягне на край стійла до мене.

— Ось що я хотіла тобі показати,— мовить вона.

— Ягничку? — питаю я, і серце моє починає схвильовано стукотіти.

— Так, хіба вона тобі не подобається? — питає Гельга і гладить ягничку по голові.

— Подобається.

— Вона тепер твоя.

— Що? — перепитую я, нічого не розуміючи.

— Вона тепер твоя,— всміхається Гельга.— Я дарую тобі її на іменини.

— Але ж ягничка не твоя,— підозріливо кажу я.

— Ні, моя. Мама віддала мені Воскреслицю, щоб я подарувала її тобі на іменини, бо твоя Боса загинула.

Я просто приголомшений. Мені відібрало мову, хоч я відчуваю, що за такий подарунок я принаймні повинен подякувати. Не знаю, що сказали б про мене Адді й Оулі, але я нахилиюся через дверці, обіймаю Гельгу за шию і цілую її просто в губи. Я трохи ніяковію, Гельга також. Але тільки на мить і, певне, тільки тому, що корови бачили мій поцілунок. Але корови не якісь там вітрогонки. Вони дуже виховані і вдають, що нічого не помітили. Воскреслиця також, мабуть, вважає, що її це не стосується.

Якийсь час я відчуваю лише радість. Та, на жаль, мене чекає ще найважче. І коли ми згодом повертаємось до кухні й застаємо там Йоугана, Сольвейг, а також Паллі й Гудрун, я дуже бентежусь і не знаю, що мені робити. Звичайно, годиться подякувати. До Гудрун мені було б підійти легко. Але я маю дякувати Сольвейг. Немає ради. Якби хоч Паллі й Гудрун не було в кухні. Та нічого не вдієш. Від своєї долі не втечеш. Я швидко переступаю поріг і, простягнувши руки, мов сліпий, іду просто до Сольвейг. Мені щастить дотягтися до її шиї і швидко поцілувати. Одне вже зроблене. Лишається ще Йоуган, що сидить у кутку. Я підходжу до нього й хочу подякувати йому так само, як Сольвейг.

— Чи ти, бува, не наміряєшся й мене цілувати? — ледь глузливо питає він.— Нема за що, то вони подарували тобі ягня. Я сам тільки шойно довідався про це.

Руки в мене опадають, і я нерішуче зупиняюся.

— Чому ти не хочеш, щоб хлопець тебе поцілував, Йоугане? Хай подякує тобі,— каже Сольвейг.

Підбадьорений її словами, я цмокаю Йоугана кудись у щоку.

— Сподіваюся, любий мій, що цього разу тобі дужче пощастить з ягням, хоч Воскреслиця, мабуть, ніщо проти Босої. Зрештою, дякуй за неї Гельзі. Це вона мені не давала спокою через тебе.

— Ні, мамо, це ви сказали мені подарувати Х'ялті ягничку,— заперечує Гельга.

Сольвейг ледь червоніє і коротко каже:

— Так, бо я знала, що ти цього дуже хочеш.

Паллі мовчить. Гудрун теж нічого не каже, але я бачу, що вона всміхається. Певне, сміється з мене. Нехай собі сміється. Слава богу, найгірше я вже відбув. Мені відразу легшає на серці, та й Гельга насилу стримує свою радість. Трохи згодом Гудрун кличе мене до своєї кімнатки. Там сидить старий Гельгі з окулярами на носі й читає якусь грубу книжку.

— Мій подарунок не такий великий, як ти дістав від інших,— мовить вона,— та, може, ці рукавиці тобі також знадобляться.

І вона дає мені гарні плетені рукавиці, на яких виткані троянди. Тепер я не вагаюсь. Я міцно обіймаю Гудрун за шию і цілую її палкіше, ніж будь-кого сьогодні.

— Люба моя дитино,— каже розчулена Гудрун і двічі цілує мене.

Потім я обертаюся до старого Гельгі і його теж цілую, хоч мої губи не знаходять нічого, крім бороди. Він відкладає книжку й дивиться на мене поверх окулярів.

— Ага, то ти, парубійку, нині іменинник? Отож-бо. Знаєш, як би ти забагатів, коли б був іменинником щодня й отримував би щоразу по вівці? Ану порахуй, скільки б ти мав овець за рік?

— Не можна бути іменинником так часто,— кажу я.

— Не можна? То й добре, що не можна. Бо такого чоловіка страшно було б тримати в хаті. Давай йому та й давай щодня по вівці. Так, то був би найгірший чоловік на світі.

Потім мої іменини минають. Вони, як і всі інші дні, кінчаються і вже належать минулому. Стають тільки спогадом. А все-таки від них щось лишається. Коли минає ще кілька днів, Сольвейг починає дедалі частіше забувати про Воскреслицю. Вона перестає ласкаво розмовляти з нею і не дає їй більше молока. Вона каже нам з Гельгою, що ми дарма даємо їй хліба. Навіщо ягничці хліб? З неї досить і сіна. Йоуган на неї також не дивиться і вже не каже: «Яка моторненька!» Нарешті одного дня Сольвейг каже, що немає потреби тримати ягничку в хліву. Хай звикає до овець. Треба пустити її між ягнята. Отож Воскреслицю переводять до кошари, і її стійло стоїть порожнє. Можна, звичайно, вважати, що я щасливий. Адже я знов забагатів. Я маю овечку. А проте мені здається, що Воскреслицю я ніколи не любитиму так, як любив Босу.

ПОЕЗІЯ І ШКОЛА

Двоє чоловіків, один малий, другий великий, тримаються разом. Їх можна побачити щодня і в усяку пору. То вони біля кошар, то біля кринички, то щось роблять на подвір'ї за хатою. І все вдвох. Великий чоловік завжди попереду. Це Паллі. Малий іде слідом за ним. Це я. Ми тепер стали щирими друзями. На все є своя причина. Гельга поїхала з хутора. Адді й Оулі також поїхали. З дітей я тут лишився сам. То я й пристав до Паллі.

Я забув сказати, чому більше нікого з дітей немає вдома. Річ у тім, що вони поїхали до школи у Велике Узвізне, яке лежить по той бік гори в іншій окрузі. Я ніколи ще там не був. Я б також залюбки поїхав до школи, та про це ніхто не заводить мови. На думку Паллі, це тому, що я напівсиро-

та, але я не знаю, чи це правда. Паллі каже, що я можу подати до суду, бо начебто громада повинна подбати, щоб я вчився в школі. Може, воно й так, хоч яке це має значення? Звичайно, мені прикро, що я залишаюся, коли всі діти їдуть до школи. І я часом плачу, як мене ніхто не бачить. Але й це не має значення. Я вже звик. У тому, що я не вчуся й залишився вдома, також є свої переваги. Адже цікавіше допомагати Паллі обходити худобу, вичищати в хліві, вимітати ясла, згрібати недоїдене сіно в кошарах і напувати овець біля кринички.

Паллі тепер зовсім не такий, яким здавався мені раніше. Він за ці дні неймовірно змінився. Часто на виду в нього спалахує радісна усмішка, ніби раптом визирає сонце з захмареного неба. Очі в Паллі якимось особливо блищать. Мені дуже дивно, що є люди, які хочуть здобувати інших людей, але саме цього бажає Паллі. Він признався мені під секретом, що мріє про одну дівчину, яку хоче здобути. Але нізачо не каже, хто вона така.

— Вона казкова дівчина,— відмагається він.

Це все, що я знаю. Я спантеличений, бо ж Паллі недавно сам переконував мене, що ніяких казкових істот немає. Я йому нагадую про це, але в нього на обличчі з'являється така таємнича міна, що мені здається, наче він уже змовився з казковими ельфами. Він уже ніколи не згадує, що хоче поїхати звідси, а якимось, коли ми разом напуваємо овець, раптом каже мені:

— Не всі ті, що їдуть у Рейк'явік, знаходять там золоті гори: Ось як я вважаю.

Голос у нього дуже рішучий, і я бачу, що він усе це добре зважив.

Паллі, виявляється, зовсім не такий простак, як здається. Я довідався, що він обдарований хлопець. Він поет і вміє складати вірші. Ні, з Паллі таки діється щось дивне. Не інакше, як він зв'язався з ельфами.

— Склади про мене віршика, Паллі,— прошу я його.

Я дуже хотів би, щоб про мене був складений вірш.

— Так просто віршів не придумують, треба, щоб вони самі народилися в голові,— каже Паллі.

З усіх своїх віршів він прочитав мені тільки один стовпчик.

Одного дня ми лежимо на сні, яке Паллі щойно підтрусив, і я пильно дивлюся на його лоб. Там, за цим лобом, під цією кучмою чорного чуба, й народжуються ті чудові вірші, що їх Паллі складає. Як же цікаво бути знайомим із такими людьми!

Ми обидва лежимо на сні. Я скінчив вимітати ясла, а Паллі підтрусувати сіно. Тепер ми відпочиваємо. І обидва мовчимо. Паллі жує стеблину, а мені нудно мовчати, і я питаю:

— Мабуть, дуже важко складати вірші, Паллі?

— Угу. Певне, що важко.

Паллі випльовує з рота стеблину, і ми знов мовчимо. На решті він озивається:

— Я, Х'ялті, вчора ввечері складав вірша. Має бути два стовпчики, але я поки що скінчив один. Я хочу послати їх тій дівчині, про яку їх складав.

— А котрій дівчині? Скажи, Паллі.

Та Паллі не хоче признатися.

— Просто одній дівчині,— відповідає він.

Добре Паллі, що він поет. Добре, що він має дівчину, про яку складає вірші.

— Я ще подумаю, може, я тобі й прочитаю свого вірша. Мені за нього не соромно. Я вважаю, що він у мене гарно вдався.

— Прочитай, Паллі, будь ласка, прочитай!

— Але пообіцяй, що ти нікому не вибвкашш. Це ще тільки один стовпчик. А має бути два, я вже казав.

Я обіцяю, що мовчатиму, і Паллі врочистим голосом починає проказувати:

Коси спадають, мов хвилі в прибої,
Шкіра біліє, мов білий сніжок,
Очі — озерця води голубої,
Личко, мов сонце, а голос, мов срібний дзвінок.

— Останній рядок трохи задовгий, але нічого. Мені здається, що коли змінити його, то він не матиме такого змісту,— пояснює Паллі.

Я лежу принишклий. Та врешті зважуюсь запитати:

— Паллі, а кого ті хвилі прибивають?

— Прибивають? — сміється він.— Ти нічого не тямиш. Це

мовиться про море. Де ж ще може бути прибій? Я вважаю, що тільки на морі.

Мабуть, я дуже дурний, що не розумію таких речей.

— Дуже гарний вірш,— кажу я, бо признатися, що не второпаю, як жіночі коси можуть бути схожі на море, не зважуюсь.

Я уявляю собі море інакшим. Щоправда, я його не бачив. Але, може, воно і є таке чудернацьке? Коли дівчина казкова, то все може бути.

— Другий стовпчик також буде гарний,— каже Паллі.— Я вже склав перший рядок. Ось послухай:

Зуби рівненькі, мов справжні перлини.

Я ніяк не підберу слова, щоб римувалося зі словом «перлини», а то б я склав уже й цей стовпчик.

Паллі замовкає і задумується. Я також мовчу й думаю.

Ох, як би я хотів мати хист до віршів, щоб допомогти Паллі! Я перебираю подумки всі слова і знаходжу багато таких, що римуються з «перлинами». От хоча б «години», «жердини», «стеблини».

Нагадати їх Паллі? Краще, мабуть, не треба. Я ж нічого не тямлю в поезії. Ні, таки нагадаю.

— Паллі,— кажу я,— мені здається, що є багато рим до слова «перлини».

— А мені не здається.

— Ні, є,— наполягаю я.— Наприклад: «драбини».

— Ти що, здурів, хлопче? Хіба таке просте слово личить до гарного вірша? Слова повинні відповідати тому настроєві, про який мовиться у вірші.

Це, звичайно, правда. Слово само собою може бути гарне, але в поезії ще треба, щоб воно пасувало до інших слів і римувалося з ними. Ми й далі лежимо на сні. Паллі мугикає якусь пісеньку чи, швидше, мурмоче. Раптом мене осяває чужова думка, і я вигукую:

— Паллі, я знайшов риму, яка тобі потрібна! Це слово «кпини»!

— Не думаю, щоб воно мені знадобилося.

— Ні, воно пасує. Адже кажуть: «він начинений кпинами» про того, хто любить глузувати.

— Не ляпай дурниць, хлопче. Куди я можу вставити такий вислів?

Мені стає соромно. Видно, я таки нічого не тямлю в поезії. З мене, мабуть, ніколи не вийде поета. А проте я не здаюся:

— Адже ж часом кажуть «його беруть на кпини» про того, з кого сміються? Мені здається, що це слово могло б тобі придатися.

Та Паллі хитає головою:

— Воно мені не подобається... Хоч хтозна, може так вийти, що й придасться,— по хвилі додає він, підводиться й набирає оберемок сіна. Певне, хоче кинути вівцям їсти.

Тоді я питаю:

— Паллі, скажи мені, як ти складаєш вірші?

Він випростується, впускає сіно додолу, береться руками в боки й насуплює брови.

— Як я складаю вірші? Я, бач, недавно ще тільки почав їх складати. І взагалі не так легко відповісти на твоє запитання. Просто інколи всередині в мене починає щось мурмотіти, і не встигаю я похопитись, як уже маю готові рядки. Потім я складаю їх докупи, і виходить вірш.

З цими словами Паллі нахиляється, знов набирає великий оберемок сіна й несе до кошар. Вівці нетерпляче очікують на їжу. Вони пхаються до ясел, штовхаються рогами і стукають ними по кам'яних переділках. Я встаю з сіна, твердо поклавши собі також прислухатися, може, і в мене всередині щось мурмоче.

Але я не маю змоги весь час бувати з Паллі. Навіть гірше: на мене звальюється біда. Несподівано Сольвейг вирішує, що бідолашного Х'ялті теж треба вчити читати й писати. Він, щоправда, вже трохи читає по складах, але писати зовсім не вміє.

— Мені самій ніколи з ним сидіти,— каже Сольвейг,— але в нас удома є кому його вчити. Думаю, що старий Гельгі чудово впорається з цією роботою.

Звичайно, з її пропозицією всі згодні, хоч нам з Гельгі вона не дуже подобається. Завжди всі згодні з тими пропозиціями, що мені не подобаються. Отака ця Сольвейг. Ніколи наперед не вгадаєш, що їй спаде на думку. Тому в її присутності я завжди почуваю себе невпевнено. Сольвейг також ніколи нічого не забуває. Ніби те, що треба зробити вдома, намотане в неї в голові на шнурочку. І коли вона розмотує той шнурочок, усе одне за одним і робиться.

— Скоч, Х'ялті, вилий помій! — загадує вона.

І я виливаю помії.

— Принеси мені з повітки кізяків, Х'ялті!

І я приношу кізяків.

— Наламай хмизу на розпал, Х'ялті!

І я йду до купи хмизу біля комори, яку геть завіяв сніг, ламаю кілька галузок і несу Сольвейг.

— Потрощи цю суху рибину, Х'ялті!

І я трощу рибину.

— Винеси-но відро з попелом!

І я виношу відро.

Отака ця Сольвейг. Але ж вона дозволила Гельзі подарувати мені вівцю, і я перед нею в боргу. Того, що треба зробити, вона ніколи не забуває. І завжди придумує щось нове.

Їй не перестають спадати на думку всілякі доручення. А не виконати того, що вона загадує, просто неможливо. Тепер, до всього цього, вона ще й питає мене кожного дня:

— Ти вже сьогодні вчився, Х'ялті?

Тому я останнім часом щодня сиджу, схилившись над столом, у кімнаті Гудрун і старого Гельгі. Гудрун пряде вовну, Гельгі кришить тютюн або чеше вовну. Я читаю Новий завіт, і хоч Гельгі має роботу, він усе-таки стежить і за своїм учнем. Коли я помиляюся, він мене поправляє. Я, на жаль, часто помиляюся, і добре, що він не все помічає. Зате коли помітить, мені добре перепадає.

— Читай, як люди, хлопче!- Ану ще раз! Не так. Зовсім не так. Недарма я казав, що ти ніколи не навчишся читати. Ти просто не хочеш навчитися. Хочеш бути тупим, як корова. Гудрун спиняє прядку й заступається за мене:

— Чого ти напався на хлопця, Гельгі? Він же добре читає.

— Добре? Якраз навпаки. Ото який, і слова йому не можна сказати! Хіба так читають? Ну та гаразд, читай далі. О, тепер добре! Скоро ти вже мене вчитимеш. Чудово! Читай, читай.

Гудрун усміхається, знов пускає прядку й каже:

— Ти завжди перебираєш міру, Гельгі.

Я читаю далі, наче й не було нічого, поки знов не починається лайка:

— Читай, як люди, хлопче! Ану ще раз. Що ти сказав? Не так! Ти ніколи не навчишся читати!

Так я вчуся читати. Але це ще іграшки проти того, як я вчусь писати.

Старий Гельгі пише дуже гарно. І він про це знає. Гельгі показує мені, як треба писати — схилив набік голову й водить олівцем по папері. Рука в нього ледь тремтить, але літери виходять гарні. Потім олівець беру я, і на папір лягають якісь закарлючки. Гельгі смієся себе за бороду й сердито гримас на мене. Він каже, що й раніше вчив дітей писати. Атож. Його син став сислуманом, але він ніколи не писав таких огидних кривуль.

— Що це за літери, хлопче? Такі карлючки можеш писати собі на гузні. Ні, ні, не тримай олівця, як лопату, кажу тобі! Чого ти його так затис, ніби збираєшся вичищати ним гній? Тримай його вільно!

Я мовчу і силкуюсь писати якнайкраще.

Гельгі переступає з ноги на ногу позад мене, гучно сякається і знов напихає в ніс табаки.

— Ох,— каже він,— хіба це літери? Це казна-що! Не виводь таких клишоногих штурпаків! Дай-но мені свою лапу.

Він схиляється наді мною, його борода лоскоче мене в щоку, а кілька крихіт табаки вилітає в нього з носа й падає мені за комір. Я пробую дістати їх вільною рукою.

— Ти не міг би тепер не чухатися? — лає мене Гельгі.

— Я не чухаюсь,— відповідаю я.— Туди нападало табаки.

— Табаки? Що ти верзеш, хлопче?

— Нападало з вашого носа,— пояснюю я.

Гудрун перестає прясти й регоче. Гельгі ще дужче сердиться.

— Ти завжди розбещуєш дітей, Гудрун. Чого б ото я шкiрив зуби?

Гудрун перестає реготати, тільки всміхається, дивлячись на нас. Гельгі водить мою рукою.

— Що, твоя лапа мертва? Не можеш нею тримати як слід олівця? — питає він.

— Ви ж казали, щоб я тримав його вільно,— відповідаю я.

— Я такого не казав.

— Казали.

— А хоч би й казав, то це не означає, що ти його повинен з рук випускати.

— Ви казали, щоб я тримав його вільно.

— Цить, хлопче! Ти гадаєш, що маєш право сперечатися зі мною?

— Ні, але ви таки казали, щоб я тримав олівця вільно.

Гельгі замовкає. Гудрун пряде вовну. В куточках її очей світиться усмішка. З цього я роблю висновок, що мені можна не боятися. Гельгі бере олівець, сідає край столу й виводить великими гарними літерами: «Свіжий сніг дуже білий».

— Отак. Тепер перепиши це речення кілька разів. На цілу сторінку. І пиши гарно, а то будеш битий.

Я беруся писати.

Гельгі підходить до великого борнгольмського годинника, що висить ліворуч біля дверей, і підтягає тягарці. Він залишається стояти біля годинника. Я пишу далі, та зненацька відчуваю, що він уже в мене за спиною.

— А це що таке? — сердито питає він, — Дивись, одне «і» в тебе таке маленьке, що його не побачиш навіть крізь збільшувальне скло, а друге ти, мабуть, хочеш розтягти аж до Австралії.

— Ні, туди воно не досягне, — кажу я.

— Це ще хтозна. Глянь на свої літери, хлопче, одні зросли ся, мов картоплини, а між іншими можна проїхати на кобилі. Ні, видно, тебе навчити письма не легше, ніж якесь цуценя.

— Гельгі, — докірливо мовить Гудрун і перестає прясти, — навіщо ти кажеш таке дитині?

— А що, його вже й виляяти не можна? Він просто ледар і ніколи не навчиться писати. Та ще й без угаву пащекує.

— Однаково я не розумію, навіщо зчиняти такий гвалт, — каже Гудрун.

— Певне, що не розумієш. Що ти взагалі розумієш? У науці потрібен лад. Наш син ніколи не став би сислукманом, якби я не був суворий до нього. Гей, хлопче, не гризи олівця! Ти хіба деревом харчуєшся? Краще вже їж кашу.

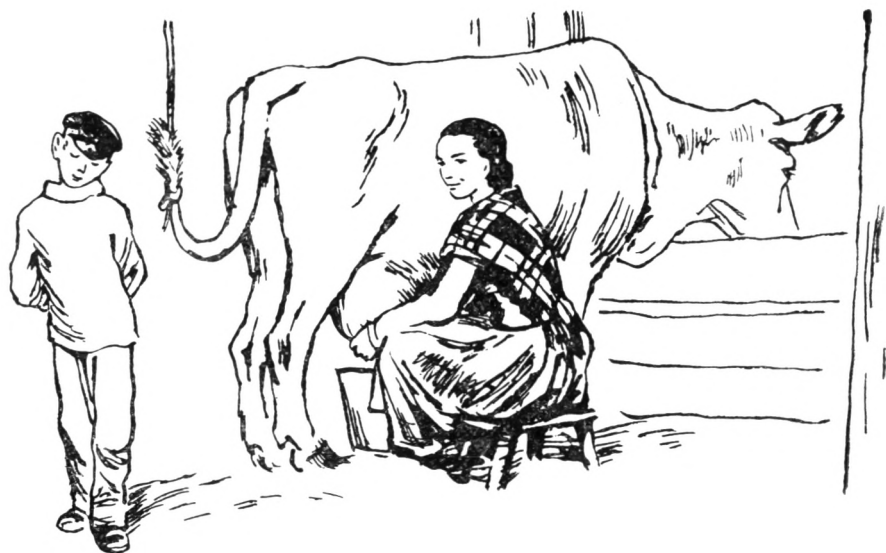
Я пишу далі. Гельгі не спускає мене з ока. Літери тепер виходять наче трохи кращі.

— Ну от, уже нічого, — каже Гельгі. — Згодом ти будеш писати майстерно. Я навіть думаю, що ти станеш священиком Отож-бо. Так, гарно виходить. Ти будеш чудово писати... Стри вай, а це що таке? Що це за кривуля? Ні, я помилився, ти не навчишся писати!

— Який же ти все-таки нетерплячий, Гельгі, — каже Гудрун.

Я страшенно радий, коли звільняюся від навчання і можу йти до Паллі.

Я не ходив на Західний хутір з самого літа. Господиня того хутора здається мені істотою з якогось іншого світу. Я часом бачу її здалеку на подвір'ї. Вона майже весь час бігає, весь час поспішає. Мабуть, вона бігала так ціле життя, але далі за свій хутір не забігла. Гатлгрімура я бачу частіше. Він завжди неголений, завжди якийсь неохайний і завжди здається дуже стомленим. Кажуть, що він не може зносити запаху сіна через ядуху. Паллі зве її сінною лихоманкою. Я не знаю, що це таке, але мені дуже шкода Гатлгрімура. Він робить усе дуже повільно, не те що його дружина. Мені здається, наче він усе пробує її догнати, тому й такий задиханий. На думку Паллі, йому б не варто жити на хуторі, бо він не знає селянської роботи. Він столяр і міг би влаштуватися в місті. Я сподіваюся, що Гатлгрімур нікуди не переселиться, поки я тут, бо тоді б з ним поїхала й Сігга. Сіггу я бачу не так часто, як хотів би. Щоправда, інколи вона приходить до нас погомоніти з Сольвейг, з Гудрун і всіма іншими. Її всі хвалять. Та й не дивно, вона дуже гарна. Я б хотів бачити її щодня. А ще в мене є тасмниця, про яку ніхто не

повинен знати. Часом я крадькома заходжу до Сігги, коли вона, поки братів немає вдома, годує в хліву худобу замість батька, якому шкодить сіно. На щастя, їхнього хліва не видно з вікон нашої хати. Я не можу змалювати Сіггу. Знаю тільки одне: вона вродлива, в її присутності я відчуваю якусь дивну втіху. Та Сігга не повинна знати, що я такий у неї закоханий. Не повинна знати цього, поки я не виросту. Коли б вона про це дізналася, я не міг би з нею більше бачитися. А тоді б мене не поймало тепле почуття від її усмішки. Не було б так приємно жити. І ще до всього було б страшенно соромно.

Сігга мало зі мною розмовляє, але я сам винен. Бо коли я зустрічаюся з нею, то, на жаль, забуваю геть усе, що я хотів би їй сказати. Я тоді лише відповідаю їй «так» і «ні», наче, крім цих слів, у нашій мові інших немає. Тому й не дивно, що їй нудно зі мною розмовляти. Проте, дивлячись на мене, вона завжди всміхається. І я також тоді всміхаюся. Я ходжу до її хліва смерком і вдаю, наче катався поблизу на санках і зайшов випадково. Ті санки дали мені Адді й Оулі на той час, поки вони вчаться в школі. Сольвейг не боронить мені кататися.

— А, це ти! — каже Сігга, коли я з'являюся в дверях.

Я всміхаюся й відповідаю:

— Так.

— Ну, що скажеш? — питає вона далі.

— Нічого.

— Тобі, мабуть, нудно без хлопців?

— Так.

— Ти, певне, також хотів би вчитися в школі разом з ними?

— Ні.

— Не може бути!

— Ні,— кажу я.

Сігга заходжується годувати корів замість батька, а я промовисто мовчу. В хліву стоять дві корови й сіре теля. Я починаю гратися з телям і чухати його за вухами.

— Гарне телятко, правда? — питає Сігга.

— Так,— відповідаю я.

Сігга дивиться на мене й усміхається. Я також усміхаюся. На цьому, властиво, наша розмова й закінчується. Заходить Гатлгрімур і починає вичищати в хліву, а Сігга береться доїти корів. Гатлгрімур, як завжди, неголений і здається страшенно стомленим. Я поспішаю до дверей.

— Ти вже йдеш? — питає Сігга.

— Так,— відповідаю я і виходжу.

Мені було страх як приємно побути з Сіггою, і найближчим часом я знов туди зайду. Я дуже нуджуся, чекаючи тієї нової зустрічі. Сігга не каже нікому зі Східного хутора, що я крадькома ходжу до їхнього хліва. Вона така дівчина, що на неї можна покластися.

А втім, нудитися немає ніякого глузду. Правда, мені було трохи нудно, коли поїхали Гельга й хлопці. Але потім я звик, і тепер мені добре й самому. Я навіть журюся, що вони скоро повернуться додому. Нудитися мені просто ніколи. Дні так швидко летять, що й не знаєш, коли вони минули. Так швидко летить і все життя. Спочатку ти дитина, потім підліток, тоді дорослий, а дорослі люди не знають нудьги. Та байдуже, нудно мені чи ні, а одного вечора до кухні входить Йоуган, несучи цілий оберемок одягу. Зима вже кінчається. Присмерк западає все пізніше. Скоро великдень.

Певна річ, нам кортить знати, що Йоуган приніс, і ми обступаємо його всі, крім Паллі, що ніколи не виявляє цікавості. Сольвейг починає розтягати той оберемок і нарешті видобуває з одягу дівчинку, та ще й з руськими косами. Хіба я не впізнаю її? Але цього разу я трохи ніяковію. Адже ця дівчинка вчилася в школі. З усіх боків на дівчинку сипляться запитання. Тільки я нічого не кажу.

— Тепер ти, мабуть, багато чого знаєш. Отож-бо,— мовить старий Гельгі.— Але будь обережна з Х'ялті, доню моя, ми з ним теж трохи вчилися останнім часом.

І він розповідає онуці про наше навчання й дуже мене хвалить. Мовляв, серед усіх його учнів я один із найдібніших. Добре, що Гельгі так гарно каже про мене. Я починаю рости у власних очах, засовую руки в кишені і вже сміливо дивлюся на Гельгу.

— О, яка я рада,— каже вона дідусеві.

Тепер Гельга стала така розумна, що шанує науку. Їй навіть не спадає на думку пишатися переді мною. Тому мені стає соромно. Адже, сказати щиро, я таки заздрю Гельзі.

ТАЄМНИЦІ

Сніг, який ще перед різдвом укрив усі гори й долини, поступово тане. На рівнині він уже зійшов майже весь, залишилися тільки латочки криги, та й ті вже розм'якли і взялися водою. Наближається весна. Всюди я розпізнаю її голоси й відчуваю її подих. Голос вітру вже не той, що був узимку. Часто серед ночі, лежачи в ліжку, я слухаю, як він свистить під дахом нашої хати. Вітер має так багато голосів. Інколи взимку голос вітру буває такий бентежний і знадливий, що, слухаючи його, я з маленького хлоп'яти обертаюся в мужнього вікінга, хоч би і в Оулафа Тріггвасона. Тоді раптом звуки рогів і брязкіт зброї приглушують усе навколо мене. Або ж Гуннара із Глідаренді, що підіймає ворогів своїм списом кидає їх у річку. Вітер має й інші голоси. Часом він нагадує мені орган із церкви в Скелястому, де я раз іще семи річним хлопчиком слухав відправу. Той орган так гарно звучав, що коли я тепер слухаю вітер, у мене в очах виступають сльози. В нашій світлиці також стоїть маленький орган, але на ньому ніхто ніколи не грає.

Вітер може розповісти дуже багато тому, хто його слухає. Так само багато пісень є і в шелесті дощових крапель, коли вони вистукують у віконце над ліжком Паллі. Бідолашний Паллі, він, здається мені, не розуміє ні голосу вітру, ні голосу дощу. Він їх страшенно лає, дарма що поет. А ті ж голоси розповідають кожному те, що він сам хоче почути. Немає цікавіших за ті оповідання, які ти сам собі вигадуєш. І немає чарівніших казок і пригод за ті, які ти створюєш у своїй уяві. Тоді вітер може співати, а дощ розмовляти. Але, мабуть, я помиляюся. Здається, Паллі також має свої таємниці.

Якось увечері ми з Гельгою стоїмо на подвір'ї. Наш хутірець на пласкій скелі ще наполовину схований під снігом, уже не білим, а бруднувато-сірим. Дах нашої хатини проломився під тягарем снігу і нам буде багато мороки, поки ми його полагодимо. Але про це потім. Як я вже сказав, ми стоїмо на подвір'ї і балакаємо про те, як буває важко жити. І враз бачимо, що Оулі стрімголов вискакує зі своєї хати. Він неначе від когось тікає. Але, видно, йому не загрожує смертельна небезпека, бо він нестримно регоче. Відразу ж із дверей вискакує й Сігга і женеться за братом. Ми чуємо, що вона сердита, бо дуже галасує.

Обоє вони зникають за хатою, та за мить з-за рогу з'являється Оулі й біжить просто до нас.

— Н-н-на, в-в-візьми це і с-с-сховай,— видушує він із себе і дає мені якийсь папірець.

Я розгублено дивлюся на папірець і начебто його впізнаю. Це, здається, закарлючки нашого Паллі. На папірці два стовпчики вірша. На жаль, я читаю ще так погано, що не встигаю пробігти очима їх обидва і те, що далі написано. Я долаю лише три рядки: «Зуби рівненькі, мов справжні перлини, вся ти чарівна, мов подих весни, але як візьмеш мене ти на кпини...» Далі мені не щастить прочитати. До мене прискакує Сігга, однією рукою вихоплює папірця, а другою дає мені такого ляпаса, що я аж заточуюся.

— І не соромно тобі, шибенику! Як ти смієш читати його! — кричить вона, тоді повертається й поволі йде додому.

Навряд чи можна тепер сказати, що Сігга вродлива. Мабуть, вона відірвалася від прання, бо фартух у неї геть мокрий. Мене страшенно засмучує ще й те, що вона чомусь плаче.

Я стою, ніби приріс до землі, Гельга теж наче приголомшена, а Оулі регоче, як навіжений.

— В-в-вона ховала па-папірець у п-п-пазузі! — каже він.

— А що було в тому папірці? — питає Гельга.

— Я його в-в-вихопив у н-н-неї,— править своєї Оулі.

Я нічого не кажу, тільки зітхаю. Я все збагнув. Потім, закусивши зуби, я шепочу сам до себе: «Ну що ж, нехай буде й так».

— Що було в тому папірці, Х'ялті? Скажи мені,— просить Гельга.

Не слухаючи її, я обертаюся до Оулі й питаю:

— Ти все прочитав?

— Н-ні, н-не в-в-встиг. Т-там якісь в-в-вірші. В-в-вона, мабуть, по-почала с-с-складати в-вірші,— відповідає Оулі.

— Але ти встиг, Х'ялті, його прочитати. Що там написано? — допитується Гельга.

— Навряд, чи щось цікаве. Та я й не читав його,— відповідаю я холодно.

Проте в грудях моїх далеко не холодно, там бушує таке полум'я!

Цей випадок ніяк не сходить мені з думки. Я пильно придивляюся до Паллі з усіх боків. Може, в ньому є щось таке гарне, чого я досі не помітив? Ні, нема, Паллі такий, як я його знаю. Ніс той самий, і я не сказав би, що він гарний. Чуб теж такий самий чорний і, як завжди, розпатланий. Я, звичайно, міг би запитати Паллі, як опинилися його вірші в Сігги, але втримуюсь. Боюся вклепатися. Бо раптом Сігга просто знайшла ті вірші? Ні, не варто дарма ризикувати.

Через кілька днів я зустрічаю Сіггу надворі. Я почуваю себе досить ніяково й хочу обминути її, але Сігга сама зачіпає мене.

— Доброго ранку, Х'ялті,— всміхаючись, вітається вона.—
Що скажеш?

— Нічого. Все добре,— відповідаю я.

Краще б вона не озивалась. Я ж не ягня, щоб зі мною бавитись. Я вже при ній не бентежуся. Вона зважилась ударити мене, ніби якогось шмаркача. Зараз я її зажену на слизьке.

— Звідки в тебе ті вірші? — питаю я.

— Які вірші?

— Ну ті, сама знаєш.

Могла б уже принаймні не хитрувати!

— Ага, ті,— мовить вона.— Хіба то вірші? Як тобі не соромно!

Мені зовсім не соромно. Я не зробив нічого поганого, то чого б я мав соромитися?

— То були вірші, і я навіть знаю, чії вони. Їх написав наш Паллі.

— Звідки ти знаєш? — питає Сігга, почервонівши.

— Я бачив ті вірші, коли він їх складав.

— А він сказав тобі, про кого вони?

— Ні, не сказав. А ти мені не бреш, — зухвало відповідаю я.

Сігга відразу міняється на виду і каже майже пошепки:

— Я тобі признаюся, Х'ялті, я їх знайшла. Але обіцяй, що не скажеш Паллі, у кого вони. Я хочу трохи подражнити його. Добре, Х'ялті?

— Добре, обіцяю. Я мовчатиму, — відповідаю я, страшенно зрадівши.

— Ну й гаразд, — мовить Сігга. — Я знала, що ти добрий і гарний хлопчик.

І як ви гадаєте, що робить Сігга? Вона ніжно гладить мене по щоці! Мене зроду ніхто ще так ласкаво не гладив. Потім Сігга йде, а я залишаюся стояти й зітхаю з полегкістю. Ні, я її не зраджу. Звичайно, вона знайшла ті вірші, а й сам так думав. Який я все ж таки йолоп! Сіггу я не зраджу, але й ніколи не забуду їй, що вона мене била, мов дитину. Та все-таки я дурний, дуже дурний.

Як я вже згадував, зима почала швидко відступати, і враз прийшла весна. В стіжку на подвір'ї ще залишилось досить сіна, проте клуня біля кошар уже майже спорожніла. Тільки в одному кутку ще стоїть височенька копичка. А на Західному хуторі сіна ще менше.

— Може так вийти, що Гатлгрімурові й цього року сіна не вистачить, — кажуть господарі Східного хутора.

Овець уже випустили з кошар, а скоро вперше виженуть на пашу й худобу. Прилетіли білоброві дрозди і, як минулого року, співають на даху. Золотисті кулики теж прилетіли, а невдовзі за ними й довгохвості кричачки. Отже, скоро буде рік, як я вперше стояв на подвір'ї Східного хутора й сумними очима дивився вслід мамі, що їхала далі. Тоді я боявся тут залишатись. Тепер я боюся, що доведеться виїхати звідси. Але, на щастя, ще не скоро. Сольвейг сказала, що я можу пожити в них ще рік, коли пообіцяю, що буду слухняним і чемним хлопцем. Я обіцяю.

— Коли вже ми прийняли тебе, — каже вона, — то шкода знов кудись відправляти. Хоч ти нам і не дуже потрібний.

Паллі також залишається. Він уже більше не згадує про Рейк'явік, де всім так добре живеться. Моя Воскреслиця пішла пастися. Вона вже не ягня, а справжня вівця. Взимку я часом її пестив, але силував себе до цього. Я її не люблю. Я не можу забути Босу. Воскреслиця для мене звичайна вівця, гарненька, але тільки вівця.

Та вернімося до Паллі. З ним діється щось незрозуміле. Він кудись ходить. Часто, коли ми обидва вже лежимо, я чую, що він не спить. Може, в Паллі всередині щось мурмоче й не дає йому заснути? Він напевне складає вірші, бо довго кру-

тяться на ліжку. Я також не сплю, але боюся навіть поворухнутися. Нарешті Паллі обережно, щоб не рипіло ліжко, підводиться, вдягається, бере в руки черевики і скрадається сходами вниз. Він ступає так тихо, що я не чую його ходи, хоч як прислухаюся. Не чути мені і як він відчиняє та зачиняє за собою двері.

Я аж тремчу з цікавості й не можу заснути. Навіть якщо й на хвилину задрімаю, то раптово прокидаюся від найменшого шурхоту. Будить мене і бій годинника в кімнаті старих. Я завжди прокидаюся, коли вертається Паллі, хоч би як обережно він скрадався. Я не зважуюсь дати йому взнаки, що все чую, тільки нишком поглядаю на нього з-під ковдри приплющеними очима. В кімнаті часто буває досить темно, коли повертається Паллі, та мені легко простежити за кожним його порухом, особливо коли він сідає на ліжко, тому що позад нього в стіні є віконце. Навіщо він так скрадається? Куди він ходить? Я боюся розпитувати. Мені його мандрівки здаються вкрай таємничими. З Паллі діється щось жахливе. Ці його нічні походи можна пояснити лише одним: Паллі зв'язався з ельфами. Мене все це страх як цікавить. Ні, Паллі, виходить, не такий, як здається на вигляд. А може, він просто складає вірші? Адже поети не схожі на звичайних людей. Ті, що складають вірші, на все здатні.

Згодом я помічаю, що в свої нічні мандри Паллі вирушає у певні вечори тижня — завжди в суботу, а часом ще й у понеділок і в середу. Другого дня після такої мандрівки я уважно приглядаюся до Паллі, але дарма. По ньому нічого не видно. Він тільки останнім часом дуже повеселішав, став не такий понурий, як був раніше. Зате я змінився. Сольвейг часто питає, чи я не захворів, що зробився такий блідий, пригнічений і погано їм. Я кажу їй, що почуваю себе добре, тільки часом болить голова. Не признаюся ж я їй, що мені не дає спокою Паллі. Що він робить уночі?

Врешті однієї середи я вирішую піти за Паллі назирці. Я встаю і тихенько, мов кішка, скрадаюся до сінешніх дверей. Я справді бачу звідси Паллі. Він мчить сіножаттю до кошар. Господи, рятуй мене! Що це там таке? Біля кошар стоїть якась жива істота! На мить я помічаю її голову. Вона виглядає з-за рогу кошари й відразу ж знов зникає. Паллі також зникає за рогом кошари, і більше я нічого не бачу й не чую. Землю огортає лагідний сутінок весняної ночі. Струсь сідає на поріг і дивиться в тому напрямку, де зник Паллі, потім кілька разів позіхає і знов лягає в сінях. Далі я не зважуюсь іти. Мене сковує страх. Я не здатний боротися з таємницями. Самому мені не сила їх дослідити. Треба чийсь допомоги. Я мало не кричу зі страху, але стримуюсь і обережно вертаюся назад. У кожному кутку мені ввижаються примари й елфи. Нарешті я досягаю ліжка, але заснути не

можу. Тепер я певен, що та істота, з якою зустрічається Паллі, не людина. Спливає година за годиною. Я рахую удари годинника. Старий Гельгі гучно хропе в своїй кімнаті. Я боюся лежати сам. Може, мені піти до старих і розповісти їм усе? Та що це я, збожеволів? На даху вже починає співати дрізд. А Паллі все ще немає. Я весь мокрий від поту й перевертаюся з боку на бік. Та поволі до мене вертається мужність, і я починаю думати розважніше. Звичайно, нема чого боятися. Адже не всі ельфи бувають лихі. І якщо Паллі не загрожує небезпека, то й мені нема чого лякатися. А хто сказав, що Паллі не загрожує небезпека? Хіба не може статися, що котроїсь ночі Паллі не повернеться? Може, навіть цієї? Ні, ось він нарешті йде. Слава богу. Як же він тихо ступає! Паллі роздягається й невдовзі засинає. А я цілу ніч не заплющую очей.

Уранці також у Паллі не видно ніякої зміни. Хіба що він частіше позіхає, поки одягається. Я роздумую і ськ, і так, що ж усе-таки з ним діється. Несамохіть я починаю уникати його. Він здається мені не таким, як повинні бути всі люди. В тих його нічних мандрах є щось погане, а то чого б він так скрадався? Чи, може, він не хоче нікого будити? І, може, мені тільки здалося? Може, біля кошар ніхто не стояв? Видно, Паллі справді складає вірші. Так, виходить надвір складати вірші. А ельфів узагалі немає. Проте ця таємниця налягає на мене таким тягарем, що я не можу вже нести його сам. Якийсь час я зважую, чи не поділитися своїми спостереженнями з Гельгою, та врешті відкидаю цю думку. Навряд чи вона зрозуміє мене. Швидше за все злякається. На нашому хуторі я нікому не можу розповісти того, що знаю, хіба Йоуганові. Але, добре подумавши, я приходжу до висновку, що краще до нього не звертатися. А може, поговорити з самим Паллі? Ні, також небезпечно. Та врешті я знаходжу, кому звіритися. Це Адді. В такій справі він найнадійніший з усіх.

До моїх слів Адді ставиться надзвичайно уважно. Авжеж, каже він, Паллі безперечно зв'язався з ельфами. Я погоджуюся з ним, хоч і припускаю, що Паллі просто складає вірші. Але нас обох не влаштовує думка, що Паллі виходить уночі надвір складати вірші. Ми воліємо, щоб тут було щось таємниче. Ми намагаємось згадати всі розповіді про ельфів, які будь-коли чули. Так, багато що свідчить про те, що дивна поведінка Паллі пов'язана з ними. Нам усе ясно. Ельфи зачарували Паллі. Інакше й не повинно бути. Ми обмірковуємо цю справу з усіх боків, а все-таки не можемо відкинути припущення, що Паллі просто виходить уночі до кошар складати вірші. Але нам це припущення не до вподоби. Ми не хочемо, щоб так було насправді. Ми шукаємо в поведінці Паллі чогось таємничого й незрозумілого.

— Може, він уже не володіє собою? — каже Адді.

— Відолашний Паллі,— зітхаю я.

— І котроїсь ночі він зникне,— провадить далі Адді.

— Та й більше ніколи не повернеться.

Нам обом дуже шкода Паллі І все ж таки ми не до кінця віримо в це, адже ми не раз чули, що ельфів узагалі немає.

— Гляди тільки не скажи Оулі, попереджаю я Адді.

— Ти що, здурів? — обурюється він.— Мені таке й на думку не спало б. Оулі не вмів мовчати.

— Мабуть, ельфи все-таки є,— починаю я з іншого боку

— Може. Я добре не знаю,— каже Адді.

— Мають бути, а то звідки б узялися всі ті історії. Я не вірю, щоб хтось навмисне вигадував таку брехню, та ще й друкував її в книжках,— кажу я.

— Так, я теж не вірю. Навіщо було б таке робити? — погоджується Адді.

— А що як Паллі все-таки складає вірші? — кажу я.

— Може, й складає, хтозна,— погоджується Адді.

Якийсь час ми розгублено дивимось один на одного. І врешті вирішуємо, що немає іншого способу, як вистежити, що ж насправді робить Паллі. Це Адді спадає таке на думку.

— У суботу підемо до кошар і сховаємось там. Ніхто не завважить, що нас нема в хаті.

— Я можу піти спати раніше й покласти перину так, ніби лежу під нею. Паллі не буде перевіряти, в ліжку я чи ні,— кажу я.

Ми страшенно збуджені. Уночі нам сняться ельфи, вдень ми також думаємо про них.

Нарешті настає суботній вечір.

— Усе гаразд,— кажу я Адді.— Я почекаю тебе надворі. Ніхто не помітить, що нас немає.

З півночі дме холодний вітер, у горах стоїть туман. Вівці вже почали котитися, і Паллі цілий день був коло них. За столом під час вечері я кажу, що хочу спати, тому йду в ліжку. Ніхто мене не стримує. Я підіймаюсь нагору і там збиваю перину так, щоб здавалося, ніби я лежу під нею, вкритий з головою. Потім нишком виходжу надвір. Там я неквапом обходжу хату, а опинившись за нею, щодуху мчу до кошар. Адді вже прийшов і доїдає шмат хліба. Кошари відчинені. Ми заходимо в одну з них, щоб сховатися від вітру. І чекаємо там, чекаємо безмежно довго. Ми вже все перебалакали, хоч нам є що згадувати. Наші серця гучно стукотять у грудях, а думки кружляють навколо одного.

— Ти боїшся? — питає Адді.

— Не знаю, мабуть, трішки боюся,— кажу я.

— Я теж трішки боюся,— відповідає Адді.

— Треба бути дуже обережними, щоб він нас не побачив,— кажу я, мабуть, уже всоте.

— Я певен, що то ельфіня, коли Паллі справді з кимось зустрічається,— всоте каже Адді, а я йому всоте відповідаю:

— А що як він просто складає вірші? Він же поет.

Западає ніч, і нам здається, що Паллі час би вже надійти. Ми раз по раз вибігаємо на ріг кошари й дивимось у напрямку хати. Ні, видно, Паллі сьогодні не буде.

Адді починає сердитись. Він каже, що я все це вигадав. Або, може, воно мені тільки приснилося.

«А що як мені й справді все це тільки приснилося?» — думаю я.

Ні, ні я певен, що то був не сон. Адді погрожує, що дасть мені доброго бобу, коли я його піддурив. Я також починаю сердитись: чого той Адді такий дурний! Заноситься на сварку. Ох, як я хочу, щоб Паллі прийшов! Але його нема та й нема.

— Я йду додому,— вже чї не вдєяте каже Адді і вдва дцяте визирає з-за рогу кошари.

Але цього разу визирає недарма. Він квапливо задкує до дверей і злякано шепоче:

— Він іде, іде!

Нас поймає такий жах, що ми обидва забігаємо до кошари, тоді знов вискакуємо з неї і стрибаємо через поріг до клуні. І саме вчасно: Паллі вже там, де ми щойно стояли. Він на когось чекає. Нам пощастило. Зараз відбудеться щось дуже важливе. Якусь хвилину Паллі стоїть, немов прислухається. Він таки явно когось очікує. Потім починає ходити туди й назад.

— Нам треба звідси вшиватися,— пошепки кажу я. Бо як він загляне сюди, то побачить нас.

— Тс-с, не балакай так голосно,— шепоче Адді.— Йому нема чого тут шукати.

— Так, але він може підійти ближче й почує нас, наполягаю я.

Ми задкуємо вглиб клуні й вилазимо на копицю сіна в кутку проти дверей. З сіна здіймається хмара плісняви. Ми лягаємо долілиць біля самої стіни. Тепер нам не видно кошари, бо надворі темно. Ми тільки чуємо, як Паллі ходить уздовж неї. Але скоро його кроки стихають. Ми чекаємо. Що за чари там відбуваються? Адді зсувається з сіна, пробирається до порога і виглядає надвір. Я ж боюсь навіть поворухнутися. Відвага моя куди й ділась. Я тремчу від голови до п'ят. Адді трохи сміливіший. Він і далі виглядає надвір. Потім підходить до стіни, де я лежу. Я підсуваюсь на край копиці, й Адді пошепки мовить:

— Паллі сидить на яслах. Просто сидить і не ворухиться.

— Мабуть, він складає вірша,— кажу я.

— Так, мабуть, складає вірша,— погоджується Адді. В шепоті його бринить цілковита безнадія.

Напруження моє спадає. Серце заспокоюється, і його вже майже не чути. Я такий розчарований, що не радий своєму життю. Адді стоїть біля копиці, впершись лівою рукою в стіну клуні, а я лежу на животі вгорі. Ми обидва розгублені й не знаємо, що далі робити. Сміх, та й годі, як ми пошилися в дурні. Звичайно, Паллі складає вірші. Виходить, у його поведінці немає нічого таємничого. І взагалі нічого таємничого не буває.

Раптом ми чуємо, що біля кошари хтось розмовляє.

Адді вмить, ніби його підкидає пружина, вискакує до мене на копицю. З-під ніг у нього зсувається сіно. Ми кидаємось до стіни й затамовуємо подих. Чи нам, бува, не вчувається, що розмовляють уже в клуні? Ми такі збуджені, що мало не божеволіємо. Ще ніколи ми так напружено не очікували на події, як тепер. І вони не забарилися.

В дверях з'являється Паллі. Ми бачимо його досить виразно, хоч у клуні темно. Він переступає поріг, тоді обертається, подає руку ельфині й каже:

— Обережно, кохана.

І ось... ось з'являється ельфиня. Ми з Адді насилу втримуємось, щоб не крикнути: ця ельфиня нам добре знайома.

Що за... обурюється Адді, додаючи таке слово, яке я не можу повторити.

Ельфинею виявляється Сігга. Просто Сігга! Та сама Сігга, з якою я хотів одружитися, коли виросту.

Вони стоять на долівці в клуні. Можна й не питати, що вони роблять. Сігга закидає руки на шию Паллі й цілує його так палко, що я просто приголомшений. Адді, навпаки, розважає ця сцена. Він боляче штовхає мене в бік. Але мені не смішно, мені сумно. Я раптом відчуваю втому.

— Паллі, коханий, я так боюся! — каже Сігга.

— Чого ж ти боїшся? Нема чого боятися, кохана, коли я з тобою, — відповідає Паллі.

Я б зроду не повірив, що в нього може бути такий ніжний голос.

— Той шибеник Адді, мабуть, щось пронюхав, і я боюся, що він десь вистежує нас. Його не було в ліжку, коли я виходила. Оулі спав сам.

— Ну й що, хлопець десь побіг. Може, в нього болить живіт, — каже Паллі.

— А мені таки страшно. Я певна, що скоро все викриється. Мені снився такий поганий сон. Побачиш, що все виявиться.

Паллі вважає, що вірити снам — дурне діло. Нема їй, мовляв, чого боятися. Паллі й Сігга підходять до копиці, і ми здогадуємося, що вони сідають на натрушене під нею сіно. Тепер ми їх не бачимо, хоч добре чуємо. Бо вони не тихо воркують, а затіяли суперечку. Паллі наполягає, щоб вони розповіли батькам Сігги про все, тобто, що вони кохають одне

одного й мають намір побратися. А Сігга не хоче. Впирається, що ще не треба. І каже, що більше сюди не зможе виходити. То чого ж вона хоче? Цього вона й сама не знає. Вона така дурна, відповідає Сігга. Потім вони замовкають.

Адді не подобається, що йому нічого не видно, і він тихенько плазує вперед до краю копиці. Йому ж так кортить глянути на закоханих! Проте щастя зраджує Адді. Він висунувся надто далеко. Раптом я бачу, як у повітрі мигтять його п'яти, Адді зойкає і стрімголов летить з копиці вниз разом з чималим оберемком сіна.

Наступає страшна хвилина. Паллі й Сігга схоплюються, мов ошпарені. Сігга перелякано верещить і просить допомоги у всемогутнього бога. Адді тим часом спершу підводиться на руки, тоді схоплюється на ноги й пробує утекти до кошари.

Та Паллі вже збагнув, хто той негідник, що налякав їх. Він кидається за Адді, хапає його за штани своєю залізною рукою і тягне назад до клуні. Я також підводжусь і дивлюся на них витріщеними очима.

— Я тобі зараз дам! — реве Паллі.

Він не тямиться з люті.

— О, Паллі, я зомліваю! — зойкає Сігга.

Вона опускається на купу сіна, але не зомліває, а сидить, підібгавши ноги. Паллі перестає шарпати Адді. Я злажу з копиці.

— І ти тут, йолопе? — кричить Паллі, побачивши мене.

Сігга нічого не каже. Видно, її вже ніщо не дивує. Паллі тримає Адді за плече.

— Вас обох варто налупцювати, — каже він.

Ми з Адді мовчимо. Мабуть, він правду каже. Сігга починає плакати.

— Я весь час знала, що так буде, — каже вона крізь сльози. — Я цього ніколи не хотіла. Це ти винен, Паллі. Я весь час казала, що так буде!

Паллі геть розгубився. Він стоїть і чуває потилицю. Мені його дуже шкода. Все ж таки він мій приятель. Навіть поетич-

ний хист тепер йому не допомагає. На жаль, Паллі, видно не розуміє моїх почуттів. Він знов розпалюється і лає нас із Адді так, що аж страшно слухати. З його слів виходить, що ми в усьому винні, гірших негідників за нас немає на світі. Ми обидва мовчимо, але Адді глузливо посміхається. Сігга не перестає плакати.

— Може, не треба лаяти хлопців,— каже вона.— Може, краще попросити їх по-доброму. Хлопці, любі мої, пообіцяйте, що ви мовчатимете. Зробіть мені таку ласку, дорогі мої. Обіцяєте?

— Я й Сігга, так би мовити...— починає Паллі.

Та Сігга перебиває його:

— Не мели дурниць! А втім, це правда, ми з ним заручилися, але ви не повинні нікому про це казати. Обіцяєте?

— Я не скажу нікому,— озиваюсь я, і в мене аж сльози виступають на очах від думки, що я такий добрий.

— А ти, Адді? — схлипує Сігга.

— Може, я також не скажу,— дражнить сестру Адді,— але нехай мене Паллі відпустить. Я хочу спати.

— Ми підемо разом,— каже Сігга.

— Я й Сігга, так би мовити, заручилися,— пояснює Паллі і безглуздо поглядає то на мене, то на Адді. Відолашний Паллі!

Сігга встає, і ми тим самим шляхом, що й заходили, відобуваємось надвір. Навколо панує тиша, гори сховані в тумані, ніч досить холодна. Ми не знаємо, про що нам говорити. Зрештою, за таких обставин, мабуть, і краще мовчати. Адді й далі глузливо посміхається. Біля городу наші стежки розходяться. Паллі простягає дівчині на прощання руку, але вона наче й не бачить її. Вона витирає очі і швидко повертає до Західного хутора разом із своїм братом.

— Я й Сігга, так би мовити, заручилися,— збентежено каже Паллі, коли ми заходимо до хати.

— Атож,— відповідаю я таким тоном, ніби мені про це давно відомо.

На цьому наша розмова уривається.

Ми лягаємо спати, кожен на своє ліжко. Я не знаю, як Паллі, але мені є про що подумати. Я тепер добре бачу, що Сіґріда Гатлґрімурдоутір ніколи не стане мою дружиною, навіть, як я виросту. Та хай нарікає на себе. Адже я сподіваюся стати дуже великою людиною. І, диво дивне, мені якось легшає, ніби я позбувся важкого тягару. В душі мені завжди було трохи соромно, що я закохався в Сіґгу. Я розумів, що смішно малому хлопцеві закохуватися в дорослу жінку. Хвалити бога, що все скінчилося й ніхто про це не знає. Тепер усі мої зусилля будуть звернені на те, щоб стати великою людиною. Тепер я вже не бентежитимусь у присутності Сіґги. Бідолашний Паллі! Він, мабуть, не може заснути.

ВЕСНА

Рік зробив своє коло, і ми знов повернулися до тієї самої пори — весни. Але скільки за цей час сталося подій!

Гатлґрімур і Йоуган привезли з містечка стовпців та колючого дроту, щоб обгородити сіножать біля хуторів. Гатлґрімур, як завжди, кепсько поголений. Нам, дітям, дуже цікаво дивитись, як ставлять огорожу. Роботу цю роблять двоє молодих хлопців. Одного з них звали Скулі, а другого Свейнт. Скулі ночує на нашому хуторі, в кімнатці на горищі з північного боку, а Свейнт — у Гатлґрімурі. Інколи ввечері в нас буває дуже весело. Хлопцям допомагають Йоуган і Гатлґрімур. Паллі має іншу роботу. Хлопці залюбки граються з нами. А останній їхній вечір у нас минає найвеселіше. Це субота. Спершу ми граємося в кїта й кораблі на пагорку біля кошар. Йоуган дозволяє нам бігати там, поки ще трава мала. Потім Скулі бере під руку Сіґгу й поважно прогулюється з нею. Всі, крім Паллі, регочуть. Ми з Адді знаємо, чому Паллі не сміється, але нікому не кажемо, тільки підморгуємо один одному. Врешті й Паллі приєднується до нас. Сіґга його тягне, і він не зважається відмовитись. Ми граємося досить довго — всі діти, Сіґга, Паллі, Скулі і Свейнт. Навіть старий Гельґі підходить до нас, спиняється осторонь, закладає пучку тютюну в ніс і каже:

— Молоді, то й казяться. Отож-бо.

Потім ми сідаємо відпочити. Скулі хапає мене за шию та під коліна й починає розгойдувати. Я пручаюся, сміюся і кричу не своїм голосом. Та несподівано на допомогу мені приходять Сіґга. Вона скубе Скулі за чуба, щипає за щоки і вдає, що плаче за мною. Нам страх як весело. Звичайно, Скулі відразу кидається на нового ворога, і дівчині доводиться скрутно. Вона, щоправда, верещить, але Скулі не зважає на її

крик. Їй важко змагатися, бо Скулі набагато дужчий за неї. Вони падають і котяться з пагорка. Всі, крім Паллі, регочуть, і ми з Адді знаємо, чому він не регоче.

Старий Гельгі так регоче, що не може втриматись на ногах і сідає на купину.

— Молоді, то й казяться,— мовить він.

Потім Скулі й Сігга підводяться й перевальцем вибираються на пагорок, усе ще на ходу замахуючись одне на одного. Але, повернувшись, сідають до гурту.

— Який же ти нахаба! — каже Сігга і щипає Скулі за щоку.

— Тобі ще мало? — питає Скулі й лаштується почати все наново.

— Рятуйте! — кричить Сігга.

І тоді підводиться чорночубий оборонець на ім'я Паллі.

— Хіба гоже боротися з дівкою? — каже він. — Давай зі мною, коли не боїшся.

Усміхнене обличчя Скулі відразу похмурнішає. Може, він і справді трохи боїться. Та уникати змагання незручно, і він знов усміхається. Паллі також пробує всміхнутися, але його усмішка більше нагадує гримасу.

Починається справжня боротьба. Супротивники такі різні, як день і ніч. Паллі щастить відразу обхопити Скулі руками й він щосили стискає його. Той падає, а Паллі зверху на нього. Від напруження ми затамовуємо дух. Супротивники важко дихають, сопуть, стогнуть. Цікаве видовисько.

— Не покаліч його, Паллі, — жартує Сігга.

— Нічого йому не буде, — бурмоче Паллі, не приховуючи своєї радості.

Ім можна було б уже встати, але вони не встають. У Скулі одна рука вільна, і він щосили гатить нею Паллі в ніс, що, мабуть, видався йому занадто великим. Ніс угинається під кулаком, і з нього цебенить кров. Тепер Паллі справді розлютовується. Він упирається Скулі в живіт і б'є його по чім бачить. Тоді втручається Свейнт.

— Ви що, подуріли, хлопці? — питає він і розбороняє супротивників.

Скулі, підвівшись, зніяковіло всміхається. Паллі весь зашований кров'ю. Сігга подає йому свою хусточку і дуже впадає коло нього. Гельгі вже не сміється, а бурмоче:

— Молоді, то й казяться.

Він повертається і йде додому, нюхаючи дорогою табаку. Ми знов починаємо гратися. Спершу трохи силувано, а далі все веселіше, наче нічого й не сталося.

Вся сіножать біля хуторів обгороджена. Огорожа вийшла дуже гарна, з п'яти ниток колючого дроту, натягнених на стовпці. Ворота, щоправда, не такі показні, як у Костяничній Балці, але все ж таки вони є. І тепер, коли ми хочемо побігти на Уступ, нам доводиться робити великий гак. Другого ранку Скулі та Свейнт мають від'їздити. Надворі сіється мжичка. Їхні коні, один рудий, а другий сивий, стоять біля городнього валу, прив'язані до вбитого в землю кілка. Сивий кінь стоїть нерухомо, зігнувши передню ногу й примруживши очі, а рудий завзято скубе траву. Він стриже вухами й подзенькує вудилами. На сідлах у коней збираються калюжки води. Вода стікає в них з боків і з гриви. На сіножаті вже зелене трава. Хлопці виходять з подвір'я Західного хутора, прив'язують до сідел свої торби, прощаються й сідають верхи. Коні відразу жвавішають. Вони поволі рушають униз стежкою, раз по раз ковзаючись передніми ногами. Стежка слизька. Кінські копита залишають на ній глибокі рівчаки. От і поїхали Скулі й Свейнт. Мені шкода, що їх уже немає, вони веселі хлопці. З ними на хуторі було так цікаво. Проте Паллі

за ними не жалкує. Він каже, що Скулі нічого не вартий. Йому байдуже, є в нього щось у кишені чи ні. Паллі каже, що від людей, які заробляють великі гроші й пускають їх на вітер, годі сподіватися чогось путнього. Здається, у Паллі тепер з'явився зовсім інший тон.

Одного весняного дня Гельга каже, що має для мене цікаву новину, але просто так, задарма, не хоче її сказати. Я повинен за неї чимось заплатити.

— Х'ялті, я щось знаю, а ти ні,— каже вона.

— Овва,— відповідаю я.— І я щось знаю, а ти ні.

— Що ти знаєш?

— А ти що?

— Я не скажу тобі, поки ти не скажеш мені.

— Я не можу сказати,— з таємничим виглядом відповідаю я,— тому що обіцяв мовчати.

— Ти присягнувся?

— Ні, не присягнувся, тільки пообіцяв.

— Ну, то я також не скажу тобі того, що знаю,— мовить Гельга.

— Овва, й не треба. То напевне щось зовсім не цікаве.

Звичайно, я брешу. Я гину з цікавості. Мені життя стає неміле, коли Гельга знає щось таке, чого я не знаю. Що то може бути? Але хоч би й що було, а я не можу розповісти Гельзі про Сіггу й Паллі. Отож ми обоє мовчимо. Гельга дуже мучиться. Їй, мабуть, страх як кортить поділитися зі мною своєю таємницею.

— Ну гаразд, я таки скажу тобі,— врешті мовить вона.— Я ж бо знаю, що ти гинеш з цікавості. Я не така нетерпляча, як ти.

Мені не дуже приємно слухати такі слова, але я розважно мовчу. Краще тепер з нею не сваритися. Але як мені хочеться заткнути їй писок!

— Може, й так,— натомість кажу я.— Може, ти не така нетерпляча.

Гельга стихає голос до шепоту й мовить:

— Чуєш, Х'ялті, Сігга й Паллі заручилися.

— Звідки ти знаєш? — питаю я.

— Знаю, бо чула як Сігга розповідала мамі. Слово честі, чула.

— То й що, я про це знаю. Давно вже знаю.

Гельга безмежно розчарована й надимає губи. Вона завжди надимає губи, коли їй щось не подобається.

— А чому ти мені не сказав? — питає вона.

Я відповідаю, що обіцяв мовчати. Потім додаю дещо з того, що мені відоме. Всього я їй не розповідаю — нізачо в світі. Я ніколи не зраджу того, що мені довірено. Гельзі я кажу, що знаю про все від Паллі. Гельга дивується: невже я став такий дорослий, що Паллі звиряє мені свої таємниці? Вона

дивиться на мене, і в її гарних очах світиться захоплення. Потім вона додає:

— І ще одне: вони хочуть оголосити про свої заручини в суботу. Її батьки запрошують усіх на каву і ми з тобою також маємо йти.

Це вже справжня новина. Я признаюся, що не чув про неї, і Гельга щиро тішиться. Тієї хвилини Гельга здається мені такою доброю, вона мені так подобається, що я не витримую і розповідаю їй про все, що було в клуні. Я нічого не можу від неї приховати. Але мені відразу стає соромно. Ось яким я виявився! Не витримав першого ж випробування. Навіщо я пробалакався? Я зрадник. І я благаю ельгу, щоб вона заради всіх святих мовчала. Не шкодуючи гучних слів, вона обіцяє і навіть присягається.

Он як виходить. Такі вони завжди, ті дорослі. Нишком підсунули нам свиню. Ми з Адді обіцяли мовчати і досі чесно дотримувалися обіцянки. А вони бач що затіяли за нашою спиною. Мабуть, якась важлива причина змусила їх признатися. Ні, негарно повелися з нами Сігга й Паллі. Видно, вони давно вже розповіли про все Гатлгрімуrowі й Гроуї. Всі дорослі знають про їхні заручини, обмірковують їх. А ми з Адді пошилися в дурні й мовчимо. Ось які вони, ті дорослі. Я дуже на них сердитий.

Увечері в суботу ми всі гарно одягаємось і йдемо до своїх сусідів. Такого ще ніколи не було в історії цих двох хуторів.

— Я йду туди тільки задля Сігги,— шепоче Сольвейг Йоуганові.

Вони йдуть позад нас із Гельгою, а за ними — старий Гельгі й Гудрун.

На порозі нас зустрічає Сігга. Сьогодні вона дуже гарна і ласкаво всміхається до гостей. На підмізинному пальці правої руки в неї поблискує золотий перстень. Позад неї стоїть Паллі й переступає з ноги на ногу. В нього на руці також каблучка. Відолашний Паллі, він дуже ніяковіє. Паллі вбраний по-святковому, на шиї в нього білий накрохмалений комірець, який врзується йому в шкіру щоразу, коли він повертає голову. Бідний Паллі! Не хотів би я нині бути на його місці.

Ми заходимо до хати. У світлиці на столі стоять тарілки, повні всіляких наїдків, а коло нього походжає Гатлгрімур. Він і сьогодні якийсь дуже стомлений, але поголений, і підборіддя в нього геть порізане бритвою. Ми вітаємося з Гатлгрімуrowм і сідаємо до столу. Адді й Оулі також сідають. Усе відбувається дуже врочисто.

— Отак воно виходить,— каже Гатлгрімур.

— Отож-бо,— відповідає йому старий Гельгі.

Решта всі мовчать.

Потім Сігга приносить шоколад. Гроуї не видно, вона порається на кухні.

— А мама не вийде сюди? — питає в дочки Гатлгрімур.

— Ні, вона не може, бо варить каву, — відповідає Сігга.

Сольвейг не озивається. Гудрун також мовчить. Старий Гельгі, Йоуган і Гатлгрімур балакають про погоду. Всі поведуться дуже дивно. Паллі має такий вигляд, ніби його ховають.

— Які ж у тебе смачні вишли тістечка, любя Сігго! Це ж бо ти їх пекла? — каже Гудрун.

— Так, але мама мені помагала, — відповідає дівчина, і обличчя її сяє, мов сонце.

— Так, тістечка дуже добрі, — погоджується Сольвейг.

— А таки добрі, — підтримує її старий Гельгі. Потім обертається до Паллі. — А ти, парубче, бачу, хитріший, ніж здаєшся. Он яку дівчину спопав!

— Гельгі! — застережливо мовить Гудрун.

— От лихо, не можна й слова сказати! — нарікає старий і відсовується зі стільцем. Борода його трясеться від стримуваного сміху. Видно, йому спало на думку щось смішне. — А може, навпаки, Сігга тебе спіймала? Га?

— Гельгі! — знов обзивається Гудрун.

Паллі зніяковіло всміхається, язик у нього прилип до піднебіння. Сольвейг усміхається так, як вона вміє. Оулі корчить мені гримасу. Аж страшно дивитись, як він кривиться. Сігга з кавником у руці стоїть позад старого Гельгі. Вона плече його по плечі й каже:

— Думаю, що в нас із Паллі вишло десь так, як колись у вас із Гудрун.

— Ох, не нагадуй мені про те! — сміється старий. — Я ж бо завжди був гарячий, як вогонь, хо-хо-хо, а вона холодна, мов крижина. Отож-бо!

— Гельгі! — каже Гудрун.

— А що, хіба не правда? — питає він. — І, звичайно, вогонь розтопив крижину. Хіба не правда?

— Не знаю, — каже Гудрун. — Але, думаю, можна було б знайти іншу тему для балачки.

Розмова уривається. Старий Гельгі не робить більше спроб розвеселити товариство. Він, за своєю звичкою, напихає в ніс табаки й мовчить. Йоуган і Гатлгрімур підхваляють один одного за те, що обгородили свої хутори. Звичайно, треба було все відкласти, а їх обгородити. Воно-то дороге, зате потім виплатиться, ще й як! Нарешті й ця тема вичерпується. Тепер уже всі мовчать. Оулі й далі корчить мені гримаси. Я навмисне не дивлюся в його бік, щоб не засміятися. Тоді він починає корчити гримаси Гельзі, але вона сидить така незворушна, як здохла вівця. Розчарувавшись у нас, Оулі штовхає ліктем свого брата. Той з несподіванки впускає додолу шматок пирога. Ми більше не годні стриматися від сміху. З Оулі не можна не сміятися.

— Не галасуйте, діти! — гримає на нас Гатлгрімур.

Тепер уже й ми замовкаємо.

Нарешті ми встаємо з-за столу і дякуємо Гатлгрімуrowі та зарученим за гостину. Паллі підходить до Гатлгрімура цілує його в губи і широко дякує за все. Оулі вражено витріщає на них очі, тоді смішно кривиться й шепоче братові:

— Т-т-тепер ти не п-п-повинен н-називати його П-п-паллі.

— А як? — питає Адді.

— Т-т-тепер ти м-м-маєш к-казати йому: любий з-з-зятю.

Гудрун шукає Гроую, щоб і їй подякувати за все. Ми ловимо її в сінешніх дверях. Вона така, як завжди: страхитливо худа, чорноволоса й дивовижно метка. Вона так поспішає, що ледве встигає потиснути всім нам руки, і не зупиняється навіть тоді, як Паллі її цілує.

Пізніше, коли Паллі вже лягає спати, приходиться Сігга й довго сидити на краєчку його ліжка. Вони стиха розмовляють. Усе це таємниці, яких я не повинен чути. Нарешті Сігга підводиться, цілує свого Паллі й виходить.

Ми лежимо мовчки. Тепер якраз той час, коли звичайно відбуваються наші розмови з Паллі. Я чую, що він не спить. І не дивно. Мені хочеться сказати йому щось особливо мудре, і я довгенько придумую, з чого почати. Мабуть, найкраще спершу кашлянути, хай Паллі почує, що я також не сплю. Я кашляю, а тоді кажу наймудріше, що мені спадає на думку:

— Паллі, правда ж, дуже приємно бути зарученим?

Паллі обертається в мій бік і поважно відповідає:

— Так, приємно. Та ще й з такою гарною дівчиною, як Сігга.

Я сподіваюся, що тепер Паллі підтримає нашу розмову, але він замовкає. Доводиться знов придумувати щось мудре.

— І ви, мабуть, скоро одружитесь?

— Ну певне. Десь, може, на ту весну,— відповідає, зітхаючи Паллі.

— А як ви вже будете одружені, то матимете своє господарство?

— Може, й матимемо, Х'ялті. Може, Гатлгрімур через рік залишить хутір. Та поки що про це ні слова! Тоді ми з Сіггою отримаємо землю. Але ти про це нікому не пробалакайся.

Я обіцяю мовчати. Це чудова новина, хоч вона відразу дуже мене засмучує. Адже тоді звідси поїдуть і Адді з Оулі. Ми якусь хвилину мовчимо, потім Паллі каже:

— Я не маю бажання цілий вік наймитувати. Згодом я б залюбки сам посів великий хутір.

— Як, ти хочеш бути заможним господарем, мати багато наймитів і отари овець? — питаю я, сповнившись пошани до Паллі.

— Ще не знаю. Мабуть, про це ще рано говорити. Але навряд чи в мене буде багато наймитів. Робоча сила стає така дорога, що не вигідно їх тримати. Та й люди серед наймитів бувають різні. Зрештою, тепер я не сам вирішую. Моя Сігга, напевне, також захоче зробити щось по-своєму,— закінчує, сміючись, Паллі.

Я несамохіть згадую все те, що Паллі колись говорив про наймитів. Як змінилися його погляди! Такі вони завжди, ті дорослі. Ніколи не можна на них покладатися. Сьогодні вони кажуть одне, завтра інше, а наче ж мали б бути розумнішими за нас, дітей.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ НА СВІТІ

Скінчилася весняна робота, овець уже перегнано в гори, біля струмка сохне виполоскана вовна. А тим часом уже зацвіла трава й чекає на косарів.

Одного дня на хутір до Гатлгрімура приїздить той самий рудий чоловік, що був у них минулого літа, бере в руки косу і знов присвітує за кожним помахом. Якщо цей чоловік тут, то настала косовиця. Рік у рік він приїздить на хутір, коли починається косовиця, і їде геть, коли вона закінчується. Ось він знов стоїть і пильно розглядає нас, дітей. Коли він розтуляє рота, ми бачимо криві, поламані зуби. Він питає:

— Чому трава завжди припнута одним кінцем до землі?

Ми не знаємо, що відповісти, тільки сміємося.

Чоловік замахується косою ще кілька разів і зачіпає за камінь.

— Ох, вічно тут повно каміння,— бурчить він і оглядає косу. Потім мантачить її, дивиться на нас, схиливши набік голову, і знов питає: — Хіба не дивно, що каміння таке тверде?

Атож, і нам дивно.

— Так, на світі є багато дивно-го,— провадить він далі і, спершись на косу, застигає на місці.— Я все думаю про одну річ і ніяк не можу її збагнути.

— Про що, Гудйоуне? — питаємо ми.

— Та ось про те, що люди ходять на двох ногах, а всі інші істоти на чотирьох.

— А от крячок ні,— заперечую я, показуючи на пташку, що круж-

ляє в повітрі неподалік від нас.— Крячок має тільки дві лапки.

Косар якийсь час водить поглядом за пташкою.

— Так, правда. Мені досі таке ніколи не спадало на думку.

— Є ще одне, ч-ч-чого я н-н-не р-р-розумію,— каже, заникуючись, Оулі.

— Справді? А що? — питає Гудйоун.

— Ч-ч-чого ви ж-живете,— каже Оулі.

— Я теж цього ніколи не розумів,— відповідає Гудйоун.

Я не знаю, навіщо Гудйоун ставить нам різні запитання. Мабуть, просто задля розваги. Дорослих він ніколи ні про що не питає. Проте Адді й Оулі вважають, що він розмовляє з нами цілком поважно. Нам, щоправда, не можна довго балакати з Гудйоуном. Адді каже, що його мама буде сердитись. Адже коли ми з ним розмовляємо, він стає і не косить трави. Я не знаю, звідки цей чоловік приїздить навесні і куди від'їздить восени. Хлопці кажуть, що він з Акранеса я навіть не знаю, в якому напрямку від нас той мис. Проте одне я знаю напевне: в цьому чоловікові є щось таємниче. Ця його ріденька, наче вискубана, руда борідка, ці густі зморшки на обличчі — все про щось оповідає. Але я тієї повісті не можу прочитати. Я відчуваю, що вона належить тому часові, який уже давно минув. Гудйоун такий старий, що став відгомонам давно минулих днів. І все ж таки чи в дощ, чи в годину, а він косить. Худий, виснажений, він упирається в землю короткими ногами, замахується косою і присвистує з кожним порухом. Діти кажуть, що колись він зовсім зійде з глузду. Вони

часто кепкують з нього. І я часом кепкую. Одяг на ньому так кумедно полатаний, і весь він такий кумедний. Але я знаю, чому саме. Гудйоун самотній. Усім до нього байдуже. Повість його життя не торкається життя інших людей. Ніхто ніколи не любив Гудйоуна. Тому він і самотній. Тому й став таким, як тепер. Ми теж можемо стати такими, якщо нас ніхто не любитиме і ми нікого не любитимем. Ми тоді будемо самотні. І повість нашого життя нікому не буде цікава.

Ще перед косовицею Йоуган їде до міста продавати вовну і привозить звідти для старого подружжя пакунок. Я відразу чую, що Сольвейг невдоволена. Вона лає Йоугана, а він виправдується, що не міг не взяти його. Адже вона сама розуміє, що не годилось відмовлятися. І це правда, ви зараз самі побачите.

Пакунки, як ви знаєте, бувають більші й менші. Їх загортають у папір і об'язують мотузкою. Та цей пакунок інакший. Він дуже великий і має дві ноги. Він підходить, хапає мене за плече й вигукує:

— Що за біс, хлопче! Ти зовсім не підріс. І такий самий замузаний, як був!

Це приїхав Рагнар Гельгасон, наш торішній знайомий. Але я не знаю, що йому на це відповісти, і мовчу. Я звик, що, зустрівшись, люди вітаються.

Для Гудрун поява онука — несподіване щастя. Вона вся аж сяє з радості і без кінця проказує:

— Люба моя дитино! Ти хочеш трішки побути в дідуса й бабусі, люба моя дитино. Люба дитина, звичайно, звикла до кращого життя, ніж наше. І звичайно, до кращої їжі. Та задля своєї бабусі люба дитина не буде на це нарікати.

Той короткий час, поки «люба дитина» живе на хуторі, бабуса не може надивитися на неї. Тому Рагнар має спати зі своїм дідусем. У кімнаті старого подружжя є двоє ліжок.

Але нас, дітей, його поява на хуторі спершу не дуже тішить. Ми відразу втрачаємо самостійність. Він командує, а ми слухаємось. Може, ми трохи й невдоволені його владою, але він знайшов спосіб приборкувати наш опір. Він робить нас смішними у власних очах. Він увесь час перекирвляє котрогось із нас. І, звичайно, кожен сердитий, коли йдеться про нього, зате ми радіємо, як Рагнар глузує з когось іншого. В такий спосіб у нього завжди тільки один супротивник. І в такий спосіб він накидає свою волю іншим.

Рагнарів приїзд на хутір важливий і з іншого погляду. Він прибув з якогось місця, де також живуть люди. Але в тих людей інші звичаї й порядки. Вони думають інакше й поведуться інакше. Рагнар у нашому уявленні один із тих таємничих людей, а ми просто діти. Він знає безліч такого, чого ми не знаємо. І сміється з нашого невігластва. І нам тоді соромно до сліз. А ми надаремне пробуємо зняти його

на глум. Навіть, коли він називає коров'ячий хвіст гривою, а дійки — кінчиками, з яких тече молоко. В таких випадках він каже, що байдужісінько, як назвати ту чи іншу річ.

— Чому не можна сказати, що в корови ззаду грива? — питає Рагнар.

— То, може, й шерсть на коров'ячому хвості назвати волосом, як на конячій гриві? глузливо питаю я.

— Я вважаю, що це те саме, — мовить він і прицмокує язиком. — Чому не можна сказати, що то волос?

У нас не стає хисту відповісти йому. І ми мовчимо, всі, крім Оулі, який ніколи не розгублюється.

— Т-ти в-в-важаш, що б-буде те с-с-сама, к-к-коли сказати, що н-н-на голові в т-т-тебе росте вовна? — питає він.

Рагнар не знає, що відповісти, чи, може, не хоче. Він просто морщить обличчя й перекирвляє Оулі:

— Т-ти в-в-важаш, що б-буде те с-с-сама, к-к-коли сказати, що н-н-на голові в т-т-тебе росте вовна?

Ми всі регочемо.

Так він перемагає Оулі, який серед нас, мабуть, найрозумніший.

Рагнарові не треба робити того, що йому не подобається. Він син сислумана і належить до іншого гатунку людей, ніж ми. Коли я і Гельга, його ж таки двоюрідна сестра, втомлені цілоденною роботою, перевертаємо, наприклад, на сіножаті вологу траву, Рагнар качається по ній, підганяє нас і дражнить. Але він також добре працює, коли хоче.

Тепер Паллі в понеділок уже не відчуває спраги. Щонеділі, коли надворі година, вони з Сіггою їдуть кудись верхи на своїх конях.

А ввечері Паллі повертається завжди в доброму гуморі. Він тепер розмовляє зі мною менше, ніж колись. Він має іншого приятеля, ближчого за мене.

Однієї неділі після косовиці всі їдуть до церкви — Йоуган із Сольвейг і старий Гельгі з Гудрун. Нас, дітей, вони не беруть з собою. Сольвейг каже, що другої неділі мене зате відпустять до мами, але я вже не раз чув таку обіцянку.

— Найкраще, як з тобою поїдуть Рагнар і Гельга. Це буде остання Рагнарова неділя в нас, — каже Сольвейг.

На цьому ми й стаємо, хоч я не дуже вірю, що наступної неділі поїду до мами.

За господиню сьогодні буде Гельга. В кухні залишена повна тарілка нарізаного хліба, а в льоху є молоко. Ми не будемо голодні.

Щиро казати, ми навіть раді, що лишаємось самі. Зовсім не погано побути цілий день без дорослих. На Західному хуторі вдома з дорослих лишається тільки Гроуя і, певна річ, Гудйоун, але в неділю він спить до самого вечора. Отже, можна сказати, що всі поїхали до церкви.

Ми починаємо гратися і граємось довго. Та врешті всі ігри нам набридають. Що робити? Надворі чудова погода. Ми радимо раду на подвір'ї Східного хутора, перебиваємо одне одного й ніяк не можемо до чогось домовитися. Нарешті я з Гельгою і хлопці з Західного хутора спиняємось на тому, що найкраще нам піти на свій хутірець, якраз нагода все там полагодити, бо ніхто з дорослих нас не покличе.

— Ви найбільші йолопи, яких мені доводилось бачити,— каже Рагнар.

— То ти н-не б-б-бачив с-с-себе,— відповідає йому Оулі.

— Бе-бе-бе! — дразнить його Рагнар і показує йому язи ка.

— Не сваріться, хлопці,— мовить Гельга. А ти що пропонуєш, Рагнаре?

— Що пропоную? Зараз скажу. Я хочу щоб ми збудували купальню. Ваші думки не сягають далі за той нікчемний хутірець. Ви тільки й знаєте, що гратися своїми шкапами й баранами. Та й не дивно: ви ж вирости в бруді й невігластві, як каже моя мама. Вам і на думку не спадає, які ви брудні. Мама навіть не хотіла, щоб я сюди їхав.

— Я д-д-думаю, що т-т-тобі краще бу-було б лишитися зі с-своєю м-м-мамою,— не змовчує йому Оулі.

— Та не сваріться! — кажу я.

— І справді,— підтримує мене Адді. Гаразд, будуймо купальню. Але де саме?

— Де? Скажу де, бо ви ні до чого самі не додумаєтесь. Ви такі йолопи. Від самого народження дивитесь, як повз вас тече річка, і ще й питаєте, де будувати купальню! Певне, що треба загатити річку,— каже Рагнар.

Он воно що! Нас усіх захоплює ця блискуча ідея, і ми кидаємось шукати лопат. Потім біжимо до річки. І робота закипає. Ми зрізуємо великі брили зеленого дерну й носимо його в річку. Ніхто вже не сперечається. Рагнар показує, на що він здатний. Невдовзі на річці виростає гатка. Для купальні ми вибрали місце з найвищими берегами. Гельга також спритно орудує лопатою. Проте найбруднішу роботу виконуємо ми, хлопці. Несамохіть ми вимащуємося болотом з ніг до голови. Рагнар працює в самих плавках. У нас їх, звичайно, немає. Смішно бачити, як Рагнар носить великі брили дерну, притиснувши їх до голого живота.

— Потім вимиюся,— каже він.

Вода перед гаткою починає підійматися. Ми скидаємо черевики та панчохи і якомога вище підкочуємо штани. Все начебто йде так, як ми й розраховуємо. Потім нам не щастить, як часто, коли надто багато береш на себе. Гатка в один ряд не витримує натиску води, і течія забирає брили. Ми ще дужче замащуємось і змучуємось, поки спиняємо воду. Але більше такого не буде. Ми зміцнюємо гатку, кладучи внизу три ряди брил. Ні,

ми не відступаємось від свого наміру через якусь там дрібну невдачу. Хитра вода не змусить нас опустити руки. Брили дереву розлазяться в руках, коли ми муруємо з них нову гатку. Важко донести їх, не замастившись багном. Зате вже таку широку гатку вода не зрушить.

Сонце припікає, очі нам заливає піт. Ми не знаємо, котра вже година. Навіщо нам думати про час? Купальня зараз буде готова. У найглибшому місці вода дістає Рагнарві до пояса. Ще один ряд брил, тоді ще один, останній. Виходить дуже гарно. І тепер ми стаємо свідками найбільшого дива на світі. Рагнар кидається у воду й пливе. Ми захоплено стежимо за ним. Я здогадуюся, що всіх нас поймає одне почуття: Рагнар кращий за нас. Тепер він довіку забезпечив собі владу над нами. Він пропливає метрів зо три — далі купальня не сягає.

— Що таке? — питає Рагнар. — Хіба ви не будете купатися?

Ми тільки дивимось на нього з берега і спершу мовчимо. І, звичайно, всі думаємо одне. Гельга вже опустила очі. Рагнар знов питає, чому ми не купаємось. І тоді Оулі відповідає йому:

— Б-б-бо не м-м-можемо.

— Чому не можете? — питає Рагнар.

— Тому, що не можемо, — озивається Адді. — Тут є дівчина.

— Н-нехай в-вона йде д-д-додому, — пропонує Оулі.

— То й піду, — каже Гельга, і в голосі її бринить такий жаль, що в мене серце стискається.

— Ні, — заперечую я, — нечесно проганяти її додому. Вона ж допомагала нам загачувати рчку. Ми будемо тут розважатись, а її залишимо нудитися. Я на таке не згоден.

Ми задумуємося.

— Та ні, я піду собі, каже Гельга.

— Не треба, — стримує її Рагнар. Потім відгортає з чола мокрого чуба і, хвилику подумавши, вигукує: — Я знаю, що ми зробимо! Ви купатиметесь у підштанках, і я також. А Гельга, якщо хоче, хай візьме мої плавки. Потім ми висушимо підштанки на сонці.

Це добра думка. Рагнар вилазить з води, відходить трохи далі вздовж річки й зникає за хмарою пари, що здіймається з гарячого джерела. За хвилину він повертається в підштанках. Ми робимо те саме, і невдовзі вже всі бовтаємось у нашій купальні. Плавати ми не вміємо, але нам про це й не йдеться. Принаймні в Оулі, в Адді і в мене руки зайняті іншим. Словом, з цілком природної причини ми не можемо вільно вимахувати ними. Рагнарві добре: в нього підштанки на резинці.

Ми довго бовтаємося в купальні, бризкаємось водою, гаїласу

емо. Ніхто нам не каже, що вода брудна. А самим нам байдуже, яка вона. Ніхто не каже, що ми весь час кричимо. Раптом стається лихо. Дарма ми були такі певні за свою гатку. Вона прогинається і от-от упаде. Тресба її краще зміцнити. Але вже пізно. Враз вона не витримує натиску води й валиться. Брили дерну, перекидаючись, пливають за течією, і ми самі насилу втримусь на ногах. Проте нам щастить урятуватися й цілими вибратись на берег усім, крім одного. Оулі залишився в річці. Він стояв біля самої гатки, коли вона завалилась. Течія збила його з ніг і понесла крізь вирву. Відолашний Оулі, він тоне! Звичайно, він пробує вимовити останні в житті слова, але, як завжди, занується й не встигає. Тільки зойкає з ляку і зникає в бурій течії серед розмоклих брил дерну. На щастя, Оулі судилося ще жити. Падіння виявилось не смертельним. Ось він уже зводиться на ноги, хоч, як і слід було сподіватись, тримається обома руками за берег. Це має для нього неприємні наслідки. Нам про них не годиться згадувати. Ми вибачаємо Оулі цю його халепу, хоч би тому, що він страшенно соромиться. Але все ж таки не можемо втриматись і регочемо.

— Ох, я м-м-мало н-н-не в-в-втонув! — мовить Оулі, затаючись ще дужче, ніж звичайно.

На обличчі в нього написаний переляк. На гладкому, круглomu тілі видно сліди розмоклого дерну.

Невдача не зупиняє нас. Якщо гатку прорвало, то немає іншої ради, як спорудити її наново. Ми беремося до праці і, як уже згадувалось, забуваємо про час. Раптом з боку хуторів до нас долинає тупіт копит. То з церкви повертаються до-рослі.

Хлопці спокійно працюють далі, а в мене опадають руки. Я враз бачу, що ми нарobili. Обабіч річки ми позрізували береги до чорної землі. Звичайно, не велику латку, але ж це лука. А селяни дуже бережуть свої луки. Це ще не все. Ми стоїмо голі в мокрих-мокрісінських підштанках, а наш одяг... що ж з нашим одягом? Він порозкиданий на березі, намочений, замашений і зім'ятий. А там же і моє найкраще вбрання. У мене душа тікає в п'яти, але тепер не час дослухатися до своїх почуттів. Йоуган уже завів на подвір'я свого коня і простує до нас. Стежка на луці пролягає понад річку, і решта всі також ідуть сюди.

Йоуган тримає в руці нагайку, вигляд у нього грізний. Ніхто б не сказав, що він тільки-но повернувся з божого дому. Лице в нього темне, мов хмара. Я чую його сердитий голос, але не розумію, що він каже. Я лише здогадуюся, що він хоче знати, хто все це затіяв.

— Не знаю, — відповідаю я.

— Не знаєш? Зараз дізнаєшся! — кричить він.

Я так боюся, що починаю белькотати:

— Це не я, не я!

Хлопці й Гельга кидають гатку і, похнюплені, стоять осторонь, бо соромляться в такому вигляді з'явитись на люди. Та допомоги ждати нема звідки. Навіть Гудрун обурено каже:

— Дивно, як вам таке могло спасти на думку!

Тепер вони починають кричати всі гуртом. Мені важко втропати, хто що каже. Але найдужче лютує Йоуган. Гельга схлипує. Оулі й Адді збирають на березі свій одяг. Їм хочеться швидше накивати п'ятами.

— Це я все затіяв. Я в усьому винен,— мовить Рагнар.

— Он як, це ти? Я так і думав! — кричить Йоуган і хапає небожа за руку.— І тобі не соромно?

— Не знаю,— відповідає той.— Мабуть, ні. Ми ж бо тільки хотіли спорудити собі купальню.

Рагнар такий спокійний, що Йоуган на мить німіє. Йому наче язик прилипає до піднебіння.

— Хіба ви не бачите, що зрєбили з лукою? — питає Сольвейг.

— А що ж ми їй таке зробили? З цієї латки не накошиш і оберемка сінá. Не розумію, чого ви так лютуєте,— каже Рагнар.

— Воно-то шкода невелика. Але ви повинні були попросити дозволу, діти,— каже старий Гельгі.

— Такого нахабства я ще зроду не бачив,— не вгаває Йоуган.

— А що ви поробили зі своїм одягом! — бідкається Гудрун.

— Я попрошу тата, щоб він заплатив за шкоду, йому не важко,— каже Рагнар.

Оулі й Адді натягають штани поверх мокрих підштанків і квапляться додому, не бажають стояти так близько від вогню.

— Краще б ти мовчав, хлопче. Знаю я вас. Перше ніж платити за шкоду, хай би твій батько заплатив за тебе. А з вами, Гельго й Х'ялті, я ще порахуюся. Зараз же повитягайте мені з річки дерен, чуєте?

Йоуган добряче шарпає небожа за руку й відштовхує від себе.

— Не буду я його витягати,— відповідає Рагнар і, повернувшись спиною до Йоугана, починає збирати свій одяг біля гарячого джерела.

Дорослі йдуть додому, залишаємося тільки ми з Гельгою. Вона вже не схлипує. Нема ради, треба слухатися. Ми беремось витягати дерен з води. Ми то мовчимо, то лаємо хлопців. Робота ця забарна, мені здається, що їй довіку не буде кінця. А кляті хлопці лишили нас самих! Рагнар уже одягся і он біжить сіножаттю, вимахуючи мокрими підштанками. Він не дасть себе скривдити. Добре бути таким, як він. Добре не боятися висловити свою думку. Рагнар дуже сміливий, тож йому ніхто

нічого й не сказав. Нікому й на думку не спало покарати його.

Йоуган, розсідлавши коней, відводить їх пастися, а повертаючись назад, спиняється біля нас.

— Не розумію, діти, як вам могло таке спасти на думку,— каже він уже трохи лагідніше.

Я набираюся мужності і пробую наслідувати Рагнара:

— Хіба це вже така велика шкода? Скільки ми там укопали того дерну!

— Не така велика шкода? І тобі не соромно?

Йоуган знов розлючується і рушає просто на мене. Я найдужче боюся, що зараз дістану прочуханки, йому було б дуже зручно тепер набити мене, бо я майже голий.

— Ви б хоч вибачилися,— сердито каже Йоуган.

— А Рагнар вибачався? — питаю я.

Мабуть, це найгірше, що я міг сказати.

— Це тебе не стосується! — гримає Йоуган і дає мені ляпаса.

Рука в нього замашна, і я, голосно плачучи, кидаюсь долілиць у траву.

— Нащо ви його б'єте, тату! — вступається за мене Гельга.— Самі ж знаєте, що Х'ялті не винен. І ми тільки вдвох послухалися вас і розгачуємо річку.

Йоуган нічого не відповідає і йде геть.

Я лежу й ридую. Невдовзі Гельга теж опускається на траву

біля мене й починає плакати. Якийсь час ми плачемо в два голоси, ніби змагаючись одне з одним. Мені таке не подобається. Гельга мені заважає, хай би не втручалася в чужі справи.

— Чого ти рюмсаєш, Гельго? — питаю я.

— Того, що тато вдарив тебе. Ти ж не винен.

— Тобі через це не варто плакати, — суворо кажу я.

— Ні, варто, ти завжди такий добрий до мене. А він тебе не дуже боляче вдарив? — питає вона.

— Не дуже, все вже минулося.

Я підводжусь і торкаюся рукою щоки. Здається, все гаразд. Голова на місці. Ми втираємо сльози й несамохіть усміхаємось одне одному. Тоді знов беремося до гатки. Додому ми повертаємось пізно. Там панує гнітючий настрій, хоч буря і вщухла. Нікого вже не збираються карати. Дістав ляпаса тільки я за те, що з дурного розуму надумав наслідувати Рагнара. Нам з Гельгою соромно за те, що ми вчинили, а Рагнар наче аж пишається. Його більше не лають. І бояться йому нічого. Він має могутніх батьків. Він може не слухатися дорослих, а я не можу. І я, власне, сердитий тільки на Оулі й Адді, які втекли й залишили нас із Гельгою самих. Ні, я й на них не сердитий, тільки прикро вражений. Виходить, он яка справедливість на світі!

Та найгірше буде, якщо через нашу витівку мені другої неділі не дозволять відвідати маму.

ДО МАМИ

Та боявся я дарма: мене все-таки відпускають до мами. Друга неділя починається для мене дуже радісно. Гельга й Рагнар теж ідуть зі мною. Все виходить так, як обіцяла Сольвейг. Адді й Оулі смертельно заздять нам. Але мусять сидіти вдома. Надворі світить сонце, якраз гарний день, щоб сушити й гребти сіно. В нас на сіножаті біля хутора воно вже згребене, а луки тільки почали косити.

Ми з Рагнаром приганяємо додому коней. Старий Гельгі допомагає нам їх осідлати. Потім ми снідаємо й вирушаємо в дорогу.

Спершу ми їдемо дуже швидко: я на Буланому, Гельга на Гнідому, а Рагнар на Рудій. Це чудові коні. Я забуваю про всі свої сумні пригоди. Я так довго чекав цього дня! І ось він настав. Ми їдемо повз хутір Кам'яний і далі, куди веде дорога. І ось нарешті перед нами Костянична Балка. Як зрадіє мама! І як здивується Доура!

Біля гарної хутірської брами Рагнар злазить з сідла. Руда стріпується, а він тим часом відчиняє браму.

— Ласкаво просимо, дороге панство! — каже Рагнар, шанобливо вклоняючись мені та Гельзі, і ми заїздимо на хутір.

Далі ми всі троє рушаємо доріжкою, що веде до великого білого будинку. Обабіч доріжки тягнеться дротяна огорожа. Все тут здається добротним. Такого гарного будинку я ще зроду не бачив. Ось ми вже й на подвір'ї. На осонні росте садок. Таких великих і гарних дерев я теж зроду не бачив. Навколо панує тиша. В садку лежить біленька ягничка й ремигає. Побачивши нас, вона схоплюється і двічі мекає. Крім цього мекання, ніде нічого не чути. І, крім цього ягняти, не видно нікого живого. Навіть немає собаки.

Я несамохіть прибираю врочистого виразу. Тут усе таке та ємниче.

— Довго ми ще будемо стовбичити, як дурні? — каже Рагнар і злазить з коня.

Ми з Гельгою також не хочемо бути дурнями і злазимо додолу. Коні кидаються скубти траву вздовж огорожі. До дверей будинку ведуть східці. Все свідчить про те, що саме тут має бути вхід до цього дивного житла. Рагнар підіймається східцями й стукає в двері, аж луна йде по цілому будинку. Потім западає мертва тиша. Рагнар стукає ще раз — усе дарма. Тієї миті ми з Гельгою помічаємо огрядну жінку, що виходить з невеличкої дерев'яної будівлі позад хати, мабуть, комори. Жінка вбрана в сіру сукню й смугастий фартух. Вона щось несе у фартусі, але що саме, нам не видно.

Ми підходимо до неї і вітаємося. Жінка зовсім сива. Дивиться вона кудись убік.

— Мама вдома? — питаю я.

— Чия мама? — каже жінка, простуючи до дверей, що ведуть у льох.

— Моя.

— А звідки я знаю, хто твоя мама? Як тебе звати?

— Х'ялті, — стиха відповідаю я.

— Ага, — мовить жінка і спускається в льох.

— А цими дверима ходять? — питає зі сходів Рагнар.

Жінка, так і не відповівши йому, зникає в льоху.

— От відьма! — бурчить Рагнар.

— Це Торб'єрг, господиня хутора, — пояснює Гельга.

Я мовчу. Все це мені не дуже подобається.

Минає якийсь час.

— Чи та стара ніколи звідти не вибереться? — сердито каже Рагнар.

Врешті господиня таки з'являється, фартух у неї тепер порожній.

— Отже, тебе звати Х'ялті? Твоїє мами немає вдома, хлопче. Вона тепер на луці. Я вас не запрошую до хати. Тобі, мабуть, кортить побачити маму? Можеш побігти до неї на луку, але я не знаю, чи вона матиме час розмовляти з тобою. Вона гребе

сіно. Я вас не запрошую до хати, ви ж бо не мали наміру заходити, правда?

— Не мали,— відповідає Гельга.

— Ти, мабуть, дочка Йоугана й Сольвейф?

— Так.

— А ти хто? Як тебе звати? — звертається господиня до Рагнара, але дивиться на стіну будинку

— Мене звати Рагнар Гельгасон.

— Он як! Чи ти, бува, не сислунів син?

— Так,— киває головою Рагнар.

— То зайдіть на хвилинку,— каже господиня.— Прив'яжіть коней і заходьте. А ти, Х'ялті, біжи тим часом на луку Заходьте.

— Ми зайдемо всі,— каже Рагнар.— А потім усі поїдемо на луку

— Ну, як хочете.

Вона веде нас до тих дверей, що в них надаремне стукав Рагнар, і далі до світлиці, куди кращої за світлицю на нашому хуторі.

— Може, ти хочеш побачити свою сестричку? — питає мене господиня.

— Хочу. А вона вдома?

— Так, удома. Ми тут тільки вдох.

Я знаходжу Доуру нагорі, в маленькій комірчині на горіщі. Вона лежить у ліжку, а на столику біля неї стоїть чашка з пучечком польових квіток.

— Ось прийшов твій братик, Доуро,— мовить господиня й залишає нас самих.

Доура кидається мені на шию, і я трохи бентежуся. Вона така страшенно рада, що її великі очі наповнюються слізьми. А я не знаю, що їй сказати. Нарешті питаю:

— Ти хвора, Доуро?

— Так, я весь час недужа.

Доура, мабуть, також не знає, про що зі мною говорити.

— А тобі не нудно лежати? — питаю я.

— Часом нудно. Мені так кортить надвір. І так набридло хворіти. Але я знаю, що скоро одужаю. Я просила бога, щоб він дав мені здоров'я, і тепер знаю, що скоро встану

— А ця жінка добра до тебе? — питаю я далі.

— Торб'єрг? Так, завжди дуже добра. Але вона рідко заходить до мене. А я така рада, коли хтось прийде. Бо я весь час сама. Мама повертається дуже пізно.

— І ти сама цілий день?

— Так, але я знаю, що зі мною бог. Тому нічого не боюся.

Я пробую перевести мову на щось інше, та дарма. Ми все вертаємось до Доуриної хвороби. Вона каже, що рідко відчуває біль, а проте не може встояти на ногах. Доура дуже худа біла, мов сніг

— Ти знаєш, Х'ялті, що мама вже домовилася й переїде восени на інший хутір?

— Ні, не знаю. Я про це не чув.

— Так, ми переїдемо. Мама наймається на хутір Лавова Яса. Зимувати ми будемо вже там. До того часу я одужаю.

По-моєму, ми розмовляємо довго. Але Доурі, мабуть, здається, що я в неї був зовсім мало. Соромно признатися, проте мені нудно з сестрою. Мені вже тут не сидиться. Я збираюся йти. Мені хочеться до Гельги й Рагнара. Хочеться до мами.

— Звичайно, ти одужаєш,— квапливо кажу я.

— Не йди так швидко,— просить Доура.— Розкажи мені ще щось.

— Що тобі розказати?

— Не знаю,— каже Доура.— Що-небудь. Щось про себе.

Але я не хочу нічого розповідати про себе й не хочу тут довше сидіти, хоч і розумію, що це негарно. Я повинен радіти, що бачу Доуру, а я не радію. Я люблю Доуру. Мені підступая клубок до горла, серце стискається в грудях, а однаково я йду. Я не посидів із сестрою й десяти хвилин.

— Звичайно, ти одужаєш,— кажу я.

— Не йди так швидко,— просить вона.

— Мені треба ще піти на луку й побачити маму,— кажу я.

— Добре, але зайді ще, коли повертатимешся. Зайдеш?

— Зайду,— обіцяю я і прощаюся з Доурою.

Вона підводиться на ліжку й цілує мене в щоку

вона. Мені часто сниться, що ти граєшся зі мною,— шепоче вона.

Я квапливо йду до дверей і, хоч не озираюся, відчуваю, що Доура махає мені рукою.

— Ти ж зайдеш ще до мене, як вертатимешся з луки?

— Так! — гукаю я від дверей і збігаю вниз одними сходами, тоді другими.

Поблукавши трохи, я врешті знаходжу світлицю, де сидять Рагнар і Гельга. Вони щойно скінчили ласувати ложиною з вершками.

— Ти вже прийшов? Щось ти недовго пробув у неї,— каже господариня.

Вона не запрошує мене сідати й не пригощає ложиною. Натомість починає пояснювати, як нам знайти луку.

— Ну їдьте,— мовить вона.— І передай вітання батькам, любий Рагнаре. Скажеш, що від Торб'єрг із Костяничної Балки. Вони, певне, пам'ятають мене.

Я бачу, що не покуштую ягід, і мені стає важко на серці. Але я не показую свого жалю, простягаю господині руку й прощаюся. Гельга також прощається, проте Рагнар зволікає. Нарешті він питає господиню голосно й чітко:

— А йому ви не дасте ягід?

Торб'єрг бентежить і ледь червоніє.

— Га? Що ти кажеш? — перепитує вона.

— Йому ви не дасте ягід? — ще раз питає Рагнар.

— Хіба він їх не їв? — каже Торб'єрг.

Вона вибігає з кімнати й швидко повертається з блюдцем лохини.

— На жаль, вершків більше немає. Але це нічого, правда ж? — мовить вона, подаючи мені блюдце.

— Нічого, — відповідаю я.

Поки я їм лохину, Торб'єрг розпитує нас про Теплий Мочар, про Гатлґрімур та Гроую, а найдужче їй цікавлять заручини Паллі й Сігги. На жаль, ми про це мало що можемо їй сказати. Я дуже чемно дякую за пригощення, і ми виходимо.

Не встигаємо ми опинитися на подвір'ї, як Рагнар каже:

— Ох і скупердяга ж! У неї, мабуть, повно вершків, але вона пошкодувала їх для Х'ялті. Вона взагалі не хотіла йому нічого давати.

На луці багато робітників гребуть сіно. Десь чоловік десять або й двадцять. Я їх не рахую. Але куди не глянь — скрізь люди. Дуже багато людей. Я бентежуся, бо мені здається, що всі дивляться на мене. Вони й справді дивляться на мене. І більшість — дуже привітно. Мама страшенно рада, що я приїхав, хоч і каже, що їй ніколи. Рагнар і Гельга йдуть збирати ягоди вздовж краю лави. А я залишаюся. Коңей вони ведуть за собою. Надворі гаряче. Мама каже, щоб я відпочив.

— Сядьмо на хвилину, — мовить вона.

Ми сідаємо. Навколо нас повно людей.

— То ти, синку, був уже на хуторі? А Доуру бачив?

— Бачив, — відповідаю я.

— Бідолашна дитина, я дуже тривожуся за неї, — зітхає мама. — А на тебе любо глянути, такий ти став великий і здоровий. Восени ми будемо ще далі одне від одного.

Я кажу мамі, що вже знаю про це від Доури. Мама стягає рукавицю і гладить мене по щоці.

— Ти так невчасно приїхав, синку. Може, тобі пощастить ще колись навідатись?

Повз нас іде русява простоволоса дівчина.

— Т-с-с, сиди мовчки, — шепоче вона мамі.

— Це Уннур, дочка моїх господарів. Вона завжди добре до мене ставиться, — пояснює мама.

— Мабуть, у Теплому Мочарі нічого робити, що ви маєте час їздити по сусідах? — озивається хтось поблизу.

Я підводжу голову й бачу невеличкого брудного чоловіка. На його зморшкуватому обличчі відбивається вся світова скорбота. Він стоїть, спираючись на граблі.

— У вас уже все сіно звезли? — питає він.

Я відразу починаю пищатися, що він каже «у вас».

— Ні, ще трохи не все.

Мама хвилюється.

— Ніхто так не спізнився з сіном, як я,— каже чоловік.— Я розраховував упоратись до неділі, але не вийшло. А ти, Інгіб'єрг, підеш допомогти Лаусі.

— Іду вже,— каже мама й підводиться.

Я також підводжусь. Коли той брудний чоловік відходить, мама пояснює:

— Це наш господар. Його звати Тоурдур, ти, мабуть, уже знаєш. Він не любить, щоб його робітники байдкували.

Я йду з мамою до Лаусі й відразу впізнаю, що це той чоловік, який привіз мене в Теплий Мочар. Навколо багато робітників, і в усіх, як і в мамі, на обличчі ніби залягла якась тінь, хоч надворі ясно світить сонце. Тут важко дихати, хоч повітря пахне свіжим сіном. Навіть розмовляють тут півголосом.

— Ви й у неділю працюєте? кажу я.

Мама всміхається:

— Так, часом доводиться.

— Мені здається, що надто часто,— зауважує юнак у білій сорочці. Він саме набирає граблями оберемок сіна.

— Не завжди добре служити в багатих господарів,— каже Лаусі.

— Нічого б не сталося, якби він тебе й відпустив. До тебе ж син приїхав,— шепоче мамі одна дівчина.

— Я його не просила,— відповідає мама.

— Аякже, відпустить,— каже Лаусі.— Та його б грець ударив, якби він тебе відпустив.

— І його стару також,— докидає дівчина.

— Котра година? Ми не впораємось до вечора,— каже інша дівчина.

— А якби й упорались, то старий загадав би щось інше,— мовить юнак у білій сорочці.

— Чого ви там усі збилися? — кричить господар.— Ходіть котресь сюди!

— Шкода, що ти так невдало приїхав, синку,— зітхає мама.

— Нічого, я приїду ще раз,— утішаю я маму.

— Будь певен, що тоді виявиться те саме,— озивається Лаусі.

— Я вже, мабуть, поїду, мамо,— кажу я.

— Ідь, синку. Ти так невдало вибрав день, ріднесенький. Я проведу тебе до лави,— сумно мовить мама.

Ми рушаємо лукою. Мама веде мене за руку й дорогою кілька разів каже, яка вона рада, що я живу в таких добрих людей. Каже вона й про те, що тривожиться за Доуру.

— Сердешна дитина, лежить сама цілими днями. Я не знаю, як їй допомогти,— скаржиться мама.

Я також не знаю. Не знаю навіть, як розважити маму. Але одне я знаю напевне: мамі моїй дуже гірко. Відвідини, яких я так довго чекав, не дали мені радості. Ще багато днів я з важким серцем згадуватиму про них.

— Мені так прикро, мамо, що ви живете в лихих господарів,— кажу я.

— Ні, ні, синку, Тоурдур і Торб'єрг не лихі люди. В них також є свої гарні риси. Але дуже тяжко залежати від ласки й примхи інших людей. Та годі про це.

Ми прощаємось. Вона благословляє мене й гладить по голові. Я припадаю до її плеча, і ми обоє плачемо.

День по-літньому сонячний і теплий. Над горою, що нависає над хутором, у глибокій блакиті видно біленькі хмарки. Ми ідемо серед запашних лук. Здалеку хутір Костянична Балка дуже гарний. Усе в ньому таке добротне. А на горіщі в цьому гарному будинку лежить у ліжку дівчинка, що не має сили втішатися чудовим літнім днем. Та це вже інша повість. Довга повість.

Рагнар і Гельга веселі. Для них наша мандрівка — радісна розвага. А мені тяжко на серці. І, мабуть, найбільше тому, що я знов виявився поганим хлопцем: боягузливим і невдячним.

Я не дотримую обіцянки. Але нічого не можу вдіяти з собою. Я не зважуюсь попросити Рагнара й Гельгу, щоб вони ще раз заїхали на хутір. Не зважуюсь знов зустрітися з Торб'єрг. Що б я їй сказав? Не маю відваги й ще раз порозмовляти з Доурою. Я знаю, що ніхто не має права порушувати своє слово, проте інакше не можу. Тому, коли ми поминаємо хутір Костянична Балка, я навіть не згадую, що обіцяв Доурі ще раз зайти до неї.

Ми ідемо швидко. Земля стугонить під копитами коней, а в моїх вухах відлунює: «Поганий хлопець, поганий хлопець, поганий хлопець».

Я не завважую, як ми опиняємося вдома. Я нікому не показую свого жалю. Зовні я дуже веселий, а в душі плачу гіркими сльозами. Я не дотримав обіцянки. За це мене має спіткати кара. Може статися будь-яке лихо. Мандрівка на хутір Костянична Балка налягла не мене, як гора, що кидає від себе похмуру тінь. Я живу в тій тіні, і вона довго ще переслідуватиме мене. Ніколи я досі не думав, що я такий поганий.

МИ ЗНОВ ПЕРЕЇЗДИМО

Хоч би яке велике було горе, а воно не триває вічно. За кілька днів розвіюється мій сум та почуття самоти і безсилля. Я знову вільний, незалежний і веселий. Тільки в одному й досі щиро каюся: мені соромно, що я обдурив Доуру. Коли я згадую про свою сестричку, ніби гострий ніж крає мені серце. Я пробую будь-чим розважитись, аби тільки спекатися своїх думок.

Наче й нема чого тривожитися. Доура, мабуть, уже одужала, а восени вони з мамою переїдуть на інший хутір. Я сподіваюся, що їм буде там добре. А через десять років я стану дорослим, і тоді мама вже ніколи не знатиме злигоднів. Ні, нема чого весь час журитися.

Звичайно, з Доурою я повівся негарно. Може, вона вставала з ліжка й бачила у віконце, як я їхав повз хутір? Відолашна Доура! Ет, нащо весь час про це думати. В мене є й інший клопіт.

Аж дивно, як швидко збігають дні. Непомітно настає день, коли ми прощаємося з Рагнаром. Він уже іде від нас. Того ранку на хуторі зчиняється шарварок. Усі, крім Паллі, встають раніше. А Паллі міцно спить. Він, певне, вважає, що не варто схоплюватися вдосвіта тільки тому, що якийсь там хлопець повертається додому. Рагнар іде в супроводі старого Гельгі. Сольвейг каже, що надто дорого посилати з ним у косовицю повноцінного робітника. Вона, звичайно, перебільшує. Ми вже скосили й звели майже все сіно.

Мені шкода, що Рагнар їде. З ним мені було часом добре, а часом і зле. Просто він інакше дивиться на світ, ніж я. Але це не означає, що Рагнар поганий хлопець. Чи людина погана, чи добра — все залежить від того, які в неї погляди. Кожен може бути добрим, якщо він не дурний і зопалу не робить помилок. Кожен такий, які в нього погляди. Гельга якось розповіла мені, що Рагнарів батько послав сина сюди на літо, щоб покарати його за різні вихватки вдома. І запевняла мене, що це правда: вона чула, як про це говорили її батьки. Та коли Рагнар пожив у нас на хуторі, він змінився і погляди його змінилися.

Мені завжди подобався Паллі. Ніхто не був такий щирий зі мною, як він. Але Паллі тепер також змінився. Це тому, що в нього стали інші погляди. Тепер Паллі завжди в добром гуморі, і в понеділок його вже не мучить спрага. Паллі каже, що йому страшно згадувати, як він поводився раніше. Страшно дивитись, як поводитьсь дехто з молодих. Людина, мовляв, повинна думати про своє майбутнє. На те бог і дав їй розум, щоб вона могла відрізняти добро від зла, каже він. Я теж так вважаю. А загалом Паллі рідко згадує про бога. Найбільше вражає мене в Паллі те, що він кинув складати вірші. Він тепер каже, що поезія — дурна химера. Звичайно, коли хтось складе якогось вірша, то нічого, але постійно гаяти на них час — просто безглуздя. Може, Паллі й має слухність, але приємно було б складати такі вірші, як він складав узимку.

— Господарі хуторів завжди вели перед, ще відтоді, як Ісландія тільки почала заселятися, — каже Паллі.

Я не зовсім розумію, що він має на увазі, й питаю:

— А наймити?

Паллі замислюється.

— Ну, по-своєму й наймити. Хоч, як мені відомо, в кожній отарі є розумніші й дурніші вівці.

Я не знаю стільки, як Паллі. Зате мені відомо, що взимку Паллі має намір одружитися з Сіггою, а навесні завести власне господарство. Тому я з нього й сміюся нишком. Я ж бо чув, що він раніше казав про господарів і про наймитів. Але я вибачаю йому цю непослідовність. Кінець кінцем, в обох випадках він має слухність. Найцікавіше в правді те, що її можна тлумачити по-всякому.

Наприкінці літа починаються дощі. Може, це небо чогось плаче? Я не знаю. Тепер працювати на луці не так приємно, як було на початку літа. Коли надворі дощ і вітер, дневі немає кінця. І я, звичайно, радий, як настає мій тиждень вищипати в хліві й виганяти худобу на пасовисько. Тоді я намагаюсь якнайдовше затримуватися в хліві. Але це таємниця, якої ніхто не повинен знати. На луці я також не дарма топчу траву. Йоуган навіть каже, що з мене вже добрий косар.

Коли побудеш цілий день на дощі, ввечері дуже приємно лягти в ліжку. Тільки в таку сльоту ночі невідомо чому коротшають. Не встигнеш лягти, як Сольвейг уже стоїть над ліжком і каже:

— Вставай, синку, треба виганяти худобу.

Так Сольвейг будить мене цілий тиждень. А потім, другого тижня, каже:

Вставай, синку, всі давно вже на луці.

Так чи так вона мене будить, а доводиться вставати, хоч мені здається, що я тільки заснув.

Гельзі не те, що мені. Того тижня, коли їй не треба думати про хлів і худобу, вона може спати, скільки захоче. А коли тут був Рагнар, він спав собі щоранку, доки сам не вставав. І це ще не все: бабуся приносила йому в ліжку молока з печивом. Добре жити на світі, коли ти син сислумана.

Трохи втішає мене те, що Адді й Оулі також не сплять більше за мене. Щоранку їм доводиться вставати разом з дорослими і працювати до самого вечора.

— Їх ганяють гірше за тебе, — каже Сольвейг.

Я чую це щоранку, коли їй здається, що я ледарюю. Потім вона додає:

— Ану мерщій, хлопче. Не такі вже й гроші платить за тебе громада.

Я все розумію. Є щось принизливе в тому, що я живу за рахунок громади. Та я поверну громаді свій борг, коли виросту. Їй не доведеться каятись, що вона платила за моє утри маня, — адже я маю намір стати великою людиною.

Вересневий вечір після втомливого дня. Сьогодні ще тільки вівторок, і цілий день лив дощ. Усе огорнуте примарним туманом. Ноги в мене мокрі, в чоботях хлюпає вода. Добре, що я вже загнав худобу до хліва і можу стягти з себе в кухні мокрий одяг. Гудрун чекає, щоб розвісити його сушити біля груби. Вона мовчить, але якось пильно приглядається до мене. Мені здається, що вона щось приховує. Сольвейг доїть корів, а Йоуган і Паллі ще не повернулися з луки. Я сиджу і стягаю панчохи, коли заходить Сольвейг Обличчя в неї таке похмурає й застигле, ніби його заморожено. Вона швидко перезирається з Гудрун, і та виходить, не чекаючи, поки я стягну панчохи.

Щось у їхній поведінці є незрозуміле. Мабуть, я зробив якусь шкоду. Ох, якби ж то так!

— Х'ялті, дитино моя, — починає Сольвейг. — До мене приходив з листом малий Гіслі з Костяничної Балки.

Далі вона може й не казати. Я вже знаю все. Я замикаюся в собі і роблюсь холодний, мов крига. Хай ніхто не бачить, що я відчуваю.

— З листом від твоєї мами, провадить далі Сольвейг. — Вона просить передати тобі сумну звістку. Я думаю, що ти

будеш молодцем, любий Х'ялті, і приймеш її мужньо й спокійно. Твоя сестричка померла.

Так, я приймаю цю звістку спокійно. Навіть далі стягую панчошу, хоч вона ніби прилипла мені до ноги. Я знав, що так станеться. Знав відтоді, як обдурив Доуру, не виконав свої обіцянки. Але я тримаюся мужньо. Сольвейг каже, що, мабуть, для Доури й краще не мучитись більше. Я не певен. Я знаю тільки одне: що мав сестричку, яка мене дуже любила. Коли ми жили разом, я її часто дражнив. А коли я востаннє її бачив, то не захотів довше посидіти з нею, а потім ще й не дотримав свої обіцянки. Що доброго можна сказати про такого хлопця? Нічого. І як воно сталося, що бог створив таку погану дитину?

Я жахаюся самого себе. Як тяжко не дотримати обіцянки, даної тому, хто має вмерти! Зрозуміло, що думає про мене Доура, яка тепер стала ангелом. Чому хлопець, що втратив свою сестричку, не гине з жалю? Чому він не плаче? Причина тільки одна: він поганий, дуже поганий хлопець.

Наступними днями всі розмови дорослих і всі наші ігри здаються мені зовсім непотрібними. Я думаю тільки про Доуру. Я не плачу, але куди б не йшов, що б не робив, усе думаю про неї. Я живу згадками про свою сестричку. Я ніколи досі не розумів, яка вона чудова. І хоч я від якогось часу чекав, що так станеться, мені важко звикнути до її смерті. Відтепер міняється все моє життя і всі мої мрії. Коли я згадую голоск Доури, її перше дитяче лебедіння, на очі мені навертаються сльози. Але відразу ж висихають. Я не можу плакати. Я поганий хлопець.

Гудрун і раніше була добра до мене, а тепер ніби огорнула мене своєю ласкою. Сольвейг теж добра. Так, усі вони добрі люди, хоч Йоуган ставиться до мене не приязніше, ніж досі, а Паллі не має часу думати ще про когось, крім своєї Сігги та їхнього спільного життя.

Другої неділі відбудеться служба божа в церкві хутора Лавова Яса. Хутір Костянична Балка теж належить до тієї парафії. Після служби відправлять панахиду. Мені дозволяють поїхати туди, але я не хочу. Декого вражає моя відмова. Ідуть Йоуган і Сольвейг. А коли вони повертаються ввечері, Сольвейг приносить мені важливу звістку.

— Бачиш, Х'ялті,— каже вона,— наскільки я зрозуміла, ти в нас уже довго не пробудеш. Твоя мама хоче забрати тебе восени з собою на хутір Лавова Яса. Вона, сердешна, дуже нудьгує за тобою і хоче сама тебе годувати. Воно й зрозуміло, кому приємно бути на громадському утриманні. А ти, звичайно, дуже хочеш поїхати від нас, еге ж?

— Ні,— кажу я ледь чутно, бо знаю, як негарно брехати.

Насправді ж мене поймає така радість, що серцю стає тісно в грудях. Нарешті я знов буду разом з мамою! Проте за якийсь

час я починаю бачити й темний бік цієї зміни: я вже звик до Теплового Мочара, і мені багато що тут подобається. Та хіба має право до чогось звикати той, кому доводиться переїздити з місця на місце? Протягом наступних днів у мені весь час змагається тривожний сумнів і радісне сподівання. Врешті перемагає надія, що на новому місці мені буде краще.

Коли чекаєш приємної зміни, життя здається одноманітним і нецікавим. Гельга часто каже посмутнілим голосом:

— Мені буде нудно без тебе, Х'ялті.

— Це тільки зразу буде нудно,— відповідаю я,— потім ти швидко забудеш мене.

— А я певна, що не забуду, навіть плакатиму за тобою.

— Ні, Гельго, плакати не треба,— кажу я дуже поважно.— Це просто безглуздо.

Певне, Оулі й Адді також жалкують, що я їду. Але не дають цього знаки. Коли я заводжу мову про свій від'їзд, вони починають хвалитися, що навесні теж переселяться в містечко і, звичайно, стануть там великої руки людьми.

Поволі, нудно, без ніякої мети спливає осінь. Щодня те саме. Цікавіше буває тільки на свято і ще тоді, як знов настає час зганяти вівці. Та помалу якось витримуєш і найгіршу нудьгу. Можна все витримати і все зробити, навіть перечистити з Сольвейг у хліві овечі кишки. Хоч немає гіршої роботи за цю.

Нарешті настає день мого від'їзду з хутора. Це перший день зими. Саме цього дня рік тому ми з Гельгою сиділи на осонні під валом, і надворі було по-літньому тепло. А сьогодні зовсім інакша погода. Сьогодні мороз, дме північний вітер, і на вершинах гір з'явилися шапки першого снігу, хоч униз до хуторів він ще не зважується спуститись. Подвір'я все в ямках — це замерзлі сліди кінських копит і людських ніг, що ходять по ньому день у день.

Я встаю дуже рано і їду на Західний хутір прощатися. Гатлгрімура немає вдома, Гроуя в хліву, а Оулі й Адді ще в ліжку. Я не маю часу довго балакати, швидко тисну їм руки і прошу передати вітання батькові й матері. Звичайно, нам слід було б багато за що подякувати одне одному, але ми забуваємо про це. Та нічого, може, ми ще колись зустрінемося. Потім я прощаюся з Сіггою, і вона цілує мене в щоку. Ось як буває часом у житті! Сігга так і не дізналась, які почуття вона була викликала в моєму серці. Тому я й не бентежуся, коли вона мене цілує.

На Східному хуторі всі вже вийшли на подвір'я прощатися зі мною. До Костяничної Балки мене має доправити Паллі. Я мовчки цілую своїх господарів. Усі бажають мені щастя, а Йоуган каже:

— Бувай здоровий, Х'ялті, бувай здоровий. Дякую тобі за все. А свою вівцю ти поки що лишаєш у нас?

Йоуган випростує плечі, засовує руки в кишені й пильно дивиться на мене. Я не знаю, що відповісти. Мені стає соромно, що я забув про вівцю.

— Нічого, не турбуйся, Х'ялті. Поживемо — побачимо. Колись розрахуєшся за те сіно, що вона з'їсть, — каже Сольвейг.

Отже, я прощаюся з усіма.

Сольвейг міцно цілує мене і бажає всього найкращого. Потім прикладає до очей кінчик фартуха, витирає їх і всміхається. Я цілую Гудрун. Вона така, як завжди: щира, ласкава й спокійна. Коли я пригортаюся до неї, вона знаходить мою руку і вкладає в неї папірець у п'ять крон. Тоді я цілую її ще раз. Далі я прощаюся зі старим Гельгі, і моє обличчя тоне в його бороді. Він плече мене по плечі й каже:

— Сподіваюся, що з тебе будуть люди, синку. Отож-бо.

І він запихає в ніс чималу пучку табаки.

Залишилось попрощатися з Гельгою. І навіщо я так нерозважно перецілував усіх? Тепер я не можу обминати її. Та хай буде, що буде. Я обертаюся до Гельгі, і ми цілуємося. Вона

обіймає мене за шию, нітрохи не бентежачись. Тоді відвертається і, плачучи, йде до хати. А я рушаю в дорогу.

Паллі бере на плече все моє майно — невеличкий клунок з одягом і мою улюблену скриньку. Сігга виходить на дорогу, щоб поцілувати свого Паллі. Та це й не дивно. Адже вона його, мабуть, страшенно любить. Ми йдемо пішки на захід, тією дорогою в гори, якою їхала мама. Скільки відтоді минуло часу, а мені здається, що це було вчора. Тепер і я йду за мамою.

Поки я зачиняю ворота в кінці сіножаті, Паллі оглядає землю вздовж огорожі. А коли ми рушаємо далі, завважує:

— Тут буде гарне сіно, якщо зрівняти всі ці купини.

До хутора Костянична Балка далеченько, коли йти пішки. Паллі каже, що мої речі важкі. Я йому вірю і навіть пишаюся цим.

Думки мої мандрують у різних напрямках: то я розмірковую про те, що мене чекає в майбутньому, то згадую минуле. На ці згадки не треба багато часу. За якусь хвилину я встигаю наново побачити все, що пережив у Теплому Мочарі, — і як я минулого літа стеріг уночі сіножать, і як цього літа споруджував купальню. Не забув я і свою Босу. Так, мені є про що згадувати, поки ми простуємо на захід. Паллі також поринув у думки. Потім він поправляє на плечі клунок і починає думати вголос:

— Якщо другого літа тобі трапиться побувати тут, Х'ялті, то, сподіваюся, ти провідаєш і нас із Сіггою.

Я врочисто обіцяю, що провідаю їх. Паллі знов думає вголос:

— Звичайно, на Західному хуторі дуже не розженешся. Більше як дві корови на такій садибі не прогодуєш.

— Ні, не прогодуєш. Та й твоєму Красому не вистачить доброго сіна, хоч ти й будеш господарем, — кажу я.

— Добре сіно — надто велика розкіш для коня, — мовить Паллі.

Нарешті ми досягаємо Костяничної Балки. Туди вже приїхав по нас із мамою наймит з хутора Лавова Яса. Я довго не засиджуюсь у Костяничній Балці, та мені й не хочеться тут бути. Я прощаюся з Паллі і прошу його ще раз передати вітання всім у Теплому Мочарі.

— А ти не забудь, що обіцяв провідати нас другого літа, — каже Паллі. — Може, я розживуся на чашку кави й на пшеничні млинці, щоб тебе пригостити.

Мої й мамині речі кладуть на підводу, але самі ми йтимемо пішки — Лавова Яса недалеко звідси. Ми рушаємо в дорогу. Я тримаюся ближче до мами. Наші стежки знов зійшлися, і груди мої помалу сповнює почуття якогось невиразного затишки. Тепер мені нема чого боятися, зі мною мама. Я сподіваюся, що ми більше ніколи не розлучимось. Хоч мама не

така, як була раніше. Звичайно, вона рада, що я знов буду біля неї, але розмовляє не про це. Не про мене й не про наше майбутнє, а про Доуру. Не встигаємо ми вийти на шлях, як мама заводить про неї мову. Я також розважаю душу цією розмовою. І сам дивуюся, чого я так мало думав раніше про свою сестричку. Я мав би частіше про неї згадувати. Отже, наша зустріч з мамою виходить не такою радісною, як повинна б бути. І не дивно. Адже з нами немає Доури.

Ми простуємо вздовж краю лави. Тепер ми обернені спиною до гір і йдемо плоскогір'ям у напрямку моря. Униз від гір до моря — ось яка наша дорога. Згори йти легше, казав мені колись Паллі.

За спиною в нас порипують колеса на замерзлій дорозі.

Ми знов переїздимо.

МАМА РОЗУМІЄ ВСЕ

ПЕРШИЙ ВЕЧІР

1

Чоловік, що дав цьому хуторові назву, прийшов зі східної частини Ісландії.

Хутір стоїть не на самій лаві, а ледь на захід від її краю.

Ще задовго до того, як сюди прийшла людина, лава, пливучи згори, розділилася на два рукави, поступово сповільнилася і застигла, мов казковий троль. Найбільше лави розтеклося на північ від хутора і лише вузенька стяжка її огинає садибу з південного боку. Лава тут скидається на якесь стра-

хитливе, обернене пащею на захід чудовисько, що тримає в своїх щелепах хутір — просторе подвір'я і сіножать.

Минули сторіччя, багато сторіч, більше, ніж я вмію поррахувати, і ніхто не знає, що тут відбувалося. Та нарешті зі сходу сюди прийшов чоловік, що шукав місця собі на житло. Він збудував хату всередині цієї пащі й назвав хутір Лавовою Ясою. Відтоді тут змінилося багато господарів. Я про них нічого не знаю. Певна річ, дехто з них спочиває на цвинтарі, розташованому поряд з хутором.

2

Минуло ще багато сторіч. І одного осіннього дня зі сходу сюди прийшов чоловік, якого я вже знаю.

Віку йому десять років, і під носом у нього висить крапля, хоч він раз по раз то втягує її в себе, то втирає рукавицею. Та леле, її не втягнеш і не втреш надовго в таку холоднечу. Чоловік, про якого тут мовиться, — це я сам.

Мама тим часом іде мовчки. Наш провідник також мовчить. Він ступає попереду, згорбившись, заклавши руки за спину, й веде за собою коня, впряженого в підводу. Хо́да в чоловіка важка, він стомлений. Видно, він давно не стригся, бо з-під старого капелюха звисають нечесані пасма сивуватого волосся. Давно він і не голився — щоки й борода в нього густо заросли чорною щетиною. Мені він весь здається якимось зарослим і млявим, тільки його сірі очі дивляться твердо й гостро, особливо як звернені на мене. На щастя, чоловік рідко на когось дивиться. Погляд його опущений додолу, на дорогу, а коли його щось питаєш, він відповідає коротко, одним словом. Мама каже, що чоловіка звати Магнусом. Видно, мама знає всіх на хуторі Лавова Яса. А я не знаю там жодної душі.

3

Ми наближаємось до лавової смуги з південного боку хутора. Дорога тут препогана — вся в ямах, густо всіяна камінняччям. Ми досягаємо річки, що тече повз сіножать. Через неї перекинута дерев'яний місток, дуже старий. Мостиння на ньому рипуче, повибиване, кошлате й сіре. Води в річці багато, і місток піднятий високо над річищем.

Від річки положисто підіймається сіножать, а попереду видно хутір. Тут хата, клуня, хлів і комора стоять разом. Усі вони під бляхою. Передньою стіною будівлі обернені на південь. Хата крайня з заходу і одним причілком дивиться на річку й на місток. Хата дерев'яна, посеред даху, пофарбованого в червоний колір, стримить чималий димар. Рвучкий пів-

нічно-східний вітер підхоплює дим, що здіймається з нього цілими хмарами, і стелить його по сіножаті. Зі східного боку хати стоять комора й сушарня на рибу, в якій тепер розвішана білизна. А трохи далі за сушарнею видно церковцю з цвинтарем.

Дорога наша підіймається вгору по сіножаті. Десь посередині між річкою й хатою при дорозі я помічаю зарослий травою горбик, в якому зроблено отвір і вставлено справжні двері.

— Мамо, що це таке? — питаюсь я, бо мама знає геть усе.

— Мабуть, льох, синку, — пояснює вона. — Але ти краще мовчи і гарно поведься на чужому хуторі.

Я більше ні про що не питаю і покійно дибаю поряд з мамою далі.

Ми заходимо на подвір'я. Ніде нікого не видно. Двері до хати зроблені в західній її частині. А навпроти них, трохи осторонь, стоять під одним дахом хлів, стайня і клуня.

— Ось ми й прибули, — каже чоловік, що вів коня, впряженого у віз.

Чоловік, звичайно, має слухність, і це найдовше речення, яке він сказав, відколи я його побачив.

Поки він розпрягає коня, ми з мамою стоїмо на подвір'ї. Голоблі лунко падають на замерзлу землю. Я зацікавлено оглядаюся навколо. Хатні двері червоного кольору, з великими чорними завісами і такою самою клямкою, що, як мені здається, відразу подалася б, коли б я натиснув на неї бодай одним пальцем. Та хоч я й не зважуюсь торкнутися клямку, вона зненацька сама опадає, двері відчиняються, й на порозі з'являється хлопець, уже майже юнак, без шапки, з буйним жовтавим чубом. Перше моє враження — що він якийсь дивний. У нього надміру довга шия, а на лобі повно зморщок. У кутиках його рота щось біліє, мабуть, скир або навіть каша.

— Я відведу коня, Маунгі, — каже хлопець.

— Не треба, Б'ессі, я сам відведу, — досить понуро відповідає Магнус.

Б'єссі вітається з нами. Мама він, певне, соромиться, бо не дивиться на неї, а опускає погляд додолу. Зате мене допитливо міряє сірими очима, і в них не видно й сліду збентеження.

— Привіт, Х'ялті,— каже він і простягає мені руку.

Треба сказати, що рука в нього зволта і потиск виходить слабенький. Мені приємно, що він знає, як мене звати, і я несамохіть усміхаюся. Хлопець також усміхається, примружує одне око й підморгує мені другим. Я відчуваю, що ми стали друзями.

— В тебе каша на губах,— кажу я.

— Х'ялті,— соромить мене мама, але Б'єссі підіймає руку й рукавом куртки добре витирає рота.

4

Я й не помічаю, як на подвір'ї з'являється Еліас. Я його ніколи ще не бачив, але знаю, що він брат господаря хутора. Еліас Гудмундсон високий, стрункий чоловік з руським рідкуватим чубом і блакитними очима. Я зовсім не хочу знайомитися з ним, мабуть, тому, що бентежуся. Але він усе-таки виходить надвір і разом з Б'єссі починає заносити наші речі до хати. Мамину скриню вони прилаштовують у сінях. Сіни дуже тісні, в них, крім надвірних, є ще двоє дверей, праворуч і ліворуч. Ми з мамою також заходимо до сіней. І відразу відчиняються ті двері, що праворуч. Там міститься кухня, велика і простора, а в кухні стоїть якась висока жінка. Мама вітається з нею. Я також вітаюся. Може, це господиня? Важко сказати, молода вона чи стара. Обличчя її добре не видно проти світла, бо вона обернена спиною до вікна й відповідає нам дуже холодно. Коли ми з мамою йдемо далі, знайомлячись із цим таємничим будинком, я питаю, чи то була господиня.

— Ні, ні, синку, господиня хвора. Не говори так голосно. Це Стіна.

Коли так, то ця жінка мене більше не цікавить. Я не знаю Стіни, хоч мама каже про неї так, наче я маю її знати.

— А господар, мамо? Де господар? — шепчу я.

— Не знаю. Мабуть, його немає вдома,— відповідає мама.— Але краще помовч, синку.

Піднявшись із сіней двома східцями, ми заходимо до спільної кімнати. Вона велика, з двома вікнами. Одне над ліжком навпроти нас, а друге виходить на північ. Праворуч я бачу ще одні двері, з блискоучою ручкою.

— А там що, мамо? — питаюся я.

— Спальня господарів, допитливе ти козеня,— відповідає чийсь голос із глибини кімнати.

На ліжку, в тому кутку, що найдалі від входу, сидить біля прядки жінка. Але не пряде, а погладжує сіру смугасту кішку. Жінка вітається з нами, не встаючи з ліжка й далі гладячи кішку. Над верхньою губою в жінки я помічаю невеличкі вуса, а на щоці — бородавку. Її товсті сиві коси такі довгі, що звисають нижче плечей.

— Я думаю, він спатиме на ліжку, що навпроти дверей, а ти, Інгіб'єрг, ляжеш на це, що позад мене, — каже жінка.

— А вас хто просив казати? — мовить Б'єссі й показує жінці язика.

— Просив чи не просив, не твого батька горе...

Б'єссі регоче, а Еліас тільки всміхається, коли вони виходять з кімнати.

— Як вас звати? — питаюсь я.

Коли вже мені доведеться спати в тій самій кімнаті, що й ця жінка, то добре було б знати її ім'я.

— Будь чемний, синку, — нагадує мені мама.

— Питатися нікому не заборонено. То ти хочеш знати, як мене звуть? Гудб'єрг, синку.

— Яка гарна кішка. Це ваша? — питаюсь я далі.

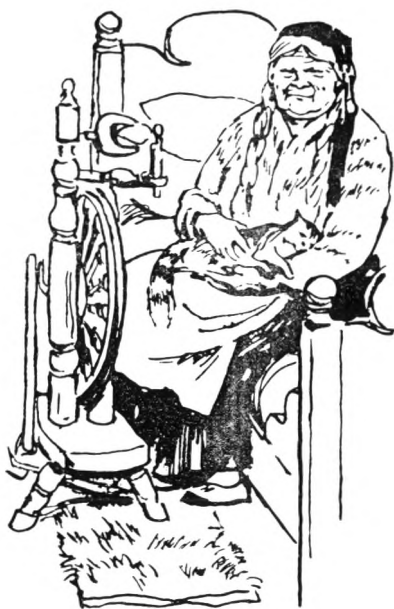
— Горе з цими дітьми, — зніяковіло каже мама.

— Ну, коли хтось хоче про щось довідатись, то мусить питатися. Так, кішка моя. Я думаю, що їй зовсім не хочеться належати комусь іншому, — каже Гудб'єрг.

Угорі над ліжком, де я спатиму, є вікно, хоч і невеличке. Ідно, воно зроблене не для того, щоб крізь нього дивитися, бо якби хто хотів виглянути в це вікно, то мусив би вилізти на ліжко. А вилазити з ногами на ліжко негарно. І все ж таки якось непомітно для самого себе я опиняюся на ліжку: надто кортить мені дізнатись, що видно з вікна. Я бачу дах комори, на північ від комори — цвинтар і ріг церкви, далі за ними — вкрите сірою лавою підгір'я, а ще далі — гори: стрімку скелю Кінську Голову, що нависла над Костяничною Балкою, та інші пасма гір, які лежать за нею. Проте мої роздуми над тим, що я бачу, швидко перебиває мама. Вона збентежено смикає мене ззаду й каже:

— Хіба ж так можна, Х'ялті? Злазь негайно, чуєш!

— Не хвилюйся, Інгіб'єрг. Дитинство нетерпляче. Хлопчина

знає, що йому треба. Очі — дзеркало душі,— заспокоює маму Гудб'єрг.

Я слухняно злажу з ліжка. Тепер я знаю, що прихилив до себе Гудб'єрг, бо похвалив її кішку. Мені легко на серці. Мабуть, тут нам буде добре. Я вже здобув двох друзів — Гудб'єрг і Б'єссі.

5

Ми з мамою п'ємо каву в кухні, де порядкує Стіна. П'ємо мовчки, бо Стіна не озивається до нас. Господарів ми ще не бачили. А потім ідемо на цвинтар. Там, виявляється, багато могил. Колись я їх порахую. Деякі з них скидаються на звичайні купини. Я, сповнений врочистості, обережно ступаю поміж могилами, адже в кожній з них лежить мрець. Я намагаюся думати щось гарне про тих, хто спочиває тут у землі, щоб вони були прихильні до мене. Ще недавно вони мешкали на хуторі, ходили по цьому цвинтарі й дивилися на могили померлих, як дивлюсь тепер я. Чия могила в південно-західному кутку цвинтаря, я вже знаю. Це свіжа могила, її ще не обривняли так, як інші. Це просто невеличкий горбик рудої землі. Мама спиняється біля неї і якийсь час стоїть мовчки. Тоді сягає рукою до кишені, дістає хусточку й підносить її до очей. Мама плаче. Я стою біля неї. Я не плачу, але й сказати мамі нічого не можу, бо відчуваю, що вона про мене забула.

Я дивлюся собі під ноги, дивлюся на горбик рудої землі і раптом бачу невеличку, але страшну річ. Я відразу здогадуюсь, що це таке. Це нижня щелепа мерця. Я торкаю її ногою і вже радію, що побачив цю щелепу. Може, мама перестане плакати.

— Гляньте, мамо,— кажу я.

Але мама не перестає плакати. І нічого мені не відповідає. Тільки нахилиється, бере щелепу й загортає її глибше в землю на могилі Доури. Потім хрестить могилу, і ми йдемо геть.

На цвинтарі є ще одна свіжа могила, зовсім маленька. На ній лежить зів'ялий вінок. Його пожовкле листя тремтить від холоду на крижаному північному вітрі. Я не питаюся, чия це могила, та мама каже сама:

— Тут, Х'ялті, мабуть, похований синок наших господарів, він помер улітку.

Мамин голос дуже сумний, і мені здається, що тут скрізь присутня смерть: у сірому, набряклому небі, на прив'ялій, покритій памороззю сіножаті, в темній лаві. Гострий північний вітер надвечір подужчав і тепер шалено крутить мокрою сніжницею. Його зловісний свист чути й у кроквах дерев'яної церкви. Мама бере мене за руку, і ми покидаємо цвинтар.

Я вже не радію, що житиму разом з мамою. Цвинтар пригнітив мене своїм смутком, і з глибини душі в мене волає тужливий голос: «Мамо, дозвольте мені вернутися в Теплий Мочар! Мені там дужче подобається». Правда, я маю тут уже двох друзів, але що з того? Я забув про це. Та хоч з недавньої моєї втіхи не залишилось і сліду, я пам'ятаю те, що сказав колись мамі. Це було дуже давно, але я добре пам'ятаю ті слова. Я тоді не хотів залишатися в Теплому Мочарі. Я хотів повернутися до Узвізного. Я не забув про це, тому й мовчу.

Я йду поряд з мамою до чужого хутора і вже певен, що він мені не сподобається. Там не буде нічого цікавого. Але й у Теплий Мочар я не можу повернутися, я ж бо знаю, що часу не повернеш назад. Треба йти вперед.

Я мовчки ступаю поряд з мамою, і на серці в мене тяжко. Та не годиться піддаватися смуткові. Я чоловік, а тому повинен бути терплячим і звикати до всього.

Вже смеркає, і хутір, великий, незнайомий хутір, бовваніє чорною тінню. Мостини в сінях зловісно риплять, коли ми заходимо до хати.

6

Господиня хвора. Мама несміливо стукає в двері спальні.

— Прощу! — долинає голос звідкись здалеку.

Ми заходимо. В кімнаті вже світиться. Господиня сидить на ліжку й тримає в руках люстерко. У вічі впадають її буйні русьві коси. Господиня дуже гарна. Такої гарної жінки я ще зроду не бачив. Господиня така гарна, що я не можу одірвати від неї очей і, розгублений, зупиняюсь посеред кімнати. До тьми приводить мене мамин голос.

— Чому ти не вітаєшся, хлопче? Що з тобою? — питає вона.

Нічого. Я просто забув, що треба привітатися. Тим часом жінка, всміхаючись, простягає мені руку. Вона щось говорить, але я не схоплюю змісту її слів, бо саме думаю про те, що вона, мабуть, старша за мене років на двадцять. Та все ж краєчком вуха я чую, що вона дивовижно лагідним голосом каже:

— Вітаю тебе, вітаю, почувайся в нас як дома.

Я машинально відповідаю на вітання і тепер уже бачу, що в жінки блакитні очі й дуже біла шкіра. Шкода, що вона хвора. Раптом я згадую, що вона має бути заміжною, адже це й є господиня. Я стою посеред кімнати збентежений, безпорадний, і серце мені стискає якась дивна, болісна туга.

Я стаю самим собою аж тоді, коли виходжу зі спальні, й пошепки питаю в мамі:

— Як її звати?

— Кого? — питає мама, не здогадуючись, що тепер я думаю тільки про цю жінку.

Доводиться пояснювати, про кого я питаю.

— Її звати Сіґрідур.

Я трохи розчарований. Мені здається, що це наймення не дуже личить такій жінці.

Хоч, стоячи в спальні, я, крім господині, нічого не бачив, проте пам'ятаю там кожну річ. Широке двоспальне ліжко з різьбленими темними спинками, білі простирадла, велике люстро над умивальником у кутку, годинник на стіні біля вікна, гасова лампа, що звисає посередині стелі, розп'яття над ліжком — усе це раптом постає переді мною. Я вже не такий, як був досі, адже я заглянув у новий світ. І сам опинився в новому світі. Це для мене несподіванка, а я ж мав би знати, що тут зустріну чимало нового. Мій господар Йоун Гудмундсон — депутат альтинга¹. Його дружина також із Рейк'явіка. Може, тому вона й така гарна, хоч її звати просто Сіґрідур. Усе це постає переді мною в ясному світлі і раптом починає додавати й мені ваги, я здаюся сам собі якоюсь дуже значною особою. Це почуття охоплює мене всього і сповнює моє серце гордощами. Сум, що гнітив мене на цвинтарі, зникає, наче його й не було. Та чи зможу я гідно тут поводитись, чи я вартий того, щоб жити на такому чудовому хуторі? Тепер я бачу, що тут мені буде дуже приємно.

7

Смеркає, і хоч я не зовсім знаю, де моє місце в цьому великому, чужому будинку і як мені поводитись, усе-таки я швидко стаю самим собою. Я з поважним виглядом починаю вимірювати кроками сіні, щоб знати, які вони завдовжки. Але частина сіней схована в темряві. Тому від надвірних дверей углиб у мене виходить завжди більше кроків, ніж тоді, коли я міряю від темного краю в напрямку дверей. Я не можу з цим змиритись і беруся наново міряти їх. І в темряві натикаюся на свого нового приятеля Б'ессі.

— Отже, ти спатимеш разом з жінками, — каже він.

— Я? Е, ні.

— Справді, ось побачиш. А знаєш, чому? Тому, що ти ще ні чоловік, ні жінка. Ти щось середнє, мабуть, ближче до жінки, ніж до чоловіка, тому спатимеш у жіночій кімнаті.

Б'ессі стоїть біля дверей, тримається за одвірок і нестримно регоче. Я вже не вважаю його своїм приятелем. Я навіть не знаю, що йому сказати, бо спершу не розумію його.

— Скільки тобі років? — питає Б'ессі.

¹ А л ь т и н г — ісландський парламент.

Я кажу, хоч і не второпаю, навіщо йому мої роки.

— Ну от, тобі ніяк не можна спати з чоловіками. Через два роки ти станеш дівчиною, щоб я з цього місця не зійшов.

— Ти що, збожеволів?

— Ні, чого ж? Я Свейнб'єрн Тоурдурсон, син могутнього хуторянина в Сігмурдарстадур. Ти хіба не знаєш цього, нещасний невігласе? Тобі ніхто про це не казав?

— Про що?

— Невже ти не знаєш, що той, хто до дванадцяти років був хлопцем, потім стає дівчиною? Ти теж скоро станеш дівчиною. І нікуди від цього не дінешся, небораче.

— Он як! — кажу я. — То, виходить, і ти був дівчиною? Уявляю собі, яке то було погане дівчисько!

Б'єссі ще дужче регоче. Але, побачивши, що цим не допече, переводить розмову на інше.

— Тут ми спимо з Еліасом. — Він показує на двері ліворуч від надвірних. — Ця кімната зветься Веселою. А ось навпроти нас сходи, глянь. Знаєш, куди вони ведуть?

— Ні.

— Ніколи не лазь ними. Вони ведуть просто на горище. І знаєш що? Там повно-повнісінько примар.

Б'єссі наголошує на останньому слові, вимовляючи його якимось глухим, хрипким голосом. По спині в мене пробігає мороз.

— Піду, дам худобі їсти, — каже Б'єссі й виходить із сіней.

Я біжу за ним у темряву. Вітер ушух, і надворі тихо. В синьому небі мерехтять зірки. Над Кінською Головою з Північного сходу всміхається надщерблений місяць.

Я чекаю біля дверей хліва, поки Б'єссі засвітить ліхтаря. Підходить чорний пес, лиже мені руку й махає хвостом. З дверей падає світло, але сягає тільки за поріг. В обличчя мені пашить теплим духом від худоби. Б'єссі зчищає гній з кам'яної долівки, що аж гуде під його лопатою. Нарешті він виходить з ліхтарем.

— На, потримай, — Б'єссі простягає мені ліхтар.

Ми йдемо вздовж хліва. Ліворуч лишається гноїще, а праворуч по стіні пересуваються тонкі, довгі тіні наших ніг.

— Ось стайня, де господар тримає взимку своїх верхових коней,— мовить Б'єссі й показує на невисоку прибудову до хліва.

Поряд з нею — невеличка повітка з накритим бляхою однобічним дахом, що положисто спадає до землі.

— А це, коли хочеш знати, господарева майстерня, де він робить різні речі,— пояснює далі Б'єссі.

— Які речі?

— Які? Та всілякі. Ти хіба ніколи не чув про нашого господаря? Він і римар, і столяр, і коваль. І все робить у цій майстерні. Він може зробити що завгодно, крім, звичайно, людей і скла до ламп.

— Певне, людей ніхто не може зробити, тільки бог,— глибокодумно кажу я.

Б'єссі сміється.

— Ох, який же ти, бідолахо, дурний!

— І скла до ламп теж ніхто не може зробити,— впираюсь я, бо хочу показати Б'єссі, що я не такий дурний, як він гадає.

Та Б'єссі пропускає мої слова повз вуха.

— Я тобі раджу слухатися господаря. Він рідко сердиться, зате вже як розлютиться, то стає просто страшним, щоб я з цього місця не зійшов,— каже він.

Ми доходимо до дверей клуні, широких, кутих бляхою. Всередині стоять рядком клітки, в яких носять сіно. Назустріч мені лине чудовий запах сухого зела. Ми починаємо носити клітки до хліва. Потім я допомагаю Б'єссі годувати худобу. В хліву стоїть шість корів і рябий бугай.

— Я допоможу тобі викидати гній,— пропоную я.

— Ні, не треба, нащо тобі, бідоласі, маститися. Краще посвіти мені. Та й не так просто його складати на гноїще,— мовить Б'єссі.

Він обчищає лопату, вирізує з гною рівний квадрат, загладжує його з усіх боків, бере на лопату й несе до дверей. Я йду за ним з ліхтарем.

З того боку гноїща, який ближче до хліва, гній складено рівною лавою, а серед неї здіймається чимала купка. Мені здається, що найкраще було б скинути гній з лопати будь-як. Проте Б'єссі зсовує його дуже обережно, та ще й пригладжує зверху лопатою. Видно, складає його за якимись відомими йому правилами.

— Чого ти так його вирівнюєш? — питаюсь я, бо ще такого не бачив. Може, тут ще в чомусь заведені такі дивні правила?

— Того, що я митець. Минулого року я зробив коня.

— А тепер що ти робиш?

— Я б тобі нізащо не сказав, якби ти не взявся помагати

мені першого ж вечора, як приїхав. Ти міг і не помагати,— мовить Б'єссі.

Більше він нічого не каже, але й алі вирівнює гній, тому я ще раз питаю в нього те саме.

— Гаразд, тільки нікому не скажи. Я не хочу, щоб хтось знав мої наміри. Бо ніколи наперед не вгадаєш, чи вони сподобаються іншим. Я хочу зробити священика.

— Священика? — дивуюсь я.

— Так, хочу зробити священика на кафедрі. Щоб я з цього місця не зійшов. Хіба це така дивина?

— Ні,— кажу я, хоч мені не дуже подобається його задум: як можна робити священика з такого матеріалу? — А ти не міг би зробити щось інше?

— Міг би, чом ні, але священика найзручніше — у нього вбрання таке, розумієш?

І він робить далі священика, поки вистачає матеріалу, який сьогодні наготовили йому корови. Який же цей Б'єссі розумний! Я б до такого ніколи не додумався. Він мене просто зачаровує.

Гудб'єрг і Стіна доять корів і стиха перемовляються. Я не чую, що вони кажуть. Після доїння Б'єссі напуває корів. Він черпає воду з великої діжки, прилаштованої у порожньому стійлі.

— Звідки ти возиш воду? — питаюсь я, певен, що воду можна тільки возити або носити відрами, як на хуторі Теплий Мочар.

Але Б'єссі каже, що він її не возить, а помпує просто з річки.

— Ти хіба не бачиш помпи он там надворі?

Помпу я бачу, але що з того? Я не розумію Б'єссі.

— Зараз ми будемо помпувати воду, і вона потече сюди. Ходімо.

Ми йдемо до горбика з дверима, який мені впав у вічі ще тоді, коли я завидна їхав сюди. Б'єссі відчиняє двері, і ми заходимо всередину. Там дуже тісно і тхне сирію землею. На долівці лежать неприбиті дошки, що ходять у мене під ногами. В стіні навпроти дверей прилаштований якийсь дивний механізм із довгою ручкою. Б'єссі береться за неї обируч і починає рівномірно рухати її то в один, то в другий бік. Або він з'їхав з глузду або я бачу найбільше диво світу.

— Навіщо ти нею махаєш? — питаю я.

— Це така штука,— мовить він,— що тягне воду трубами з річки аж до хати й до хліва.

Хоч мені важко зрозуміти щось, проте його слова скидаються на правду.

— Слухай-но,— каже Б'єссі,— я мушу скочити до хати. А ти помпуй тим часом.

Він передає мені ручку, похапцем пояснює, як нею рухати, і вибігає надвір.

Я лишаюся сам у цій дивній хижі. Вже зовсім стемніло, а ми прийшли сюди без ліхтаря. Помпа рипить, коли я пересуваю ручку то праворуч, то ліворуч. Мені доводиться натужувати всю свою силу, бо помпа важка. За кожним моїм по рухом на ноги мені звідкись бризкає вода. Отже, вона є в помпі. Виходить, Б'єссі сказав правду. Я помпую щосили. Це ж бо перша робота, яку мені доручено на цьому хуторі, і я дуже хочу зробити її як слід.

Скоро я геть засаплююся. Та й на серці в мене тяжко, адже я тут сам-самісінький у темряві. До того ж поряд цвинтар. Кістка, яку сьогодні мама прикопала в Доурину могилу, вже не здається мені випадковою, а якоюсь таємничою і страшною прикметою. Щоб не так боятися, я ще дужче налягаю на помпу.

Раптом чути жахливий тупіт. \ddot{U} мене кров холоде в жилах. Та з'являється Б'єссі, і я полегшено зітхаю. Мені знов стає гаряче. Але Б'єссі, важко дихаючи, кричить уже з порога:

— Ти здурів, хлопче? Чи тобі просто памороки забило? Знаєш, що ти наробив?

Я опускаю руки. В скронях у мене стугонить кров, у вухах шумить. Затиноючись, я пояснюю, що коли й зробив щось не так, як слід, то ненавмисне.

Б'єссі кидається до помпи, різко відштовхує мене й сам налягає на ручку.

Мені зрозуміло одне: що я вчинив якусь шкоду. Може, невміючи, зіпсував помпу? Може, та шкода така велика, що нас із мамою виженуть із хутора? Ну, певне, я стяг біду на себе, на маму і весь хутір.

«Господи всемогутній» — стогну я в душі.

Я ладен би помолитись, але не знаю, чого мені просити в бога. Тому тільки жалісно питаю:

— Вода не тече, Б'єссі? Не тече?

Б'єссі страшенно схвильований. У нього навіть голос тремтить, коли він мені відповідає:

— Вода? Ти що, зовсім з глузду з'їхав?

Така відповідь нічого мені не пояснює. Тому я не бачу іншої ради, як знов запитати:

— Вода не тече, Б'єссі? Не тече?

— Тече! Знаєш, що ти наробив? Ти думаєш, що можна помпувати до безтями? Ти ж залив цілий хлів! Корови стоять по черево у воді. Якби я затримався в хаті ще на хвилину, ти б усіх їх потопив.

— То навіщо ж ти помпуєш далі, Б'єссі? — злякано питаю я, зовсім розгубившись.

— Як то? Хіба ти не бачиш, що я помпую в другий бік? Чи ти думаєш, що не можна відпомпувати воду назад? Я хочу

врятувати тебе від ганьби. Господар як не видно прийде. Гадаєш, він зрадіє, коли побачить, що хлів геть залитий водою?

І Б'єссі ще дужче налягає на помпу.

Десь у душі в мене тліє підозра, але я такий пригнічений, що не можу думати тверезо і все беру на віру. Я мало не плачу, так мені прикро за свою невинність. Та Б'єссі раптом перестає помпувати й каже, щоб заспокоїти мене:

— Ну, думаю, тепер уже все добре. Більше тобі нема чого боятися, сердего. Своїх друзів я не зраджую. Я все зробив, що треба, і нікому не скажу про це, коли ти будеш слухатись мене. Роби так, як я велітиму, і все буде гаразд. А тепер гайда додому, бідолахо. Все це дурниця.

Я біжу додому, біжу щодуху. Серце в мене калатає від пережитого страху, а душа радіє, що все так добре скінчилося. Я дуже схвильований. І не маю відваги зайти до хліва й поглянути, що там діється.

8

Цілий вечір я не знаходжу собі місця. Мені не дає спокою думка: може, Б'єссі просто дурив мене?

Сповнений сумнівів, я лягаю в ліжку. Скоро ніч. У кімнаті ще горить світло. Під вікном біля чільної стіни стоїть великий нефарбований стіл із шухлядою. Я сплю в тій самій кімнаті, що й жінки, мабуть, я таки справді більше жінка, ніж чоловік.

На порозі з'являється високий русявий блакитноокий чоловік з вусами, буйним чубом і кущуватими бровами. Він підходить до мого ліжка, простягає мені міцну теплу руку й щось каже. Я не розумію, що саме, але відчуваю, що чоловік дуже привітний, а коли він гладить мене по щоці, бачу, що очі в нього глибокі й лагідні. Мені приємно, що чоловік гладить мене. Ото був би жах, коли б я потопив усю його худобу! На щастя, він не знає, що я накоїв, тому, відходячи, всміхається до мене, натискає на латунну ручку і зникає в своїй спальні.

Я раніше не бачив цього чоловіка, але чув про нього. І коли він такий приємний з вигляду й такий ласкавий до мене, то нехай має собі таку гарну дружину.

Може, Б'ессі тільки дурив мене?

Я лежу на подушці в чужому ліжку. Кажуть, що треба запам'ятати, що тобі присниться першої ночі на новому місці. Мама стелить своє ліжко в мене в головах. Ліжка наші мають високі спинки, тому, лежачи, я не бачу мами. На спинці хтось вирізав літери «А. Б.» Може, то ініціали того, хто тут колись спав, а може, перші літери абетки. Я намагатимусь запам'ятати, що мені присниться. Я заплющую очі. Добре було б відразу заснути. Та хіба тут заснеш! Я ще не встигаю й очей як слід заплющити, коли щось волохате й дивовижно м'яке торкається до моєї щоки. Це вилізла на ліжко смугаста кішка. Вона треться об мою голову, витягає хвоста й муркоче. Видно, кішка хоче заприятелювати зі мною. Я гладжу її, тулюся до неї щокою, граюся з нею. Я хочу, щоб її господиня бачила, як я люблю тварин. Але пещу кішку недовго. Прибігає Гудб'єрг, хоч вона вже скинула спідницю й роззулася, сердито вихоплює в мене кішку й несе на своє ліжко. Я чую, що Гудб'єрг також лаштується лягти. Вона сидить на краю ліжка, напучує кішку і завзято чухається, аж у її великому животі щось глухо булькає.

Заходить Стіна. Вона мовчки стелиться й мовчки лягає.

Невже я й справді мало не потопив усіх корів? Та не встигаю я подумати про це, як смугаста кішка знов опиняється біля моєї подушки й починає мурчати. Цього разу я не зважуюсь погладити її. Гудб'єрг уже біля мене й забирає свою кішку.

— Я з тобою поквитаюся, якщо ти не даси спокою моїй кішці,— каже вона й сердито дивиться на мене.

Я відчуваю, що вже не подобаюсь їй. Напевне, вона тепер погано ставитиметься до мене. Та я не хочу, щоб Гудб'єрг поквиталася зі мною, тому невинно дивлюсь їй у вічі й жаліливим голосом виправдуюся:

— Я її не чіпав. Вона сама прийшла.

— То не мани її до себе. Я тобі забороняю. Не чіпай її, коли хочеш ладнати зі мною. Тобі буде краще.

З цими словами Гудб'єрг забирає свій скарб. Мостини глухо дуднять під її важкою ногою.

Я принишкаю, бо що ж мені ще робити? На серці в мене тяжко. Я тепер певний, що обоє друзів, яких я начебто придбав собі тут, можуть бути досить небезпечними. Шкода, що ми переїхали сюди.

Стіна вже лежить у постелі, і її зовсім не чути. Мама ще не лягла. Вона підходить до мене, нахилиється, і я відчуваю біля себе її дивовижно м'які щоки. Вона шепоче мені на вухо, тихо-тихенько, та я чую кожне слово, чую всім своїм еством.

— Х'ялті, синку мій любий,— каже мама,— постарайся бути чемним і з усіма тут ладнати. Постарайся задля мене, синку. На добраніч, я така рада, що ти зі мною.

З цими словами мама цілує мене в щоку й хоче йти. Але я не відпускаю її. Я раптом знов знайшов маму, знайшов таку, якою вона була раніше. Я обіймаю її за шию обома руками й тулюся до неї. Не треба нічого казати. Я нічого не хочу й нічого не думаю. Я не знаю, чи це я, чи хтось інший, чи може, це не зовсім я. Мені байдуже, годиться чи не годиться плакати. Я знаю тільки, що плачу. По щоках у мене спливають великі, важкі, гарячі сльози. Але це не сльози жалю, а сльози радості.

Мама мовчить. Ніжно гладить мене по голові другою рукою і мовчить. Так і повинно бути. Не треба нічого казати. Слова тут непотрібні. Тепер я можу й відпустити маму. Все, що сталося відтоді, як я дуже давно попросився з мамою на подвір'ї хутора Теплий Мочар, всі свої радощі й прикросці я розповів мамі без слів, і вона мене зрозуміла. Про одне тільки не можна розповісти їй без слів — про те, що сталося сьогодні ввечері. А мені так хочеться скинути цей тягар. І ось я вже шепочу мамі про те, що я зробив у тій хижці з помпою, розповідаю, як я, тільки-но приїхавши сюди, мало не потопив усіх хутірських корів.

Але мамі наче вуха позакладало. Вона не розуміє, що я їй шепочу. Доводиться говорити голосніше. А мама все перепитує. Я знов і знов пояснюю їй, що сталося. Я вже починаю боятися, щоб моїх слів не почув хтось сторонній, а мама й далі не може нічого второпати. Мене поймає розпач. Та нарешті вона таки починає розуміти, про що йдеться. Але її чомусь не лякає мій страшний вчинок. Навпаки, мама всміхається. Давно вже я не бачив її усміхненої, а тепер вона, всміхаючись, каже:

— Який же ти ще дурненький, синку. Щоб оце тебе так легко дурили! Невже ти не розумієш, що вода просто витекла б з хліва? Б'єссі хотів перевірити, чи тебе можна брати на глузи, дитино.

А й справді. Я таки йолоп. Звичайно, мама добре каже: Б'єссі взяв мене на глузи. Мені й самому так видавалося. Та я однаково не гніваюсь на Б'єссі. Щоправда, я думаю, як йому помститися, але не кажу про це мамі. Мені стає смішно. Який же я несусвітений бовдур! Тепер мені все зрозуміло, і я смі-

юся з себе, сміюся з Б'єссі, але й сповнююсь поваги до нього. Повеселілий задоволений, я кажу мамі: «На добраніч».

— Я загашу світло, Інгіб'єрг, мені вже не зводити,— мовить Стіна.

Це перше речення, яке я почув від неї, відколи приїхав. Аж дивно, що в цих кілька слів можна вкласти стільки смутку. Стіна підводиться з ліжка в білій нічній сорочці. Коси в неї буйні, на скронях ледь сиві, хоч вона зовсім не стара. Стіна скручує гніт, і коли вона дивиться на світло, я бачу, що очі в неї дуже сірі. Потім вона дмухає на лампу, світло на мить спалахує й гасне.

Я чую, як Стіна навпомацки добирається до свого ліжка, але мені здається, наче вона й досі стоїть біля лампи й гасить світло. Я дивлюся їй у вічі й відчуваю, що ця дівчина ніколи не буде мою приятелькою. Мені здається, наче-то вся її постать дихає неприязню до мене й до мами. Проте сама вона не казала нічого такого, що могло б викликати в мене це почуття. Я про неї знаю лише те, що її звать Стіна. Мабуть, повне її ім'я Крістін. Але мені байдуже, хай Стіна ставиться до нас вороже. І байдуже, що Б'єссі й Гудб'єрг можуть бути небезпечними. Поряд спить мама, і мене огортає приємне почуття безтурботності. Я віднайшов маму. Всі мої мрії здійснилися, більше мені боятися нічого.

Я заплющую очі й віддаюся на волю думок. Перший мій день на цьому хуторі закінчився. Він був зовсім недовгий. А мені здається, що від ранку до вечора минуло кілька років. Адже хлопчик, що прокинувся вранці в Теплому Мочарі, вже не той самий, який лежить тепер у ліжку на незнайомому хуторі. Мабуть, це майже однаково, що вмерти, а тоді прокинутись до нового життя в незнайомому хуторі на небі.

Поки я не заснув, треба подякувати богам, що він дозволив мені повернутись до мами. Але я не можу відразу ж починати молитву. Мені ще треба подумати, й не про одне. Згадати мешканців Теплового Мочара. Я бачу їх перед собою, всіх і кожного зокрема, як бачив тоді, коли прощався з ними. Мені приємно думати, що я їх усіх так люблю. Поки мене знеможє сон, я хочу попросити бога, щоб він послав щастя всім мешканцям Теплового Мочара. Але ще не зараз. Я ще не все передумав. Не все згадав, що було зі мною сьогодні.

Ті згадки проходять переді мною одна за одною. Прощання в Теплому Мочарі, мандрівка з Паллі попід горами, зупинка на хуторі Костянична Балка, відвідини цвинтаря, священник, зроблений з гною, пригода в хижці з помпою... Я ще й досі чую торохтіння коліс на кам'янистій дорозі. Та поступово все ніби віддаляється від мене. Згадки блякнуть, стають невиразні й поволі переходять у сон. З моїх добрих намірів подякувати богам нічого не виходить. Я не маю сили довше змагатися зі сном. Він дужий за мене.

ПІДМІНОК

1

Я переніс усе своє майно на горище сушарні для риби.

У моєї скриньці все перевернене догори дном. Старий буквар, зошити, круглі, довгі й короткі кістки, які я привіз із собою з Теплового Мочара,— все перемішалось під час їзди вибоїстою дорогою. Я сиджу на ліжку, біля мене стоїть скринька, і я думаю зробити в ній лад. Вигляд у мене, певна річ, заклопотаний, бо я добре не знаю, де мені можна гратися. На допомогу мені несподівано приходить господиня. На щастя, вона вже видужала. Господиня підходить до мене і каже:

— Знайди собі десь надворі таке місце, де ти зможеш гратися всім цим, синку. Де тобі сподобається.

Я мовчу, бо не знаю, що відповісти. Господиня, видно, не розуміє, що кістками ніхто не грається надворі. Кістки — це худоба. Та й як можна гратися кістками в будинку депутата альтинга?

— Кістками не граються надворі,— нарешті кажу я, не підводячи очей.

— Ні? — дивується господиня.— Ну, а якщо на горищі?

На горищі, звичайно, було б чудово, але я туди не зважусь піти, бо, як казав Б'єссі, там є примари. Але ж такий гарній жінці я цього не скажу. Вона може розсердитись, коли хтось казатиме, що в її хаті є примари. Я не знаходжу слів і водночас відчуваю, що не можна мовчати. Ото халепа!

— О, я вже знаю, де ти будеш гратись! Іди з усіма своїми кістками на горище сушарні. Там ти матимеш спокій. Ніхто тобі не заважатиме, а горище однаково порожнє,— мовить господиня.

Це вже зовсім інша річ. Скриньку свою я примостив у ногах на ліжку і сховав у неї книжки, а все інше переніс до свого нового пристановища. Одну кістку дала мені Стіна і сказала, що назавжди. В неї, мовляв, тільки ця кістка й була, зате Гудб'єрг має їх багато. Я не сподівався, що Стіна буде така ласкава до мене, тому, спантеличений, забув їй навіть подякувати. Може, вона зовсім не така, якою мені здалася? Гудб'єрг почула, що сказала Стіна, й також дала мені десять кісток. Я побачив, що в неї в торбині їх ще чимало. Вона сховала торбину в кутку свого ліжка. Там їх, певне, з п'ятдесят, а мені вона подарувала тільки десять. Я вдячно тисну їй руку, сподіваючись, що колись вона подарує мені ще трохи кісток.

— Такий дріб'язок, а дитині втіха,— каже Гудб'єрг.

І ось я перебираюся з усіма своїми кістками на горище сушарні.

Сушарня дуже стара. Її бічні стіни зроблені з торфу й каміння, а задня й передня — з поздовжніх шпуг, оббитих поперечними дошками. Вся вона посіріла від старості, дошки вкрилися мохом, дерев'яний край даху також позеленів і струхлявів. Долівка в сушарні викладена великими плитами. На горище ведуть блаженські сходи. Нагорі повно пилюки. Восени тут сушилась картопля, тому горище вкрите шаром землі.

Я довго прибираю там, мию горище й затикаю найбільші дірки в даху: в деяких місцях між дошками й торфом проглядає небо. А однаково мені здається, ніби я заволодів цілим царством. До всього мені ще й спадає одна чудова думка. На горищі стоїть порожній ящик з-під цукру. От якби він був мій! Якби мені хтось подарував того ящика, щоб я міг робити з ним, що схочу! Який би я був щасливий! Я кажу про це мамі. Але вона вважає, що я можу обійтися без ящика. Радість моя потьмарюється. Ящик з-під цукру інколи може стільки важити для людини, що їй стає світ немилий, коли вона його не дістане.

— Я хотів би змайструвати з нього хату, кошару, клуню і хлів,— кажу я мамі.

— То запитай господарів, чи можна взяти ящика,— радить мама.

Краще б вона цього не казала.

— Якби ви запитали,— вихоплюється в мене.

Мама сміється. Мені не подобається, що вона сміється. Не подобається також, як вона просить у Йоуна ящика.

— Він так хоче взяти собі того ящика, що лежить у сушарні на горищі,— каже мама.

Ми стоїмо перед хатою. Мама повинна була інакше завести мову про ящик. Йоун, може, й не знає, що на горищі є ящик, проте каже, що йому для мене ящика не шкода. Все виходить не так, як я хотів би. Надто багато гучних слів. Але я все ж таки повертаюся на горище й починаю працювати. Невдовзі в отворі з'являється голова господаря. Я опускаю руки. Хтозна, може, Йоунові не подобається, що я тут майструю, адже він не давав мені дозволу гратись на горищі. Може, депутатові альтинга мій намір здаватиметься дурним? Хоч господар наче не сердиться.

— Тут тобі буде добре, синку,— каже він привітно.

Я зважуюсь розповісти йому про все: що я тут хочу збудувати й що зробити. Він дуже уважно вислуховує мене, тоді обіцяє дати мені ще один ящик, а як буде треба, то й більше. Потім приносить пилку, молоток і цвяхи, кладе їх біля отвору й мовить:

— Коли тобі ще щось знадобиться, звертайся до мене. А якщо ти виявишся кмітливим майстром і збудуєш гарну

хату, я дам тобі й фарби. Помалюєш її, хай буде краща,— додає він наостанці.

Я такий радий, що ладен кинутись на шию цьому доброму чоловікові. Але стримуюся. Та й пізно — він уже спускається сходами, тільки видно ще з отвору голову. Я йому навіть не подякував, бо тієї хвилини мені наче відібрало мову.

Яка чудова настала для мене пора! Два дні я майже не злажу з горища. З ранку до вечора там хурчить пилка і стукає молоток — це я будую хату, і не тільки хату, а цілий хутір: клуню, хлів і кошару. В мене дуже багато роботи, проте я намагаюся будувати гарно. На це треба неабиякого вміння, бо я ось ледь поквалівся, і вже дошки на хату вийшли закорткими, доведеться використати їх на хлів.

Я не встигаю закінчити будівництво. В мене є й інша робота. Моя худоба ще на пасовиську, але скоро доведеться її зганяти. Тут, нагорі, великі простори, й шукати та зганяти овець самому мені буде важко. Турбує мене й те, що дні коротшають: не встигне розвиднитись, як уже смеркає. Аби мама роздобула мені свічку, щоб я міг працювати тут, як стемніє! А ще я хочу написати Гельзі й розповісти їй про своє господарство. Але виходить так, що я не зважуюсь ані попросити в мами свічки, ані написати Гельзі листа.

Надвечір, коли я ще працюю на горищі, з отвору несподівано витикається голова Б'єссі.

— Що тут діється? Я чув, начебто стукав молоток,— мовить він.

Я дуже радий, що Б'єссі прийшов сюди, радий, що розповів йому про свій задум, про те, як господар його схвалив. Але Б'єссі чомусь дуже суворий.

— Бувши тобою, я б тут не сидів,— каже він.

Мені стає моторошно, такий дивний у нього голос.

— Чому? — питаюсь я.

— Уяви собі лишень, що тут на сходах з'явився не я, а хтось інший. Уяви собі, що ти робиш своє діло й раптом чуєш за спиною якийсь шурхіт, обертаєшся, і що ж ти бачиш?

— Що? — питаюсь я, і по спині в мене пробігає мороз.

— Бачиш білий череп з чорними, як ніч, очіцями? Кістяк дивиться на тебе, підіймається вище й вище, шийні хребці в нього порипують, кістки рук і ніг торохтять. Цікаво, що ти почуватимеш, коли кістяк ухопиться своїми довгими тонкими пальцями за край отвору? Як-не-як, голубе, а цвинтар поруч.

Я нажахано дивлюся на Б'єссі. Очі в нього неспокійно бігають, видно, він сам боїться того, що розповідає. Але я не показую свого страху.

— Ти не злякаєш мене, Б'єссі,— кажу я.— Ти мені все набрехав ще першого вечора, як я сюди приїхав. Більше ти не обдуриш мене.

Б'єссі регоче.

— Так, я тобі все набрехав. Я знаю, негарно брехати. Я рідко брешу по-справжньому, щоб я з цього місця не зійшов. Просто трохи перебільшую. А взагалі тут нема чого боятися, Х'ялті. Я тільки пожартував.

Якийсь час Б'єссі сидить на горищі і всіма способами розважає мене. Але я його не слухаю, радість моя згасла. Нарешті він іде собі, і мені відразу стає якимось незатишно. Я відчуваю, як кожне слово Б'єссі проникає мені в душу й підточує мою впевненість. Я знаю, що боятися тут нема чого, а однаково мене копує страх. Я немов чую торохтіння кісток і бачу в отворі череп. Я ще й сам додаю до того, що сказав Б'єссі. Мені вже вчувається, ніби череп докірливо каже: «Ти кілька днів тому гильнув мене в зуби на цвинтарі».

Чим більше я думаю про все це, тим дужче переконуюся, що це горище дуже незручне. Адже злізти з нього можна тільки сходами. Ні, сам я тут довше не всиджу. Позбавлений раптом свого багатства, наляканий, зраджений у своїх надіях, я мушу покинути це непевне царство. Молоток, пилка й цвяхи нехай почекають. Я не можу їх повернути, адже будівництво моє не закінчене. Не можу ж я сказати, що занехаю свій намір, бо Йоун подумає, що я нікчемний і ненадійний хлопець. Але признатися, що мені страшно сидіти на горищі, я, звісно, також не можу. Щоправда, часом мені здається,

що я зовсім не боюся, принаймні я часом переконаний, що нема чого лякатись. А проте не можу сидіти на горищі. Хто зрозуміє мене і мій страх? Мама, певне, зрозуміє, але цього не досить. Мешканці хутора подумують, що я жалюгідний боягуз, якщо довідаються про це. А я ж не боягуз, ні. Я не знаю, що краще зробити. Мабуть, треба мовчати. Хоч мовчанка мене теж не врятує. В мовчанці теж ховається небезпека і страх.

Настане ж колись такий день, що Йоун запитає мене про молоток, і про пилку, і про те, як іде будівництво. І що я йому скажу? І Гудб'єрг може запитати, чому я більше не граюся кістками. Вона неодмінно подумає, що я знехтував її подарунок. Сігрідур теж запитає, чому я більше не граюся на горищі, то ж вона дозволила мені влаштуватися там. Якогось дня все стане відомо. Я дуже журюся. Я боюсь людей, боюся того, що може статися. Проте нічого не стається. Видно, всі забули про мої справи. Але сам я не скоро забуду про кістки, недобудовану хату, молоток і пилку на горищі. Не забуду, мабуть, якби й дожив до ста років. Згадка про залишені речі, від яких я втік, глибоко запала мені в душу. Її звідти не викинеш. Вона важка, мов олово.

2

З північного боку садиби здіймається гора Овеча, а під нею розташовані кошари — сім притулених одна до одної будівель. За кошарами стоїть клуна з сіном, а за клунею вже починається сама гора. Вона досить висока, на тому схилі, що від клуні, росте густа трава, а на самій верхівці громадаються голі лавові скелі. Б'єссі каже, що взимку, як випадає багато снігу, ті скелі ховаються під заметами, тож мені треба роздобути санки, щоб кататися з верхівки аж до річки. З гори видно далеко навкруги. Стоячи там, я бачу внизу дах клуні з трьома душниками. На захід видно під горою загороду для овець. Вона складена з лавових каменів, а земля всередині зовсім чорна. Між каменями позастрагали подекуди жмутки вовни, мабуть, ще з весни. Вівці залишили також свій дух, усе тут тхне вівцями, хоч жодної з них не видно.

Всього лише кілька днів тому я приїхав сюди з гір на сході. Але хуторів звідси не видно. Лава здіймається так високо, що не видно навіть Костяничної Балки — тільки скелю Кінську Голову та поживклу сіножать під нею, а самі будівлі сховані.

Далі на північ плине річка Кам'янка. Вона витікає десь з-під лави, біжить поміж пологістими берегами й губиться за пагорбами на заході. Хутір, що лежить за річкою на північ від нашого, зветься Клин. Далі за ним у підгір'ї є ще багато хуторів, та я не знаю їхніх назв. На заході починається

розлога долина, що тягнеться ген до самого моря, проте моря звідси не видно. По долині теж розсіяні хутори, але їхніх назв я теж не знаю. Далеко на півдні височина переходить у пасма пагорбів, що закінчуються височенною горою, яка впирається в небо на південному заході. А з південного боку сіножати за мочаром видніє річка. Я хочу колись піти й поглянути на ту річку, бо вона — мій давній приятель. Річка прийшла сюди зі мною з гір. Вона тепер навіть ближче від мене, ніж тоді, як я жив у Теплому Мочарі. Цікаво було б дійти разом з нею аж до моря. Колись я таки спробую. Мабуть, дуже приємно побачити море. Воно таке дивне: ніколи не підіймається, хоч до нього весь час тече вода. «Певне, в його дні є дірка», — казав колись Оулі.

Від загороди на північ, краєм лави, біжать стежки. Ними щодня, а часом і по кілька разів на день ходить Магнус. Мабуть, ніхто не топтав тих стежок більше за Магнуса. Він не мешкає в Лавовій Ясі, тільки працює тут. Він мешкає на Стаї, а Стая лежить біля самої річки Кам'янки. Я ще там не був, але Б'єссі казав мені, чому ця садиба так зветься: колись давно там мешкали влітку пастухи з хутора Лавова Яса. Звичайно, Б'єссі був на Стаї. Він каже, що Магнусову дружину звать Герборг і що вона страшенно балакуча. Вони мають трьох дітей — мовляв, для таких злидарів надто багато.

— Коли вбогий чоловік має трьох дітей, він стає таким, як Магнус, — каже Б'єссі.

— А він який? — питаюсь я, бо не бачу в Магнусові чогось незвичайного.

Б'єссі перестав накладати сіна в клітку, що він досі завзято робив, випростується, шморгає носом і питає:

— Хіба ти не помітив, що Магнус завжди пригнічений, задуманий і сердитий?

Я відповідаю, що помітив, та невже не можна бути пригніченим і задуманим з якихось інших причин? А вже що він сердитий, я таки не помітив.

— Хіба ти не бачив, що він тримає руки за спиною, коли йде?

— Бачив, то й що?

— Це сум і клопіт так викручує йому руки, щоб я з цього місця не зійшов. Коли хтось закладає руки за

спину, то його щось пригнічує. Та я й не дивуюсь. У них росте підмінчак.

— У кого росте підмінчак?

— У Магнуса й Герборг на Стаї. Їхній найстарший хлопець підмінений. Десь твоїх років.

Ми з Б'ессі, моїм товаришем, стоїмо в клуні. Він накладає в клітки сіна для корів. З повітки осторонь чути стук молотка. Там господар робить зимові підкови з гостряками. Двері відчинені, і я бачу, як з-під молотка в нього сипляться іскри. Я бентежусь, коли зустрічаюся з господарем. «Ну, що там, синку?» — любить казати він, плескаючи мене по щоці, і я неодмінно червонію. І як не почервонієш, коли депутат альтинга плеще тебе по щоці й каже: «Ну що там, синку?» Може, він ще й спитає про мій хутір на горищі? Хоч я й не бачу господаря, але мене муляє, що він так близько від мене, і я вже не маю бажання слухати Б'ессі.

— Як тобі це подобається? — веде він далі.

— Що? — питаюся я, забувши вже, про що ми розмовляли.

— Та що бідолашного хлопця підмінили.

— Не знаю, — кажу я, думаючи, що Б'ессі знов мене дурить.

Але цього разу Б'ессі не дурить мене. Він справді починає розповідати про того хлопця. «Він що, з глузду з'їхав? — думаю я про Б'ессі. — Не знає, що всі балачки про підмінених дітей — просто вигадки?»

— Мені й Магнуса шкода, й Герборг. Та що вдієш, коли дитину підмінили, — зітхає Б'ессі. — Нема чого Магнусові сердитись за це на мене.

— А він хіба на тебе сердиться? Я наче не помічав такого, — дивуюсь я.

— Ні, він мене не лас. Але йому ніколи не подобається те, що я роблю. Хоч би що я зробив, він невдоволений, Щоб я з цього місця не зійшов. Він завжди ганить мою роботу, та ще й так, щоб чув господар. Я кошу не згірше за Магнуса. Він тільки махає косяю, щоб я з цього місця не зійшов. Мені часто кортить перевірити.

— Що перевірити?

— Та чи його син справді підмінок. Не бійся, я нічого йому не робитиму. Тільки налякаю і подивлюсь, як він поведеться. Він заробив, щоб його налякали.

— Чим заробив?

— Цього я тобі не скажу. Просто він такий плюгавий, як усі підмінки.

— Чому він такий плюгавий?

— Бо горбатий.

— Як горбатий?

— А так. Голова вгрузла в плечі. Чуб у нього чорний, з рота стримить ікло, а ноги довгі, мов хідлі.

Судячи з усього, що я почув від Б'єссі, той хлопець не дуже вродливий. Б'єссі каже, що він рідко навідується до хутора й ніколи довго тут не сидить.

— І так величається, що далі нікуди,— додає Б'єссі.

3

Я не маю на хуторі певних обов'язків, тільки щось допомагаю, коли хочу. Тут мені було б дуже приємно, якби не те горище. Відколи я втік звідти, хтось наче весь час переслідує мене і вперто, ненастанно шепоче мені, що я нікчемний боягуз. Я тепер знаю, що через це має щось статися. Не відомо що, але напевне щось погане. Хтось зробив так, щоб я приїхав сюди. Хтось знає те, чого я не знаю, і не хоче мені його сказати. Тому мене й переслідує той таємничий шепіт. А що, коли я тут помру? Або помре моя мама? Ох, та хіба я щось про це знаю? Я знаю тільки, що надворі тихо й осіннє сонце кидає своє холодне проміння на висохле бадилля мочара, на пожовклу сіножать і на сірі лавові скелі. Еліас подався в гори полювати на куріпок. Магнус захворів і сьогодні не приходив на хутір. Господар, як і вчора, працює в майстерні. А я знов стою в дверях клуні разом з Б'єссі.

— Привіт, хлопці,— чути в мене за спиною чийсь тихий хрипкий голос.

Ми відповідаємо на вітання. Я приголомшений, майже наляканий. Мені не треба питати, хто це. Прийшов той хлопець, про якого вчора розповідав мені Б'єссі. Не дивно, що Б'єссі так його не любить. Я сам відчуваю, що серце моє мало не вискакує з грудей, коли я опиняюся віч-на-віч з цією надприродною істотою. Щоправда, Б'єссі трохи прибрехав. Обличчя в хлопця приємне, хоч голова й надміру велика. Спина випинається горбом, і голова справді вгрузла в плечі. Руки в хлопця страхотно довгі, і ноги не такі, як у всіх людей, а сягають майже до живота. Обличчя в нього бліде, брови чорні, а очі глибокі й темні, мов прірава.

— Яка чудова година,— каже хлопець хрипким голосом. Я не можу здобутись на слово, бо зроду не бачив такого дивного хлопця.

— Твій батько захворів? — питає Б'ессі.

— Не те що захворів. Його завжди мордує правець, коли дме північний вітер. Я прийшов по молоко. Тут є якісь новини? Б'ессі пропускає повз вуха його запитання.

Мені легшає на серці, коли хлопець покидає нас. Він зникає за рогом хліва. В руках у нього біла полотняна торбина.

— Ну, що ти скажеш? — питає Б'ессі.

— Як його звати?

— Гаральдур. Якраз добра нагода, він зараз повертатиметься. Його батька сьогодні немає. Ми сховаємося тут за кошарами,— каже Б'ессі.

— Навіщо?

— Злякаємо його й подивимось, що він зробить.

— Він же не підмінок,— кажу я і замовкаю. Мені не хочеться сперечатись про це з Б'ессі.

Мене чомусь нестримно вабить до Гаральдура. Сам не знаючи як, я раптом опиняюсь у кухні, де застаю його разом з Сігрідур і мамою. Він розмовляє з ними, мов дорослий. Я жадібно ловлю кожне його слово й не можу відірвати від нього очей.

— Піди пограйся з Х'ялті, поки ми з Інгіб'ерг приготуємо твою торбину,— каже Сігрідур.

— Я не знаю, чи мені можна баритися,— каже Гаральдур, але підходить до мене.

Сігрідур ставить мене в незручне становище. Я не маю ніякісного бажання гратися з цим хлопцем. Але й не хочу, щоб він це бачив. Ми виходимо надвір.

— Ти любиш гратися? — питає Гаральдур і всміхається, показуючи білі зуби.

Я бачу, що вгорі в нього й справді стирчить велике ікло.

Я відповідаю, що інколи люблю. Мені не спадає нічого кращого на думку, як повести його на горище сушарні й показати своє господарство. Я навіть радію цьому. Хтозна, може, Гаральдур часом приходитиме сюди, і ми будемо гратися разом? Я не боючись, коли буду не сам.

Та Гаральдур оглядає моє багатство, і воно йому не вельми подобається.

— Скільки тобі років? — питає він, а довідавшись скільки, сміється: — Ти й досі граєшся кістками? Як дитина.

Мене дуже зачіпають його слова, проте з чемності я намагаюсь не показати цього.

— Нема чого гніватись, я теж деколи граюся, але не такими дурницями. Ми з татом вирізуємо з дерева коней, корів і овець. Прийди колись поглянути. З тата був би великий митець, а мама каже, що й я не без хисту,— мовить Гаральдур.

Ми сидимо навпроти один одного, звисивши ноги в отвір,

і вимахуємо ногами. Я не зважусь запросити Гаральдура далі на горище. Немає потреби. Він уже сказав свою думку про мене. В його очах я нікчема. Раптом він починає реготати. Дивиться на моє будівництво й регоче.

— Це ти майстрував?

— Так.

— Ох, я ще такого не бачив! Берися за що завгодно, тільки не за будівництво.

Гаральдур пирхає і знов регоче. Його сміх здається мені зловтішним. Хоч я сердитий на Гаральдура, та однаково не кидаю його. Мені дуже хочеться здобути його прихильність, показати, що я зовсім не такий, як йому здається. Колись я йому помщуся, теж поглузую з нього так, як він глузує тепер з мене. Я вдаю, ніби не чую його сміху, але маю намір запам'ятати його надовго.

— Ну от, — мовить Гаральдур, побачивши, що його сміх не зачіпає мене. А коли я не відповідаю й на ці його слова, додає: — Ти знаєш якісь вірші?

Я підбадьорююся, бо знаю багато віршів. Я хвалюся Гаральдурові, та він мені не вірить. Він вважає, що знає більше, і, звичайно, це правда. Гаральдур увесь міняється, коли ми заводимо мову про вірші. Мене вражає, скільки він усього знає. Потім він згадує про війну, яка йде на світі¹, й каже, що він на боці німців. Англійці, мовляв, завжди були клятими гнобителями. Я думаю інакше, але він знає куди більше за мене, і я не можу йому переконливо заперечити. Тому я неабияк радію, коли він раптом починає злазити вниз і заявляє, що немає глузду тут сидіти.

Я не йду з Гаральдуром до хати, задоволений, що врешті спекався його товариства. Мені навіть здається, що я зненавидів Гаральдура. «Який він хвалько і як пишається!» — міркую я. І все-таки... все-таки захоплююся ним. Нічого, колись я покажу йому, що й інші не гірші за нього, хоч і не виставляють себе всім на очі.

Я йду в клуню до Б'ессі, що тим часом понакладав у клітки сіна.

— Тепер ми засядемо на нього, — каже він.

— Може, не треба?

— Треба. Ми засядемо на нього за кошарами.

— Але ми нічого йому не зробимо? — питаюся я.

— Ні, не зробимо, тільки налякаємо. На, бери.

Б'ессі дає мені березову мітлу, якою він підмітає долівку в клуні. Я стою на кам'яній приступці перед дверима, витесаній з долериту. Я боюся Б'ессі, боюся самого себе, боюся того, що зараз має статися. Мене силують узяти участь у грі, яка здається мені жорстокою, непотрібною і безглуздою, але

¹ Мова йде про війну 1914—1918 рр.

водночас я зловтішаюсь і вважаю, що Гаральдур цього заслуговує. Проте страх перемагає, я не хочу брати мітлу.

— Ні,— кажу я тремтячим голосом,— не треба його лякати, Б'єссі.

— Тремтиш, га? Добре, я сам візьму мітлу, боягузе,— каже він.

Мені відлягає від серця, що можна не брати участі в цій жорстокій витівці.

4

Досі світило холодне сонце, і земля була мерзла, а небо ясне й глибоке. Та ось його почав облягати білий туман, і сонце сховалося в ньому. Дорога відвологла, подвір'я перед кошарами зробилося брудне й слизьке. Завтра погода має змінитися.

Ми чекаємо за рогом однієї з кошар. Тут наша засідка. Нарешті на стежці між сушарнею та цвинтарем з'являється Гаральдур. Він несе на плечі білу торбину. Тепер вона набагато повніша, ніж була перше, за нею навіть не видно Гаральдурової голови.

— Це Сігрідур звеліла йому йти боком, бо господар у майстерні. Вона завжди щось підсовує тій голоті,— каже Б'єссі. Він аж повискує, втішаючись наперед тим, що має статися.

Б'єссі стоїть, широко розставивши ноги, вихилившись із-за рогу кошари й тримаючи за спиною мітлу. Він без шапки, його русявий чуб розсипався по лобі, а роззявлений рот якимось кижо ошкірився. Мені навіть здається, що Б'єссі гарчить. Ні, Б'єссі не гарчить, але я вже бачу, що буде не так, як він обіцяв. Він аж палає з люті.

Гаральдур спокійно наближається до нас. Не встигає він досягти рогу кошари, як Б'єссі прудко вискакує з засідки. Він так верещить, що Гаральдур спершу здригається, але потім пробує захиститись усмішкою.

— Я тобі зараз дам, клятений підмінку! — верещить Б'єссі

Гаральдур мовчить. Він витріщив очі на Б'єссі, і кожна

рисочка в нього на обличчі ніби застигає. Спочатку він не здається зляканим. Потім так лякається, наче бачить перед собою саму смерть, і кидається тікати. Торба на плечах йому заважає, він шпурляє її додолу, а сам тікає далі. Б'єссі мчить за ним, тримаючи в руці мітлу, і страхітливо лається. Як чудернацько бжіть цей хлопець! Ноги в нього довжелезні, і тікає він, звичайно, швидко. Але дарма. Б'єссі прудкіший за нього, і біля овечої загороди він наздоганяє свою жертву.

Я нерішуче наближаюся до місця події. І з моторошною чіткістю бачу, що тут робиться. Переді мною просто маленький каліка, нещасний горобаха, що попав у біду. Його чорне пальтечко, латане й перелатане, на лікті лопнуло. Дивлячись на те пальтечко, я починаю розуміти, який нещасний той, хто його носить. Мене заливає така гаряча хвиля співчуття до Гаральдура, що я відразу забуваю свою образу. Серце моє стискається з жалю.

— Облиш його, Б'єссі, облиш! — тремтячим голосом прошу я.

Та Б'єссі не слухає мене.

Гаральдур бачить, що вже не втече від свого ворога, і навіть не пробує боронитися. Він падає на свій бридкий горб, починає брикатися ногами й моторошно верещить. Той вереск пронизує мене наскрізь. Він такий страшний, що не може бути людським. Я холону з жаху. Невже Гаральдур справді підмінок? Б'єссі теж розгублюється. Чи він таки хотів налупцювати бідолаху, чи тільки налякати, як сам сказав, але тепер він стоїть і не знає, що йому робити. Лють його зразу вщухає.

— Гаральдуре, Гаральдуре, не верещи так! Годі вже. Я ж тобі нічого не роблю, клятий підмінку! — кричить Б'єссі.

Та Гаральдур не слухає його. На всі розважні докази Б'єссі в нього одна відповідь — він качається по землі й верещить.

— Не скигли, бо зараз надухопелю! Скину з тебе штани і вріжу пару гарячих, — погрожує Б'єссі.

Але Гаральдур не перестає верещати.

— Де ж ділася твоя пиха? Ти вже не вихваляєшся? Не складаєш віршів, га? Не складаєш? Дарма, бо вони б тобі тепер знадобилися, мерзенний підмінку! — кричить на нього Б'єссі.

Гаральдур був замовк, поки Б'єссі говорив, але тепер знов починає верещати. Він ніби щось каже, але слів до пуття не вимовляє, тільки голосить, тому їх важко второпати. Він уже й мене починає дратувати.

— Годі Б'єссі, пусти його, нехай собі йде, — прошу я.

— А хіба я його тримаю? Чи я йому що зробив? — сердито каже Б'єссі.

— Що тут таке? — чути в нас за спиною чийсь грізний голос.

Я здригаюся. Може, це прийшла та відьма, що підмінила хлопця? Ні, це наш господар.

— Нічого,— збентежено відповідаю я.

— Що ви робите з хлопцем? — питає Йоун.

Ми врочисто присягаємося, що нічого з ним не робимо. Просто стоїмо над ним, а він реве.

— Вони тебе кривдили, синку? — питає господар.

Гаральдур перестає верещати й підводиться. Його бридкий горб здригається. Коли він починає говорити, хрипкий голос його також тремтить.

— Свейнб'єрн хотів мене вбити.

— Убити? Гарна мені розвага! Йди, синку, додому. І тобі не соромно, Свейнб'єрне? Ти ж уже парубчак, а так поводишся! Гайда звідси! Вічно ти щось та втнеш! — мовить господар.

Мені Йоун не каже нічого, та я й не дуже завинив. Б'єссі присоромлений і не виправдовується жодним словом. Я теж мовчу. Так, обоє ми потрапили в неприємне становище.

— Чия це торба? — питає Йоун.

Він уже був рушив від нас стежкою, але побачив біля кошари торбину.

— То моя, моя! — гукає Гаральдур і кидається до торбини. Йоун уже підняв її з землі.— То моя торба, віддайте!

— На, синку, я й не думав віднімати її в тебе. Бери свою торбу й чимчикуй додому.

Проте сам господар не йде ще від нас. Він довго вештається біля кошари, заглядає то в ту, то в іншу, перевіряє засуви, клямки, защіпки.

Ми знаємо, чому він затіяв ці оглядини. Ми почувємо себе, мов провинні собаки, й мовчимо.

— Я скажу татові, щоб він налупцював вас обох,— мовить Гаральдур, бере торбину й рушає додому стежкою, що повз загороду в'ється краєм лави.

Господар нарешті йде собі. Б'єссі також вертається на подвір'я, а я тихенько чвалаю за ним.

— Б'єссі,— нерішуче озиваюсь я,— чуєш, Б'єссі, ти вважаєш, що він підмінок? Ти справді так думав?

— Та цить уже хоч ти! Або ж ні, базікай! Який же ти дурень. Нічого я не думав.

— То навіщо ж ти так зробив? — не вгаваю я.

— Навіщо? А що я зробив? Я, щоб ти знав, взагалі нічого не зробив. Нічогісінько. Міг би, звичайно, багато чого зробити, але не зробив.

Якийсь час ми йдемо мовчки. Нарешті Б'єссі озивається:

— Він завжди величається, завжди копилить губу. А його батько завжди хитає головою, хоч би що я зробив. Думаш, я не бачу? Він заслужив прочуханку, а як не він, то його батечко. А якщо і його батечко не заслужив, то вже ніхто в світі не заслужив.

Я знаю тільки одне: що не розумію доказів Б'єссі. Ми наближаємося до клуні. Господар уже вистукує молотком по залізу в своїй майстерні.

— Слухай-но, Х'ялті,— раптом обертається до мене Б'єссі.— Я тобі ось що скажу. В мені живе дві людини, і часом я сам не знаю, котра з них справжня. Інколи вони так сперечаються, що всередині в мене все йде обертом. Тоді не можна сказати наперед, що я робитиму, не можна сказати, що я відчуватиму. Я дуже дивна людина. Часом нас ціла громада, розумієш?

Ні, де там, я, звичайно, нічого не розумію. Але не признаюся йому. Б'єссі заходить до клуні й берегється накладати сіна в клітки на завтра. Він каже, що йому треба квапитись, хапає вила й починає завзято орудувати ними — адже в ньому живе дві людини і йому доводиться працювати за двох. Я дивлюся на Б'єссі, і мені починає здаватися, що я його боюся.

Я потихеньку відходжу, але намагаюсь не поспішати, не показувати, що боюсь його. Заклавши руки в кишені, я роззираюся по подвір'ї, вдаю, що чогось шукаю, і врешті зникаю

в хаті. Мабуть, треба поговорити з мамою про те, що сталося. Треба їй усе розповісти. Без неї я не знаю, як мені бути далі. Добре, що я тепер живу разом з мамою.

Мама уважно вислуховує мене. В кухні, крім нас, немає нікого.

— Синку, любий, — каже вона, — я дуже тебе прошу, більше не роби такого неподобства.

— А я й не робив неподобства, мамо. То все Б'єссі. Та насправді і Б'єссі нічого не робив.

Мама всміхається, гладить мене по щоці й каже:

— Згадай, синку, який Гаральдур нещасний хлопець.

— То чого він так величається й копилить губу? Гадає, що він найрозумніший.

— Кажуть, що він справді дуже здібний. Та й не так він пишається, як ти кажеш. Просто він відчуває свою перевагу в навчанні й хоче її показати, бо йому бракує багато чого іншого. Ти не знаєш, як він страждає, що такий удався. Не знаєш, як йому тяжко, як він, мабуть, тайкома плаче через своє каліцтво.

Мама, звичайно, каже правду, і я не знаю, що відповісти. Я мовчу, а вона веде далі:

— Якщо хтось нещасний скаже про тебе добре слово, якщо саме таким людям ти будеш подобатись, то мама знатиме, що в неї гарний хлопчик.

— Гаразд, мамо, — кажу я розчулено, так розчулено, що в мене аж сльози виступають на очах, і думаю, скільки на світі нещасних і яким я стану добрим.

Ми довгенько мовчимо. Я ще не зовсім заспокоївся. Мене ще тривожить одна думка, проте я не знаю, як її висловити. Врешті я таки питаю маму:

— Чи Гаральдур тепер не поскаржиться своєму батькові, га, мамо? Хлопці ніколи не повинні скаржитись. Я б за таке вам не поскаржився.

Мама добродушно сміється й каже, що не варто більше про це думати. Просить тільки пам'ятати, що вона мені сказала. Але я так і не втямив, чи Гаральдур поскаржиться на нас з Б'єссі і яка мені може бути за це кара.

ХУТІР ТА ЙОГО МЕШКАНЦІ

1

На хуторі Лавова Яса не все гаразд. Я не знаю, що саме. Тут мені нема з ким гратися, але річ, звичайно, не в цьому. Мешканці хутора часом бувають дуже радісні й веселі, всі, крім Магнуса. Він ніколи не буває веселий, бо його обсіли

діти, каже Б'єссі. Господарі наші, Йоун і Сіґрідур, часто бувають веселі, тоді й усім стає радісно на серці. Проте інколи Йоуна немає вдома. Він їде на якісь збори й повертається додому дуже пізно. І тоді другого дня на хуторі щось діється, хоч ніхто й не знає, що саме, всі раптом похмурніють. Коли хтось озветься, на нього відразу цитькають, бо в такі дні краще мовчати. Господиня занедужує і не виходить зі спальні, а господар з раннього ранку до пізньої ночі працює в своїй майстерні.

Мама порядкує в кухні. Вона замінила там Стіну. Стіна має підлоги в усіх кімнатах, крім кухні, тоді чеше вовну. Стіна, здається мені, невдоволена, що мама перебрала її роботу в кухні. Хоч я не чув, щоб вона скаржилась, та й ніхто про це не казав, але в мене є така підозра. Стара Гудб'єрг сидить за прядкою у своєму кутку. Кішка лежить на її ліжку і муркоче. Їй добре ведеться. Від того першого вечора вона більше не приходила до мене.

На думку Гудб'єрг, тут нема кому наглядати, хто що робить.

— За старої господині тут було трохи інакше. Вона, царство їй небесне, щодня перевіряла мою роботу, — мовить Гудб'єрг. — Де там зманіженим панночкам з Рейк'явіка звикнути до хутірського життя. Ох, та нічого не вдієш.

Стіна щось каже їй так тихо, що я нічого не чую, проте Гудб'єрг від її слів жвавішає і радісно киває головою:

— Отож, отож. З господині, що любить убори, пуття не буде.

Я розумію, що розпитувати дарма. Вони мені однаково нічого не скажуть. Мабуть, краще звернутися до Б'єссі. Навіть по ньому видно, що тут щось негаразд. На хутір раптом наче падає тінь, і Б'єссі теж щось приховує, як і всі решта. Але, може, як ми з ним лишимось самі, мені пощастить хоч трішки проникнути в ту тінь? Та тільки-но ми опиняємось самі, як Б'єссі примружує одне око, а другим значуще підморгує мені, наче йому хтосьна-що відомо. Шкіра на голові в Б'єссі рухається, а разом з нею рухаються і його вуха. Адже Б'єссі, як він сам каже, незвичайна людина. Того мене так вабить до нього. А крім того, від Б'єссі я бодай щось довідаюся про ті таємниці, про які мені більше ніхто не скаже.

2

Вітальня, розташована в передній частині хати, дуже гарна, недарма Гудб'єрг зве її «покоєм». Посеред неї стоїть круглий стіл, а навколо нього — шість оббитих зеленою тканиною стільців. Приємно сидіти на таких стільцях, а ще приємніше підгецуватися на них. На стінах у вітальні висить багато картин. Мама каже, що чимало з них вишила сама Сіґрідур. Аж дивно, що хтось уміє вишивати картини. А от Сіґрідур,

виходить, уміє. Господар має багато книжок, вони складені у великій шафі із зашкльованими дверцями. Під стіною між вікнами стоїть якийсь чудернацький столик. Мама каже, що це письмовий стіл нашого господаря.

— А що він пише? — питаюсь я.

Мама не знає, що господар пише, проте в моїх очах ця кімната набирає більшої ваги від того, що тут стоїть стіл, на якому пишуть щось невідоме. Сігрідур сама прибирає вітальною й топить чорну грубу, що стоїть у кутку неподалік дверей. Удень вона сидить тут зі своїм шитвом, часом господар також щось тут робить. Але ввечері всі мешканці збираються в спільній кімнаті. Б'єссі чистить кінський волос — він розкладається з ним на порожньому ліжку, що стоїть за ліжком Стіни. Еліас читає нам уголос.

— Сідай сюди, Еліасе, — пропонує Стіна.

— Я посиджу за столом, — відповідає він.

— Тут краще видно, — каже Стіна.

Еліас сідає на ліжко біля Стіни й починає читати. Сігрідур звичайно вмощується на маминому ліжку. Якось вона пішла собі, залишивши своє шитво на столі. Еліас на хвилину перестав читати, а Гудб'єрг, кинувши оком на стіл, сказала:

— Хай хоч воно тут побуде, як господині нема. Ну та я мовчу.

Ніхто їй нічого не відповів, але серед тієї мовчанки я раптом відчув, що ніколи не зможу щиро заприятелювати з Гудб'єрг, хоч, звичайно, краще б, якби вона була за мене, а не проти мене. Відчув я також, що трохи побоююсь цієї жінки.

Щовечора, коли до кімнати заходить Еліас із книжкою, щоб читати далі, він спершу якось невпевнено сідає до столу чи робить вигляд, що хоче там сісти.

— Сідай сюди, — пропонує Стіна.

Він сідає біля неї, і Б'єссі примружує одне око, а другим підморгує мені. Сам я не вмю так хвацько підморгувати, та й Б'єссі каже, що цей хист мають тільки нащадки поета Егіля Скаллагрімссона. Він навіть запевняє, що Егіль був першим ісландцем, який навчився цієї штуки. Я пам'ятаю, що Егіль відомий не цим, а своїми віршами, але дарма сперечатися з Б'єссі.

— Щира правда, щоб я з цього місця не зійшов, — каже Б'єссі так упевнено, що я більше не хочу переконувати його.

Коли господар удома, він також приходив увечері до спільної кімнати. Він лягає горілиць на ліжко біля мене, і я дуже бентежуся. Хтозна, ану ж він почне розпитувати, як посувається моє будівництво на горищі в сушарні? Або спитає, коли я поверну йому пилку й молоток? Та він, мабуть, забув і про пилку, й про молоток, принаймні коли він заходить до нашої кімнати, то відразу починає позіхати. А буває, що лігши, за кілька хвилин міцно засинає.

3

Гаральдур рідко приходив на хутір і ніколи довго тут не сидить. Після того дня я жодного разу не розмовляв з ним. Та мені й не кортить із ним розмовляти. І хоч він начебто не гнівається за той випадок, я не прагну зустрітися з ним, бо він знає всього багато більше за мене, а те, що знаю і я, — багато краще за мене. Після різдва Сігрідур збирається навчати мене рахування й письма. Я і хочу, щоб вона мене вчила, і боюся. Але це ще не скоро буде. А тим часом я сам можу писати. Одного чудового дня я вмощуюсь на ліжку біля своєї скриньки і беруся до писання. Мама дала мені книжку віршів Торстейна Ерлінгссона, і я переписую вірш за віршем.

— Що ти там пишеш? — питає Гудб'єрг.

Я, пишаючись, кажу їй, що.

— Ти дозволяєш хлопцеві переписувати з тієї книжки, Інгіб'єрг? — дивується Гудб'єрг.

— А чому б ні? Мені ці вірші подобаються найбільше з усіх, які я читала.

— Ну що ж, хай бог допоможе і тобі, і твоїй дитині.

Гудб'єрг вимовляє ці слова значущим тоном. Я перестаю писати. В кімнаті, крім нас, є ще Стіна. Вони з Гудб'єрг сидять кожна на своєму ліжку. Коли почалася ця розмова, мама саме хотіла вийти. Тепер вона стоїть на порозі і всміхається. А Гудб'єрг насуплює брови й каже, що Торстейн Ерлінгссон завжди був безбожником і вона не розуміє матері, яка хоче прищепити своїй дитині блюзнірські думки. Краще вже дати їй переписувати вірші з книжки Стейнгрімюра. Я прислухаюся до її слів, і коли мама виходить, мені стає гадло на серці. Гудб'єрг і далі розмовляє зі Стіною про Торстейна Ерлінгссона. Себто Стіна майже весь час мовчить, та врешті таки озивається, тихо й несміливо:

— А мені «Жайворонок» завжди дуже подобався. Але, звичайно, я не розуміюсь на віршах так, як ви, Гудб'єрг.

Я радію: мені здається, що Стіна відповіла й за маму. І враз мені спадає щось на думку. Добре було б здобути прихильність Гудб'єрг. А тепер трапляється така нагода. На горинці в сушарні лежать кістки, які вона мені подарувала. Якщо я їй тепер догоджу, то, може, вона про них не скоро згадає. Я дуже хочу ладнати з усіма, а надто з тими, кого боюся. Мама й зовсім не боюся, а от Гудб'єрг трохи лякаюся.

— А де можна взяти вірші Стейнгрімюра? — якнайневинніше питаю я.

— Пиши те, що тобі загадала мати. Я не хочу втручатися. Але в мене є Стейнгрімур, — мовить Гудб'єрг.

Я запевняю її, що мама не давала мені якогось певного завдання, їй однаково, що я переписуватиму. Потім дуже ласкаво прошу Гудб'єрг позичити мені Стейнгрімюра. Гудб'єрг купується на мої хитрощі. І хоч на виду вона спокійна, я бачу, що вона тішиться своєю перемогою. Вона простягає мені книжку, і коли я знов починаю писати на своїй скриньці, каже:

— Може, сядеш до столу біля вікна, синку? Там тобі буде зручніше.

Я пристаю на її запрошення, хоч трохи й вагаюся: чи, бува, Гудб'єрг не занадто командує мною? Та коли мама знов заходить до кімнати, я вже сиджу за столом біля вікна, на скрині Гудб'єрг, і переписую вірші Стейнгрімюра. Але на душі в мене погано: я зрадив свою маму. Я невдячний син. Проте мама зовсім не сердиться. Вона дивиться на мою роботу і, всміхаючись, питає:

— Хто тобі дав цю книжку?

Коли я кажу їй, хто, вона мовчить, але на її ясному обличчі проступає глузлива посмішка.

Мені стає соромно. Я відразу розумію, що попав у полон до Гудб'єрг. Тепер уже не тільки подаровані кістки роблять мене залежним від неї. Я скорився її владі, сівши до столу, а відступати пізно.

Навколишня лава змінила свій колір. Прокинувшись одного ранку, я побачив, що прийшла зима і вкрила все білим снігом. Починається передсвятковий піст, і мені доручають записувати прізвища гостей, що приїждять на хутір. На жаль, їх дуже мало.

Овець почали заганяти в кошари й відділили ягнят від матерів. Їх доглядає Еліас, а якщо взимку відділять і лошат, Еліас ще й їх доглядатиме. Так принаймні каже Б'ессі. Але тепер Еліас має зовсім іншу роботу — він тче. В кімнаті, де він спить разом з Б'ессі, поставили ткацький верстат. Там Еліас працює цілий день. У Теплому Мочарі не було такого верстата, і мені дуже цікаво дивитися, як роблять, а надто як валяють сукно. Те сукно, що Еліас витче, Б'ессі потім валяє. З вільного ліжка вийняли дошки, і коли в хліві не було роботи, Б'ессі валяв сукно, прив'язане до рами ліжка. Він працював у самій білизні, а однаково був весь мокрий. Він так підстрибував і танцював на сукні, так м'яв його ногами, що в кімнаті аж гуло. Мені було смішно дивитися на нього. Б'ессі було й самому смішно. Він завжди любить сміятися.

— Я вже сьогодні добре настрибався. Доки ти прийшов і збив мене своїм базіканням, я дорахував до двадцяти чотирьох тисяч шістдесяти,— мовить Б'ессі.

Овець доглядає Маунгі. Він переважно ходить неголений, і його обличчя від чорної щетини здається сердитим. Мені дуже кортить ближче познайомитися з ним. Я хотів би зробити йому якусь приємність. Мені здається, що життя моє в небезпеці, поки я не знаю, що ховається за Магнусовою неприязню. Може, він ще й довідався, що ми робили тоді за кошарами? Мені було дуже цікаво, що він про це знає і чи покаржився йому Гаральдур. Невже він таки сказав батькові? Нарешті цікавість моя перемагає, і я йду до кошар. Серце моє калатає в грудях, а проте я змушую себе підійти ближче. Маунгі порастає в тій кошарі, де стоять барани. Вони прив'я-

зані, щоб не билися між собою. Я бачу, що Маунгі насуплюється. Йому, видно, неприємно, що я тут з'явився, та однаково я стою. Барана, якого Маунгі напуває, звати Замурза. Він, плямкаючи губами, п'є з відра воду. Якусь хвилю я мовчки дивлюся на нього й міркую, з чого б почати розмову.

— А чому його звать Замурзою? — нарешті питаю я.

Маунгі ніби й не чує мене. Я ще раз питаю те саме. Але він знов не чує. Мене це сердить, і я вдаюся до хитрощів. Аби тільки він не відгадав їх. Я стою в дверях кошари, спершись однією рукою на одвірок, і питаю:

— Скільки вам років, Маунгі?

Він мовчки міряє мене очима й похмуро каже:

— Що за дурні запитання? Нічого тут тобі винюхувати щось про мене для тих дуреп з хутора. Ану вшивайся!

З цими словами Маунгі бере від Замурзи відро, обертається до мене спиною і починає напувати другого барана.

— Я нічого не винюхую. Лише питаю, скільки вам років.

Маунгі не відповідає. Але чому? Хіба я роблю щось погане?

— У вас багато дітей, Маунгі? — питаю я далі, і в моєму голосі, хоч я й не хочу того, бринить глум.

— Я вже сказав тобі, вшивайся звідси, — мовить Маунгі, не дивлячись на мене.

Ні, я не вшиюся. Хіба я не можу стояти, де мені подобається? Я навіть відпускаю від одвірка руку й підходжу ближче до нього. Коли вже Маунгі такий неприязний до мене, то нехай знає, що я зовсім не боюся його.

— Слухайте, Маунгі, — веду я далі, — як ви гадаєте, чи бувають підмінені діти?

Маунгі здригається, наче від пострілу, обличчя в нього пересмикується, а очі стають, мов дві темні цятки. Він щось сердито каже, та я вже його не слухаю, тому що бачу, як він хапає відро. Переляканий до смерті, я кидаюсь тікати. І вчасно, бо струмись води досягає моїх п'ят, а порожнє відро торохтить, котячись по замерзлій землі. Я боюся навіть обернутись і

щодуху мчу до самої хати. Від моєї сміливості не лишається й сліду. Проте Маунгі не біжить за мною.

На маму я натрапляю за хатою. Вона чіпляє мотузку, щоб повісити білизну.

— Маунгі хотів мене вбити,— кажу я.

— Що ти верзеш, хлопче? — суворо питає мама.

— Так, він хотів мене вбити. Шпурнув на мене відро, повне води,— кажу я.

— Наче не видно, щоб ти був мокрий. Що сталося?

Я розповідаю мамі про все.

— Ну, й що ти хочеш від мене? — питає мама.

Я не сподівався такого запитання. І не знаю, що відповісти. Нарешті кажу:

— Вилайте його, що він так повівся зі мною.

Та мама тільки сміється:

— Х'ялті, а пам'ятаєш, що ти казав недавно? Що хлопці не повинні скаржитися. Ти ж тепер не скаржишся мені, правда?

Мене поймає гнів, а коли гніваєшся на маму, то не можеш вимовити й слова. Я знаю тільки одне: ніколи більше я не прийду до мами зі своїми кривдами, навіть ніколи не розмовлятиму з нею. На жаль, мені не щастить зразу ж таки втекти від неї, бо мама тримає мене за плече. Вона щось каже мені, не суворо, а дуже лагідно, та я не слухаю її. Вона пояснює, що я негарно вчинив, Маунгі напевне збагнув, на що я натякав. Йому й так тяжко. Я повівся, як поганий хлопець. Але я не чую цього, не чую навіть, що сам кажу.

Я випрочуюся від мами й тікаю. Хай знає, що я не хочу з нею розмовляти. Замість заступитися за мене, вона ще мене й лає! Ось піду сховаюся десь і добре виплачусь. Або зроблю щось жахливе їй на злість. Ні, найкраще взагалі не жити на світі. От якби взяти й померти. Може, тоді мама пожаліє мене. Може, навіть трохи поплаче. Хай плаче, мені байдуже.

Зненацька я відчуваю, що в снігу біля моїх черевиків щось ворухиться. Це Кудлань лащить до мене, очі його сяють радістю.

Я йду далі й несамохіль опиняюся біля цвинтаря. Але тут ніде сховатися, нема такого місця, де можна б спокійно поплакати. В цьому хуторі нема таких закутків. У Теплому Мочарі було краще. А мама погана.

Кудлань лиже мені руку. Язик у нього м'якший за шовк. Отак воно буває, песику мій! Добре мати хоч одного приятеля. Поволі гнів у моїх грудях стихає, я починаю думати розважніше. А може, мама казала правду? Певне, я таки повівся по-дурному.

Я обертаюсь і чвалаю назад. Заходжу до нашої кімнати, сідаю на ліжко і беру книжку. Мені чогось бракує, я й сам не знаю, чого, але на серці якось дуже незатишно.

Кінчається день. Увечері Маунгі не дивиться на мене. Щоправда, він і раніше ніколи не дивився на мене. Але я тепер його боюся і хотів би помиритися з ним. Я відчуваю, що мама кидає на мене оком, але не озивається цілий вечір, аж наостанці каже мені «На добраніч». Я обіймаю її за ший. Мені її бракує, я хотів би помиритися з нею, та не дозволяють гордощі. Я тільки вдаю, що помирився.

5

Час пливе так повільно, що аж відчай бере. В мене вже не вистачає терпіння рахувати дні. Їх так багато, вони минають один за одним, а різдво ніяк не настає. Весна й поготів.

Узимку мені буде одинадцять років. Як же все-таки мало!

У майстерні, де Йоун робить підкови, стоїть столярний верстат і лежить безліч незвичайних інструментів. Бо Йоун робить не тільки підкови. Якось він узявся збивати клітки для сина. Заглядати до майстерні я ніколи не зважуюсь. І сьогодні також. Ану ж Йоун озветься до мене, а я не знатиму, що відповісти. Він може спитати мене про пилку й молоток. Тому я й намагаюся непомітно прошмигнути повз двері майстерні в клуню, до Б'єссі.

— Слухай-но, Х'ялті! — гукає мене Йоун, коли я минаю двері.

Я зупиняюся, але весь аж тремчу.

— На горищі так холодно, що я не міг там більше гратися, — виправдуюсь я, вірячи, що сам господь бог підказав мені ці слова у скритну мить.

— Певне, — мовить Йоун.

Проте я перебиваю його й кажу, що забув повернути йому пилку й молоток і зараз цобіжу по них. Він давно вже забрав їх, відповідає Йоун. Я просто приголомшений і не знаю, що сказати.

— Слухай-но, синку, скоч, будь ласка, й принеси мені метра. Він лежить у кишені моїх штанів, а штани висять у комірчині навпроти кухні.

Я мчу до хати.

Мій страх і тривога безслідно розвіялися.

Бог допоміг мені. Це ж він шепнув, щоб треба сказати, коли я опинився в скруті. Я кидаюсь до комірчини, знаходжу метра й біжу назад. На жаль, я так поспішаю, що спотикаюся об щось і падаю просто на метр. Він розкладається і тріскає надвоє. Я підводжусь і безпорадно застигаю на місці. Моє лихо таке страшне, що я не можу навіть плакати.

Мама щось робить у кухні. Я геть забуваю, що вирішив ніколи більше не звертатися до неї зі своєю бідою. Блідий, як мрець, тремтячи з ляку, я кидаюсь до неї і розповідаю про своє лихо.

— Який же ти роззява! — каже мама.

Як вона може так казати? «Роззява»! Хіба мені тепер допоможуть її докори?

— Що ж мені робити, мамо? — питаю я.

— Нема ради, синку, йди до Йоуна і скажи, що сталося.

Мені страх як не хочеться йти до нього. От якби й мама пішла зі мною! Та про це не може бути й мови, мама каже, що треба йти самому. А ще каже, що негарно бути таким боягузом. Хіба ж я боягуз? Але як же все-таки мені виплутатися з біди?

— Іди й вибачся перед Йоуном, — радить мама.

Я певен, дарма й просити Йоуна, він мені не подарує такої шкоди. Як можна вибачити тому, хто поламав чужого метра? Несподівано до кухні заходить Йоун. Я просто в розпачі.

— Ось де ти! Мабуть, забув, по що я тебе послав?

— Я поламав його... впав і поламав... — нажахано кажу я.

— О, це вже погано. Як же ти його поламав?

Я не маю сили пояснити йому, як усе сталося. Не тямлячи себе, я кидаюсь йому на ший і белькочу:

— Вибачте мені, любий Йоуне!

Йоун, звичайно, не звик до такого бурхливого вияву почуттів і не підготовлений до нього. Він незграбно присідає, сміючись, плече мене по спині й цілує в щоку, такий самий збентежений, як і я.

— Ну, нічого, синку, не велика шкода. Я маю ще одного метра. Не переймайся так, — каже він, бере поламаного метра й виходить.

Я хтозна-який радий. Мама обертається до мене спиною і щось вишкрябує з горшка на плиті, проте я встигаю помітити, що вона сміється.

— Чого ви смієтеся, мамо?

— Хіба? Ну що ж, сміюся я, звичайно, з тебе, Х'ялті. Ти вибач мені, я не хочу тебе образити, синку.

— Хіба я не повинен був перепрошувати Йоуна? Ви ж самі вели мені, мамо.

— Так, Х'ялті, звичайно, я тобі веліла перепросити Йоуна, але я не казала, щоб ти кидався йому на ший.

— А це так погано? — злякано питаю я.

— Ні, поганого в цьому немає нічого. Але, може, такі бурхливі перепросини здалися Йоунові трохи дивними.

— Ні, вони йому сподобалися,— впевнено кажу я.

— Мабуть, сподобалися,— погоджується мама.

Слава богу, що все так скінчилося. В мене мов камінь звалився з шиї. Мама й далі робить свою роботу в кухні, і я не кваплюся йти звідси. В мене так багато різних справ, про які я б хотів порадитися з нею. Я перескакую з однієї справи на іншу, не затримуючись на них довго, бо думаю не про те, що кажу. Одне питання не дає мені спокою. Мені здається, що тепер саме нагода побалакати про нього.

— Слухайте, мамо, може, мені вибачитись перед ним?

— Перед ким?

— Перед Маунгі.

— Ти й досі про це думаєш? — питає мама.

— Так. То як, вибачитись мені перед ним?

Мама хвилинку мовчить, тоді стіха, невпевнено каже:

— Не знаю, синку. Думаю, що не треба.

— Чому, мамо? — питаюсь я.

Мене знов сердять мамині слова. Самому мені здається, що так було б найкраще. Я твердо поклав собі вибачитися перед Маунгі і вже шкодую, що попросив у мами поради.

— Тому що про це не варто більше згадувати. Краще доведи своєю поведінкою Маунгі і всім, що ти добрий хлопчик.

Я не розумію маминих думок. Усе-таки дивно, вона ж сама веліла мені перепросити Йоуна, а не хоче, щоб я вибачився перед Маунгі. Я аж тепер збагнув, що ніколи ні з ким ще так погано не вівся, як з Маунгі. Тому й хочу вибачитися перед ним. Адже нема іншого способу показати йому, що я добрий хлопець.

— Може, перед Маунгі тому не треба вибачитися, що він злидар, мамо? — питаю я глумливо, навіть злісно.

— І тобі не соромно, хлопче? — каже вона.

З маминого тону й виразу обличчя я бачу, що чимось її образив, тому поспішаю якнайшвидше вдати засоромленого, хоч і не знаю, чого маю соромитись. Я червонію і замовкаю.

Проте мама не ображена. Вона тихо каже мені:

— То ти гадаєш, Х'ялті, що я зневажаю Маунгі за його убогість? Та як же б я могла його зневажати? Ні, синку.

Я мовчу, і мама провадить далі:

— Я тільки хочу, щоб ти більше не говорив про це з Маунгі. Якби ти був вибачився відразу, то інша справа. Бачиш, легше вибачити поламаний метр, ніж те, що ти сказав Маунгі.

— Гаразд, мамо, я зроблю так, як ви хочете,— кажу я.

Проте я не згоден з нею. Вона ж повинна була б усе зрозуміти. Звичайно, добре бути разом з мамою. Та вона накидає мені свою волю, коли я приходжу до неї порадитись. Я вже не могу порядкувати сам собою.

ПРИЇЗД СВЯЩЕНИКА

1

Б'єссі й далі собі ліпить священика на купі гною. Робота посувається поволі, бо, як він каже, на священика, та ще й на кафедру, треба багато матеріалу.

Б'єссі не признається, що має на увазі знайомого священика.

— Ти коли бачив отця К'яртана з хутора Скелястого?— питає він.

Я кажу, що бачив.

— У нього жовті очі, щоб я з цього місця не зійшов,— мовить Б'єссі,— тому він бачить усе, що хто думає. В тих, хто читає чужі думки, завжди жовті очі.

— Ну, це ти вже брешеш,— кажу я.

— Йй-богу, правда, щоб я з цього місця не зійшов,— признається Б'єссі.— Отець К'яртан скоро приїде сюди і правитиме службу в церкві, то ти сам побачиш, які в нього очі. Тільки не дуже дивися на нього.

— А чому?

— Бо він усе знатиме про тебе. Він читає чужі думки, як розгорнуту книжку. Якщо ти колись збрехав або зробив щось погане, він одразу дізнається. Не потрапляй йому на очі, то, може, він тебе й не помітить.

— Брешеш. Ніхто не може знати, що думає інший.

— Може, щоб я з цього місця не зійшов,— мовить Б'єссі.— Але ти не бійся. Він приїде до нашої церкви аж на різдво. До різдва можеш бути спокійний.

Нехай собі Б'єссі каже, що хоче, я однаково не вірю жодному його слову.

Минає кілька днів. Небо облягають хмари, пускається сніг, але морозу немає. Я граюся надворі — будую собі хату зі снігу у видолинку неподалік дороги. Сніг я скочую по сіножаті. Він липкий і швидко береться в грудки. Хата має вийти гарна: в ній навіть можна буде стояти, не згинаючись.

Раптом я бачу, що краєм лави їде якийсь чоловік на рудому коні. Ось він уже наближається до містка. Кінь упирається й не хоче йти на місток. Тоді чоловік злізав додолу й переводить його за вуздечку. Назустріч йому від хутора мчить, гавкаючи, Кудлань. Він дуже непривітно зустрічає гостя. Той одягнений у куртку з грубого сукна і в велику хутряну шапку. На ногах у нього високі чоботи для верхової їзди. Кінь ступає неохоче. Я бачу, як натягуються поводи і подається вперед його голова. Стремена погойдуються біля сідла.

Це приїхав священик.

Упізнавши його, я здригаюся з несподіванки, лишаю свою роботу й дивлюся на нього.

— Мир тобі,— мовить священик.

Я чомно відповідаю на вітання. Тоді сердито угамовую собаку. І враз похоплююся, щє й до собаки звертаюся на «ви». Мені стає страшенно соромно.

— Йоун удома? — питає священик.

Я кажу, що він, здається, в майстерні. Я трохи затинаюся. мабуть, тому, що звертався до собаки на «ви». Отець К'яртан на вигляд поважний, довгообразий, з запалими щоками. Очі в нього зовсім не жовті, проте якісь дивні. Хтозна, може, він і справді вміє читати чужі думки.

— Знаєш, синку, я приїхав, між іншим, і в твоїй справі,— каже священик.

Я мовчу, але на серці в мене неспокійно, хоч, здається, я знаю, чого він хоче. Я давно вже потерпаю, що така хвилина надійде. І ось вона надійшла.

Ми підіймаємося дорогою до хати. Я намагаюся думати про все гарне, про бога, про те, який він добрий. І від цього почуваю себе певніше, хоч багато що відвертає мене від цих думок. Сніг налипає коневі на копита, і на дорозі за ним лишаються круглі латки чорного гравію. Поперед нас, задержив хвоста, біжить Кудлань.

— А скільки ж тобі років, Х'ялті? — питає священник.

— Як бог допоможе, оце взимку буде одинадцять, — швидко відповідаю я. Мені самому приємно, що цього разу я так доречно згадав бога.

— Мене просили перевірити, як ти читаєш. Що ти на це скажеш? Я ще ніколи не чув, як ти читаєш, правда?

Ні, таки не чув. Я нічого не відповідаю. Просто не знаю, що сказати. Я читання не дуже боюся, бо сам знаю, що читаю досить швидко. Від цієї думки на душі в мене стає трохи спокійніше.

Ми досягаємо подвір'я. Я біжу до майстерні й кажу Йоунові, що приїхав гість.

— Заведи-но, синку, його коня до стайні і скажи Б'єссі, щоб дав йому сіна.

Я радо кидаюся виконувати Йоунове доручення. Це для мене велика честь, і я дуже пишаюся.

— Він хоче послухати, як я читаю, — хвалюся я Б'єссі, коли приходжу до нього.

— Гм, послухати, як ти читаєш? Так я й думав! Він ще тебе не одне спитає, будь певен. Спитає «Отче наш», а якщо ти не знатимеш, то насупить брови. А як знатимеш, то він спитає ще й «Богородицю».

— Я знаю і «Отче наш», і «Богородицю».

— Молитвами він не вдовольниться, щоб я з цього місця не зійшов, — каже Б'єссі, примружуючи одне око й підморгуючи мені другим. — Він ще перевірить, чи ти знаєш табличку множення, а як ти її знатимеш, то перейде до географії. І не дасть тобі спокою, поки не припре до стіни. Спитає тебе, що відбулося на різдво, ось побачиш.

— Думаєш, я не знаю?

— А ще спитає, що відбулося на великдень.

— Я й це знаю.

— Тоді він спитає, що відбулося на Новий рік, а цього вже ти не знаєш.

— Ні. А що відбулося на Новий рік, Б'єссі? Скажи мені.

Але Б'єссі не хоче сказати, що відбулося на Новий рік. Мовляв, треба самому знати, а то отець К'яртан ніколи мене не конфірмає.

Я то гніваюся на Б'єссі, то погрожую йому, та він однаково не хоче сказати мені, що відбулося на Новий рік, тільки регоче. Я перестаю його поважати. Як він такий, то при нагоді я йому відплачу. Б'єссі завжди дратується зі мною і бреше.

— Я не брешу, щоб я з цього місця не зійшов,— відповідає він.

— Ні, ти завжди брешеш. А раз так набрехав, що відтоді я боюсь сидіти на горищі в сушарні.

Б'єссі заходиться реготом, але поступово обличчя його поважніше, і врешті він каже:

— Бідолахо, невже ти мені повірив? Я тоді не хотів тебе дурити, Х'ялті, не думав, що зроблю тобі прикрість. Я лише пожартував і був певен, що ти зрозумієш мій жарт. І я не брехав, тільки ледь перебільшував.

Мені здається, що Б'єссі починає відступати, і я користаюсь цим:

— То скажи мені, що відбулося на Новий рік. Я ніколи не чув, щоб тоді сталося щось особливе.

Від цього запитання Б'єссі відразу міняється. Обличчя його прибирає таємничого виразу, і я вже не знаю, що з його слів правда, а що брехня. Сказати мені, що відбулося на Новий рік? Ні, про це не може бути й мови. Образившись, я йду від нього.

Певна річ, я не вірю тому, що сказав Б'єссі. Проте на душі в мене знов стає неспокійно. Я починаю сумніватись і вже боюся читати священникові.

2

Мене гукає мама. Вона вмиває й розчісує мене, потім плече по плечі й каже:

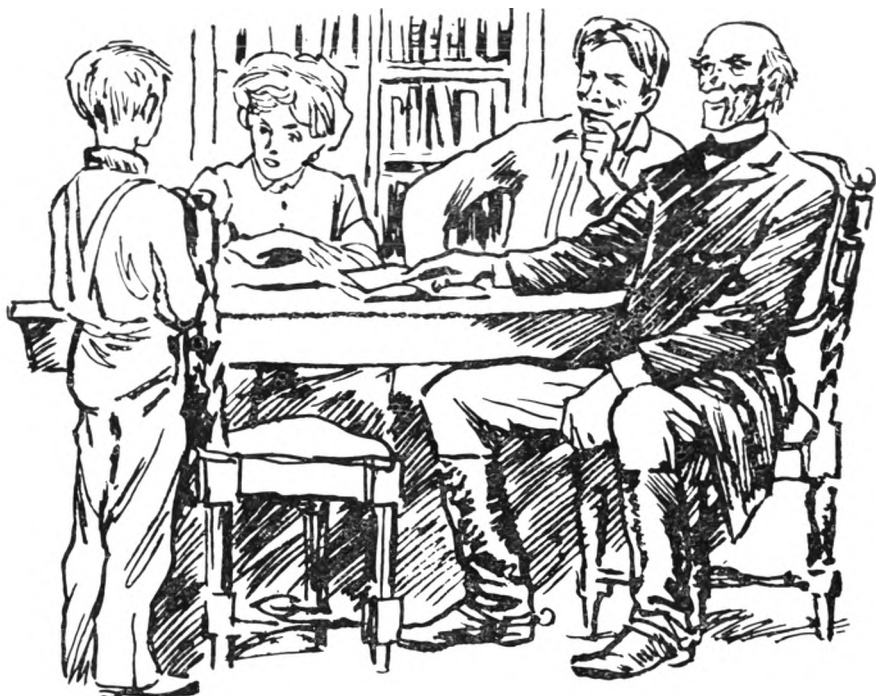
— Ну, тримайся, синку.

Я пориваюсь запитати маму, чи не знає вона, що відбулося на Новий рік, але не зважуюсь. Ану ж Б'єссі мав на думці щось погане? Або просто пожартував з мене? Ні, краще не питати, коли то щось погане. І я заходжу у вітальню до отця К'яртана, так і не дізнавшись, що ж відбулося на Новий рік.

Священик сидить на стільці, Йоун походить по кімнаті, а Сігрідур накриває стіл білою скатертиною.

— Ану прочитай тут кілька рядків, Х'ялті. Не соромишся? Ні, звичайно, нема чого соромитись. Підходь ближче,— каже священник.

Він витягає з кишені невеличку гарну книжечку. Голос у нього привітний, але сам він дуже поважний. Зі мною він розмовляє ласкаво, та аби ще й усміхнувся так само ласкаво, а він ніяк не всміхається. Я починаю читати. Ага, це з Нового завіту. В книжці є малюнки, а літери зовсім дрібні. Я читаю, але не розумію про що, бо не сліdkую за змістом. Йоун ще трохи ходить по кімнаті, потім зупиняється й починає розглядати картину на стіні, що зображає життєвий шлях людини. Цікаво, чи йому подобається, як я читаю? А священникові?

Очі в нього зовсім не жовті. Господи, поможи мені, якщо священник відгадав мої думки.

— Досить,— каже нарешті він.

Він щось записує в свою книжечку. Я принишк і не зважуюсь рушити з місця.

— Що ж, Х'ялті,— каже священник,— читаєш ти швидко, але треба звертати більше уваги на розділові знаки. А ти все горнеш в одну купу, не зважаєш на крапки й коми.

— Він, сердешний, ніяковіс,— каже Йоун.— Х'ялті в нас неабиякий читець.

Читання і напруження мене втомило, тому я дуже вдячний Йоуніві за підтримку.

— А писати ти не пробував? Може, ще покажеш, як ти пишеш? — мовить отець К'яртан.

— Він, по-моєму, кожного дня щось пише,— каже Йоун.

— Це дуже добре,— мовить священник.

Я вибігаю з вітальні, мчу до нашої кімнати і в снігах налітаю на маму.

— Він хоче поглянути, як я пишу,— хвалюсь я.

Мені навіть ніколи слухати, що мама відповідає. Я порпаюсь у своїй скриньці, хапаю зошита й поспішаю назад, не зачинивши скриньки.

Священик мовчки гортає зошита, дещо читає і часом зводить брови. Видно, моє писання йому не дуже подобається. Ось він спиняється на вірші Стейнгрімура: «Поцілуй мене в п'яті».

— Ну, цей вірш, по-моєму, не для дітей,— мовить він.— Це все вірші про кохання. Я б тобі порадив надалі спинитись на чомусь іншому, синку. Ти сам вибираєш, що переписувати?

— Так... тобто ні, це Гудб'єрг казала мені їх переписати. Я переписую з її книжки.

Отець К'яртан ледь усміхається одним куточком уст. Другий суворо стулений.

— Видно, останнім часом Гудб'єрг захопилась любовною лірикою,— мовить він.

Йоун усміхається і відвертає голову до вікна. Мені спадає рятівна думка, і я кажу:

— Я переписую і з «Терника». Ті вірші в іншому зошиті. Принести їх?

— З «Терника»? — перепитує священик і хитає головою.— Але не в тій річ, важливо, що письмо в тебе гарне й зошит чистий. Молодець, Х'ялті.

Сігрідур уже накрила стіл. Вона дивиться на мене і схвально всміхається.

Отець К'яртан гладить мене по голові.

— Так, ти гарно пишеш. І взагалі чемний хлопчик.

— По-моєму, Х'ялті просто геніальний,— каже Йоун.

— Мила дитина,— підтакує Сігрідур.

Я безмежно щасливий від усіх цих похвал і не можу стримати своєї радості.

— Може, прочитати ще «Отче наш»? — питаюсь я.

Але отець К'яртан каже, що цього разу читати «Отче наш» не треба, він уже сідає з господарями пити каву.

— То це вже все? — питаюсь я.

— Все,— відповідає отець К'яртан,— ти тепер вільний.

Я страх як не хочу йти звідси, але чемність не дозволяє мені залишитись. Я вже заприятнівся з священиком і хотів би побути з ним довше. Тепер я втру носа Б'єссі. Отець б подивитися на його міну! Я розповідаю мамі про свої успіхи і бачу, що вона пишається мною. По очах її бачу. І мені здається, що їй є чого пишатися.

Я пильную, щоб не прогавити, коли священик їхатиме. Хочу з ним попрощатися, і добре було б, якби в присутності Б'єссі. Але вони так довго п'ють ту каву. Видно, священик не дуже квапиться. Дорослі взагалі ніколи не квапляться. Та нарешті отець К'яртан лаштується в дорогу. Б'єссі заходить до стайні по коня, а гість, господар і я стоїмо надворі перед дверима. Сніг уже перестав йти. Мабуть, тепер подме північний вітер і почнетесь мороз, каже отець К'яртан. Земля вся біла-білісінька, куди не глянь — скрізь біло. Постає, яку Б'єссі

ліпить на купі гною, теж біла. Що з неї вийде, добре не видно, бо немає ще голови.

Б'єссі виводить коня надвір. Залізні підкови дзвінко цокають по плитах. З дверей стайні віє міцним духом свіжого гною. Кінь, шойно з теплою стійла, весь огорнений парою. Я все ще сповнений безмежного щастя. На серці в мене легко й радісно. Мені здається, що після такого успіху я став куди значнішою особою. Та священник і Йоун наче забули про мене. Я хочу привернути до себе їхню увагу, а водночас і допекти Б'єссі. І, не замислюючись над своїми словами, я ляпаю перше, що мені спадає на думку:

— А Б'єссі ліпить священника.

Отець К'яртан здивовано поглядає на мене. Йоун також нічого не розуміє. Тільки Б'єссі ледве стримує люті і болісно кривиться.

— Він ліпить священника на кафедрі, он там.— Я показую на купу гною біля хліва.

— Так, мабуть, повіє північний вітер і почнеться мороз,— каже Йоун.

— Що ж, тепер північний вітер на півдні Ісландії не завадив би,— відповідає отець К'яртан.

Я в розпачі, що на мене ніхто не зважає. Я тепер розумію, що бовкнув дурницю, і більше не відчуваю себе щасливим. Знов я повівся по-дурному. І так завжди. Я такий пригнічений, що навіть не помічаю, як отець К'яртан прощається зі мною.

На заході, ген біля самого обрію, хмарно і йде сніг, але над Ф'яргусборгом на півночі небо ясне. Йоун підходить до стайні зачинити двері, і ми з Б'єссі залишаємось самі. Я не зважуюся навіть глянути на нього. Тільки-но священник зникає за рогом кошари, Йоун обертається до мене й суворо питає:

— Що за нісенітниця ти вигадуєш, хлопче? Що все це означає?

— Я не вигадую, він ліпить он там священника,— відповідаю я.

В грудях у мене холоде: Йоун ніколи ще так не розмовляв зі мною. Але тепер боронитись доводиться Б'єссі. Правду сказати він не зважається, а відмагатись дарма: коли уважно приглянутись, витвір його рук свідчить проти нього. Ох і зчиняється буча!

— Чи є на світі така дурість, що не спала б у твою довбешку! — кричить Йоун. Він лютий, аж іскри сипляться.

Мені шкода Б'єссі, я сердитий на самого себе, що зробив таку дурницю, але її вже не виправиш.

Витворів Б'єссі не судилося бути завершеним. Йоун бере лому, рішуче підходить до хліва і, сердито лаючись, починає розбивати кафедру з гною. Б'єссі стоїть осторонь, засунувши руки в кишені.

— Я сам розіб'ю її,— покірно мовить Б'єссі.

— На, розбивай,— каже Йоун і віддає йому лома. На щастя, злість його вже вщухла. Він плече мене по плечі й додає: — А ти, хлопче, не ляпай усе, що спаде на думку. Воно може колись тобі вилізти боком.

Він закладає руки за спину й рушає до хати. Мені трохи відлягає від серця, проте я не зважуюсь і собі піти за ним. І не хочу тут залишатися. Б'єссі розбиває свій витвір. Від священника один за одним відламуються шматки й падають на купу гною. До мене Б'єссі не озивається жодним словом.

— Ти набрехав мені першого ж таки вечора, як я приїхав на хутір,— кажу я.

Б'єссі міряє мене поглядом, але мовчить. Видно, він дуже сердитий.

— І потім не раз брехав,— веду я далі.

Б'єссі нічого не відповідає.

— Ти весь час мене дурив, і я мусив помститися тобі.

Мені це не подобається. Б'єссі вдає, що мене взагалі тут немає. Та я не можу допустити, щоб ми стали ворогами.

— Б'єссі,— починаю я,— мені прикро, що так сталося. І дуже соромно. Але ж я сказав правду. А ти стільки разів мені брехав.

Б'єссі яснішає на виду, він більше не може мовчати.

— Неправда, я тобі ніколи не брехав, але тепер брехатиму. Я оббрешу тебе з голови до п'ят, так, що тобі очі полізуть на лоба. І як тобі язик повернувся донести на мене!

— Я й сам не знаю, Б'єссі,— покійно кажу я, а в душі радію. Аби тільки Б'єссі розмовляв зі мною, нехай уже бреше, скільки хоче.

— Я страшенно сердитий на тебе,— каже Б'єссі.

— Я теж був сердитий на тебе, але вже пересердився. Ти ж мені не сказав, що відбулося на Новий рік.

Б'єссі заходиться реготом, а це певна ознака, що він уже не гнівається на мене. Той, хто гнівається, не може так сміятись.

— Ну як би я тобі сказав, коли й сам не знаю! Я ніколи не чув, щоб на Новий рік відбувалося щось особливе.

— Ні, щось мало відбутися, адже старий рік завжди помирає під Новий рік,— кажу я.

Б'єссі знов регоче, але відразу замовкає. Бідолашний Б'єссі має свій клопіт. Його мучить непевність. А нема гіршої муки за непевність.

— Як ти гадаєш, священник збагнув, про що ти базікав! Не подумав він часом, що я сміюся з нього? Я зовсім не хотів брати його на глузи,— каже він.

Що йому відповісти? Я також сподіваюся, що священник не зрозумів моїх слів. Принаймні, краще вважати, що він їх не зрозумів.

РІЗДВО

1

Світ великий, нема йому кінця-краю, а проте він увесь уміщається в моїй голові. Там має своє місце кожна частина світу, кожне море й кожна країна. Так голова моя стає вмістищем цілого світу, і він може будь-коли постати перед моїми очима. Я часто оглядаю світ, у якому живу, і радію, що все залишається на своєму місці. І часто я розмірковую про світ, про те, що в ньому є Старий Гельгі і Гудрун, мешканці обох хуторів у Теплому Мочарі, там далеко під горами,— це й є світ. І самі гори, і річка, кожна жива істота й мертва річ, які я бачив і про які я чув,— теж світ. А оскільки я можу розмірковувати про них, не маючи їх перед очима, значить, вони сидять у моїй голові. А от зірки й сонце на небі не належать до мого світу. Зірки, сонце і місяць — окремі світи, їх сила-силенна, стільки, що коли я починаю розмірковувати про них, у голові в мене все плутається. Це тому, що ті світи неосяжні для мене. Я не можу помістити в них жодної речі і себе також. І розмірковувати про них я теж не можу. Доводиться бути обережним і не заходити надто далеко. А як часом я все-таки помандрую думками задалеко, то треба швидше вертатися додому, на хутір серед лави, туди, де мені знайома кожна річ, де ми з мамою тепер мешкаємо, де стоїть хата, розташована так, що коли перейдеш комірчину навпроти кухні з плитою, то опиняєшся у вузьких сінцях, а з них заходиш до старої кухні. В сінцях підлоги немає, тільки гола долівка. Освітлює їх віконце з двох шибок. У кухні також долівка. Двері, що ведуть до неї, потемніли від старості, їх причиняють каменем, що висить на довгій мотузці. В старій кухні варять їсти не на плиті, а на відкритому вогнищі, дах над ним геть почорнів від сажі. На бантинах і на жердках висять одні коло одних окости і безліч ковбас.

2

Нарешті настає святвечір.

Стіна гріє в старій кухні великий казан води. Мама теж гріє воду в новій кухні. Потрібно багато гарячої води, бо сьогодні митимуть до білих дощок усі підлоги, всі кутки й закамарки. У жінок сьогодні повно роботи.

Я кручуся в кухні біля мами. Стіна й Гудб'єрг також тут. Гудб'єрг п'є каву. У дверях з'являється Сігрідур, наша господиня.

— Ось де ви всі зібралися,— всміхається вона. Ніхто так гарно не всміхається, як Сігрідур.

Жінки мовчать, тож господиня провадить далі:

— Ти вже тут порайся без мене, Інгіб'єрг, і ви також. Я хочу написати листи матері й ще декому.

— Сьогодні прийшли якісь листи? — питає Гудб'єрг.

— Ні, хіба, може, ще придуть. Але я не тому, просто хотіла написати матері саме сьогодні.

— Пиши собі на здоров'я, ми й самі впораємося з роботою, — відповідає мама.

Сігрідур усміхається, дякує мамі й виходить. Стіна щось каже, я не чую, що саме, але, видно, щось до смаку Гудб'єрг, бо та підтримує її.

— Еге ж, стара господиня не сідала до листів, коли в хаті стільки роботи. Що ж, не всі господині однакові. Та я мовчу.

Мама заперечує Гудб'єрг. Хіба можна рівняти стару господиню з Сігрідур? Певне, що на святвечір вона згадує про свій дім. Вона не знає села, і тут її майже ніхто не розуміє. Проте Гудб'єрг не погоджується з мамою. Вона хитає головою і глузливо каже:

— Атож, атож. Ти, звичайно, пишашся, що тебе тут більше шанують, ніж Крістін. Але я завжди кажу те, що думаю. Ти вже вибач мені, Імбо.

Проте мама не ображена, вона добродушно сміється, наче нічого й не було. Обличчя Гудб'єрг також лагіднішає, але воно не таке, як мамине: з нього не сходить суворість, ніби Гудб'єрг тут найвищий суддя. Стіна не озивається. Мене ця розмова спершу дуже цікавить, та потім починає сердити. В грудях

у мене закипає лють на Гудб'єрг, навіть не лють, а просто таки ненависть до неї. Недавно я зрадив маму й піддався під владу цієї жінки. Тепер мамі потрібна моя підтримка. Тепер є нагода спокутувати свою провину. Я вже не дбаю про ласку Гудб'єрг. Я сьогодні ж таки поверну їй вірші Стейнгрімура і більше не сяду за стіл біля вікна, а подаровані кістки шпурну їй просто в обличчя, якщо вона про них згадає. Вона каже мамі «Імбо!» Яка неповага! Я вже не можу стримати люті, вона зривається з моїх уст:

— Ви завжди про всіх кажете погане й тільки себе шануєте! Тому ніхто й не захотів одружитися з вами, що ви така лиха й ненависна.

— Х'ялті! Не смій казати такого! — жахається мама і б'є мене по губах.

Б'є не дуже, але цього досить, щоб раптом затихли всі голоси, навіть ті, що в мені. Западає зловісна тиша. Потім я чую голос Гудб'єрг.

— Хлопець знає, що йому це дозволено. Всім вільно мене ображати. Коли живі були стара господиня і Гудмундур, царство їм небесне, то не знаю, чи хто б на таке зважився.

Стіни в кухні немає, я й не помітив, коли вона вийшла. Мама, видно, не зрозуміла, що я хотів підтримати її, і дуже сердита на мене, та й Гудб'єрг несподівано взяла мої слова до серця. Вона не лає мене, як, наче, слід було б сподіватися, а виходить з кухні, сумно похиливши голову.

— Як ти міг так повестися? — питає мама й суворо дивиться на мене.

— А що ж тут таке? — невинно питаю я.

Про себе ж я вирішую твердо стояти на своєму. Хіба я зробив щось погане? Я ж хотів допомогти мамі. Вона не повинна сердитись на мене.

— Ти дуже негарно вчинив, Х'ялті, що образив Гудб'єрг. Вона цього не заслужила. Та й до тебе вона завжди гарно ставилася,— докоряє мені мама.

Я мовчу, але в душу мені закрадається сумнів. Мама таки правду каже. Гудб'єрг завжди була добра до мене, та все ж вона не така, як мені хотілося б. Я не вмю висловлювати свої думки, але Гудб'єрг якась інакша, ніж я хотів би її бачити. Єдине, що я можу сказати і кажу мамі, це те, що вона завжди намагається зачепити Сігрідур. А я не хочу, щоб зачіпали Сігрідур. Бо вона краща за Гудб'єрг.

Але мама відповідає, що я багато чого не розумію, що Гудб'єрг живе на хуторі дуже давно, відтоді, як Йоун та Еліас були малими дітьми. Все, що було колись, здається їй кращим за теперішнє, вона сумує за старими господарями. Таке буває з багатьма літніми людьми, каже мама. Я не маю бажання сперечатися з нею і нетерпляче переступаю з ноги на ногу. Я не в усьому згоден з нею. Вічно вона мене лає. Я зроду не

думав, що мама часом може бути така нудна. Вона завжди хоче командувати мною. Я дуже нею невдоволений.

— Я хочу, синку, щоб ти був добрий до всіх, а особливо до тих, хто так гарно ставиться до тебе, як Гудб'єрг,— напучує мене мама.

Я йду з кухні, з мене досить. Настрій у мене поганий, мабуть, тому, що мені трохи соромно. Я починаю розмовляти вголос сам із собою, щоб прогнати думки, яких не бажаю слухатись.

— Ого, ці сіни дуже довгі,— раз по раз проказую я, навіть не усвідомлюючи, що я балакаю.

А проте я справді йду сіньми й несамохіть опиняюся в спільній кімнаті. Там нікого немає, крім Гудб'єрг, вона міняє білизну на своєму ліжку.

Побачивши, що я зайшов, вона швидко повертається до мене спиною. Видно, хоче відплатити мені за образу. Обличчя в неї засмучене, мені навіть здається, що вона плакала. А на різдво ніхто не повинен плакати. Гірке каяття сповнює мені серце і рветься назовні. Я знов зробив страшну дурницю. Мені хочеться сказати щось Гудб'єрг. Вона така стара, сива, обличчя в неї все в зморшках. Я так хотів би загладити свою провину. Адже сьогодні святвечір.

— Гудб'єрг,— винувато кажу я, і серце в мене калатає в грудях. Як же важко вимовити це єдине слово! Гудб'єрг наче й не чує мене.— Гудб'єрг,— озиваюсь я знов,— я не думав того, що сказав вам у кухні, Гудб'єрг. Я був на вас дуже сердитий, тому й бовкнув таке. Мені здалося, що ви гніваєтесь на маму, тому я й розсердився на вас.

— Ти десь чув ці слова, хлопче. Сам ти їх не вигадав. Хтось тобі їх сказав.

— Ні, Гудб'єрг. Ніхто мені їх не казав. Я просто хотів вас дужче вразити, тому й сказав так. Я повівся страх як погано,— палко відповідаю я, бо слова мої йдуть від щирого серця.

Гудб'єрг підбиває перину, потім вирівнює на ній пішву.

— Що ж, я зла не пам'ятаю, небораче,— сумно мовить вона.

— Вибачте мені, Гудб'єрг. Я більше ніколи такого не скажу.

— Не верзи дурного, хлопче, за що мені тобі вибачати? — непривiтно, майже сердито мовить Гудб'єрг.

Я опускаю руки. Мені стає вже соромно й за ці свої слова. Перед Гудб'єрг вибачатися нелегко. Принаймні не завжди легко. Аби я був вибачився тоді, як ще гнівався, то вважав би, що помирився з нею. А тепер, як добре подумати, ми не до кінця помирилися. Я злий на себе, що почав вибачатися. Добре, що хоч Гудб'єрг не знає моїх думок, бо за якийсь час вона питає мене вже трохи лагіднішим голосом:

— Це мати загадала тобі перепросити мене?

— Так, — і оком не змигнувши, відповідаю я, хоч це неправда. Просто мені здалося, що саме так треба сказати.

Але, сказавши це, я відразу починаю шкодувати. Звичайно, не треба було брехати. Я вже ладен узяти свої слова назад, та враз Гудб'єрг жвавішає, зморшки на обличчі в неї розгладжуються, сірі очі лагіднішають. Вона дивиться на мене й каже:

— В кожному є щось гарне.

Я не розумію, що Гудб'єрг має на думці, але видно, що вона веселішає. Тепер хай наступає різдво. Гудб'єрг уже не гнівається на мене, я бачу по ній, що не гнівається. Вона каже мені:

— Синку, я принаймні ніколи не сумнівалася, що ти добрий хлопчик. Думаю, що ти завжди будеш таким, і облишмо вже цю розмову.

Безмежно радий, що все так закінчилось, я біжу до мами. Всміхаючись, я розповідаю їй, що помирився з Гудб'єрг. Мама нічого не каже, але я бачу, що вона задоволена мною. Я відчуваю, що зробив так, як вона хотіла, бо мама гладить мене по щоці. А все ж таки мені не дає спокою думка, чи добре я вчинив. Гудб'єрг, щоправда, після цього полегшало на серці, хоч сам я їй не вибачив до кінця. Та гірше ось що: я кожного разу стаю нещирим, коли це може дати мені користь. Невже я перестав бути чесним хлопцем?

3

Я стою перед хатою, думаючи про все це. Надворі тихий морозяний день, небо ясне, земля ще майже гола. З-за рогу виходить Б'єссі. Він також замислений. Побачивши його, я відразу перестаю думати, однаково при ньому ні до чого не додумаєшся.

— Чому ти не захотів поїхати сьогодні додому, адже Йоун пускав тебе? — питаю я Б'єссі.

Він відповідає, що поїде завтра.

— А хіба тоді не краще було б зустріти вдома святвечір?

Краще, Б'єссі цього не заперечує, а проте й тут буде весело. Хіба я цього не знаю? Ввечері тут має бути таке, чого

він нізащо не хоче пропустити. Цікаво, що саме? Мабуть, щось незвичайне, бо Б'єссі прибирає дуже таємничу міну. Я гину з цікавості і прошу, щоб він і мені сказав, що то буде. Та він не хоче. Тоді я прошу хоч натякнути. Він бере мене за руку й веде до хліва. З усього видно, що йдеться про велику таємницю, бо навіть там Б'єссі розмовляє пошепки. Він, мовляв, децо мені розповість, коли я мовчатиму, як німий. Я обіцяю мовчати, як німий.

— Присягнися, — загадує Б'єссі.

Я присягаюсь. Тоді Б'єссі тихенько шепоче мені в саме вухо:

— Сьогодні всі митимуться в старій кухні. Спершу чоловіки, а потім жінки. Як стемніє.

Я не розумію, що в цьому є цікавого, і кажу так Б'єссі.

— Не розумієш, телепню? — дивується він. — Там же буде світло! А погода гарна. Тож ми підліземо до віконця й підглядатимемо.

Я й далі нічого не розумію. Та раптом вражено витріщаю на нього очі. Он воно що! Який же Б'єссі хитрий! Придумати таку розвагу, що аж дух забиває. Та зразу ж я починаю сумніватися.

— Я не хочу підглядати, — розчаровано кажу я.

— Не хочеш, то й не треба. Але пам'ятай, що ти обіцяв мовчати.

— Я не хочу, щоб і ти підглядав.

Б'єссі регоче:

— А мені байдуже, хочеш ти чи ні. Але такої нагоди я не прогавлю.

Мене лякає Б'єссі. Так лякає, що я нажахано питаю:

— А ти вже колись підглядав?

Б'єссі тільки регоче й відповідає, що не мого батька клопіт, чи він колись підглядав. Врешті додає, що не завжди щастить підглянути. Тоді перестає сміятися й каже:

— Якщо ти обіцяєш мовчати, я не підглядатиму за твоєю матір'ю. Атож. Матір я пропущу. Можеш піти зі мною і переконатися, що я дотримаю слова.

Який Б'єссі шляхетний! Я зворушений його великодушністю і вже не бачу в його намірові нічого ганебного. Навпаки, в мене аж серце тріпоче від думки про цю розвагу, яка тепер здається мені найцікавішою з усього, що відбувається на різдво. Я забуваю всі свої прикросці. Сварка з Гудб'єрг, примирення, докори сумління — всього цього наче й не було. Я думаю тільки про одне: святвечір заповідається веселий.

Трохи пізніше я заходжу до старої кухні. Мама загадує мені залізи у великий дерев'яний шаплик. Стіна також тут, і я пробую опиратися.

— Ти сам купатимешся, я тільки вимию тобі спину, — каже мама.

Сидіти в теплій воді дуже приємно. Я кидаю оком на віконце вгорі. Ні, цього я мамі ніколи не скажу. Я ж не все їй розповідаю. А проте, коли я дивлюся на неї, мені стає трохи соромно. Хоч, зрештою, й нема чого соромитись. Я ж домовився з Б'єссі, що він за нею не підглядатиме. Мама може спокійно митися ввечері, бо має такого доброго сина. А все ж на душі в мене трохи неспокійно: серце моє то тривожно стискається з сорому, то солодко завмирає від передчуття розваги, якої я щойно соромився.

Час спливає повільніше, ніж звичайно. Надворі ніяк не стемніє.

В старій кухні й далі гріють воду. Після мене миються Еліас і Б'єссі. Магнув відмовляється.

— Мені здається, що він ніколи не миється, — каже Б'єссі.

Поки Еліас і Б'єссі хлюпаються у шапку, я поволі одягаюся. Мені квапитись нічого, ми ж бо всі троє чоловіки і можемо купатись разом, у цьому немає нічого особливого. В кухні світають світло, бо надворі нарешті починає темніти.

— Подивимось на господаря? — питає Б'єссі.

Я б залюбки подивився на нього — адже він депутат альтинга, і мені цікаво, який вигляд має депутат, коли роздягнеться.

Ми скрадаємось поза хатою до західного причілка. Навколо панує тиша. В тому місці, де стара кухня стикається з новою хатою, стоїть велика діжка, в яку з даху капає вода. Поряд з діжкою — дерев'яна вбиральня. Ми вилазимо на діжку, а з неї — на дах вбиральні. Звідти можна дотягтися до віконечка в старій кухні. Ми припадаємо обличчям до шибки й заглядаємо всередину. На жаль, окости, що висять на бантинах, трохи затуляють шаплик, та все ж ми бачимо, як господар миється, зігнувшись у ньому. Ми такі схвильовані, що майже не дихаємо, хоч нічого цікавого й не бачимо. Може, все це нас трохи розважає, та й годі. Б'єссі стоїть навшпиньки на даху вбиральні, а я вибрався на дах кухні й щосили тримаюся за дерен, яким він накритий. Господар поливає себе водою, сопе й стогне. «Бідолашний, — думаю я, дивлячись, як він хлюпається в шапку, — не знає, що хтось його бачить». Ось він стає навколішки. Господар сам зробив цей великий шаплик і більше, ніж хто, має право митися в ньому. Має він право й на те, щоб йому не заважали. Нехай собі спокійно миється, ми йому не заважаємо. Ми просто прикинули біля віконця. Та ось господар скінчив митися. Він неквапом, старанно витирається, а ми злазимо додолу й речемо. Але не з господаря. Нам просто дуже весело.

Невдовзі ми бачимо, як Стіна виливає ту воду, що господар мився.

— Тепер її черга, — каже Б'єссі і змальовує, якою вона буде в шапку.

Ми все регочемо. Справді заповідається веселий святвечір. Ми знов прилаштуємося біля віконця.

— Йй-богу це господиня! — каже Б'єссі тремтячим голосом. — Щоб я з цього місця не зійшов!

Б'єссі правду каже, це Сігрідур. Вона починає роздягатися в кухні. Стіна наливає в шаплик води і виходить. Ми з Б'єссі завмираємо. Ось Сігрідур скидає сукню Я бачу її білі круглі плечі, гарні руки. Мене заповнює дивне почуття глибокої пошани до неї і невдоволення собою. Бо мені знов здається, що ми робимо щось негарне. Я цього не хочу, а водночас не можу встояти перед спокусою.

— Не дивімося на неї! — аж стогну я з ляку, а сам нічого так не прагну, як лишитися біля віконця.

— Цить, йолопе! — каже Б'єссі. — Що тут страшного? Сігрідур і далі роздягається, та враз перестає і виходить з кухні.

— Вона просто щось забула й зараз повернеться, — каже Б'єссі.

— Може, нам краще злізти? — пропоную я.

— Ти що, здурів? Вона зараз повернеться.

Я не хочу, щоб вона поверталася. Я відчуваю, що ми поводимося ганебно.

— Свейнб'єрне, це ти? Якого біса тебе туди висадило? — долинає до нас сердитий голос знизу. Там у темряві стоїть господар.

Ми холонемо зі страху. Б'єссі кидається вбік, хоче втекти.

проте чіпляється ногою за оббитий бляхою край даху, перевертається на спину й летить униз, просто в діжку. Чути страшний гуркіт. Я не встигаю спитати, чи не забився він, тому що Б'єссі відразу зникає в темряві. Я не маю сили ворухнутись, але думка моя працює чітко: мене нізачо не повинні тут бачити. Краще вже вмерти. Не дай боже, щоб мама довідалась, чого я сюди забрався! Я видряплююсь вище на дах, перелажу через гребінь старої кухні й ховаюся з другого боку. Серце в мене мало не вискакує з грудей. Я прошу бога допомогти мені.

Б'єссі не розбився об діжку. Щоправда, самого його не чути, зате добре чути Йоунів голос. Господар лає Б'єссі. Не буде ж він кричати на мертвого.

— Як тобі не соромно, Свейнб'єрне, ти вже майже парубчак, а ведешся, як дитина! До чого тільки не додумається твоя дурна голова!

Б'єссі мовчить. Йоун ще довго сварить Б'єссі, але я не чую, щоб той сказав бодай слово. Нарешті Йоун питає:

— А Х'ялті там часом не було?

У мене темніє в очах, груди заливає гаряча хвиля. Я весь обертаюся в слух, боюся навіть дихнути. Нарешті до мене долинає ледь чутний голос Б'єссі. З усього видно, що він страшенно пригнічений.

— Х'ялті? Ні, не було. Я давно не бачив його.

З несподіванки я мало не захлинаюся. Серце моє сповнює почуття вдячності до Б'єссі. Як я його люблю! Який він добрий! Цікаво, чи я зробив би те саме, бувши на місці Б'єссі? Мабуть, ні. Мабуть, крім нього, ніхто не спромігся б на таку великодушність.

Поступово Йоун лагіднішає. Він уже по-батьківському радить Б'єссі ніколи більше такого не робити. Той обіцяє.

— Я вже довіку навіть не думатиму про такі дурниці,— каже він.

Бідолашний Б'єссі.

Я ще довго сиджу на даху, не зважаючись навіть ворухнутися. Нарешті голоси стихають. Я злажу додола й непомітно закрадаюся до хати.

4

До вечора закінчено роботу надворі, всі помилися, святково одяглися і зібралися в спільній кімнаті. Еліас читає вголос святе письмо. Б'єссі сидить біля мене, але я не можу тепер нічого йому сказати. А як би я хотів кинутись йому на шию й подякувати! Сердешний Б'єссі, він такий зажурений. І не дивно. Адже він не поїхав додому, до своїх батьків, бо сподівався, що тут буде дуже весело. Він такий розчарований, що йому й свято неміле. Дивно, як він ще слухає Еліасове нудне читання. Бо сам я неспроможний за ним стежити, весь

час вертаюся думками до Б'єссі. Згадую, як він утелюючись в діжку, і перелякано відчуваю, що починаю сміятись. От халепа! Бракувало тільки, щоб Б'єссі помітив, що я сміюся з нього. Де вона береться в мені, та зловтіха? Але хоч як я силкуюсь, а не можу втриматися від сміху.

Нарешті Еліас закінчує читати. Ми переходимо до вітальні й п'ємо шоколад і каву. А потім тягнемо фанти з іменами жінок із нашого хутора. Мені щастить, я витягаю ім'я Сігрідур. Б'єссі ж випадає Гудб'єрг. Він такий пригнічений і сумний, що навіть нічого не каже. Видно, йому вже до всього байдуже.

Аж пізно ввечері мені вдається перемовитися словом з Б'єссі. Коли він іде спати, я наздоганяю його в сніях, хапаю за руку й шепочу:

— Я чув усе, що ти казав Йоунові. Дуже дякую тобі, що ти мене не зрадив. Я тебе так люблю, Б'єссі.

Б'єссі, по-моєму, всміхається, хоч мені й не видно, бо в сніях темно.

— А чого б я мав тебе зраджувати? Не ти ж додумався до тієї дурної витівки. Я сам у всьому винен,— відповідає він.

Я відчуваю, що він дуже журиться, і пробую його втішити.

— Не картай себе так, Б'єссі,— кажу я.— Скоро все забудеться. Йоун більше про це й не згадає.

Та Б'єссі невтішний. Він вважає, що Сігрідур напевне побачила його у віконці, тому й вийшла з кухні і послала надвір Йоуна.

— Я сам себе часом не розумію,— скаржиться Б'єссі.— В мені наче живуть дві людини, і деколи я не знаю, котра з них справжня, щоб я з цього місця не зійшов.

Я не маю чим розрадити Б'єссі, та й мені самому стає неспокійно на душі. Якщо Сігрідур помітила його у віконці, то, мабуть, помітила й мене. Я прощаюся з Б'єссі, а сам думаю про своє.

5

Другого ранку Б'єссі іде до своїх батьків. Після його від'їзду до нас приходять гості зі Стаї і сидять до пізнього вечора. На середину спільної кімнати висувають стола, який звичайно стоїть під вікном, і всі дорослі, крім Сігрідур, сідають грати в карти. Сігрідур каже, що не вмєє грати в цю гру, і розважається з дітьми — грає зі мною, Гаральдуром та його сестрою Рагнгейдур у «Чорного Петера». Яка ж вона вродлива! Я все вертаюся до думки, чи вона бачила мене у віконці. Мабуть, ні, а то навряд чи була б зі мною така привітна. Малій Рагнгейдур вісім років, вона весь час шахрує або й ховає свої карти в ліжко.

— Як тобі не соромно, Раунко! — гримає на неї мати.

Меншій Гаральдуровій сестричці Гунні три роки. Вона не

вміє грати в карти і не відходить від свого батька. Він раз по раз бере Гунну на коліна й витирає їй носа своєю хусточкою, бо з нього весь час тече. Мені ця родина здається трохи дивною. На обличчі Герборг, Магнусової дружини, наче написано все, що вона думає. Та я помиляюся. Просто її обличчя дивовижно відверте, а блакитні, дуже ясні очі не мають що приховувати. Вона не перестає сміятися. Якщо виграє, то, сміючись, каже: «Ні, це неподобство, Магнусе», а якщо програє, то теж сміється і так само каже: «Ні, це неподобство, Магнусе».

Біля столу з картами весело й гамірно, та над усім горує сміх Герборг. Сігрідур кидає нас і йде до вітальні накривати на стіл. Без неї ми теж не хочемо грати і якийсь час стежимо, як грають дорослі. Якби я не бачив на власні очі, то зроду б не повірив, що Маунгі може бути такий веселий. Сьогодні він зовсім не такий, як звичайно. Він садить на коліна малу Гунну, витирає їй хусточкою носа, пестить її, лебедить до неї.

Несподівано для самих себе ми з Гаральдуром опиняємося біля сінешніх дверей. Я його трохи побоююсь. Я не люблю бути з ним разом, бо в його товаристві почуваю себе якось невпевнено. А я дуже хотів би спекатися цієї невпевненості, якось показати йому, що я теж чогось вартий. Тільки про що з ним поговорити? Самим «так» і «ні» цього не покажеш, а всі інші слова повилітали в мене з голови.

— Ти коли-небудь розповідав про нього? — нарешті питаю я.

— Про кого?

— Про Б'єссі. Розповідав батькові, як він тоді повівся з тобою біля кошар?

Ні, каже Гаральдур, ніколи нічого не розповідав, йому й на думку не спадало скаржитись. У сніях темно. Мабуть, так і має бути, коли йде щира розмова. Світло просмикується з віталні. І просмикується з кухні. Ми стоїмо біля сінешніх дверей і відчуваємо, що для нас це важлива мить, тому й не повертаємось до кімнати.

— Він потім каювся,— кажу я, згадуючи, що сам я в боргу перед Б'єссі.

— Каювся? Не може бути. Він мені мстився. Він завжди мститься мені, коли може.

Мені дуже кортить знати, за віщо Б'єссі мститься Гаральду-рові.

— О-о-о, за все потроху, але, мабуть, найбільше за того віршика, що я склав про нього восени. Бо він такий йолоп.

Гаральдур сміється низьким глухуватим сміхом. Я бачу, як здригаються в нього плечі. Мені стає трохи незатишно на душі: може, він каже, що я теж йолоп? Ні, він не повинен би такого про мене казати.

— Ти склав віршика? Якого? — питаю я.

— Так собі, нічого особливого. Я вже добре не пам'ятаю його. Здається, щось таке:

Свейнб'єрн чеше язика —
Звичка в нього вже така.
І не диво та бредня,
Як баран йому рідня.

Проказуючи віршика, Гаральдур пирхає після кожного рядка, а скінчивши, захоплено питає:

— Ну як, правда, влучно?

Я погоджуюсь, що віршик дуже влучний. За таке і я б розсердився.

— Атож, розумом Свейнб'єрн ніколи не визначався,— провадить далі Гаральдур.

— Він до тебе непогано ставиться,— бороню я Б'єссі.— Каже, що ти здібний.

Не встигаю я вимовити ці слова, як мені стає соромно. Б'єссі такого ніколи не казав. Що мене силує брехати? Виходить, що я несамохіть кривлю душею?

— Та невже? Я знаю, Б'єссі не такий і поганий хлопець,— каже Гаральдур зовсім іншим тоном.

Я розумію, що мені пощастило ошукати Гаральдура. Он що, хоч який він розумний, а я його таки обдурих. А він

цього й не помітив. Радіючи зі своєї перемоги, я забуваю про обережність. Гаральдур, звичайно, дуже самовпевнений, та в ньому є щось цікаве, якась приваблива неприступність. Добре було б потоваришувати з ним, показати, що й я чогось вартий і що зі мною йому також може бути цікаво. І, стоячи тут, у темних сінях, я сповнююсь до нього такої довіри й прихильності, що не знаходжу нічого кращого, як розповісти йому про вчорашній випадок. Мені так хочеться сподобатись Гаральдурові! Я кажу, що можу розповісти йому смішну історію, коли він пообіцяє мовчати, щоб жодна жива душа про неї не дізналася. Гаральдур, хоч який він розумний, страшенно зацікавлюється. Він напосідається на мене, запевняє, що мовчатиме, обіцяє що завгодно. Він тепер весь у моїх руках, і хвилину я втішаюся своєю владою. Нарешті я не витримую і розповідаю йому, що сталося з Б'ессі, коли ми вчора підглядали в кухонне віконце. Гаральдурові моя розповідь дуже подобається. Він притупує ногою, ляскає себе по стегні й зловтішно регоче.

— Отепер я матиму чим подразнити Б'ессі! — каже він.

Я відразу похоплююсь, що зробив велику дурницю. Я таки справді йолоп! Мені гидко самого себе. Відолашний Б'ессі, вчора він мене пожалів, а я он що сказав його найбільшому ворогові!

— Не нагадуй йому про це, Гаральдуре! Дуже тебе прошу! — благаю я.

— О ні, він заробив, щоб я посміявся з нього, — відповідає він.

— Неправда, він про тебе краще говорить, ніж ти про нього, — стою на своєму я.

Де вже мені величатися перед Гаральдуром! Я просто в розпачі. Майже крізь плач я нагадую йому, що він обіцяв мовчати. А й справді, він зовсім забув, каже Гаральдур. Ну, коли так, то він мовчатиме, як риба. Він не має звички підводити тих, хто на нього покладається. Та я йому не вірю і тривожно чекаю, що буде далі.

6

На другий день різдва в Лавовій Ясі відбувається відправа. До церкви сходиться багато людей, а після відправи гостей частують у вітальні кавою. Стіні, мамі й Сігрідур ніколи вгору глянути. Отець К'яртан висловлює бажання поговорити з Йоуном віч на віч. Вони заходять до спальні господарів і про щось балакають там. Мені байдуже, хай собі балакають. Та скоро Йоун виходить і кличе до священника маму. Це вже мене тривожить: адже в священника не може бути до мамі такої справи, що бодай якось не стосувалася б і мене. Що я таке

вчинив? Може, отець К'яртан буде лаяти мене за те, що я сказав, коли він від'їздив з хутора? Бідолашна мама, що вона йому відповідь? А може, щось вибовкав Гаральдур? Може, священик від нього довідався, що ми з Б'ессі робили позавчора ввечері? Такі витівки, певна річ, не сподобаються жодному священикові. Це, звичайно, гріх. Я очікую під дверима спальні, поки мама вийде звідти. Господи милосердний! Невже вона плаче? Ні, здається, не плаче, але навіть не дивиться на мене. Вона поспішає в кухню, наче мене тут і немає. Обличчя в неї почервоніло. Видно, сталося щось жахливе. Бідолашна мама. Я більше ніколи не сперечатимуся з вами, буду завжди слухняним, чемним хлопцем, найчемнішим з усіх, тільки вибачте мені! Та мама не хоче вибачати. Не хоче навіть розмовляти зі мною. Мабуть, я їй гидкий. Недарма я боюся, що в Лавовій Ясі мене спіткає страшне лихо. От воно, мабуть, і сталося.

Я кручуся біля мами в кухні, проте вона й далі не звертає на мене уваги. Накладає в тарілки печива для гостей, а Стіна наливає кави. Врешті я не витримую і сам питаю:

— Мамо, а про що з вами розмовляв священик?

— Та про одну справу. Потім скажу. Тобі про це неодмінно треба знати, синку.

Он як, мені про це неодмінно треба знати. Чуло моє серце. Але мама не сердита. Добре, що хоч вона не гнівається на мене.

Коли вже останні гості від'їздять і в хаті стає менше роботи, я, нарешті, про все дізнаюся. Я не помилився, священик справді розмовляв з мамою про мене. Але розмова була не така страшна, як я боявся. Цієї зими я маю йти до школи, каже мама. Десь у лютому. Вона, всміхаючись, дивиться на мене й чекає, що я скажу. А я мовчу. Не знаю, що відповісти. Я бачу, що мама не жартує, але це для мене така несподіванка, що я зовсім розгубився.

— Чого ж ти мовчиш, синку? Хіба ти не хочеш до школи? — питає мама.

Та я не зразу відповідаю на її запитання. Спершу я хочу дізнатися, куди я маю їхати і хто на цьому наполягає. Мама пояснює мені, що поїду я на хутір Узвізний, але не на той, де колись мешкав. Це інший хутір. Священик і Йоун, мій господар, вважають, що мені треба вчитися. Мама каже, що господар зобов'язується платити за моє харчування. Вона безмежно рада. А я не радію, принаймні поки що. Хтозна, чи я зможу чогось навчитися. Ану ж я виявлюся дуже тупим. Ні, ще нема чого радіти.

Вночі мене обсїдають тривожні думки і довго не дають заснути.

На третій день різдва повертається Б'ессі. Того ж дня Магнус приносить мені листа й щось загорнене в газету. Віддаючи мені листа й пакунок, Магнус усміхається. Диво дивне: раніше Магнус ніколи не усміхався до мене. Я розпечатую листа й читаю:

«Любий друже!

Сподіваюся, що цей лист застане тебе веселим і бадьорим. Мені дуже хотілося написати тобі кілька слів і подякувати за нашу останню зустріч. Дома в нас усе гаразд. З листом я посилаю тобі невеличкий пакуночок. Там загорнений коник, якого батько вирізає мені на свята. Я його тобі дарую. Він вирізаний зі старого гребеня, яким чешуть вовну. Коник дуже гарний, може бігти і клусом, і вчвал. Я все сміюся, коли згадую те, що ти мені розповів у снігах. Не бійся, я нікому не скажу. Поки що все. Кланяйся господарям і сам бувай здоров. Твій вдячний приятель

Гаральдур Магнуссон».

Зворушений, я дякую Магнусові за подарунок, але він відмахується.

— Це ж від Гаральдура,— мовить він, наголошуючи на останньому слові. Очі в нього поблискують, він усміхається. На вилицюватому неголеному обличчі його зуби здаються особливо білими й великими.— Хлопці повинні товаришувати,— додає він і міцно плече мене по плечі.

Від цих слів усі наче меншають, а Магнус так виростає, що я більше нікого й не бачу. Цієї хвилини для мене, крім нього, ніхто не існує. Груди мої переповнює радість. Маунгі помирився зі мною, хоч я дорого заплатив за це. Я бачу, що обличчя мого приятеля Б'ессі похмурнішає. Немає ради — доведеться розповісти йому все, як було, признатись, що я пробалакався Гаральдурові про наші пригоди. Я певен, що Б'ессі мене зрозуміє і не буде гніватись. Мені так приємно, що я живу в злагоді з усім світом.

Поговорити з Б'ессі й дізнатися, що мене чекає, щастить аж над вечір, коли ми з ним поразмося біля худоби. Він не квапиться відповідати мені, думає щось своє і взагалі якийсь пригнічений. Найперше я розповідаю йому про школу. Він тільки неуважно притакує, навіть не питає, куди я маю їхати. Доводиться самому сказати. Чи він знає щось про мешканців Узвізного? Так, знає.

— Узвізне лежить зразу за Сігмундарстадуrom, хутором мого батька,— пояснює він і замовкає.

Мабуть, він не вважає за потрібне ще щось додавати. Б'ессі тепер на диво маломовний, і я знаю чому: він бачив

як Маунгі віддавав мені листа. Вигляд у нього неприступний. Я розумію, що тепер не час розповідати Б'єссі про свою розмову з Гаральдуром. Що ж робити? Коли я йому не признаюся, то почуватиму себе зрадником.

Хоч як мені важко, але нічого не вдієш. І я починаю розповідати йому, але трохи інакше, ніж було насправді.

— Знаєш,— кажу,— я розповів Гаральдурові, як ми підглядали у віконце, що там бачили і як нам було весело.

Я не згадую, що пробалакався, як Б'єссі втелюючись в діжку, боюся розповісти відразу про все. Решту можна буде приточити й потім.

— Гаральдур нас не зрадить,— веду я далі,— він мовчатиме, як німий.

Розповівши про це, я відчуваю велике полегшення. Сумління моє тепер чисте.

Б'єссі нічого не каже, тільки перестає накладати сіно в клітки й пильно дивиться на мене. Тоді знов береться до сіна, не звертаючи на мене уваги, наче не бачить мене, наче взагалі ніколи не знав хлопця на ім'я Х'ялті. Далі так само мовчки дає коровам їсти. В Б'єссі ніби втілилась порожнеча, вона перейшла й на мене, охопила весь навколишній світ. Ми обидва мовчимо. В хліву чутно лише, як корови їдять сіно і побрязкують ланцюгами.

Б'єссі, мабуть, не подобається така глибока тиша, бо він глузливо каже:

— Мені здається, що ти почав підлабузнюватись до того наброду зі Стаї.

— Ні,— заперечую я, на мить розгубившись.

Я не сподівався нападу з цього боку, гадав, що Б'єссі почне з чогось іншого.

— Підлабузньою собі й далі,— мовить Б'єссі.— Але знай, голубе, що нашій дружбі кінець. Ти собі вибрав інших приятелів. Можеш вибовкувати їм свої таємниці, то й тобі дещо перепаде від них.

Більше він нічого не каже. На всі мої спроби помиритися

він відповідає глухою мовчанкою. Я його і переконаю, і прошу, та все дарма. Що ж, коли Б'єссі так ведеться, я не буду вибачатися перед ним. Я також розпалююсь. Мене раптом поймає злість. Я аж тремчу з гніву. Нехай, я не заперечую, що по-дурному зрадив Б'єссі, але ж я прийшов до нього з щирим серцем, визнав свою провину й робив усе, щоб помиритися. Я навіть згадую, як намагався вигоредити Б'єссі перед Гаральдуром. Он який я гарний. Порівнюючи себе з ним, я відразу бачу, що він дурний баран.

— Ти дурний баран! — кричу я тремтячим голосом і тупаю ногами. — Несусвітений йолоп!

Б'єссі ніби й не чує, тільки насуплюється. Корови також насуплюються. Певне, адже вони на його боці. Краще б він вилаяв мене. Його мовчанка просто нестерпна. Чого він так затаївся? Ну й погань він, так я йому зараз і скажу. Скажу, що він найгірший, найдурніший, наймерзенніший хлопець з усіх, яких створив господь бог. Але не встигаю сказати. Моя лють швидко минає, і замість неї мене огортає смуток. А проти смутку я безсилий. Похиливши голову, я тихо виходжу з хліва, так і не помирившись із Б'єссі. Тепер, мабуть, найкраще показати йому, що я обійдуся без його ласки. Нехай, я не буду з ним товаришувати. От погань, йолоп, бевзь, баран! Я розповім про все мамі. Так, поскаржуся на Б'єссі. Нехай вона його добре вилає. Нехай присоромить, що він так негарно повівся зі мною. Дорослу людину йому доведеться вислухати. Мама йому скаже, що я не зробив нічого поганого.

А проте я жодного слова не кажу мамі про свою сварку з Б'єссі. В наших стосунках є чимало такого, про що нелегко сказати мамі. Добре подумавши, я переконаюся, що, мабуть, не варто в цій історії докопуватись до дна. Доведеться само-му нести свій тягар.

Вечері я тихо плачу в подушку. Ніхто, крім неї, не чує мене. Я втратив приятеля. Та хоч як мені шкода нашої дружби, але не це найгірше. Найдужче мене засмучує моя власна дурість. З нею я не можу нічого вдіяти. Не можу я себе змінити. Лишається тільки поплакати в темряві. І я плачу. Поряд важко дихає Стіна і хропе Гудб'єрг. Помалу я заспокоююсь, перестаю плакати й засинаю. Що я ще можу зробити?

ВІЙНА І МИР

1

Скінчилось різдво, проминув і Новий рік, надворі впав сніг і вдарив мороз. У вітальні палять грубу. Наша господиня Сігрідур сидить там із своїм шитвом і стежить за моїми

вправами з рахування, бо я готуюсь до школи. Вона обіцяє, що другої зими буде вчити мене датської мови. Голос у неї тихий, усмішка приємна й ласкава. Господиня більше не хворіє. Вона вчить мене не так, як старий Гельгі в Теплому Мочарі. Все відбувається мирно й спокійно. Від Гельгі мене відділяє вкрита лавою долина й дорога вздовж гір, довга дорога, що тепер схована під снігом. Лава теж завіяна снігом. Надворі заметіль. Часом крізь неї прозирає скісне сонячне проміння, і кристалики сніжинок блищать, мов перлини. Я розв'язую у вітальні задачі, а думки мої тим часом линуть далеко. Вони в одну мить долають заметіль і опиняються в Теплому Мочарі, в кімнатці Гельгі й Гудрун на горищі. На стіні цокає борнгольмський годинник, і все там таке, як було. Я несамохить усміхаюся. Видно, не тільки учень забуває про свої задачі. Учителька також думає про щось інше. Як і мене, її заповонюють спогади. Сігрідур сидить, згорнувши на колінах руки, і невидющим поглядом дивиться у вікно. Шибки вкриті морозяним візерунком, але вона бачить крізь них дуже далеко. Мені відомо, про що думає Сігрідур. Я трохи знаю невеличкий жовтий дерев'яний будиночок на Вестургата, бо Сігрідур не раз розповідала мені про нього. Будиночок одноповерховий, з підвалом і високим дахом. У підвалі розташована шевська майстерня, а на піддашші є невелика кімнатка. Її віконце виходить просто в таке саме віконце сусіднього будиночка, відділеного тільки вузькою вуличкою. В кімнатці на піддашші жовтого будиночка мешкає молода дівчина, а за віконцем навпроти — хлопець-студент. Між ними така мала відстань, що вони можуть дивитись одне одному у вічі. Мабуть, дуже цікаво дивитись одне одному у вічі з віконець двох сусідніх будинків. Я питаю, де тепер той хлопець, бо мені здається, що я його знаю. Коли ж ні, він скоро має стати лікарем. Лікаря я не знаю жодного, проте відчуваю, що спогади Сігрідур багаті важливіші за мої власні. Неподалік будиночка на Вестургата мешкає стара жінка, що вміє вгадувати майбутнє. Вона ворожить на картах і на гуці з кави Дітлахи з вулиці полюбляють її дражнити. По-моєму, дуже негарно дражнити таку дивовижну жінку.

Я знаю тепер і батьків Сігрідур, і її сестру Раунку, дуже вродливу дівчину, і її брата Галлі, коваля, і найменшу сестру Дісу. Знаю всіх дівчаток і хлопчиків, що граються на Вестургата. Та, здається, Сігрідур уже занадто довго думає. Я соваюсь на стільці, бо не хочу, щоб вона про мене зовсім забула.

— Так, Х'ялті, що вже тепер про це згадувати, — каже Сігрідур і всміхається.

Якийсь час я рахую, та мені набридає сидіти мовчки і я питаю:

— А вона ще жива?

— Хто?

— Ворожка.

Мабуть, жива, в кожному разі Сігрідур не чула, щоб із нею щось сталося, хоч вона вже так давно не отримувала листів. Могло багато чого статися за той час, відколи прийшов останній лист. Я нічого на це не кажу, проте знаю, що листа вона отримала кілька днів тому. Мені приємно, що ворожка жива. Я її неодмінно відвідаю, коли поїду на південь.

Часом до вітальні заходить Йоун — певне, йому нудно в майстерні. Він завжди заходить у самих шкарпетках і скидає в сінях той піджак, у якому працює. Йоун тоді цілує свою дружину, а вона гладить його по голові. Вони й при мені дуже ласкаві одне з одним. Мабуть, тому, що вважають мене своїм близьким приятелем. Це мене дуже тішить. Та я напевне не буду депутатом альтинга в тридцять три роки й ніколи не матиму такої гарної дружини. Щоправда, до того часу ще страшенно далеко.

2

У стайні біля хліва стоять двоє верхових коней — один гнідий, а другий буланій. На гнідому їздить Йоун, а на буланому Сігрідур. Коней тепер почали краще годувати.

— Я скоро поїду в столицю, і доведеться тобі їх доглядати, — каже мені господар.

Я радий, бо це для мене велика честь, але, як людина твезра, кажу, що тоді треба відмовитись від школи. На жаль, Йоун не пристає на це.

— Е, синку, це вже гірше. Тоді нема ради, нехай їх доглядає Еліас. Не годиться відривати тебе від науки.

На подвір'ї перед кошарами сніг щільно втоптаний. Він рипить під ратичками в овець, коли Маунгі заганяє їх з водою. Після різдва Маунгі ставиться до мене зовсім інакше, ніж раніше. Тепер він радий, як я йому допомагаю. І я щодня пораюю з ним біля овець, вимітаю ясла, згрібаю переїди. Він привітний, ласкавий, проте мені з ним не так цікаво, як було з Б'єссі. Маунгі ніколи не замінить мені Б'єссі. Руки в нього майже завжди брудні, обличчя неголене, від нього вічно тхне потом, зіпрілим сіном і вівцями. В моєму уявленні Маунгі й кошара — одне ціле, і коли я бачу його здалеку, мені вчувається той дух, а коли близько здибаюся з ним, у ніс мені б'є особливий, міцний запах мокрих овець, яких саме купують. Їх купали одного дня між різдвом і Новим роком. У кінці ясел в одній кошарі прилаштували велику балію. Вона стояла багатто нижче, і до ясел приробили сім східців, а дно і боки в яслах оббили бляхою. Тими яслами виходили скупані вівці, і вода з них, дзюркочучи по блясі, знов стікала в балію. Минуло вже кілька днів, а я ніби й досі чую те дзюрчання й

немов бачу, як брудна вода стікає вниз. Коло балії стояли Маунгі й Еліас. Вони хапали кожну вівцю й занурювали її у воду. Потім вона, мокра й пласка, хитаючись, видряпувалася з балії східцями в ясла. Струшуючись, вівця торохтіла по блясі рогами, навсібіч летіли бризки, навіть одна попала мені в око, і воно в мене довго пекло. Б'єссі підводив овець до балії. Він розмовляв з усіма, не озивався тільки до мене. Того дня овець годував сам господар, я йому допомагав, а мама зі Стіною принесли нам кави з млинцями. Було дуже цікаво. Та ось той день минув. Настали інші дні, і кожного з них щось відбувалось, хоч усім здавалося, що нічого не діється.

3

Б'єссі вдає, що дуже лютий на мене, але це в нього погано виходить. Він просто не вміє довго сердитись і коли дивиться на мене, в очах у нього часом світиться сміх. Буває, що він мусить до мене звернутися, але я відповідаю йому крізь зуби або й мовчу. Тоді він теж цідить слова крізь зуби й замовкає. Чим усе-таки це скінчиться? Я почуваю себе дуже винним, тому не можу говорити з ним так, як раніше. Я вже раз пробував визнати перед ним свою провину і вдруге не можу цього зробити, бо він навряд чи захоче мене зрозуміти. Подумає, що я просто нікчемний і слабодухий, тому й каюся перед ним. Якби він перший завів мову про нашу сварку, я б ще раз спробував перепросити його. Хай би він навіть полаяв мене, аби тільки не мовчав про це.

Б'єссі витесав собі дерев'яного меча, а до нього зробив щита з накривки від старого казана. Я нишком підглянув, як він робив їх у майстерні, коли Йоуна не було вдома. «Цікаво, навіщо вони йому?» — думаю я, але не зважуюсь запитати його про це. Видно, він хоче поквитатися зі своїми ворогами. Так воно й є, бо одного дня я бачу, що Б'єссі кудись іде сіножаттю зі своєю зброєю. Мені страх як цікаво, що буде далі, і я скрадаюся за ним назирці. Там, де річка вузьенькою стрічкою витікає з лави, я гублю Б'єссі. День тихий, надворі мороз. Я роблю великий гак, підіймаюся на лаву з протилежного боку, звідки добре видно береги річки. Скидається на те, що Б'єссі бував тут і раніше, бо на снігу видно багато слідів. Б'єссі не бачить мене. Там, де витікає річка, вздовж краю лави понависали снігові кучугури. Б'єссі зупиняється коло них, обертається до мене спиною, притиснувши до себе меч і щит, і якусь хвилю пильно дивиться собі під ноги. Потім замахається мечем і, грізно вигукуючи щось, кидається на кучугуру. Він запекло січе її і водночас прикривається щитом, наче захищається від ударів. Невдовзі кучугура покривається глибокими ранами. Та Б'єссі не дає собі спочинку, він знаходить

другу кучугуру й нападає на неї. Я розгублююсь: може, він збожеволів? Я також не раз бився з кучугурами, але ще зовсім малим. Ось я зараз його застукаю і позбиткуюся з нього. Не думаючи про наслідки, я підкрадаюся до нього ззаду й верещу не своїм голосом. Б'єссі, здригнувшись, кидається тікати, та через кілька кроків стає і обертається до мене. Я дивлюся на нього й холодно посміхаюся. Побачивши, що це я, Б'єссі втрачає весь свій бойовий запал. Він ніяковіє, може, навіть соромиться. Якийсь час ми мовчки дивимось один на одного.

— Ти що тут робиш? — нарешті питає Б'єссі.

— Краще скажи, що ти тут робиш? — відповідаю я.

— Ти давно прийшов?

Я кажу, що бачив усе. Б'єссі червоніє.

— Я тут змагався, — пояснює він. — Гляди лише нікому не пробалакайся.

У відповідь я тільки сміюся. Тоді Б'єссі починає просити мене, каже, що дорослі, коли дізнаються про це, вважатимуть його за дурня. Я не здаюся: мовляв, він добре знає мою ба

лакучість, тож навряд чи може покладатись на мене. Але він не хоче більше й чути про ту історію. Я такий йому вдячний, що признаюся в усіх своїх гріхах, розповідаю, як я пробалакався Гаральдурові і як шкодую, що так вийшло. На щастя, Гаральдурові можна довіряти.

— Він непоганий хлопець. І про тебе кращої думки, ніж ти про нього,— кажу я.

Б'ессі не заперечує, що йому не сподобалось, коли я пробалакався про нашу пригоду, а з іншого боку, він добре мене розуміє, бо й сам часто зраджував таємниці. І він на мене зовсім не сердиться. Одне слово, Б'ессі тепер — втілення доброти і ласки. Він взагалі ніколи не мав на мене зла.

— Анітрохи, щоб я з цього місця не зійшов! — присягається Б'ессі.

Але я не відразу виявляю свою радість. Останнім часом я став обережніший і хочу забезпечити собі якусь перевагу.

— А з ким це ти змагався? — питаюсь я.

— З німцями. Я англієць і воюю з німцями. Адже тепер війна.

Так, це правда. В світі вже два роки точиться війна. Але досі я про неї не думав. Не знав, що вона докотилася й сюди.

— Мені здається, що англійці та німці не воюють мечами,— кажу я.

— Так,— погоджується Б'ессі,— проте я не маю гвинтівки. Всі мої вороги озброєні гвинтівками, та це їх не врятує. Часом я буваю Свейнтом-Голубом, часом Гіслі Сурсоном. А таких людей кулі не беруть.

— Та хіба ж вони англійці? — дивуюсь я.

— Це однаково,— мовить Б'ессі.

По-моєму, не однаково, та я не сперечаюся з Б'ессі. Бо не диво ця бредня, як... Мені раптом стає смішно.

— Тільки нікому не пробалакайся, Х'ялті. Обіцяєш? Я подарую тобі меч, і ми тоді змагатимемося вдвох, якщо ти нікому не скажеш.

Я обіцяю все, що він хоче. Б'ессі дуже радий. Він хапає мене в обійми й кидає в сніг. Йому відлягло від серця.

— Ти гарний хлопець, Х'ялті,— каже він.— Не треба нам ніколи більше сваритися.

Я, звичайно, задоволений, що ми помирилися, та одне мене ще муляє.

— А ти обіцяй, що не будеш сердитись, як я розмовлятиму з мешканцями Стаї,— кажу я.

— А хіба я сердився? Зовсім ні, щоб я з цього місця не зійшов!

Як не сердився? Дивно, що люди не хочуть визнати того, що справді було. Я кажу про це Б'ессі.

— Я нітрохи не сердився! — стоїть він на своєму.

— Ти сердився тоді, коли Гаральдур подарував мені коника, і тоді, коли я прийшов до тебе в хлів і хотів про все розповісти,— кажу я.

Та Б'ессі заперечує, каже, що хотів тільки подразнити мене. Тепер уже я починаю сердитись, я завжди серджуся, коли хтось не хоче визнати правди. Б'ессі також сердиться, каже, що його завжди злість бере, коли хтось не хоче вірити правді. Не встигли ми помиритися, як нам знов загрожує ворожнеча. На щастя, Б'ессі згадує, що ми вирішили більше ніколи не сваритися. Ми весело сміємось: які в нас можуть бути суперечки, коли ми приятелі! Ми можемо стати Гіслі Сурсоном або Свейнтом-Голубом. Можемо стати ким завгодно. Треба тільки сховати нашу зброю. З хутора цього місця не видно, і коли ми знов сюди прийдемо, ніхто про це не довідається. Вздовж краю лави багато кучугур, з якими можна змагатися. Не таке це вже й безглуздя — воювати з кучугурами. Все залежить від того, ким їх собі уявити.

Я помирився з Б'ессі і більше не сподіваюсь лиха. На хуторі я тепер не маю ворогів, і це мене дуже тішить. Я вже певен, що тут зі мною не станеться ніякої біди. Одне тільки затьмарює мою радість. Я журюся, що треба йти до школи. Ця моя журба трохи дивна, я часто про неї забуваю, а часто вона змінюється радісним очікуванням.

ШКОЛА

1

Коли в твоїх грудях журба змагається з радісним очікуванням, важко заснути. А ніч така довга, як ти лежиш у темряві з розплющеними очима. Такої ночі багато що спадає на думку. За вікном над моїм ліжком співає легенький вітер і кидає по краплі в темні шибки. Я стримую віддих і дослухаюся. Якби пішов такий дощ, щоб уранці не можна було вибратися до школи! Та погода не хоче псуватися. Надворі тихо, я уявляю собі високе чорне небо, напнуте над землею. Уявляю собі й землю, сповиту темрявою. Та цур йому, треба спати. Я перевертаюся з боку на бік, але заснути не можу.

У тій самій кімнаті, що й я, сплять три жінки. Навіть те, як вони сплять, викликає в мене різні почуття. Гудб'єрг, наприклад, каже, що спить на своєму ліжку тридцять вісім років. Майже все її довге життя минуло в цій кімнаті. Спить Гудб'єрг неспокійно, гучно хропе і дратує тих, хто не може заснути. Але тут її домівка. Тут, у цьому кутку, тіло її втрапило красу й постаріло. Навіть сон її втратив легкість і зробився по-старечому хропливим.

Стіна вві сні скрегоче зубами, крутиться й стогне. Нічний відпочинок не дає їй ніякої втіхи. Кожен день для неї мука. Коли вона й усміхається, то якось силувано, бо не звикла всміхатися. Мені здається, що вона часом плаче, хоч я цього ніколи не бачив. І щоначі вона, сердешна, стогне вві сні. Що їй так засмучує? Мені шкода Стіни, вона така до мене добра, хоч восени я був трохи сердитий на неї. Це тому, що вона не звертала на мене ніякісенької уваги. Стіна взагалі не звертає ні на кого уваги, але й нікому не шкодить. Важко сказати, чи вона до когось добра, хоч Б'ессі вважає, начебто Стіна хотіла б бути доброю до Еліаса, хотіла б навіть його цілувати, проте він не має бажання з нею цілуватися, бо Стіна на десять років старша за нього. Мені її дуже шкода. Мабуть, тому вона й стогне та скрегоче зубами вві сні. Погано, що Еліас так до неї ставиться.

Мама спить багато спокійніше за Гудб'єрг і Стіну, дихає рівно, легко й глибоко. У неї здоровий сон. Навколо мами все здорове, навіть повітря. А я ніяк не засну. Завтра я маю йти до школи. Я боюся, що нічого не навчусь, і хочу попросити бога, щоб він мені допоміг. З іншого боку, бог має знати, що я не хочу туди йти. А може, він цього не знає? Бо я й сам добре не знаю. Часом мені кортить до школи. Мабуть, тому, що я сподіваюся зустрітись там з Гельгою, а також з Адді й Оулі. Торік вони вже вчилися в Узвізному, то, може, приїдуть і тепер. Та й приємно буде повернутися додому вченою людиною.

Колись ця ніч повинна ж таки скінчитися. Скоро я вже не буду спати в цьому ліжку. Мине день, потім другий, багато днів, і ось нарешті прийде такий день, коли я лежатиму на якомусь іншому ліжку — старий, сивий дід, що от-от має померти. Але до того часу ще дуже далеко. І перед смертю я згадаю все своє життя, навіть цю ніч, коли я ніяк не міг заснути. Хтось наче мені казав, що як не можеш заснути, то треба рахувати, безперестанку рахувати. Я берусь рахувати, помиляюся, починаю наново й знов помиляюся. Бачу, що нелегко зосередитись на числах. Краще я буду придумувати якийсь оповідання. І я починаю: «Місяць заглядав у вікно й осявав кімнату блідим промінням». Гарний початок, та на ньому я й зупиняюся. Звідкись з'являється Гельга, усміхається і вітає мене в школі. Але в моєму оповіданні вона зовсім не повинна бути, там їй нічого робити. Не місце в ньому й Адді з Оулі. А вони теж туди встряють. Думка оповідання губиться, числа перемішуються, і я опиняюся серед цієї плутанини... Навряд, чи я зможу чогось навчитися. Я волів би зовсім не йти до тієї школи. А сон так і не приходиться, ніч здається ще довшою.

На різдво до нашої церкви приїздили господарі Узвізного. Я їх пам'ятаю, вони мені сподобалися, але скласти якусь

думку про людей з того, як вони поведуться в гостях, неможливо. Бачив я й Бедвара, їхнього сина, він також приїздив сюди взимку. Мені здалося, що він дуже привітний, та це ще нічого не означає. Невідомо, чи буде він таким привітним, як побачить, що не може мене нічого навчити. Б'єссі розповідав, що в господарів Узвізного є, крім сина, ще три дочки, одну з них звать Герда. Б'єссі каже, що вона гарна й весела, та що з того, коли я тупий? Б'єссі каже, що вона має стати його дружиною. Мене це не обходить, а все-таки добре було б глянути на неї. Я пообіцяв не пробалакатись Герді, що Б'єссі

хоче з нею одружитися. Він сам скаже їй, коли буде вже зовсім дорослий і зможе одружитися з дочкою Егіля, господаря з хутора Узвізного.

Стіна щось мурмоче крізь сон, а Гудб'єрг хропе. Вони такі самі, коли й сплять. Хоч ні, трохи інакші. Вони відразу постають переді мною такими, якими бувають удень. Я також не лежу на ліжку й не змагаюся з безсонням. Я виходжу до сіней і стаю біля порога. Стіна й Гудб'єрг щось пошепки балакають. Стіна дуже любить перешіптуватися. Вона, мабуть, щось зашиває, а Гудб'єрг сидить біля прядки. Прядка не крутиться, Гудб'єрг нахиляється вперед і роззявляє рота, ніби має зловити Стінині слова не тільки вухами, а й ротом. Я не знаю, що там шепоче Стіна, бо звичайно не слухаю їхніх балачок, та ось Гудб'єрг хитає головою і сплескує руками.

— І порівнювати нічого! — каже вона.

Стіна знов щось шепоче, а Гудб'єрг уважно слухає.

— Якби вона мала не таке добре серце й не була тут господинею, я б нізачо не змовчала, — каже Гудб'єрг.

Ага, вони балакають про Сігрідур, у них завжди такі міни, коли вони про неї пліткують. Стривайте, я вам зараз позати-каю роти. Я підходжу до свого ліжка. Стіна не зважає на мене й далі щось шепоче, мені не чути її слів.

— Горщечок маленький, а вушка великі, — мовить навздогад Гудб'єрг, і обидві замовкають.

Прядка починає шурхотіти. Ні, це за вікном шумить вітер. Стіна й Гудб'єрг сплять, а я й далі про них думаю. Як приємно про них думати, коли вони сплять. Вони мене тепер не остерігаються, і я можу до них приглянутись. На свій вели-

кий подив, я бачу, що обидві вони мені подобаються. Кожна з них по-своєму добра. Коли Стіна й Гудб'єрг сплять і не перешіптуються, вони просто чудові. Та коли вони сходяться й починають шепотітися, все міняється, з ними тоді неприємно сидіти. Між ними виникає якийсь таємний зв'язок, і вони зливаються в одну особу. І та особа устами Гудб'єрг завжди каже про людей щось погане.

За вікном шумить вітер, і з того, як він б'ється просто в шибки, я здогадуюся, що це теплий вітер. А може, про це кажуть мені краплі дощу? Нарешті я чую що Гудб'єрг прокидається. Вона плямкає спросоння губами й позіхає. Якщо Гудб'єрг прокинулась, то скоро буде ранок. Щоправда, сама Гудб'єрг запевняє, що вона ніколи не спить. З її слів виходить, що в неї безсоння вже сімдесят років. Через це вони часто сперечаються зі Стіною. Стіна не вірить, що Гудб'єрг не спить. Має спати, як усі інші люди, вона ж бо від них нічим не відрізняється.

2

Першою встає мама. В кімнаті ще темно, але мама одягається без світла. Хай вона краще не бачить, що я не сплю, тому я ховаю голову глибше в подушку. Що вона подумала, коли дізнається, що я цілу ніч не міг заснути? От якби щось сталося, наприклад, якби цієї ночі згорів хутір Узвізний. Отоді б я не пішов до школи. Ні, Б'єссі казав, що в Узвізному мурований будинок. А муровані будинки не горять. Дарма сподіватися, нічого не сталося. Мама світить невеличку лампу й тихо виходить з кімнати. Йй, видно, байдуже, що я її залишу, що мені треба йти до школи. Всім байдуже. Якби дорослі розуміли, яка це важлива подія, то я б залюбки йшов до школи. Та вони нічого не розуміють, їм здається, що це звичайна річ. А господар — той просто забув, коли я маю йти до неї. Вранці, за сніданком, він здивовано питає:

— То він іде сьогодні? Ти так рвешся до школи, Х'ялті?

— Угу, — відповідаю я.

Коли тебе питають отак навпростець, несамохіть збрешеш. Йоун улаштував мене до школи, зобов'язався платити за мое

харчування, то як же я можу признатися, що не хочу вчитись? Але все-таки серце моє неспокійно стукотить. Зрештою, і не дивно, що Йоун забув про мою школу, днями він сам покидає хутір. Їде до Рейк'явіка і бере з собою Сігрідур. В цьому, що ми одночасно їдемо з хутора, безперечно є щось знаменне.

Магнус лаштується трохи провести мене. Щоправда, не тільки задля мене. Гаральдур також має йти до школи. Хтозна, як мені було б краще, з ним чи без нього. Дорослі, як завжди, не дуже квапляться, кажуть, що до Узвізного близько. Погода чудова. Надворі відлига, легкий туман і присмерк. Перше ніж вирушити в дорогу, Магнус накладає вівцям повні ясла сіна. Вівці надворі. Еліас має їх загнати, якщо Магнуса довго не буде. Мені здається, що сьогодні Магнус занадто марудиться. Всі сьогодні чомусь не поспішають. Я довго чекаю, поки той Магнус буде нарешті готовий. Прощаючись, я подаю всім руку, потім цілую маму. Вона всміхається. А мені хочеться плакати.

— Хай тобі бог помагає, дитино,— каже Гудб'єрг.

— Бувай здоровий, синку,— каже Йоун.

Ім не важко наостанці сказати мені добре слово, але кажуть вони його тільки так, задля годиться. Я вирушаю в небезпечну дорогу, а мама всміхається.

3

Ми йдемо лавою на північ від хутора. Маунгі, згорбившись, важко ступає попереду й несе на плечі мій клунок. Я насилу встигаю за ним. Ми обидва мовчимо.

Сніг на стежці вже взявся водою, а там, де лава здіймається горбиками, його й зовсім немає. Тільки на мочарі він ще лежить суцільною плахтою. Попереду, на горбистій височині, з'являється хата. Біля неї видно розвалені будівлі колишньої стаї. Хата мала, приземкувата, її не швидко й помітиш серед тих руїн. Я ще тут ніколи не був. Сьогодні, вирушаючи в невідому дорогу, я почуваю себе багато старшим, ніж був учора. Я попрощався з дитинством і тепер іду вже, як дорослий. Так воно й є, недарма мене пустили самого в невідомий світ.

Гаральдур уже готовий і чекає на нас. Ми заходимо до спільної кімнати. Вона тіснувата. Під вікном, що виходить на південь, стоїть великий стіл, а попід стінами — двоє ліжок, засланих картатими покривалами. Я сідаю на скриню біля столу. Над одним ліжком прибита різьблена полиця, а на ній стоять вирізани з дерева кінь, собака, великий бугай і круторогий баран. Відразу видно, що тут мешкають майстри. Навіть стільниця вся зрізана іменами та ініціалами мешканців цієї

хати, не кажучи вже про спинки ліжок, сволюки й стіни. З другого боку навпроти вікна міститься велика плита. Чути з запаху, що сьогодні тут їли солону рибу. Але пахне й ще чимось приємним. Магнусова дружина Герборг каже, що перед дорогою нам треба неодмінно випити кави. В неї порвана спідниця, і коли вона порається біля плити, крізь дірочку блискає голе стегно. Мені стає смішно. Гаральдур мовчить. Удома він поводиться зовсім інакше, як на хуторі Лавова Яса. Мені здається, що він навіть якийсь несміливий. Мала Гунна відразу кидається до батька. Зате Раунка гасає по всіх кутках — то залізе під ліжку, то сховається під стіл. Я весь час потерпаю, що вона вкусить мене за ногу.

— Як тобі не соромно, Раунко! — гримас на неї мати.

Раунка не відповідає матері, а може, просто не знає, що сказати. Тут мені не подобається. Ми п'ємо каву вприкуску. Маунгі ні на кого не звертає уваги, крім своєї Гунни. Він пестить її, без кінця цілує, лебедить до неї і дає їй з блюдця кави.

— Ти здурів, Маунгі! — вигукує Герборг.

Він тільки всміхається й ніжно дивиться на дитину. Він гладить її по голівці, цілує в щоки, третється неголеним підборіддям об її тоненьку шию. Я б зроду не повірив, що цей вовкуватий чоловік може бути такий по-дитячому ласкавий.

Раунка лягає горілиць на підлогу, підпирається руками, підіймає ноги в мій бік, і сукенка спадає їй на голову.

— Отака в тебе пика, — мовить вона.

— Як тобі не соромно, Раунко! — сварить дівчину мати.

— Вставай, дівуле, — сердито втручається Гаральдур.

Маунгі нічого не каже, а я вдаю, що не помічаю вихваток Раунки. Але, звичайно, червонію. Видно, Раунка не вважає мене дуже гарним, коли їй здається, що моє обличчя схоже на її старі, запані й не дуже чисті штанці.

— Подай-но мені рукавиці, Герборг, — каже Маунгі, коли ми встаємо з-за столу.

Це вперше він озивається до дружини, відколи ми тут, і більше з нею не розмовляє. Навіть не прощається, та вона, здається, й не чекає цього. Натомість Маунгі цілує Гунну і гладить по голові Раунку. Я тисну господині руку й дякую за каву. Раунка залазить під стіл і не хоче прощатися ні зі мною, ні зі своїм братом.

— Як тобі не соромно, Раунко, — ганить дівчину мати.

Проте Раунка не слухає її.

— Ти такий... такий... — каже вона, витріщившись на мене.

Я поспішаю до дверей. Мені не цікаво почути, який я. Але дарма. Раунка біжить слідом за мною.

— Ти такий... — знов починає вона й замовкає, неспроможна знайти потрібне їй порівняння. Потім аж кричить: — Ти такий... що я й сама не знаю, який!

— Як тобі не соромно, Раунко! — вже сердито каже мати.
— Хіба це якась новина? Вона завжди так поводить ся, як хтось приходить, — зауважує Гаральдур.
Маунгі нічого не каже.

4

Річку Кам'янку ми переходимо по кризі. На другому боці лежить хутір Клин. На хуторі є телефон, і туди приїздять люди з цілої округи, коли треба поговорити з кимось у далеких краях. Звідти я міг би поговорити зі своїм дядьком, який живе в Америці. Та поки що я не маю наміру розмовляти з ним. На півночі Ісландії живуть дві мамині сестри. З ними також можна поговорити. Проте я не буду їм телефонувати, поки не виросту, хоч, звичайно, тіткам було б приємно довідатися, що я йду до школи. Я люблю своїх родичів, хоч ніколи їх не бачив. Тож я певен, що й вони мене люблять, хоч також ніколи не бачили мене.

Хутір, де є телефон, викликає в мене особливу пошану. Але ми не доходимо до нього. Біля кошар повно овець, і ми обминаємо їх, зрізуємо клин між річками. Дороги тут немає, і ми йдемо навпростець пагорбом, з якого вітер зніс ґрунт. Лава лишається далеко праворуч, десть там містяться загороди для овець. Попереду, недалеко від нас, починається пасмо низеньких пагорбів, і я вже бачу Узвізний. Шкільний будинок стоїть у кінці сіножаті. Гаральдур пояснює, що то громадський будинок, часом у ньому засідає рада, часом влаштовують молодіжні вечори, а тепер там навчаються діти. Більше ми ні про що не розмовляємо, поки переходимо цю місцину. Я з кожним кроком ніби оживаю. Мене дедалі дужче хвилює близька зустріч з Адді, Оулі та Гельгою. Проте назирці за мною йде страх, він бере мене в свої обійми, залазить мені в груди. Я ж нічого не зможу навчитися в школі, я тільки осоромлюся, засмучу маму й розчарую Сігрідур та всіх інших, хто добрий до мене. Ні, кажу я собі, я витримаю і буду найстараннішим учнем. Нема чого боятися.

Річка, що тече по той бік клину, зветься Теплою. Вона більша за Кам'янку. На ній трапляються ополонки, а тут, де ми хочемо перейти її, поверх криги тече вода.

— На цій клятій річці завжди так, — каже Маунгі.

Ми зупиняємось на березі. Я дивлюся вниз, і мені стає страшно.

— Я зараз перевірю кригу, — каже Маунгі і спускається до річки.

Води над кригою чимало, йти Маунгі слизько, проте він добирається до піщаної обмілини на другому березі, кидає наші клунки й вертається назад.

— Сідай мені на спину, — каже він Гаральдурові.

Я чекаю. Вони спокійно переходять річку. Потім Маунгі вертається і бере на спину мене. Коли ми досягаємо до середини, крига не витримує. Навколо нас вирує вода й крутить крижини. Маунгі заточується. Я з жахом думаю, що нам обом тут буде кінець. Але ні, Маунгі втримує рівновагу, та й вода сягає йому тільки за коліна. Я весь зіщулююсь. Крига ламається, коли Маунгі пробує вилізити на неї. Я відчуваю, як натужуються й тремтять у Маунгі спина і руки. На піщаній обміліні з другого боку стоїть Гаральдур і не зводить з нас погляду. Маунгі пробує вибратися на кригу в іншому місці, але й там вона тріскає. І так кілька разів. Та нарешті йому щастить вилізити з води зі своєю важкою ногою. Проте небезпека ще не скінчилася. Маунгі насилу йде, ноги його ковзають по слизькій кризі. Аж ось ми таки досягаємо берега. Засапаний Маунгі опускає мене на обміліну й витирає з почервоного обличчя піт.

— Ця клята річка завжди така підступна,— каже Маунгі і більше про нашу дорогу не згадує жодним словом.

Я вважаю, що Маунгі врятував мені життя, і безмежно йому вдячний. Ми стоїмо на обмілині біля річки. Трохи вище на пагорку стоїть школа. Троє вікон з південного боку, немов троє очей, привітно дивляться на нас. За школою видно дорогу, а за дорогою — огорожу хутірської сіножаті. Стовпці похилилися в різні боки, дріт подекуди порваний. Серед сіножаті стоїть сірий мурований будинок. Біля будинку кілька дїтлахів граються в кита, і їхні голоси долинають аж до нас.

Магнус подає нам клунки й каже, що далі не піде. Нам трохи сумно з ним прощатися. Маунгі цілує сина, а коли обертається до мене, я бачу, що в очах у нього блищать сльози.

— Бувай здоровий, Х'ялті,— каже Маунгі, тисне мені руку, тоді дивиться на річку й додає: — Сподіваюся, що ти будеш приятелем Гаральдурові й підтримаєш його. Він не звик жити серед чужих, розумієш?

Я, звичайно, не розумію, що він має на увазі, але не признаюся. Я щиро дякую Маунгі, що він провів мене й переніс через річку. А дякуючи, й сам підбадьорююся. Годі сумувати. Відтепер треба покладатися тільки на себе. Не годиться бути слабкодушним.

Маунгі переходить річку і махає нам з другого берега. Потім, згорбившись і заклавши руки за спину, вертається назад тим самим шляхом, що ми прийшли сюди.

5

Ми рушаємо пагорком, що здіймається від річки. Уроки вже скінчилися, і школа наче вимерла. Поминувши її, ми опиняємось на сіножаті. Діти, побачивши нас, перестають гратись і збиваються до купи, наче бояться, що ми накинємось на них, мов голодні вовки. Вони стоять нерухомо і не зводять з нас погляду. Ми вітаємся з ними за руку. Всі мовчать, ніхто не всміхається. Навіть балакучий Оулі ніби води в рот набрав. Гельга червоніє, коли я вітаюся з нею, але не дивиться на мене, опускає голову і тільки ледь тисне мені руку. А я перестаю ніяковіти, навіть відчуваю свою зверхність: як-не-як, а я прийшов сюди з багатого хутора і бачив кращих людей. Від самої осені я жив у родині депутата альтинга. Гельга всього лише проста школярка. Мовчанку порушує Гаральдур.

— А голова громади вдома? — питає він.

Я нічого не питаю, а рахую дітей. Їх семеро — троє дівчат і четверо хлопців. Семеро облич обернені в наш бік. Раптом вони починають усміхатися. Але не тією сонячною усмішкою, від якої теплішає на серці, а злою і глузливою. Що вони в нас таке побачили?

— Голова вдома? — ще раз питає Гаральдур.

— Т-ти т-т-тільки з го-головою р-р-розмовляєш, горбатий Галлі? — питає Оулі.

Діти сміються, всі, крім Гельги. Вона лише всміхається.

— Принаймні не з таким бовдуром, як ти, — відповідає Гаральдур. — У тебе, крім сала, нічого немає.

— А ц-це хіба не с-с-сало? — регоче Оулі і ляскає Гаральдура по горбі.

Добродушне обличчя Оулі кривиться з люті, решта дітей теж настроєні вороже. Аж тепер я розумію, що мав на думці Маунгі, коли прощався зі мною. Обурений до краю, я накидаюся на Оулі:

— Сам не можеш слова по-людському сказати, а з інших глузуєш!

Я зроду не сподівався, що після довгої розлуки ми отак зустрінемося з Оулі. Та нема ради. Слова мої діють на дітей. Вони замовкають. Оулі червоніє. Гаральдур холодно посміхається.

— По-моєму, Егіль удома, — каже Гельга.

Ми йдемо до хати, попереду я з Гаральдуром, а за нами всі решта. Я пишаюся своєю перемогою. Тепер мені можна не боятися. Хтось заходить до хати повідомити про наш прихід. Ми чекаємо надворі. Вечоріє. Ми з Гаральдуром тепер у центрі уваги, діти не зводять з нас очей.

З хати виходить Егіль, господар хутора. Це кремезний, невисокий чоловік з грубими, подряпаними короткопалими руками. На ньому ясно-брунатний светр і такого самого кольору штани з грубого сукна. Холоші штанів засунуті в ясно-брунатні шкарпетки з білою смужкою по краю. Обличчя в нього обвітрене, а в рудуваті вуса насипалося повно тютюну. Мені він здається весь якимось брунатним. Ми вітаємося з ним за руку, решта дітей стоять осторонь і дивляться на нас.

— Ми тут маємо вчитися в школі, — каже Гаральдур.

— Добре, але про це треба говорити не зі мною, синку. Школою керує мій син Бедвар. Він учитель і сам там порядкує. На жаль, він якраз пішов годувати худобу. Заходьте, діти. Щиро казати, ми вас сподівалися аж завтра.

— Ні, ми мали прийти сьогодні, — каже Гаральдур.

— Ти щось наплутав. Діти з Підгірного ідуть завтра рано, а ви мали прийти на їхнє місце. Не знаю, де вас покласти спати сьогодні. Побачимо, що на це скаже Турідур. На крайній випадок у хліву є порожнє стійло. Заходьте, діти.

Ми йдемо за Егілем у підвал. Діти перестали гратися в кита і зловтішаються нашою невдачею. Та мені байдуже. Вони йдуть за нами по п'ятах, юрмляться в сінях, хочуть бачити, що буде далі.

— Погані справи, — каже Турідур, господиня хутора. —

Просто не знаю, де вас покласти. І що ті люди собі думають?

— Ну, голубко, про це дітям дарма казати. Вони ж, бідолахи, не винні. Покладемо їх спати з телятами,— каже Егіль і запихає в ніс чималу пучку тютюну.

Турідур погоджується з ним. Справді, про це дітям дарма казати. Але де ж вона покладе нас? Ото халепа. Я не раз уявляв собі школу, але такого зроду не сподівався. Нехай би було що завгодно, тільки не це. Проте я щиро вірю, що все якось уладнається, бо господарі дуже привітні.

— А ноги у вас не мокрі? — питає Турідур.

— Ми маємо шкарпетки,— відповідаю я.

Турідур гукає дочку Герду і загадує їй забрати в нас клунки. А нам каже, щоб ми покидали мокрі шкарпетки, а то ще, не дай боже, застудимо ноги.

Ми з Гаральдуром сідаємо на скрині й беремось розшнуровувати свої черевики. Посеред кімнати стоїть довгий стіл, накритий картатою скатертю. З цієї кімнати двері ведуть до кухні, і там я бачу трьох дівчат. Я знаю, що це дочки господарів. Заходить Герда. Так, правду казав Б'ессі, вона гарна дівчина. Я вже радий, що приїхав сюди й бачитиму її. Ми насилу стягаємо шкарпетки. В Гаральдура обидві ступні пов'язувані і спухлі.

— Що в тебе з ногами, синку? — питає Турідур.

Обличчя її світиться добротою і співчуттям.

Гаральдур червоніє, але відмахується:

— Пусте, трохи обморожені пальці.

— Бідолашний, хіба у вас тепер так холодно? — мовить Турідур.

В її голосі бринить прихильність і ласка. Я ніколи не бачив цієї жінки, але мені здається, що я давно, дуже давно знаю, яка вона добра. В неї нам напевне буде непогано. Гаральдур не осоромлюється, каже, що іноді в нас буває холодно, та лихо в тому, що він ніколи не бережеться й часто ходить з мокрими ногами.

Невдовзі з'являється Бедвар, вітається з нами і бажає нам швидко призвичаїтись до тутешнього життя. Проте й він каже, що ми мали прийти аж завтра. Турідур відповідає йому, що ми цього не знали, отже, всі розмови даремні.

— Лікарська довідка у вас, звичайно ж, є? — питає Бедвар.

— Довідка? Немає. А що це таке? — дивується Гаральдур.

Я мовчу, але весь холону з ляку. Що тепер буде?

Бедвар каже, що без лікарської довідки він не може нас прийняти.

— Та хіба вони, бідолахи, знали про неї? Не будемо ж ми завертати їх додому,— вступається за нас Турідур.

— А що ж я вдію? До школи я без довідки не можу їх прийняти,— каже Бедвар.

Ми з Гаральдуром розгублено презираємось, але мовчимо. Я не бачу ніякої ради. Стільки зібралось всього поганого, що я зовсім занепадаю духом. Ми сидимо на великій скрині в чужому будинку, проте, видно з усього, довго тут не всидимо. Надворі темно, до Лавової Яси далеко, я здригаюся від самої думки, що треба переходити дві річки. Що з нами буде? Господарі й Бедвар радяться, що робити. Герда відносить до кухні наші шкарпетки й знов повертається. Я дивлюсь на неї і ще дужче не хочу йти звідси. Герда всміхається мені, по-моєму, співчутливо. Та я не хочу, щоб така гарна дівчина мені співчувала. Не хочу здаватися їй нещасним.

— Знаєш, Бедваре, в нас на хуторі не виганяють людей з хати, навіть якщо в них немає лікарської довідки,— каже Егіль.

Бедвар відповідає, що й не думав виганяти нас. Ідеться тільки про школу. Таке правило, і його треба дотримуватися.

— Мене це правило не стосується,— каже Егіль.— Я обіцяв Йоунові прийняти дітей, а довідки мені не треба. Думаю, що люди не стали здоровіші, відколи завели всі ці довідки.

— Як хочете, тату, а я на себе відповідальності не беру,— мовить Бедвар.

Отже, справа владналася. Нам дозволено лишитись, і про лікарську довідку ніхто вже не згадує. На вечерю ми їмо вівсяну кашу з сиром та вимочений у сироватці овечий подріб. Ми всі вечеряємо в підвалі, за довгим столом. Крім дітей, тут сидять господарі, їхні три дочки та Бедвар. Наостанці нам дають по чашці свіжого молока.

— Ну як, смакує тобі молоко? Щоправда, я залишила його для кішки. Та більше молока нема, а я не хотіла тебе кривдити.

Герда, всміхаючись, дивиться на мене.

Всі діти, крім Гельги, регочуть. Гельга також сміється, але дуже чемно. А в Оулі від сміху так надимаються щоки, що мало не лопають. Я спершу не розумію Герду й не знаю, що відповісти. До того ж, мені дуже соромно.

— Не бери до серця її слів, голубе. Їй аби ляпати язиком,— заспокоює мене господар.

— Мене просили передати вітання, я аж оце пригадав,— кажу нарешті я.

— Вітання? Мені чи всім? — питає Герда.

— Тобі. Один хлопець із Лавової Яси.

— Велике діло! Мені не треба його вітання, так і скажеш йому,— відповідає Герда.

Та дарма вона відмагається. За столом сидять її сестри і вони залюбки підтримують мене. Вони сміються, дражнять

сестру, показують на неї пальцями. Зчиняється страшний галас. Я бачу, що Герда не в жарт починає виправдуватись. На жаль, мій приятель Б'ессі постає тепер не в найкращому світлі. Герда не тільки бере на сміх його вроду, а й його добрій славі загрожує небезпека. І все через мене. Вже не вперше я виходжу зі скрути коштом Б'ессі. Я не маю права більше говорити про нього, та я й не зміг би. Сестри починають сваритися між собою. Спершу Катрін і Гільдур, молодші, виступають разом проти Герди, а потім уже не видно, хто з ким воює. Кінчається вечерея, сестри прибирають зі столу, але й далі сваряться. Вони вже давно забули про Б'ессі і сперечаються, хто із знайомих їм чоловіків найвродливіший. Тоді починають з'ясовувати, котрі хлопці кращі — чорняві чи біляві. Вони то насакають одна на одну з тарілками в руках, то сердито крутяться по кімнаті. І кожна намагається пере-кричати інших.

Ніхто, крім мене, не звертає на них уваги. Майже всі діти вже вийшли з-за столу, Егіль втупився в газету. Тільки я стежу за сестрами. Не дослухаюся до їхніх слів, а просто дивлюсь на дівчат, особливо на Герду. І бувають же такі гарні дівчата! Мені все в ній подобається.

— Та годі вам сваритися, — вмовляє дочок Турідур.

— Де там, коли вони розпалляться, то їх не вгамуєш,— мовить Бедвар.

І треба ж було йому зачіпати сестер! Ті миттю перестають сваритися й накидаються на Бедвара. Вони називають його дурним агрономом — у їхніх устах це найбільша образа. Бедвар сміється, але швидко виходить з кімнати. Він-бо вчитель, і діти не повинні чути, як його лають. Хоч діти, власне, всі вже порозходились. Мені починає здаватися, що тут буде приємно жити.

Невдовзі після цього я опиняюсь угорі на сходах з підвалу і бачу, як знизу йде Герда. Не встигаю я отямитись, як вона нахилиється до мене, цілує в щоку-й каже:

— Які ж у тебе гарні очі! Я певна, що всі дівчата бігатимуть за тобою, як ти трохи підростеш.

З цими словами вона зникає в кімнаті. Гаральдур стежить за цією сценою і глузливо кривиться. Я баранію з несподіванки. Я і обурений, і потішений. Господи, що це таке? Світ ніби перевернувся. Як я тепер житиму з Гердою під однією стріхою?

Внизу на сходах стоїть Гельга. «Може, вона теж бачила, що відбулося?» — жахаюсь я. Але не рушаю з місця.

— Як тобі жилося від осені? — питаю я, коли вона підходить ближче.

— Добре. А тобі?

— Також добре.

— Я завтра їду додому,— каже Гельга.

— Так?

— Авжеж, завтра їду.

На хвилю розмова уривається. Мені неприємно, що я не можу з себе видобути жодного слова, але я не знаю, що сказати. Мені й досі здається, що Герда цілує мене в щоку, я думаю про той поцілунок, і мені це зовсім не подобається.

— Передати від тебе вітання? — питає Гельга.

— Кому? А, так. Звичайно, передай.

— Адді й Оулі цієї весни виїздять.

— Он як, уже виїздять? .

— А ти нас ніколи не провідаєш?

— Може, колись і провідаю.

Гельга більше не пробує підтримати розмову. І не дивно — з мене треба витягати кожне слово. Я дивлюся на Гельгу, вона також позирає на мене знизу. Мені здається, що за цей час вона змінилася. Щось у її обличчі є таке знайоме, що мені не подобається. Але ж Гельга не заслужила, щоб я її так нехтував, я розумію це.

— Отже, завтра ти їдеш додому? А я думав, що ми тут будемо разом,— кажу я.

— Ні, цієї зими не будемо,— відповідає Гельга й опускає очі.— Ти ж знаєш, що з кожної парафії дітей посилають до

школи в певний час. Ми тут були три тижні до різдва і три тижні після різдва.

На цьому наша розмова закінчується. На сходах не наба-лакаєшся. Вгору і вниз весь час сновигають діти й господарі. Востаннє глянувши на Гельгу, я раптом починаю розуміти, що мене так у ній вразило. Вона вже не та дівчинка, яку я скинув колись з огорожі в грязюку, не та дівчинка, яку я цілував, дякуючи за Воскреслицю, не та, що будувала зі мною хутірець на скелі. Тепер переді мною стояла зменшена Сольвейг із Теплового Мочара. Вона всміхалася усмішкою Сольвейг, мала щоки й очі Сольвейг. І хоч я не маю нічого проти Сольвейг, мені зовсім не подобається бачити її риси в Гельзі.

Нас із Гаральдуром кладуть спати в кімнаті господарів, на ліжку Егіля, який через нас на цю ніч переходить до дружини.

— Ви ж, думаю, не принесли з собою ніякої нужі? — питає Турідур.

Гаральдур каже, що ми чисті. Я спершу не можу второпати, про що йдеться. Аж коли Турідур заходжується пильно перебирати волосся на голові в Гаральдура, мені стає все зрозуміло.

— Що ж, — за якийсь час мовить Турідур, — у нього наче й справді все гаразд.

Гаральдур нічого не каже. Мене господиня не оглядає. Мені шкода Гаральдура, хоч він нібито й не потребує мого співчуття. По ньому не видно, що він ображений. Мабуть, він не такий чутливий. А проте мені його шкода.

Другого дня учні, що вчилися тут до нас, роз'їжджаються додому. Скоро прийдуть нові, а серед них і Гіслі, найменший син господарів хутора Костянична Балка.

6

З хутора Узвізного далеко видно. Сидячи біля вікна в класі, я бачу церкву в Лавовій Ясі, а трохи південніше — хутірські будівлі й кошари. Але до хутора далеко. Я повернуся туди не раніше як через місяць. Та в школі дні біжать непомітно. Вони веселі, тому й спливають швидше за інші дні. Герда більше не цілує мене. Я й радий цьому, а все ж таки... все ж таки було б приємно, якби вона ще раз мене поцілувала.

Ми з Гаральдуром спимо в підвалі. В кімнаті стоїть четверо ліжок: двоє внизу, а двоє вгорі. Нам з Гаральдуром припало одне з нижніх ліжок. Вечорами, коли ми лишаємось самі, в нас часом буває дуже весело. Гаральдур розважається, як і всі решта, та інколи довго не може заснути — в нього сверблять і болять обморожені ноги.

Ми з Гаральдуром начебто приятелюємо. Ми спимо на одному ліжку, до того ж, мені подобається, що його батько покладається на мене, як він сказав на прощання. Не певен я тільки, чи сам Гаральдур цінує мої добрі почуття. Він ніколи цього не показує. Я пишаюся, що в навчанні майже не поступаюся йому, але не пам'ятаю, щоб він хоч раз мене похвалив. Недарма діти кажуть, що він гордий. Гаральдур таки справді вважає, що знає все краще за інших. До наших розга і захоплень він ставиться поблажливо й ні про кого не каже доброго слова. Але, мабуть, не тому, що він такий гордий. Він запекло торує свою стежку в житті й нікому не дає стукати себе знацячка. Мені важко з ним щиро заприятелювати. Але мені його шкода, і я шаную його здібності. Гаральдур і вабить мене до себе, і відштовхує. Взяти хоча б вірші. Гаральдур має хист до віршів і часом складає їх. Я не вмію складати віршів. Але страшенно люблю вірші, які склав хтось інший, часом вони захоплюють мене до сліз. А його ні. Він чужих віршів не любить. Коли я хвалю когось, Гаральдур відразу смутнішає. Все, що кажуть дорослі, він якось по-своєму перекручує і робить з нього такі висновки, які мені й на думку не спали б. Уже який Бедвар до всіх ласкавий, а Гаральдур навіть його не щадить і намагається чимось принизити. Він часом холодно глумиться з того, що нам розповідає Бедвар. А коли ми хвалимо вчителя за його знання, Гаральдур любить зловтішно докинути:

— Та він тільки агроном і більше нічого не навчився. Нема йому чим хизуватися.

А коли хтось із нас каже, що в Бедвара добре серце, Гаральдур також не змовчує:

— Не знаю, чого ви так розчулюєтесь. Бедварові платять гроші за те, щоб він нас учив.

ДОДОМУ

~ 1

Провчившись місяць у школі, я повертаюся додому. Мені вже одинадцять років. Земля вкрита підталим снігом, річки скресли. Ми з Гаральдуром чалапаємо по мокрому снігу, а в роті в нас іще лишився смак млинців, якими нас пригощали наостанці в Узвізному. Груди мені гарячою хвилиєю заливає зворушення й сум. Перебування в Узвізному серед ровесників і товаришів здається мені чудовим сном. Хоч, з іншого боку, й приємно повернутись додому переможцем і розповісти про все, що я пережив. Про те, що кращих людей за господарів Узвізного я ще не зустрічав. Про те, що наш учитель Бедвар

дуже освічений, адже він закінчив сільськогосподарську школу. Він дуже охайний, щовечора чистить зуби й старанно зрізує нігті. Про сестер я нічого не розповідатиму — вони такі бешкетниці, що краще, мабуть, не казати про їхні жарти. Герда нагадує мені ангела, може, тому, що поцілувала мене тільки раз. Навряд чи ангели люблять цілуватися. Інколи сестри грали з нами в гилки. Бедвар також часом прилучався до нас. Ніхто так далеко не вмів відбивати гилку, як він.

Ми з Гаральдуром чвалаємо пагорбом і несемо свої клунки з речами.

— Ялі добрі до нас були всі в Узвізному, — кажу я, не приховуючи свого захвату.

— Добрі? Так, скаржитись на них, звичайно, не доводиться, — неохоче відповідає Гаральдур.

У голосі його бринить знайома вже мені нехіть, якої я не люблю.

— Ти вважаєш, що господарі не були до нас добрі? — перепитую я.

Я хотів би ще про щось запитати, але боюся вибвкати свою найглибшу таємницю.

— По-моєму, нам нема за що їм дякувати. Адже за нас заплачено. Збитків ми їм не завдали. Вони люди багаті.

На це я нічого йому не відповідаю. Ми йдемо поряд пліч-о-пліч, але насправді нам не по дорозі. Кожен з нас думає по-своєму. Може, Гаральдур і ближчий до правди, зате в нього немає тієї уяви, що кожную подію обертає в казку, робить людину інакшою, ніж вона є в житті. Хоч би про що йшлося, Гаральдур завжди лишається самим собою. Ось і тепер він дивиться на мене, холодно посміхаючись, верхня губа в нього кривиться, відтуляючи криві зуби.

— Вони зневажають бідних так само, як і всі, — мовить він.

Ну й неправда, я так йому й кажу.

— А пам'ятаєш перший вечір, коли ми прийшли в Узвізний? Стара почала шукати в мене вошей. Тобі вона не дивилася в голову, бо ти прийшов з багатого хутора. Думаєш, я цього не зрозумів, Х'ялті?

Мене прикру вражають його гіркі слова. Я добре пам'ятаю той вечір. Так воно й було, а все ж він помиляється. Турідур оглядала йому голову не тому, що зневажала його чи хотіла принизити. Я пам'ятаю, який тоді в неї був вираз на обличчі — прихильний, доброзичливий. Вона просто не подумала, що може його образити. Я не кажу цього Гаральдурові. Він ніколи мене не зрозумів. Та й не так легко сказати це, знайти потрібні слова.

— Тяжко бути бідним, — каже Гаральдур.

— Я також бідний.

— Може, але ти не знаєш, що таке голод.

— Знаю, чого ж,— заперечую я.

— Ти знаєш, як хочеться їсти, коли зголоднієш, а я кажу про той голод, що постійно мучить людину. День у день.

Он як, виходить, я помилюся в Гаральдурові. Він завжди був такий запеклий, ніколи не ділюся своїми прикращаючими, ні до кого не виявляв теплих почуттів, завжди вдавав, що вдома в них усе гаразд. А тепер раптом завів зі мною щирі розмови. Чи, бува, не школа зробила його таким, хоч він у цьому й не признається? Я хочу його підбадьорити, тому кажу:

— Зате ти завжди жив разом з батьками. А я не завжди мав таку змогу.

— Але ти завжди жив у багатих господарів. Ти не хворів малим на рахіт і навіть не знаєш, що значить обморозити ноги,— відповідає Гаральдур.

— Ні, не знаю.

Якусь хвилину він мовчить, тоді каже:

— Бідних не повинно бути. На землі стільки багатств, що кожному вистачило б. Треба, щоб усі мали вдосталь їжі.

— Авжеж, треба,— погоджуюсь я.

— Я читав про це в одній книжці,— мовить він.

— Так?

— Так, читав. А коли я виросту, то буду боротися за це. Хочеш, запрягнемось, що будемо боротись разом?

— Не знаю,— відповідаю я.

Я не хочу нічого обіцяти, та однаково пищаюся його довірою. Досі він ніколи не був зі мною такий щирий. Мабуть, він тому так перемигнувся до мене, що я добре вчився в школі. Певна річ, мета в Гаральдура прекрасна. І за його словами щось стоїть. Щось таке велике, що я не можу його до кінця збагнути. Через це я й відповідаю так, сподіваючись, що Гаральдур ще щось скаже. Але він міняє тему.

— Весною ми поїдемо звідси,— мовить він.

— Поїдете?

— Так, назовсім.

— Куди?

— На південь. Досить уже татові гарувати. Тут за це навіть спасибі не скажуть.

Мені не подобаються його слова — вони несправедливі. Я кажу йому, що господарі нашого хутора добрі люди. Хіба вони погано ставилися до нього чи до його батьків? Та Гаральдур тільки прицмокує язиком.

— А що на мене тут чекає? — питає він. — Що я тут зможу заробити? А якщо ми переїдемо на південь і я потраплю до школи, то, може, потім зумію прогудувати себе.

Звичайно, він має рацію, та коли навіть усе те, що каже Гаральдур, правда, вона мені дуже не подобається. Від його слів віє такою безнадією, що мені страшно доростати.

Наша дорога веде на південь, через дві річки, і нарешті розходиться біля Стаї. Ми прощаємось і дякуємо один одному за товариство. Гаральдур тисне мені руку, і на мить у глибині його очей зникає холодна, зарозуміла відчуженість, вони раптом теплішають. Але відразу ж знов крижаніють, і губи кривляться в глузливій посмішці. Мені навіть здається, що якби з кимось сталася біда, Гаральдур міг би так глянути на нещасного, що той прочитав би в його очах: «Так тобі й треба».

Далі я йду сам. У голову мені лізуть прикрі думки, на душі не дуже весело. Звичайно, мені кортить швидше опинитися вдома, та, побачивши хутір, я чомусь починаю непокоїтися. Наче на мене там чекає якесь лихо. Може, мама хвора? Може, вона помирає, і я залишусь на світі сам-один? Я кидаюся бігти, аж засаплююся. Першою на хуторі я бачу маму. Вона зустрічає мене на порозі, пригортає, і я довго тулюся до неї. Мій страх минає: ми дивимось одне на одне і всміхаємося.

— Ви здорові, мамо? — питаю я.

— Так, синку. А чого ти питаєш?

— Просто я раптом подумав, що ви можете захворіти.

— Ото дурненький,— сміється мама і плече мене по спині.

Потім я бачу Гудб'єрг. Вона сидить на ліжку в своєму кутку і пряде вовну. Крізь вікно на картате покривало падає

сонячне світло і гріє кішку, що згорнулася калачиком біля своєї господині.

— Прийшов уже, небоже? — каже вона привітно, але не підводиться з ліжка.

Я також не підходжу до неї.

— Йй сниться щось гарне, — провадить далі Гудб'єрг.

Я спершу не розумію, що йдеться про кішку.

Еліас відразу починає розпитувати мене про школу, та хіба можна отак наспіх усе розповісти? Стіна всміхається одним кутиком уст. Другий у неї опущений, ніби вона плаче. Та ніхто не зустрічає мене так бурхливо, як Б'єссі. Навіть маму так не втішив мій прихід. Він крутить мене на всі боки, поплескує по плечі й питає, чи не привіз я йому вітання. На жаль, вітання я не привіз. Б'єссі регоче: мовляв, йому байдуже. Але я хочу зробити Б'єссі приємність і кажу, що в Узвізному про нього часто згадували. Б'єссі вірить мені і, звичайно, хоче знати, як саме згадували. Отак завжди в мене виходить: я й не зчуюсь, як ляпну зайве. Тепер я мушу йому казати, що там його тільки хвалили. Б'єссі хотів би знати щось докладніше, але хай вдовольняється й цим. Я не встигаю придумати історії, що припала б йому до серця. Б'єссі й Гаральдур зовсім не подібні один до одного, а проте в них є спільна риса, така, як і в багатьох людей: вони хочуть знати, що про них кажуть інші. Вони люблять, щоб усі були про них гарної думки. Щоб зробити їм приємність, я навіть навчився брехати. Сьогодні я, щоправда, не зміг нічого придумати, але відчуваю, що як добре поміркую, то зумію покепкувати з них обох. Я усміхаюсь сам до себе. От дурний я, треба було давно набрехати щось Гаральдуrowі, може б, він дивився на світ іншими очима. Так, з кожним днем я стаю хитріший.

2

Господарів немає на хуторі. Йоун давно поїхав на сесію альтинга і взяв з собою до столиці Сігрідур. Вони ще не повернулися. Приємно знов опинитися вдома й розповісти, що з тобою було. Я розташовуюсь у кухні і, хоч мене й ніхто не просить, починаю розповідати.

Мама має підлогу. Еліас сидить на стільці біля плити. Я розповідаю їм про шкільних товаришів, про вчителя, про те, як він гарно пише, як багато всього знає, про те, що він має чорні чоботи, м'якенькі, мов вовна, зроблені не зі шкіри, а з гуми. Згадую я й про Герду, здається, навіть забагато, бо аж тричі називаю її ім'я. Ні, так часто не можна її згадувати. Вечорами в Узвізному бувало дуже весело, кажу я. Одного разу Герда засунула під простирадло Гіслі з Костяничної Балки миску з водою. Ото було сміху, коли він ви-

скочив з ліжка в мокрих підштанках! А Гаральдур, звичайно, дуже добре вчився. По-моєму, Бедвар його любив. А часом, коли питав нас щось і навіть Гаральдур не міг відповісти, він казав: «Ну, а Х'ялті також мовчить?» Я інколи знав, а інколи й ні, але тоді вже ніхто не знав.

Я сиджу в кухні й розповідаю. Я вже розповів про все, що було цікаве, а спинитися ніяк не можу. Я расту у власних очах. Нехай мама бачить, який у неї розумний син, і пишається ним. Я весь — ніби чисте джерело щастя, з якого безперервним струменем течуть слова.

Мама стоїть навколішки серед підлоги. Вона викрутила ганчірку, тримає її обіруч біля відра й через плече позирає на Еліаса. Руки в неї червоні, набряклі від води. Мостини підлоги вимиті до білого, головки цвяшків полискують, мов срібні. Еліас щось каже мамі, у відповідь вона всміхається. Я не чую, що він сказав. Еліас теж усміхається. Я замовкаю. Видно, на якомусь слові мама перестала мене слухати й думає про щось інше. Еліас також не слухає. Та мені байдуже, я розмовляю не з ним, а з мамою. Але їй не цікаве те, що я кажу. Я зсуваюся з лавки й підходжу до вікна. Я намагаюся згадати, на якому слові мама перестала мене слухати. Я стою біля вікна й чекаю, щоб мама попросила мене розповідати далі. Але вона не просить. Мама домиває підлогу й думає про те, що їй сказав Еліас. Вона всміхається. Обоє вони всміхаються.

Мама не знає, що я почуваю, коли виходжу з кухні. Мама мене не цінує, і я ніколи вже не буду щасливий. Я стою біля хліва й плачу. Добре, що ніхто мене не бачить, бо ніхто про це не повинен знати. Нема в цій Лавовій Ясі нічого доброго. Тут багато гірше, ніж в Узвізному. Ніхто тут нічим не цікавиться, а як і цікавиться, то тільки дурницями. А в Узвізному інакше, там людей цікавлять наука і знання. Цікавить насамперед усе добре й веселе.

3

Увечері, коли я вже лягаю і мама, як завжди, приходиться поцілувати мене перед сном, я всім своїм виглядом показую, що я не той хлопець, якого можна ображати. Я насуплююся і не кажу їй: «На добраніч». Такої ласки вона не заслуговує.

— Що сталося з моїм синочком? — шепоче мама просто мені в щоку.

— Нічого. Що зі мною могло статися? — якомога непривітніше відповідаю я, теж пошепки.

Та мама вперта, не йде, а я хочу, щоб вона пішла собі. Мама каже, щоб я не вередував, вона цього не любить.

— Що на тебе напало? — стиха питає вона.

Я ображений, такий ображений, що й слова не можу вимовити. Я ще ніколи так не гнівався на маму, а все ж не можу сказати їй правду: надто смішна в мене причина. Як її вкладеш у звичайні слова? А проте я не витримую і врешті кажу мамі все, що в мене накипіло на душі.

— Я тебе не слухала? — перепитує мама. — Сміялася з тебе?

— Так, сміялася.

— Який же ти ще в мене дуренький! — каже мама і знов голосно сміється.

Я не розумію, чого їй смішно. Чому вона регоче, та ще й так голосно, що можуть почути Стіна й Гудб'єрг? Мама погана. Дуже погана.

— Ти сама погасиш світло, Інгіб'єрг? — питає Стіна.

Мама каже, що світло їй непотрібне. Стіна гасить лампу, а мама сідає на край ліжка. Що їй треба від мене?

— Х'ялті, синку, — шепоче мені мама в саме вухо, схилившись над моєю подушкою, — як же з тебе не сміятися? Не можна за таке ображатись. Просто смішно. Може, я й пропустила щось із того, що ти розповідав. А сам ти завжди слухаєш уважно, що кажуть інші?

Я задумуюся. Ні, мабуть, не завжди. Справді, я часто пропускаю повз вуха те, що кажуть інші.

— Але я помітила ось що, синку, — провадить далі мама. — Коли ти розповідав нам про школу, то страх як величався. Певна річ, мені приємно, що ти так гарно вчився, але я не хочу, щоб мій син був хвальком. Хвальки, синку, дуже неприємні люди.

Я дивлюся в темряву, а сам немов бачу себе в кухні. Мама правду каже, з мене аж через край лилося самовдоволення й пиha. Як це могло статися? Мені завжди здавалося, що я такий беззахисний і слабкий. А ось мама каже, що я хвалько. Виходить, у мене, крім інших, є ще й ця вада? Найгірше, що мама не помилилася. Де вже тут ображатися! Я щосили заплющую очі, та дарма: повіки не можуть стримати сліз, що котяться в мене по щоках. Мама ще щось каже, а мені від її слів стає тільки тяжче на душі. Я хочу, щоб вона пішла собі, проте не зважуюсь її відштовхнути. Та минає час, і її шепіт стає мені приємний. Я вже не розрізняю окремих слів, але вони мені й не потрібні. Той шепіт просто заколисує мене. Біль у моїх грудях легко, непомітно стихає. Мама завжди має слушність. Мама все розуміє і все знає. Мене заливає гаряча хвиля радості, і я пригортаюся до мами. Немає в світі нікого мудрішого за неї.

— Мамо, я вже ніколи більше не буду хвальком, — шепочу я.

ХВОРОБА

I

Зимі, здається, не буде кінця. Події нанизуються одна на одну, і всіх їх уміщує в собі зима. Аж не віриться, скільки всього може статися протягом однієї зими.

У стайні поряд з хлівом стоять Гнідий і Буланій, верхові коні господаря. Їх годує Еліас. А я чешу коней і вичищаю з-під них. Я люблю цю роботу. Люблю запах коней, люблю дивитися, як вони їдять сіно. Я не раз довго стою, мов зачарований, і спостерігаю, як старанно вони вибирають смачніші стебельця. Вони навскоси засовують морду в сіно, розгортають його на всі боки, тупотять ногами й форкають. Під моїм шкреблом їхня шерсть стає шовковиста і блискуча. От буде гарно, коли я сам забагатію і придбаю собі коня! Еліас має коня, Карого, але він стоїть у другій стайні в кінці сіножаті.

2

Одного чудового дня повертається Сігрідур. Еліас їде зустрічати її в містечко. Стайня тоді порожнює. Сігрідур привозить усім подарунки. Мені припадає смугастий м'ячик та іграшкова рушниця. Всі задоволені і в подяку цілують Сігрідур, навіть Стіна й Гудб'єрг. Я також, і мені дуже приємно цілувати Сігрідур, хоч я й червонію від збентеження. Сігрідур весела, вся її рідня на Вестургата жива й здорова.

— А ви бачили ту жінку? — питаю я.

— Котру жінку, Х'ялті?

— Ту, що вмів ворожити.

Ні, Сігрідур не бачила тієї жінки, що вмів ворожити. Так я й думав, вона померла. Саме цього я й боявся. Така незвичайна жінка не може жити в наш час. Сігрідур каже, що, як на те пішло, є багато жінок, що вміють ворожити. Це мене трохи втішає. Яке все-таки життя дивовижне. Та коли Сігрідур додає, що й стара Гудб'єрг тут, у Лавовій Ясі, трохи ворожить, я йду геть і більше не хочу балакати про ворожіння. Якщо навіть Гудб'єрг умів ворожити, то ворожіння нічого не варте. Це просто ошуканство. Ні, не може бути, щоб Гудб'єрг уміла ворожити. Я б попросив бога, щоб він не допустив цього, та боюся розсердити його такими дурницями.

Минає кілька днів, не знаю, скільки саме, бо збиваюся з рахунку. В одній зимі стільки днів, що їх усіх не перерахуєш. Хоч давно вже минуло різдво, надворі заметіль, лише деколи прозирає синє небо й світить сонце. З південного боку хати з даху в дірчастий сніг капає вода. З вікон вітальні зовсім зійшов мороз. Сігрідур гукає мене, і я заходжу до вітальні в

самих шкарпетках. Сіґрідур сидить за столом, щось читає з книжки й записує в зошит. Мене трохи дивує її робота, хоч я вже не раз бачив, як вона отак читає й записує.

— Що ви читаете? — питаюсь я. — Що це за книжка?

— Це французька книжка. Тобто книжка англійська, але це підручник французької мови, — відповідає Сіґрідур.

Я більше нічого не питаю, а беру стільця і вмощуюсь на ньому.

— Я вчу французьку, просто так, задля приємності, та й посувається моя наука помалу, — виправдується Сіґрідур.

Нема їй чого виправдуватись, адже я захоплююся нею. Я знаю, що Сіґрідур не має до мене ніякої справи. Вона часто кличе мене просто побалакати. Власне, балакає вона, а я більше мовчу. Якби Сіґрідур не була така гарна, я б, може, й тікав від цих розмов. Та очі в неї такі блакитні і ясні, а обличчя таке лагідне, що мені не дуже й нудно. Я маю надію, що ця

розмова буде недовга. Часом, коли Сіґрідур розмовляє дуже довго, я починаю нудитися, але не кажу їй про це, адже вона моя господиня. Я мушу слухати, скільки їй самій захочеться. Мабуть, зараз Сіґрідур почне розповідати мені щось про ті часи, коли вона була молода й мешкала вдома на Вестургата. Аж ні — вона заводить мову про інше.

— Ти тут не нудишся? — питає вона. — Не нудно тобі в такі дні, як тепер, коли не можна вийти надвір?

— Часом нудно, — признаюсь я. — Але навіть як нудно, то лише трішки, тож можна сказати, що не нудно, хоч я й не виходжу надвір.

— Влітку до нас приїде моя сестра Діса. Ти радий? — питає Сіґрідур.

— Не знаю.

— Вона, зоправда, багато старша за тебе. Так, вона для тебе надто велика.

— А скільки їй років?

— Шістнадцять.

— То вона саме для Б'єсси. Йому сімнадцять.

— Ні, Віґдіс не для Б'єсси. Вона для нього надто гарна, — сміється Сіґрідур.

— То вона схожа на вас?

— Ні, ми різні і на вроду, і на вдачу. А ти хіба вважаєш, що я гарна?

— Так, гарні, — кажу я.

Я не бентежуся, бо кажу те, що відчуваю. Сіґрідур сміється, називає мене милим хлопчиком і плеще по щоці. Мені навіть приємно, що вона плеще мене по щоці, я вже не ніяковію. Приємно й те, що вона вважає мене милим хлопчиком. Усе це мене тішить. Хай би вона завжди мене хвалила. Цього варто домагатися.

Я вже не рвуся швидше піти з вітальні, і тепер Сіґрідур починає розповідати мені про Вестургата. Вона згадує про острів Ерфіріс, про те, що навесні поблизу Рейк'явіка море буває дуже блакитне, і про те, що найкраща гора в Ісландії зветься Ес'я, її видно з кухні того будинку, де Сіґрідур колись жила. Все це мені не дуже цікаве. Зате, як вона починає розповідати про якийсь кінематограф, я відразу жвавшаю і закидаю її запитаннями. Та хоч як докладно Сіґрідур розповідає мені про кінокартини, я не можу збагнути, що це таке. Я тільки відчуваю, що це щось велике, незбагнено велике, проте не можу охопити його своїм розумом. На жаль, Сіґрідур швидко кінчає розповідати про нього й знов повертається на Вестургата, потім згадує про Копенгаген, де вона також була. Це вже мені не цікаво слухати.

Я пропускаю її слова повз вуха, хоч і далі сиджу у вітальні, адже я милий хлопчик.

Сігрідур захворіла. Гудб'єрг каже, що це все через її мандри. Сігрідур, мовляв, заразилася в Рейк'явіку, і буде дивно, якщо на цьому скінчиться. Мама заперечує їй. Каже, що господиня не могла заразитися на півдні, бо вона вже давно повернулася й досі була здорова. Гудб'єрг не слухає маму, для неї важлива тільки її власна думка. Навіть якщо сьогодні вона погоджується з мамою, то завтра про це забуває і знов торочить своє: що Сігрідур заразилася в Рейк'явіку.

Та я вже не слухаю їхніх суперечок. Я сам хворий. Я кидаюсь на ліжку, змучений гарячкою. Для мене не існує ні дня, ні ночі: часом, прокидаючись, я бачу, що в кімнаті горить світло, потім, мабуть, засинаю, а коли знов розплющую очі, надворі вже білий день. Я лежу знесилений, але не відчуваю великого болю. Мені лише все здається дивним. Я не знаю, де я, зуби мої раптом починають рости, а піднебіння стає твердим, наче воно зроблене з заліза. Рот розбухає так, що я насилу його стуляю. Горло також розбухає і твердне. Мені боляче ковтнути навіть ложку води. Мене відразу нудить, і я перекиляюся через край ліжка над горщиком. Мама сидить поряд тримає руку в мене на лобі. Вона каже, що вночі я марив.

Коли я знов прокидаюся до життя, то дізнаюся, що захворіла Гудб'єрг. Вона лежить у своєму кутку, кашляє, змагається з нудотою. Їй дуже погано. Вона майже весь час мовчить, лише коли-не-коли питає про кішку, що невідомо де ділася.

Я швидко одужую і встаю на ноги. Сігрідур також одужує, але ще не виходить з кімнати. Виявляється, що злягли Б'єссі й Еліас, і маму також звалила хвороба. Тільки Стіна з Маунгі якимось тримаються. Маунгі пораз всю худобу і не нарікає, що йому доводиться працювати за трьох. Він такий, як завжди. Я вже маю стільки сили, що беруся допомагати Маунгі, і він дуже мене хвалить. Стіна доїть корів, а решту роботи в хліву роблю я. Дуже приємно бути здоровим, коли всі лежать, хоч Стіна також здорова. Вона раптом змінилася, такої Стіни я досі не знав. Чи то вона рада, що спекалась товариства Гудб'єрг, чи на неї так подіяла біда, яка спіткала хутір, але Стіна стала зовсім інакша. Вона голосно розмовляє зі мною, і її сміх дзвенить по всій хаті. Перегнавши в сепараторі молоко, вона дає мені повну чашку вершків.

— Ану вихили, Х'ялті, — каже вона і всміхається. — Ти ж мій помічник. Ми з тобою дамо собі раду, як ти гадаєш?

— Певне, що дамо, — погоджуюсь я.

Гарно, що Стіна така ласкава. Та цього мені не досить. Коли вже вона зробила перший крок до нашого приятелювання, я також піду їй назустріч. Я хочу їй сподобатись, хай і вона скаже, що я милий хлопчик. Я питаю Стіну про її дитинство —

люди так люблять розповідати про себе, коли вони в доброму гуморі!

— Мабуть, вам весело було гратися в Акранесі? — кажу я, бо знаю, що вона там народилася. В Акранесі й досі живе її мати.

Але Стіна не хоче розповідати про Акранес.

— Мені було ніколи гратися. Доводилось багато працювати, хоч мої батьки, як на ті часи, рахувалися заможними людьми, — каже вона й шморгає носом.

Я боюся, щоб Стіна знов не стала похмура й мовчазна, тому не зважуюсь більше розпитувати її. Але вона сама роз-

повідає мені, як ходила в гори по ягоди і як тікала від хвиль на березі моря. Ми сидимо з нею в кухні, і я раптом уявляю собі Стіну дівчинкою, маленькою, сміхотливою дівчинкою в коротенькій сукенці. Я бачу, як вона, мала незграба, розсипає ягоди з кошика. Бачу, як вона падає, як через неї перекочується хвиля, а сама вона, чіпляючись руками за пісок, рачки вибирається на берег. Відтепер я завжди буду уявляти собі Стіну маленькою дівчинкою.

Стіна має повно роботи. А крім того, їй ще треба доглядати хворих, напувати їх теплим молоком. Але вона рада цьому.

— Ми з Х'ялті всьому дамо лад, — заспокоює вона маму й Гудб'єрг.

Вона каже так тільки з доброго серця, адже я нічого не облюблю, Стіна «дає лад» сама.

Та ось підводиться з ліжка Сігрідур, а за нею й мама. Стіна трохи похнюплюється. Далі одужують Еліас і Б'єссі. Стіна ще більше сумнішає. А проте вона не така пригнічена, як була до хвороби. Гудб'єрг і далі хворіє. Кішка її знайшлася і тепер відлежується разом із своєю господинею. Гудб'єрг каже, що вона завжди важко витримує застуду, і справді, її ніяк не залишає кашель. Та нарешті й вона підводиться, і Стіна стає такою, як була раніше, — небалакучою, непривітною і сумною. Знов, як колись, у кутку чути перешіптування. Але я тепер знаю, що за непривітністю і понурістю Стіни, десь, мабуть, у її душі, ховається весела дівчинка, з якою мені було так приємно познайомитись. Якби не хвороба, я б ніколи не побачив тієї дівчинки. Стіна пильно її ховає, і я боюся, що більше ніколи не зустрінуся з нею.

Помалу береться до тепла. Тепер, коли ми лягаємо спати, надворі ще видно. Сігрідур цілими годинами катається верхи на своєму Буланому. Часом із нею їде Еліас на Карому. Тоді Гнідий залишається в стайні сам. Якось увечері мама також вирушає з ними кататися. Вона сідає на Карого, а Еліас бере Гнідого. Сігрідур завжди їздить у чоловічому сідлі. Мама каже, що чоловіче сідло зручніше, ніж жіноче, та Гудб'єрг, звичайно, іншої думки. Мовляв, жінці непристойно їздити в чоловічому сідлі. Але мама однаково їздить.

Корови подосні. На мочарі ще тримається крига, і на сіножаті подекуди залишилися купи снігу. Ми з Б'єссі стоїмо біля хліва й дивимось услід вершникам. Та ось на порозі з'являються Стіна й Гудб'єрг.

— Ну що, поїхали? — питає Гудб'єрг.

Ми з Б'єссі мовчимо. Стіна також не озивається.

Он вони, порозчепірювалися в сідлах, — провадить вона далі, прикладає руку до очей і дивиться в напрямку мочара. Тоді глузливо додає: — Крістін вони, бач, не запросили.

Стіна зніяковіло всміхається, виходить за поріг і каже:

— Я ж не вмію їздити в чоловічому сідлі.

Гудб'єрг пирхає. Я бачу, що вона вся аж тремтить. Я також киплю з люті, але не знаю, що сказати.

— Ви просто задрите їм, — втручається Б'єссі. — Самі ж знаєте, що чоловіче сідло зручніше.

Стіна нічого не каже. Вона ніколи не сперечається зі мною і Б'єссі. Вона ні з ким не сперечається.

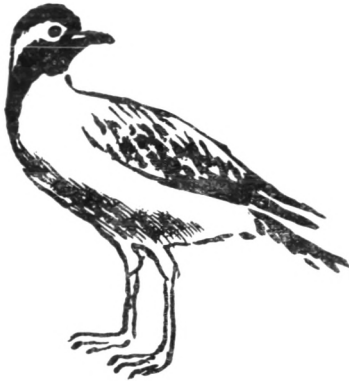
— Може й так, може, бідолахи. Може, й на цвинтарі могло бути на одну могилу менше.

З цими словами Гудб'єрг швидко повертається до хати. Стіна йде слідом за нею. Нам з Б'єссі наче мову відбирає. Звичайно, ми не розуміємо, що означають ті слова, а все ж нам здається, що Гудб'єрг натякала на щось грізне й таємниче. Я відчуваю, що її слова мене вжахнули і з якоїсь незрозумілої причини обурили. Я отямлююсь аж тоді, як Б'єссі люто каже:

— Тій старій відьмі не завадило б дати доброго чосу. Вічно вона чіпляється до Сігрідур!

Ми домовляємося завжди стояти на боці нашої господині, адже вона така до всіх добра.

Проте виявляється, що не легко бути завжди на боці Сігрідур, хоч вона й до всіх добра. Сігрідур не стала гірша, як була, але я вже дивлюся на неї трохи іншими очима, ніж раніше. Звичайно, вона була в Копенгагені, знає датську, німецьку й англійську мови, а тепер ще й вивчає французьку. Все це так, а проте я нею вже не захоплююся. Вона мені тільки подобається. А сталося так ось чому.

Одного дня прилетів золотистий кулик. Ми тоді всі були в кухні. Сігрідур стояла біля вікна й перша побачила його.

— Що то за пташка? — спитала вона, показуючи вниз на сіножать.

Мені її запитання відразу не сподобалося. Воно вразило мене в саме серце й викликало погане передчуття.

— Золотистий кулик, — відповіла мама.

Стіна й Гудб'єрг презирнулися. Я не дивився на їхні обличчя, але мені аж гаряче стало:

не треба було Сігрідур цього питати. Але вона, видно, не розуміла, що тут діялося, бо дивлячись і далі у вікно, сказала:

— Кулик? А мені здавалося, що в кулика червоні лапки.

Я побачив, як Гудб'єрг кисло скривилася і разом зі Стіною мовчки вийшла. Тепер вони почнуть перешіптуватися в кутку. Мама нахилилася над плитою. Б'єссі почервонів, а мене охопило таке почуття, ніби я провалююсь у прірву. Нащо бачити Копенгаген, знати датську, німецьку й англійську мови, коли ти гадаєш, що в кулика червоні лапки?

Мене дуже засмутило це, і згодом, коли в кухні лишилася тільки мама, я не зумів приховати від неї свого почуття. Мені було важко пояснити мамі, про що йшлося, бо я не міг удаватися в подробиці. Тоді викрилося б, як я захоплювався Сігрідур. А я не хотів, щоб про це хтось знав. Хотів лише, щоб мама зрозуміла, як мені прикро.

— Тебе це так вразило? — спитала мама, збагнувши нарешті, в чім річ.

Дивно, але мама поставилась до цього не так, як я. За її словами, Сігрідур виросла в іншому оточенні й жила іншим життям, ніж ми, а тому й знання її про світ не такі, як у нас.

— Ми, селяни, звикли до кулика змалку, — сказала мама, — і нам дивно, що хтось його не знає. Та бачиш, синку, коли ми попадемо у Рейк'явік, то напевне зустрінемо там багато такого, чого не знаємо, і обмеженим людям може здатися це смішним.

Мама довго напучувала мене. Казала, що Сігрідур, звичайно, ще не зовсім звикла до хутірського життя. До того ж, тут є люди, що не розуміють її, хоч їм далеко до Сігрідур: вона й освіченіша, і людяніша, і добріша. Ті люди обмежені, забобонні й через це, може, самі того не бажаючи, так ставляться до Сігрідур. Я уважно слухав маму і хоч не все розумів, мені

було приємно, що вона захищала Сіґрідур. Я згоден майже з усім, що вона казала. Але думати, що в кулика червоні лапки? Ні, це вже занадто.

ТІНЬ

1

Нарешті, нарешті приходить весна. Одного ранку, вийшовши на подвір'я, я бачу, що небо блакитне, аж сяє, отже, настала весна. Вітру немає, надворі тепло й гарно, і я вже шкодую, що не прокинувся раніше. Біля кошар здійснюється вгору легенький дим. Поки я ще спав, Маунґі й Еліас перенесли туди горно з господареві майстерні і тепер таврують овець. Б'єссі порається в хліву. Я біжу до кошар. У мене таке почуття, наче я проспав трохи весни. Роги потріскують під розпеченим тавром, і в ніс мені б'є гострим духом смаленого. Так, прийшла весна. Кошари стоять порожні. Там тепер тихо, тільки валяються жмутики вовни, а в яслах залишилися переїди сіна після останньої годівлі. Скрізь тхне вівцями, а самі вони походжають по луці, статечно, з гідністю. Сьогодні вівці вперше почували надворі. Скоро до них приєднаються й ті, що їх тепер значать. Потім випустять надвір корів. Уже прилетіли кулики, ось-ось з'являться крячки, а тоді над завітлою сіножаттю загудуть комахи.

Та несподівано здійснюється північний вітер, і знов холоднішає. Про літо ще можна хіба що мріяти, весна також кудись утекла.

Еліас і Маунґі підковують коней, бо вертається додому господар. Еліас має виїхати по нього до містечка. Він запрягає двох коней у підводу, а двох прив'язує ззаду. З Рейк'явіка разом з господарем приїздить Діса, сестра Сіґрідур. По них посилають Гнідоґо й Буланого. Еліас їде дуже рано, але я вже встав і допомагаю йому сідлати коней. Другої весни повз хутір мають прокласти дорогу, а цього літа на річці Кам'янці, ледь на захід від нас, почнуть будувати міст, у тому місці, де вона повертає на південь.

Додому Еліас приїде аж завтра.

2

Того самого дня, коли всі вже лаштуються спати, на хутір заїздять Йоун і Діса. Я їх помічаю, як вони злізять з коней. З усього видно, що вони мчали дуже швидко — коні поводять

боками і блищать від поту, а надворі ж дме гострий, холодний вітер. Йоун починає мовчки розсідлувати їх. Щось тут діється не так, як має бути.

— Ходімо зі мною, Х'ялті,— каже Сігрідур.

Вона бере мене за руку, і ми йдемо до воріт. Сігрідур цілує сестру, потім Йоуна, а той цілує й мене. Поцілунків багато, проте щось наче всіх муляє. Я приглядаюся до Вігдіс. Гарна дівчина, русая, синьоока. Але чомусь невесела. Та я не маю часу довго на неї дивитися. Увагу мою привертають господарі.

— Ти хочеш їх пустити, Йоуне? — питає Сігрідур.

Йоун удає, що не чує її запитання. Він скидає з коней вуздечки, і вони рушають у напрямку стайні. Ворота відчинені навстіж.

— Заверни їх, Х'ялті. А я зачиню ворота.

— Нехай ідуть до стайні, Йоуне. Вони спітніли й можуть застудитися,— каже Сігрідур.

Я не знаю, кого з них слухатись.

— Заверни їх, Х'ялті! — каже Йоун уже гостріше.

— Ні, нехай ідуть до стайні,— заперечує йому Сігрідур

Я не пускаю коней до стайні, але й не завертаю їх. Тільки стою і дивлюся. Далі Йоун робить щось смішне. Він кладе на землю сідло, яке тримав на плечі, і пробує сам завернути коней. Хоч коні втомлені з дороги, та вони прудко розбігаються в боки і обминають Йоуна. Він кидається за ними, але дарма — коні вже біля стайні. Засапавшись від гонитви, Йоун повертається до нас і з нагайкою підступає до Сігрідур.

— Як тобі не соромно! — сердито кричить він і додає ще багато лайливих слів.

— Ти хочеш мене вдарити, Йоуне? — докірливо питає Сігрідур і сумно дивиться на чоловіка.

Він нічого не відповідає, тільки опускає нагайку, підходить до сідел, закидає їх обидва на плече й рушає до хати. Ми мовчки йдемо за ним. Зайшовши на подвір'я, Йоун загадує Б'ессі вигнати коней за ворота й не пускати їх до стайні ціле літо. Мовляв, у таку пору ніхто не тримає коней у стайні, та коли його немає вдома, тут про це забувають. Еліас тільки й думає, як би швидше перевести все сіно. Дивний у нього брат, ніби й не навмисне, а все робить не так.

— І щоб мені без бабських жалощів! Жени коней геть за ворота! — кричить Йоун.

Бідолашний Б'ессі. Він поглядає то на господаря, то на господиню і не знає, кого слухатись.

— Ти будеш робити, що тобі загадують? — питає господар.

— Так,— тихо відповідає Б'ессі, але не рушає з місця.

Сігрідур плаче, припавши до плеча своєї сестри Вігдіс. Та зовсім розгубилася. Навряд чи їй тут сподобається.

— Він цілу дорогу був такий чемний,— тихо мовить вона, аби не мовчати.

Ви завтра самі будете ла-
яти мене, що я залишив коней
надворі, — після довгого ваган-
ня каже Б'ессі.

— Цить, хлопче! Роби те, що
я тобі кажу! — кричить на нього
Йоун і замахується нагайкою

Та йду вже, йду, від
повідає Б'ессі.

Біда, та й годі. І що робити?
Еліаса немає вдома Маунгі та
кож давно пішов з хутора.
А проте є тут одна людина, що
не боїться Йоуна. Це Гудб'єрг
Вона виходить надвір і докір-
ливо каже:

— Гарно ти повертаєшся до
дому, Йоуне. І не соромно тобі?
Он до чого дійшло, підіймати ру-
ку на своїх! Дружина твоя не за-
служила, щоб ти до неї так ста-
вився. Впусти коней до стайні,
Б'ессі, мерщій!

— Ви... ви хто тут, Гудб'єрг,
господиня? — питає Йоун.

— Принаймні тобі господи-
ня. — Гудб'єрг бере Йоуна за
руку й веде до дверей.

— Я вам депутат альтинга
чи якийсь там пройдисвіт, що
ви зі мною так розмовляєте? —
сердито питає Йоун.

— Для мене ти не депутат,
я тебе знаю відтоді, як ти ще під
стіл пішки ходив або й раніше,
голубе мій. Ану гайда до ха-
ти! — командує Гудб'єрг.

Йоун відразу стає слухняним
і чемним хлопчиком, зарозумі-
лість його де й дівається. Він
дивиться на Гудб'єрг і всміха-
ється. Тоді разом з нею заходить
до хати. Надворі залишаємось
тільки ми з Б'ессі. Він впускає
коней до стайні і дає їм їсти. Ста-
лося диво. Слава богу, прикра
сварка скінчилася згодою. А все
ж я не можу заспокоїтись. Не-

вже оце й усе? Ні, має статися щось надприродне, ще страшніше. І мені б хотілося його побачити. Я соромлюся своїх думок і збентежено поглядаю на Б'єссі. Може, він щось скаже?

— В таких випадках Йоун завжди слухається Гудб'єрг,— пояснює Б'єссі.

— А такі випадки часто бувають?

— Ні, дуже рідко.

Якийсь час ми ще стоїмо біля стайні, дивимось на хату й прислухаємось. Але хата німа, вона не каже, що відбувається за її стінами. Коли ми врешті заходимо туди, то переконаємося, що там тихо. Йоун і Сіґрідур пішли до своєї спальні. А Віґдіс спатиме в нашій кімнаті на порожньому ліжку навпроти маминого. Зі спальні не чути жодного звука. Жінки розмовляють півголосом у кухні. Гудб'єрг переможно поблискує очима. Ще б пак! Сьогодні на хуторі вона найважливіша особа. Але Гудб'єрг не пишається. Навпаки, якось навіть лагідніше. Мама ставить гості на стіл вечерю.

— Просто не знаю, чи Йоуна кликати їсти? — каже вона.

— Ні, не треба, Інґб'єрг. Дай йому спокій. Він, мабуть, хоче спати,— радить Гудб'єрг і всміхається мамі.

Я не розумію, чому Гудб'єрг так міняється, бо дорослих взагалі важко збагнути. Але тепер вона всіляко вихваляє Сіґрідур. Шкода, мовляв, що Йоун так повівся, адже він дуже добрий чоловік. І не кожна дружина так потурає чоловікові, як Сіґрідур, та й він її дуже любить. Воно й не диво, бо Сіґрідур чудова жінка, а хто не без гріха.

— Я не знаю кращої людини за неї,— каже Гудб'єрг.

Слова її течуть, мов потічок.

Зі спальні раптом долинає шурхіт, і ми всі прислухаємось. У дверях з'являється Сіґрідур, обличчя її запухло від плачу.

— Господи, він виліз у вікно! Я думала, що він заснув, аж зненацька він скопився і вискочив надвір! — каже вона.

Всі спантеличено мовчать.

— Ходімо, Х'ялті,— нарешті озивається Б'єссі і підштовхує мене до дверей.

Гудб'єрг теж вибігає надвір і починає гукати Йоуна. Але той уже біля містка й не чує її. Гудб'єрг розгублено дивиться на нас. Більше вона не може нічого вдіяти, мабуть, тепер уже краще здатися на чоловіків. Ми з Б'єссі поспішаємо вниз по сіножаті, туди, де за краєм лави зник Йоун.

— Куди він пішов? — питаюсь я.

— Не знаю. Може, хоче втопитись у річці,— відповідає Б'єссі.

— А чого йому топитися? — питаюсь я, а сам тремчу і аж задихаюся з хвилювання.

— Чого? Звідки я знаю? Може, хоче помститися Сіґрідур. У такому стані він завжди лютий на неї.

— Як ти гадаєш, Б'єссі, ми зможемо його врятувати?

— Мабуть, не зможемо,— відповідає Б'єссі.

Я починаю боятися.

— Швидше біжімо! — пропоную я.

Б'єссі каже, що не варто. Якщо Йоун побачить нас, то відразу кине́ться в річку. Щоб він з цього місця не зійшов!

Ми досягаємо краю лави. На південь починається мочар. Торік там почали класти дорогу. Вона ще не вся покрита щєбенем і закінчується біля нашого хутора. Йоун не доходить до дороги, а звертає напростець до річки. Мабуть, Б'єссі вгадав його намір. У тому місці береги її високі.

— Він іде до перевозу,— мовить Б'єссі.— Там є човен.

— Треба його догнати,— кажу я.

— Ні, спершу нехай зайде за пагорб, щоб не побачив нас.

— Тоді може бути вже запізно,— наполягаю я.

— Нічого не вдієш.

Аж тепер я розумію, яка над нами нависла небезпека. Який же я був дурний, що бажав чогось страшнішого! Хтозна, може то була єдина в житті мить, коли здійснюються всі бажання? Як же я погано скористався нею! Я немов бачу перед собою річку — сіру, каламутну, ворожу, прудку і небезпечну. І бачу ще щось: мій товариш Б'єссі боїться. Він такий наляканий, що очі в нього стали круглі, мов у здохлого струга. Зморщок, що переорюють йому все чоло, коли він у доброму гуморі, зовсім не видно. Лише передчуття стерло їх, і обличчя Б'єссі стало гладеньке й зовсім невиразне.

— Нічого не вдієш,— каже він безнадійним голосом.

Мене це починає дратувати. Хіба можна так занепадати духом? Злість на Б'єссі пересилює в мені всі інші почуття. Тремтячи з обурення, я кричу:

— Ти що, збожеволів? Хочеш залишати його напризволяще?

З цими словами я кидаюсь бігти. На Б'єссі я більше не зважаю, йому, сердешному, втекла душа в п'яти. Може, мені спаде якась рятівна думка, коли я встигну догнати Йоуна? Я перестрибую з купини на купину, сухе торішнє бадилля плутається в мене під ногами. Вітер затих, починає смеркатися. Йоуна ніде не видно, він зник у глибокому ярку попереду.

Я біжу щодуху, а проте Б'єссі наздоганяє мене і хапає за плече.

— Йоун не повинен нас бачити, Х'ялті! Не повинен нас бачити, чуєш? Там є човен.

Я не розумію, до чого тут човен? І як можна когось догнати, коли він не повинен тебе бачити? Все це я кажу Б'єссі, не уповільнюючи бігу. Він досить неохоче біжить за мною і все проказує:

— Аби тільки Йоун не побачив нас!

Я досягаю ярка. Його стрімкі, зарослі травною узбіччя нижче

розширюються в положистий видолонок, також зарослий травою. Ярком серед рудуватих каменів тече потічок і впадає до річки. У видолонку я бачу невеличкий, перевернений догори дном човен. На ньому, затуливши руками лице, сидить Йоун. Мені відлягає від серця. Він ще живий.

— Аби тільки він не побачив нас,— править свої Б'єссі.

Проте я думаю інакше. Б'єссі боягуз, тож можна не слухати, що він каже. Я рвуся вперед, і йому доводиться бігти слідом за мною.

І ось ми стоїмо перед Йоуном. Він поволі підводить голову й дивиться просто на нас.

— Що ви тут робите, хлопці? — питає він спокійним голо-
сом.

Ми мовчимо. Я не знаю, що відповісти, бо мені чомусь здається, що Йоунові буде неприємно, коли ми скажемо правду. Але ж важко якось інакше пояснити, чого ми тут опинилися. Нарешті Б'єссі каже:

— Ми шукали коней. Зірка, мабуть, скоро ожеребиться.

— Он як, ви шукали коней.

— Еге ж, щоб я з цього місця не зійшов,— каже Б'єссі.

Йоун дивиться на Б'єссі, і в очах у нього з'являються веселі іскорки. Він ще якось мить мовчки міряє його поглядом, тоді починає сміятися. Сміється він щиро, добродушно, навіть стукає кулаком по човні.

Б'ессі трохи розгублений, він-бо й сам розуміє, що його пояснення безглузде.

— Це вас Сігрідур послала? — пересміявшись, питає Йоун.

— Ні,— кажу я, а сам думаю, що, мабуть, найкраще було б признатися йому, чого ми боялися.

— Атож, Сігрідур байдуже. Звичайно, їй однаково,— мовить Йоун.

Я знов не знаю, що сказати, бо Сігрідур напевне не однаково. Але саме через це я й мовчу. Йоун нерухомо сидить на човні, похиливши голову, а ми з Б'ессі стоїмо перед ним. Що буде далі?

— Не треба ганити Сігрідур, вона дуже добра жінка,— мурмоче сам до себе Йоун, ніби нас із Б'ессі немає. Потім підводить голову, і я бачу в очах у нього сльози.— Сігрідур добра жінка, правда, хлопці?

Ми в один голос підтакуємо йому.

— Авжеж, я й сам знаю. Чи ви, може, гадаєте, що я не знаю? Ні, знаю. Хто-хто, а я знаю, але, звичайно, не в цьому річ. Отже, ви шукали коней?

З цими словами Йоун підводиться. Спершу він трохи заточується, проте зразу ж вирівнюється і стоїть твердо.

— А тепер, хлопці, ми попливемо. Забудьмо все, що нас муляє. Забудьмо навіть про коней і пливімо,— каже він і починає скидати з човна каміння.— Якщо хочеш про все забути, то найкраще сісти в човна й пуститись по річці.

Я жахаюся, мені зовсім не хочеться плисти. Б'ессі, видно, теж боїться, бо весь аж побілів. Човен прикро рипить, коли Йоун перевертає його на кіль. Він розсохся й напевне тече.

— Спустимо його на воду. Ану допоможіть мені, хлопці,— наказує нам Йоун.

Я огинаюся. Але Б'ессі боїться не послухатись господаря. І ось вони вже штовхають човна на невеличку косу. На річку страшно глянути. Каламутна й темна, вона важко нуртує поміж берегами. Прудка течія раз по раз утворює чорторії. Ще мить, і човен досягає річки. Він хитається, вода хлюпає об його ніс.

— Ану залазьте! — командує Йоун і відразу жвавшає.— Залазьте, кажу!

Б'ессі дивиться на мене. Обличчя в нього вже не біле, а сіре, мов попіл, страх випив з нього всю кров. Він покірно залазить у човен і сідає на задню лавку. Між дошками на дні просочується вода.

— Він тече! Тече! — стогне Б'ессі ледь чутним із ляку голосом.

— Тече? Дурниці, не звертай уваги! — кричить господар.

Я тихенько молюся. Господи, допоможи нам, нещасним, господар зовсім схибнувся!

— Ну, залазь же нарешті! — каже Йоун і хапає мене за плече.

— Не залізу.

— Не залізеш? Це чому?

— Не можу, — відповідаю я.

— Що, боїшся?

— Так.

— То ти, виходить, боягуз? — глузливо питає він.

— Так, боягуз.

Йоун відпускає мене.

— Ти ще, небоже, зовсім шмаркач. З такою малечею я не хочу й заводитись. А все ж ти молодець. Я люблю чесність. Добре, що ти щиро признався.

Йоун уже закидає ногу, щоб самому сісти в човен, коли Б'єссі жалібним голосом каже:

— Я також боюся.

Йоун регоче.

— Боїшся? Ні, голубе, тобі негоже боятися. Ти вже парубок.

Відолашний Б'єссі, в нього, видно, немає надії на порятунок. Його чекає смерть. Він уже навіть не зважає, що стоїть по кісточки у воді.

— Човен тоне! — стогне Б'єссі, гадаючи, що це його останні слова.

— Тоне? Чого б він мав тонути? — спокійно питає Йоун. Він зразу тверезішає. — Ні, він не тоне, а просто розсохся й протікає. Ну гаразд, вилазь.

Б'єссі не треба двічі казати, він миттю вискакує з човна. З черевиків у нього цвіркає вода.

— Треба витягти його, — каже Йоун.

Ми витягаємо човна на берег. Б'єссі ще ніколи не був такий слухняний, як тепер.

— А як же коні, Б'єссі? Ти ж начебто йшов шукати їх. Може, Зірка вже ожеребилася, — сміючись, каже Йоун.

Б'єссі нічого не відповідає. Хоч він уже стоїть на твердій землі, груднощі його ще не скінчилися. Ми всі троє не знаємо, що нам тепер робити. Нарешті Йоун питає:

— Ну, а далі що?

— Ходімо додому, — пропоную я.

— Додому, кажеш? Ні, Б'єссі треба шукати коней. Ми з тобою підемо додому, а він по коней.

Б'єссі вдає, що не чує, та й що він може сказати? Ми вибираємось з ярка. Йоун зовсім заспокоївся. Він розпитує, чи сподобалося мені в школі і чи добре я вчився, як ми тут жили взимку і скільки залишилося в клуні сіна. Ми, хапаючись один перед одним, відповідаємо на його запитання. Настрій у нас покращав. Ми розповідаємо вже й про те, про що Йоун не питає нас, і навіть пробуємо жартувати.

— Ти дав коням їсти, Б'єссі? — питає Йоун.
Б'єссі мнеться з відповіддю, хоче виграти час.

— Так, ми їх нагодували,— кажу я і сам лякаюся своєї сміливості.

— Добре, хлопці. Дуже добре,— каже Йоун.

Уже опинившись на мочарі, ми бачимо, що краєм лави назустріч нам іде чоловік. З того, як він горбиться, ми впізнаємо Маунгі. Куди це він простує?

Угледівши його, Йоун усміхається й питає:

— А хіба Маунгі не пішов додому?

— Та ні, давно пішов,— відповідаємо ми.

— Ага, він, певне, також вибрався шукати коней,— сміється Йоун.

Ми з Б'єссі теж сміємося. Тепер уже можна не боятися.

Підійшовши до нас, Маунгі вітається з господарем стримано: хтозна, що тут діється. Але Йоун зустрічає його радо. Не питає, куди це Маунгі йде, а той теж не такий чоловік, щоб казати зайве. Йоун розповідає йому, що оглядав квартиру, яку вони повинні отримати в столиці.

— А ти як, думаєш таки переїздити? — питає він.

Так, Магнус думає переїздити. На початку червня.

Ми звертаємо на сіножать. Надворі вже майже темно.

— Може, глянемо, скільки лишилося в клуні сіна, Маунгі? — пропонує господар.

Вони йдуть до клуні. Нам з Б'єссі якимось ніяково самим іти за ними. Щоправда, Б'єссі обурюється: в клуні порядкує він, а Йоун про нього й не згадав, запросив тільки Маунгі, наче той також бере звідти сіно. Я цілком згоден з Б'єссі. Бувши ним, я б теж обурювався.

У хаті ніхто не ліг, але Сігрідур не видно. Ми розмовляємо півголосом. Виявляється, по Маунгі посилали Стіну. Он як, на нас вони не дуже поклалися. Нехай, ми їм про це ще колись нагадаємо. Запитання сипляться на нас з усіх боків. Спершу ми відповідаємо досить стримано, а далі несамохіть розповідаємо про все, що з нами було.

— Боюся, що якби ми вчасно не прибігли, була б біда,— каже Б'єссі.

— А що ж, по-твоєму, він зробив би, голубе? — питає Гудб'єрг.

Стіна й мама стоять біля плити. Гудб'єрг сидить на стільці посеред кухні, а Вігдіс умостилася на лавці. Світло не засвічене, і сидіти в примірку дуже затишно.

— Важко, звичайно, сказати, що,— відповідає Б'єссі,— але човен тече, а він водно хотів сідати в нього. Та прогулянка погано б скінчилася, щоб я з цього місця не зійшов.

Я мовчу, тільки всміхаюся. Про мене, нехай Б'єссі хизується перед жінками. Не буду ж я розповідати, як він боявся в човні, й виставляти його на глум перед ними, а надто перед

Вігдіс. Вона, видно, йому подобається. Від того, що я такий добрий, мені стає радісно й легко на душі.

Час це, а Маунгі та Йоун не повертаються з клуні. Нарешті всі, крім Гудб'єрг і мами, лягають спати. Я не сплю і невдовзі чую, як чоловіки заходять до кухні. Чомусь мені здається, що там вони прикладаються до чарки. Але, може, я й помиляюся, хтозна. Я засинаю і, звичайно, не знаю, що роблять ті, хто не спить.

Другого дня на хуторі ніби лежить тінь. Ми ходимо, як у жалобі. Господиня хвора й не показується зі своєї спальні.

ПОДЕННИК

1

Коли в Лавовій Ясі чистять кошари, мені не загадують підносити гній до дверей. Господар каже, що це не дитяча робота. Гній підносить Б'єссі. А я замість нього вичищаю в хліву та виганяю й заганяю худобу.

Діса, сестра Сігрідур, пурхає по хуторі, наче метелик. Не пробула вона й кількох днів, як усі її полюбили. Щоправда, спершу вона ходила пригнічена, бо зустріли її не дуже гостинно. Ми тоді мали інший клопіт. Гудб'єрг каже, що Діса кропиться якимось одеколоном і від неї так тхне, що аж страшно. Що таке одеколон, я не знаю, та коли ми розгортаємо гній, я чую, що від Діси й справді чимось пахне, як на мене — дуже приємно. Б'єссі тягає борону, а Стіна, Гудб'єрг, Діса та я працюємо граблями. Нам трохи допомагають Йоун і Еліас. Діса не дуже перепрацьовується. Вона то вдає втомлену й сідає відпочити, то гасає по сіножаті, тримаючи на пальці в рівновазі граблі.

— Ото мені робітниця, — бурчить Гудб'єрг, але й сама всімається.

— А ви думаєте, легко тримати граблі в рівновазі на одному пальці? Це треба вміти, — каже Діса.

Гудб'єрг сміється, вона все вибачає Дісі. Та має якийсь особливий хист ладнати зі Стіною і Гудб'єрг. Вона завжди намагається їм догодити. Коли настає час пити каву і ми йдемо до хати, Гудб'єрг каже, що не піде, бо в неї болять ноги.

— Сидіть, я вам принесу кави, — відразу викликається Діса.

Вона бігає для Гудб'єрг не тільки по каву, а й по хустку, по рукавиці, по кофту.

До того ж, у Діси є одна риса, яка дуже подобається Гудб'єрг. Вона ніколи не сперечається. Ніколи не має своєї думки і з усіма погоджується. Хоч би яку дурницю сказала Гудб'єрг, Діса її завжди підтримує.

Часом я пробую дражнити Дісу, хоч її нелегко розсердити: вона тільки сміється.

— З твоєї роботи нема пуття,— кажу я.

— Ет, мовчи, ледацюро. Мені тут не платять. Правда, Йоуне, мені не заплатять?

— Та, мабуть, ні,— відповідає Йоун.

— От бачиш. Я можу робити, що хочу. Мені тут грошей не дають.

— Але, будь ласка, не заважай людям працювати,— мовить Йоун.

— Х'ялті можна заважати, він не люди,— відповідає Діса.

— Вона нікому не заважає,— втручається Гудб'єрг.— Там, де є Діса, робота йде веселіше.

— Дякую, люба Гудб'єрг,— каже Діса.— Ви завжди стаєте в пригоді. Ви тут найдобріша.

Цими словами вона остаточно прихилиє до себе Гудб'єрг. Стара така задоволена, що починає працювати за двох. Її зморшкують лице аж сяє, так вона пишається.

Діса не тільки Гудб'єрг скрашує будень. Б'єссі також не може надивитися на неї.

В обідню пору вона підходить до нього, бере його під руку й мовить:

— Якби ми були подружжям, то завжди ходили б отак. Слухай, Йоуне, а немає тут поблизу священика, щоб повинчав нас? Як по-твоєму, що скаже мама, коли я привезу їй такого гарного зятя?

— Скаже те, що є насправді: ви личите одне одному.

— Ну от, серденьку, тепер ти й сам бачиш,— лукаво каже Діса і, нахилившись до Б'єссі, заглядає йому в обличчя.

Бідолашний Б'єссі, який у нього дурний вигляд! Він морщить лоба й задирає голову, наче просить небо посвідчити, що він щасливий.

— Я ж тобі, золотко, трохи подобаюся, правда? — питає Діса.

— Н-ну, н-ні,— затинаючись, відповідає Б'єссі.

Але це неправда. Я знаю, що він бреше, тому й дражню Дісу:

— Кому така вітрогонка, як ти, може подобатися?

— Нікому, а от тебе я зараз поцілую, хитруне.

З цими словами Діса кидається за мною. Я вірю, що погроза її щира, і берусь тікати. На щастя, вона не може мене догнати. На щастя? А може, нехай би догнала?

2

Гаральдур, з яким я товаришував у школі, виїхав. Маунгі й Герборг кинули хатину на Стаї, і тепер вона порожнює.

— Як будеш колись у Рейк'явіку, навідайся й до нас,— сказав мені на прощання Гаральдур.

Я навіть не пам'ятаю, чи подякував йому. Ми стояли на подвір'ї в Лавовій Ясі. Був сонячний ранок, корови повагом виходили з хліва. Над лавою з південного боку нависали темні хмари. На кам'янистій дорозі заторохтіла підвода. Це Йоун з Еліасом повезли хатне добро мешканців Стаї. Магнус та його родина попрощалися з нами на подвір'ї. Герборг усіх перецілувала. Гаральдур був одягнений у чорний святковий піджак і темно-руді штани з грубого сукна, до яких поприставала кінська шерсть. Він був без кашкета і, видно, зачісуючись, намочив голову, бо його чорний чуб блищав проти сонця. Ми подали один одному руку, і без усякої причини мене огорнув смуток. А Гаральдур, навпаки, був веселий — мабуть, радів, що нарешті вже іде. Подорожні рушили з подвір'я, а ми ще довго дивилися їм услід. Аж коли підвода сховалась за лавою, я пішов вичищати в хліву.

Хтось казав, що Гатлгрімур, Гроуя та їхні сини з Теплового Мочара теж перебралися до містечка. Не знаю, коли саме, хоч вони напевне поминали наш хутір. Тепер мешканці внутрішніх округ Ісландії не часто їдуть до містечка повз нас, ми їх бачимо вже аж тоді, як вони опиняються далеко на заході. Я чув, начебто господарі Темної Балки також виїхали, і хутір тепер порожній. Я там ніколи не був, але знаю, що той хутір лежить між горами, на північ від Теплового Мочара. Чув я також, що з гірських хуторів, з тих місць, де я народився, селяни виїздять один за одним.

— Не розумію, чого вони покидають свою домівку,— каже Б'єссі.

Я також не розумію.

— Є, правда, одне, на що б я хотів подивитися в Рейк'явіку,— мовить Б'єссі.

А коли я питаю, на що саме, він відповідає, що на машини.

— Кажуть, у містечку вже є одна машина. Другого літа,

коли закінчать нову дорогу, повз нас, мабуть, щодня їздитимуть машини.

— А мені дужче кортить подивитись кіно,— кажу я.

— Та як на те пішлося, то найбільше мені хочеться мати коня,— провадить далі Б'єссі, не слухаючи мене.— Вдома в нас є трирічний жеребчик.

І мені найдужче хочеться мати коня.

Але це бажання таке нездійсненне, що я намагаюся про нього не думати. Раніше хоч можна було завести собі іграшкового коня, та відколи я переїхав до Лавової Яси, то так підріс, що перестав гратися кістками, які правили мені за худобу й коней. Часом до нас на хутір приходять Гіслі з Костяничної Балки, але він не грається зі мною, хоч ми й однолітки. Він здається багато старшим за мене і розмовляє, як дорослий. Його цікавить тільки господарство. Наприклад, він нарікає, що вівці гублять вовну, а ягнята мають пронос — чого б їм хворіти, як надворі така гарна погода? Ціни на ринку ростуть, для хуторян це вигідно, але що з того, коли з овець нема пуття. Мені не дуже цікаво з ним розмовляти. І чого мама з ним так панькається? На думку Гудб'єрг, він викапаний батько.

— Яке коріння, таке й насіння,— каже вона.

З Теплового Мочара я привіз десять кісток, а тепер їх стало менше. Ми з Б'єссі погубили їх. І взагалі гратися стало нецікаво. Не те, щоб Б'єссі взагалі не хотів гратися зі мною кістками. Але хіба це гра? В нього свої правила. Спершу ми ділимо кістки нарівно між собою, і Б'єссі отримує свою половину. Потім він стає на краю сіножати, змішує в руці всі кістки і кидає їх якомога далі.

— Це перегони,— каже він.

Припустімо, що це перегони, але вони мені зовсім не подобаються. Кістка, яка пролетить найдалі, отримує нагороду.

— Це найпрудкіший кінь,— каже Б'єссі.

За нагороду править шовковий шарф, що колись був зеленим, а тепер геть збляк. Я не знаю, звідки Б'єссі його роздобув, він такий старий, що весь посікся. Нагороду завжди отримує котрась із тих кісток, що я позичаю Б'єссі. Мої кістки ніколи не виграють. Я починаю підозрювати, що гра не зовсім чесна, й хочу сам кинути кістки.

— Ні, в тебе надто мала жменя,— не погоджується Б'єссі.

— То я кидатиму по половині. Ти ж часом теж так кидаєш.

— Ні,— каже Б'єссі,— ти так далеко не шпурнеш, як я. І не в тім річ. Адже це я придумав таку гру.

— Так, але кістки мої.

— Зате я призначив нагороду. І шарф мій.

Ми збираємо кістки.

Б'єссі радісно регоче, він знов виграв. Звичайно, Б'єссі по-

добається така гра. Але я з неї не маю ніякого задоволення. Потім вона набридає нам обом.

Скоро має початися косовиця. На сіножаті вибуяла трава. Ми з Б'єссі стоїмо на краю сіножаті і граємось у перегони. Не встигає Б'єссі кинути кістки, як з хати, сміючись, вибігає Діса.

— Ото селюки нещасні! — кричить вона. — Бавляться кістками, як дітлахи. Краще пограймо в гилки!

Ми мовчимо. Нам обом ніяково. Ми просто горимо з сорому. І як нам могла подобатися ця безглузда розвага? Жоден з нас не йде збирати кістки. Нехай Діса бачить, що вони нам не потрібні. Ми починаємо гратися в гилки. Проте ввечері я тайкома збираю кістки, хоч не знаходжу всіх — надто вже висока трава.

3

Прибули робітники класти дорогу. Їхні намети стоять на схід від хутора вздовж південного краю лави. Є там і будівельники, що споруджуватимуть міст через річку Кам'янку в тому місці, де вона завертає на південь. Я бачу їх тільки тоді, коли вони приходять на хутір купувати молока. Найчастіше по молоко приходить хлопець на ім'я Тоурарін. Ми звемо його Тоуті. Б'єссі каже, що він, власне, не будівельник, а доглядає коней та виконує в таборі всіляку дрібну роботу. Правда це чи ні, але мені Тоуті дуже подобається. Він невисокий, хворобливий на вигляд, ввічливий і привітний. Він навчався в школі в Рейк'явіку і начебто хоче стати лікарем.

— Господи, який дивак! — каже Діса.

Мені чудно, що Діса не знайома з Тоуті, адже він учився в Рейк'явіку. Але вона запевняє, що ніколи його не бачила. Він теж каже, що не бачив її, і, мабуть, це правда, бо вони ніколи не розмовляють між собою.

Б'єссі пощастило більше, ніж мені. Коли женуть овець у гори, звичайно беруть і мене з собою. Я страх який радий. Погано тільки, що тоді мені дуже хочеться спати. Зате Б'єссі дозволяють везти до містечка вовну. По-моєму, Б'єссі там нічого робити, досить, що їдуть Йоун з Еліасом, проте вони беруть і його. Все було б нічого, якби Б'єссі так не пишався, коли повернувся додому. Він уявив себе хтосьна й ким, оскільки вдруге вже побував у містечку й двічі бачив море, а мені ще взагалі не довелось його побачити. Найгірше те, що коли Б'єссі почне хвалитися, то його вже не спиниш. Та й не можу я його спиняти, бо він привіз мені з містечка гармонію. Я його з радощів аж поцілував. І тепер мушу терпіти все, що він каже. А він уже вкотре розповідає про ту подорож і щоразу починає десь так:

— Коли я возив вовну...

— Днями, коли ми з Еліасом возили вовну...

— От я тобі розповім, як я возив вовну...

— Аби ти побачив, як ми днями везли вовну...

Очі в нього тоді палають, обличчя осяває вдоволена усмішка. А я затуляю вуха і не слухаю його. Не слухаю навіть тоді, коли Б'ессі починає розповідати про машини, яких, за його словами, треба остерігатися. Їх тепер у містечку дві, чую я кравчком вуха. Нема ради, я мушу терпіти все, що він базикає. За гармонію доводиться дорого платити.

4

Одного дня на хутір приїздить поденник, що працюватиме в нас ціле літо. Він приїздить на чалій кобилі, а за собою веде гніду, навантажену його майном. Поденника звати Аурні. Мені дуже кортить приглянутися до Аурні ближче, бо Гудб'єрг начебто дещо чула про нього. За її словами, він непевна особа і не раз потрапляв у якісь темні історії.

— Тримайся від таких людей осторонь,— радить вона мені.

Аурні вже літній чоловік, високий, широкоплечий і короткоший. Обличчя в нього червоне й вилицювате, на шиї, ледь вище коміра, видно довгий червоний шрам. Голова в нього лиса, і він прикриває її чорним капелюхом з обвислими крисами. Але з його вбрання найбільше впадає в око жовта шкіряна безрукавка з безліччю срібних гудзиків. Він якийсь справді таємничий, навколо зиниць у нього білі обідки. Того вечора, коли він приїздить, Б'ессі, Діса і я саме граємо у квача. Ми гасаємо навколо хати, хряскаємо сінешніми дверима, регочемо й галасуємо. Йоунові доводиться втихомирювати нас. Аурні хитає головою, всміхається і проказує:

Гасає парість молода,
Їй аби крик і сміх...

Він кілька разів стиха повторює ці слова. Боячись при Йоунові зареготати, ми вискакуємо надвір, щоб там досхочу насміятися.

Другого дня починається косовиця. Чоловіки беруться за коси, всі, крім мене. Мене не вважають за чоловіка. Йоун не дозволяє мені косити на сіножаті біля хати. Каже, що коли вони перейдуть на луки, тоді й я спробую. Аурні, видно, добрий косар. Він працює спокійно і впевнено, замахається косою часто і хоч бере нешироку ручку, зате швидко посувається вперед. Косячи, він похитує головою і щось стиха проказує. Б'єссі косить, мов шалений. Йоун і Еліас не дуже квапляться. Під час обіду, коли всі налягають на їжу, Аурні раптом каже:

— Надто ти запальний у роботі, Свейнб'єрне, надто запальний.

Б'єссі червоніє і позирає на Дісу. Та ласкаво всміхається йому, а я подумки складаю про них смішну історію. Вона в мене не виходить смішною, і я нікому її не розповідаю. Натомість, щоб подразнити Б'єссі, кажу, що такого доброго косаря, як Паллі з Теплового Мочара, я зроду не бачив. Він найкращий косар в Ісландії.

— Дурниці,— заперечує Б'єссі,— я про нього ніколи й не чув. До того ж, я сам хочу стати найкращим косарем.

— Де там, такого ніколи не буде,— кажу я.— Ось Паллі — ото косар. Скільки він, бувало, скошував трави і як швидко! Хоч би де Паллі працював, ніхто не міг із ним зрівнятися.

— Нехай, може, й правда,— погоджується Б'єссі.

Я бачу, він мені не вірить і тільки з чемності не хоче сказати, що я брешу. А я зовсім не брешу. Паллі сам часто мені розповідав про це, коли був у доброму гуморі.

Якось увечері Сігрідур каже Йоунові:

— Може б, ти зробив для Х'ялті кісся?

— Я не хочу, щоб він псував сіножать,— відповідає Йоун.— Ось дійдемо до лук, тоді нехай косить.

— Я вже косив у Теплому Мочарі, і Йоуган мене хвалив. Я вмію косити, тільки ще не вмію мантачити косу,— кажу я.

— Хай би спробував,— підтримує мене Сігрідур.

Мені стає соромно, і я покійно кажу:

— Ні, я зовсім не хочу косити на сіножаті.

Йоун спершу всміхається, тоді голосно сміється, і я ще дужче ніяковію, що набридаю господарям своїми забаганками. Та за якийсь час Йоун дає мені кісся. Я не знаю, як йому й дякувати, а він тільки всміхається і плеще мене по щоці. Отже, я тепер можу косити. Господи, дякую тобі, що ти створив таких добрих людей, як мої господарі, що дозволив мені жити на цьому хуторі, дякую тобі за все. За кісся, мабуть, не варто дякувати, міркую я, але, подумавши, теж дякую.

Я цього літа доведу, що вмію добре косити. Ось хай тільки

навчуся мантачити косу, щоб нікому не набридати. Другого ранку я прокидаюся, коли всі ще сплять, і намагаюся якнайшвидше вичистити в хліву. Потім іду з косарями на сіножать. Аурні часто замахається косою, похитує головою і приказує:

Х'ялті вигнав корів
І в травичку забрів...

Він раз по раз проказує ці два рядки. Я ще ніколи не чув, щоб він склав більше, як піввірша. Він мурмоче їх протяглим голосом, наче співає, але тільки половину пісеньки. Така в нього звичка, і мене вона дратує.

Першого ранку мені не доводиться далеко нести косу. Та з кожним днем відстань поволі збільшується. Моя коса лежить без діла там, де я її залишаю ввечері, а коли я вранці беру її звідти, навколо вже все скошене. Мені неприємно переносити її. Неприємно також, що я не вмю мантачити косу. Щоранку я мушу йти до когось і просити допомоги. Я боюся, щоб Йоун не розсердився, тому не прошу Б'ессі. Я вдаюся до хитрощів: прошу Еліаса. Йоун його брат, то напевне нічого йому не скаже.

Взагаді я не дуже приятелюю з Еліасом, та й він до мене байдужий. Але залюбки мантачить мені косу, завжди мовчки, а подаючи її, каже тільки:

— Ну от.

Та одного ранку замість «ну от» він тихо, майже пошепки, радить мені:

— Тобі треба було б самому навчитися мантачити косу, Х'ялті.

Я все розумію. Йоун не хоче, щоб Еліас гаяв на мене час. Тому Еліас і говорить пошепки. Мені зразу стає нецікаво косити. Хіба це робота? Та нічого не вдієш, треба все самому робити. А як не вмієш, то вчися. В Теплому Мочарі я вже пробував мантачити косу. Як зроблю, так і буде.

Стає дуже гаряче. Я замахаюся тупою косою, але вона погано бере траву.

— Дай-но, я гляну на твою косу, Х'ялті,— чую я голос господаря.— Вона зовсім затупилася. Її тобі ніхто не мантачить? Сам ти ще не впорався з нею.

Йоун мантачить мені косу, а скінчивши, каже, щоб я не соромився і звертався до нього, коли треба. Я веселішаю. Косити знов стає приємно. Про косу можна вже не турбуватися. Мій запал триває кілька днів. Потім мені знов набридає косіння, до того ж, косарі відходять усе далі від хати і добиратися до них дуже довго.

Здебільшого вранці я сплю, скільки хочу. Мама сама виганяє корів на пасовисько, бо влітку вона також ходить їх доїти.

Сігрідур каже, що дітям треба багато спати. Господар теж вважає, що діти повинні спати досхочу. Тому інколи я прокидаюся пізно. Та ось косити знов стає цікаво. Я дізнаюся, що в неділю в окружній сільськогосподарській школі відбудуться змагання косарів. Ми з Б'єссі віразу ж починаємо змагатися один з одним. Своїм завзяттям ми запалюємо й інших. Йоун і Еліас також починають змагатися, навіть Аурні пристає до нас і виходить переможцем. Але Б'єссі каже, що це нечесно: Аурні взяв собі найменшу ділянку.

— Якби я був молодий, то показав би вам, на що здатен,— мовить Аурні.

Шкода, що Аурні вже не молодий. Від обіду до самого вечора він стиха проказує нові два рядки:

По траві гуляють коси,
Густо стеляться покоси.

Коли він мантачить косу, то якимось особливо довго тягне останнє слово, а скінчивши, похитує головою, міняє голос і наново починає свою пісеньку.

ЗМАГАННЯ КОСАРІВ

1

Ми почали косовицю на березі річки Кам'янки. Трохи вище косять господарі Костяничної Балки. Сьогодні субота, і в нас на хуторі звозять перше цьогорічне сіно. Вранці, коли ми снідали на пагорку, Аурні обняв Стіну й назвав її «своєю коханою». Ото було реготу! Стіна страшенно розсердилася й добре оперезала Аурні по потилиці.

— Розкішна жінка ця Крістін,— каже Аурні.

— Наша Крістін не любить таких жартів,— присаджує його Гудб'єрг.

Стіна накладає сіно на мотуззя, Аурні в'яже в'язки, Гудб'єрг обсмикує їх і складає на купу, Еліас возить їх на хутір сімома кіньми, я допомагаю йому вантажити в'язки і підбираю натрушене сіно, а господар складає його в клуні біля кошар. Мама й Діса пораються вдома з Сігрідур, бо ввечері на хуторі відбудеться свято. Б'єссі косить сам.

Надворі гаряче, на пагорку, де ми снідали, над обгризеними риб'ячими кістками гудуть мухи. Мох на купинах висох, від землі йде міцний дух вологи, сіно зелене й запашне. З лоба в Аурні котиться піт, хоч він убраний дуже легко — в штани з вибіленої мішковини й сорочку, розіпнуту на грудях.

Еліас навантажує сіно на коней, а я підтримую в'язки

знизу. Коні тягнуться до в'язок, постогнуть і не хочуть спокійно стояти, хоч сіно не важке, бо добре висохло. Коні — мої друзі, я зазираю їм в очі і бачу там замураного, засмаглого хлопчика. Він без кашкета, і в чуб йому набилося повно сіна й моху. Навантажені коні поволі чвалають пагорком, потім, перетнувши мочар, виходять на дорогу вздовж лави. Блищать сріблясті підкови, багnistий мочар пружно угинається під копитами. Я хапаю мішок і швидко збираю натрушене сіно, щоб устигнути ще трохи відпочити, поки вернеться Еліас.

Аурні сьогодні не складає пісеньок — мабуть, коли в'яжеш сіно, не дуже наспіваєшся. Натомість він весь час, майже після кожної в'язки, яку йому накладає Стіна, торочить одне й те саме:

— Розкішна жінка ця Крістін. Хотів би я з нею завжди гребти сіно.

Стіна майже не озивається. Вона працює, не розгинаючи спину, але мені здається, що інколи обличчя її освітлює ледь помітна усмішка. Тільки Гудб'єрг ніяк не може змиритися з Аурні, нічого не хоче подарувати йому й каже, що про нього йде погана слава. Аурні у відповідь на її слова добродушно всміхається, прибирає таємничу міну й похитує головою.

Увечері на хуторі святкують початок зведення сіна. У вітальні пригощають усіх шоколадом. Спершу біля столу тихо, тільки ложечки побрязкують об чашки, але потім усі одне поперед одного починають говорити. Якось Аурні казав, що не любить, коли всі говорять разом. Мені це також не подобається, я перестаю слухати. Та раптом похлоплююсь, що говорить самий Аурні, а всі решта мовчать. Винний цьому господар. Він непомітно підливає чогось у чашки Аурні й Еліасові. Тому Аурні й так розбалакався. Сам Йоун тільки зрідка потакує йому. Аурні розповідає, що на півночі має землю. Багато землі, і лососів там стільки, що їх можна ловити голими руками. Луки там рівні, мов дзеркало, а гори — найкращі в цілій Ісландії. Аурні начебто здав свою землю в оренду, майже за безцінь. Не порахувався навіть з тим, що залишив сіна для кількох овець і двох шкап. У Аурні, власне, є все, бракує йому тільки одного — доброї дружини.

— Розкішна жінка ця Крістін, — каже він.

Але Крістін не хоче його слухати.

— На нашу Крістін не зазіхай. Вона для тебе надто гарна, — зауважує Гудб'єрг.

Усі сміються, а найдужче сам Аурні. Я також сміюся, хоч не знаю, що в цьому смішного. Мені швидше дивно, що Гудб'єрг так уїлася в Аурні. Він такий привітний і жартівливий, такий роботящий. По-моєму, несправедливо не любити його тільки через те, що він лисий, товстий і має навколо

зіниць білі обідки. Ні, я не розумію, чого Гудб'єрг чіпляється до нього.

Надворі тихо. Небо палає золотавим багрянцем і віщує годину.

2

Другого дня неділя, але всі встають дуже рано. Земля ще вкрита рососою, над горами здіймаються перисті хмарки, світить сонце, й скрізь тихо. Господар загадує мені пригнати коней. Вони пасуться біля перевозу. Я беру вуздечку, гукаю Кудланя й біжу вниз. Ген на схід, на краю лави біля Костяничної Балки, біліють у промінні ранкового сонця намети дорожніх робітників. Там теж уже повставали й сигнали докупи коней, видно, й вони збираються їхати на змагання косарів. Я біжу ще швидше. А ось і наші коні — ті лежать, а ті стоять, ніби про щось задумались. Я наближаюся до Чалої. Вона не тікає: за літо ми з нею потоваришували. Я гладжу її по голові, тулюся до писка, цілую в ніздрю, м'якшу за шовк. Кудлань глибокодумно сидить на купині, роззявивши пащу й висолопивши проти сонця язика. Поки що скрізь мирно й спокійно. Та ось я накидаю вуздечку на Чалу, стрибаю їй на спину, і спокою наче й не було. Вона легко скаче по купинах. Кудлань кидається збирати коней, і невдовзі весь табун уже мчить до хутора. З трави злітають тисячі білих метеликів, шовковиста грива Чалої має в лад її ході, і поки ми досягаємо мочара, Кудлань зовсім вибивається з сили.

Я навертаю коней уздовж західного краю сіножаті, а коли ми вже наближаємось до хати, бачу, що з подвір'я виїздить якийсь вершник і спускається до містка. Мені здається, що це Тоурдур, господар Костяничної Балки. Мабуть, таки він, бо їде в східному напрямку. Лунко цокотять по камінні копита, вершник дуже поспішає.

На хуторі біля кошар мене зустрічає Б'єссі й допомагає загнати коней в овечу загороду. Щось, видно, сталося, бо він якийсь похнюплений. Я не звик бачити його таким, і мене поймає тривога. Ми зачинаємо ворота, коні, збуджені після бігу, кусаються і б'ються. Б'єссі сідає на камінь під загородою. Що це? Він плаче! Мабуть, сталося щось жахливе. Не буде ж сімнадцятирічний хлопець плакати знічев'я.

— Що сталося, Б'єссі? — тремтячим голосом питаю я, а сам думаю, що ніколи не треба тішитися чимось наперед. За це людину неодмінно чекає потім кара.

— Приїздив Тоурдур з Костяничної Балки. Лютий, аж іскри сипляться.

Я нічого не розумію і чекаю, що він ще скаже.

— Ох, який же я дурень, — бідкається Б'єссі. — Вчора я

косив сам і зайшов на їхній бік. У Костяничній Балці гребли сіно на сіножаті, і на луках нікого не було, ти й сам знаєш.

— Ну то й що?

— Я їм позбивав коси з кісся.

— Ото велике горе! Хіба варто через це журитися?

— Не варто, якби тільки це. Але я зробив ще щось. Ох, якби я, дурний, був не робив його!

— Що ж ти зробив?

— Викосив чоловіка.

— Викосив? Як ти міг викосити чоловіка, коли там нікого не було?

— Та нікого я не викосив. Тільки викосив чоловіка.

Я нічого не розумію. Мабуть, він, бідолашний, з'їхав з глузду. Ото ляпнув! Як це він міг викосити чоловіка? Мені стає смішно.

Коні в загороді заспокоїлися. Декотрі навіть почали чухатися. Кудлань шукає сухої місцини без трави, обтрушується, лягає на живіт, совається ним по землі, тоді перевертається на спину й дихає роззявленим ротом. Під загородою дуже припікає сонце.

— Я не розумію, що ти все-таки верзеш, Б'єссі?

— Не розумієш? Я викосив на горбі людську постать, а траву забрав із собою.

Я боявся гіршого і тепер з полегкістю сміюся:

— І це все? Ти так скошив траву, що вийшла людська постать?

— Нема тут нічого смішного,— каже Б'єссі крізь сльози.— Тоурдур так розлютився, що приїздив сюди лаяти Йоуна, кричав, що ми ображаємо його родину. Наче здурів чоловік.

— А хіба твоє зображення подібне до нього?

— Та ні, як може бути постать у траві подібна до якоїсь певної людини? Але я його зробив великого, на цілий пагорб.

— Ет, не журися, Б'єссі.

— Добре тобі казати. Бач, як воно вийшло — на тому чоловікові немає ніякого одягу. І це найдужче розсердило Тоурдура. Я зобразив чоловіка голим і дуже великим. От Тоурдур і взяв собі в голову, що це він. І чого я раніше не подумав, що він може впізнати себе в тій постаті? Нащо мені було таке робити?

— Годі тобі! Хіба це така біда? — кажу я, сміючись.

— А біда. Йоун дуже розгнівався.

— Він тебе лаяв?

— Не те, щоб лаяв. Сказав тільки, що не розуміє мене. Мовляв, я вже майже дорослий, а роблю такі дурниці. І не дивно, я й сам себе не розумію.

— Йоун швидко тобі вибачить. Нема чого журитися.

— Як нема? Тепер я не посмію попросити в нього коня. От побачиш, він залишить мене вдома. Я знаю, що заслужив кару, але мені так кортить поглянути на змагання косарів!

Нарешті я починаю розуміти, що тривожить Б'єссі. Відолашний, як йому, мабуть, важко! Я беру близько до серця горе свого приятеля і схвильовано кажу:

— Коли так, то й я не поїду, Б'єссі.

З розчулення в мене аж сльози набігають на очі. Ось який я добрий і на яку йду жертву! Але Б'єссі й чути не хоче про те, щоб через нього хтось лишався вдома. Він запевняє мене, що заслужив кару, хоч, власне, інакше не міг зробити.

— В мені живе дві людини, щоб я з цього місця не зійшов,— каже він.

Розмова наша триває недовго, бо в загороду заходять Йоун з Еліасом і починають сідлати коней.

— Тобі, Х'ялті, мабуть, краще їхати на Чалій,— каже господар.

— Я не поїду,— тихо відповідаю я.

На щастя, господар не чує мене. Він, усміхаючись, дивиться на Б'єссі, що й далі сидить на камені.

— Щось ти, бачу, похнюпився, голубе,— каже він.—

Нема чого журитися. Бери-но Вороного. Ти, по-моєму, звик на ньому їздити.

Б'єссі враз розквітає. Наш господар завжди такий, якщо комусь горе. Ми сідлаємо коней і ведемо їх на подвір'я. Потім по-святковому одягаємося. Гудб'єрг і Аурні залишаються вдома. Аурні каже, що краще візьме коня й поїздить по окрузі, погляне, чи на півдні селяни живуть так само, як у них на півночі. Та коли Гудб'єрг хоче, він, звичайно, залишиться на хуторі.

— Адже людина людині радість,— мовить він.

Та Гудб'єрг не бажає, щоб він залишався. Вона й далі його недолюблює.

Аурні позичає Стіні одного свого коня, прилаштовує на ньому жіноче сідло й допомагає їй сісти. Тоді плече коня по крупу й каже, що ввечері Стіні доведеться заплатити за все поцілунком. Вона обурено пирхає, але видно, що слова Аурні приємні їй.

Мама сидить у новому сідлі, яким користується з весни. Вона їде на Карому, коневі Еліаса, а сам Еліас — на рудій у яблуках кобилі, яку він купив минулої неділі.

Кудланя довелося замкнути, а кішка дивиться нам услід, коли ми виїздимо з подвір'я.

3

Ми їдемо вздовж річки Кам'янки за новим мостом. Тут вона вже багато ширша, ніж угорі, бо злилася з річкою Теплою. Настрій у всіх веселий. Ми підстрожуємо коней і пускаємося вчвал. За нами здіймається хмарка куряви. Попереду скачуть господарі. Б'єссі всіяко намагається прислужитися Дісі, що ніколи ще не була на такому святі. З усіх жінок тільки Стіна їде в жіночому сідлі. Обличчя в неї світиться радістю. Мама тримається майже цілу дорогу поряд з Еліасом — він учить її приборкувати Карого. Гарно їхати разом і бачити навколо себе радісні обличчя. Серце моє переповнює любов до всього, що бачать очі. Мені подобаються люди, добрі, ласкаві люди, що їдуть зі мною. Подобаються пухівки з непорушними білими голівками, які ростуть на мочарі, й осока, що застигла обабіч дороги. Але найбільше подобається Чала, що несе мене на своїй спині, високо тримаючи голову й ступаючи м'яким, пружним кроком.

З бічних стежок на дорогу весь час виїздять люди, і на обличчі в кожного грає усмішка. Он до річки наближається гурт вершників. Мені здається, що це мешканці хутора Узвізного. На жаль, ми далеко випереджаємо їх. Зате перед нами їде ще кілька вершників, і ми скоро їх наздоганяємо. Видно, що вони здалеку, бо коні їхні геть змокрили Серце

моє заливає гаряча хвиля. Я впізнаю коня, який їде останнім і, почувши, що його наздоганяють, починає неспокійно підстрибувати й пританцьовувати. І вершника я також упізнаю. Це Паллі і його Красий. Паллі везе косу. Він прив'язав її мотузкою за спину, і вона стирчить над його лівим плечем. Отже, й Паллі візьме участь у змаганні косарів! Я почуваю себе просто щасливим. Підстроживши коня, я під'їжджаю до Паллі й радісно, ба навіть захоплено вітаюся з ним. З несподіванки він трохи розгублюється, потім чемно відповідає на моє вітання, але без тієї дружньої теплоти, якої я сподівався від нього.

Невже Паллі мене забув?

Він не дуже хоче говорити зі мною. Може, він у поганому гуморі? Таке з ним часто буває. Я їду поряд з Паллі і намагаюся підтримати розмову. Вся увага Паллі спрямована на Красого, що нетерпляче рветься вперед. До сідла в нього прив'язані ще дві коси, замотані в мішковину.

— Ти також будеш змагатися, Паллі? — питаюся я.

— Ще не знаю.

— Певне, що будеш. Ти ж везеш косу.

— Надто вони вже вмовляли мене, от я і взяв її.

— Я знаю, що ти виграєш. Я всім казав, що нема кращого косаря за тебе, — захоплено кажу я.

Паллі начебто всміхається, але нічого не відповідає. Спереду серед вершників я бачу Гельгу на Рудій, кобилі її діда. З Теплого Мочара більше нікого немає. Решта вершників — мешканці хутора Кам'яного. Я не кваплюся до Гельги. Мені хочеться поговорити з Паллі, нехай люди бачать, що я балакаю з косарем, який має намір узяти участь у змаганні.

— З Теплого Мочара, крім тебе й Гельги, нікого немає?

— Немає.

— А чому Сігга не поїхала?

— Вона тепер не покидає хутора.

— Чому? З нею щось сталося?

— Ну, сталося не сталося, але вона змінилася, — відповідає Паллі, вже не приховуючи усмішки.

Мені не подобаються його слова. Чого б це Сігга мала мінятися? Швидше сам Паллі змінився. Не хоче розмовляти зі мною. Мабуть, вважає, що я для нього замалий. Забув, як запрошував мене в гості. Не буду більше озиватися до нього. Я від'їжджаю вбік. І враз мене поймає прикре почуття, що я таки, нівроку, дурний. Аж тепер я починаю розуміти, що мав на думці Паллі, говорячи про Сіггу.

Гельга всміхається, вітаючись зі мною. Її коси блищать на сонці. Вона зовсім не бентежиться.

— Господи, невже це ти? — вигукує вона.

Я стримано відповідаю на її вітання. Паллі не хотів зі мною говорити, то я не розмовлятиму з Гельгою.

Стриманий тон завжди додає гідності.

Раптом ліворуч біля дороги ми помічаємо дощечку з написом: «Місце змагання — на південь». Йоун і Сігрідур злазять з коней. Усі наші також зупиняються. А решта ідуть далі.

— Паллі теж хоче взяти участь у змаганні, — кажу я Б'єссі.

Видно, ця новина його мало хвилює, бо він навіть не відповідає мені. Б'єссі бачить тільки Дісу. Вони всілися на пагорбку, аж неприємно на них дивитися. Діса торкається рукою його щоки, регоче й каже:

— Господи боже, ото селюк! У нього виросла борода, а він забув поголитися!

Усі сміються, і я також. Б'єссі спершу бентежиться, потім і сам регоче. Я бачу, що на підборідді й на верхній губі в нього й справді виріс м'який білий пушок. Сердешний Б'єссі!

Тим часом під'їздять мешканці Узвізного й привітно махають нам руками. Ми знов сідаємо на коней і рушаємо до місця змагання.

Біля конов'язі на березі річки стоїть багато коней. На тому боці видно сільськогосподарську школу — кілька великих будівель під червоними дахами. В річці вирує сіра, каламутна вода. Мені стає страшно на думку, що доведеться перепливати її в утлому човні. Я ще ніколи не перепливав річки. Сьогодні я знов пізнаю щось нове. Човнів при березі два — один звичайний, а другий з якимось дивним пристроєм. Через річку напнута груба линва. В другому човні стоїть перевізник, пересуває руками по линві й у такий спосіб перепливає річку. Я не зважуюсь сісти в цей човен. Ану ж перевізник випустить з рук линву? Ні, краще я попливу звичайним човном.

На тому березі повно людей. Такої юрби я ще зроду не бачив. Я гублю своїх, але це не хвилює мене. Гірше, що я сам розгублений. Ось танцювальний майданчик, он трибуна, а тут намети, де продають каву. Все мені таке незвичне. Я ходжу з місця на місце й не можу надивитися. Перед трибуною збираються люди. Хтось виголошує промову. Всі плещуть у долоні. Я також плещу. Потім на трибуну виходить Йоун, мій господар, і починає говорити. Я не знаю, що тут відбувається, але мені все цікаве. Я не дослухаюся до промови, а оглядаюсь навколо, шукаючи, кому б його сказати, хто це виступає. Пишаючись, засунувши руки в кишені, я ходжу поміж натовпом, та, на жаль, не бачу жодного знайомого, крім людей з нашого хутора. А що мені їм казати? Я тримаюся від них осторонь. Хочу бути вільним і самостійним. От якби знайти Гельгу! Але вона мов кризь землю провалилася, ніде її не видно. Але й стримува-

ти почуття, що рветься в мене з грудей, не показати, яка я важлива особа, я вже не можу, тому кажу людям біля себе:

— Це промовляє мій господар.

Яксь жінка переді мною з дитиною на руках, обернувшись, усміхається мені через плече. Чоловік поряд зі мною витягає з кишені червону хусточку, гучно сякається в неї, старанно витирає носа, тоді поглядає на мене й пошепки каже:

— То ти, голубе, з Лавової Яси?

Я радісно киваю головою. А коли вже цей чоловік такий ласкавий і хоче розмовляти зі мною, то я кажу йому, як мене звати і скільки мені років.

— Цить-но, хлопче,— мовить хтось ззаду.

Я обертаюсь і бачу чоловіка, який, видно, не хоче пропустити з промови жодного слова. Мені стає соромно, бо це, мабуть, розумний чоловік. Усі розумні люди люблять слухати промови. Видно, він думає, що я якийсь недоумок. Щоб він так не думав, я прибираю розумного вигляду і, як усі, витягаю шию в бік промовця. На жаль, Йоун швидко закінчує говорити і сходить з трибуни.

Ось-ось має початися змагання. Люди від трибуни переходять до косарів. А он і Паллі. Йому припадає ділянка від дороги до школи. Паллі скинув піджака, і я бачу на грудях у нього цифру «3». Він стоїть, спершись на косу. Серед учасників змагання ходять якісь люди зі стрічками на руках.

— Косар номер три,— каже один з них Паллі,— ваша ділянка від цього кілка он до того.

Паллі киває головою. Видно, він так хвилюється, що не може говорити. Я теж хвилююся: адже йдеться й про мою честь. Я хочу бути ближче до Паллі. На дорозі стільки людей, що мені доводиться обминати їх травю.

— Гей, хлопче, не топчи трави! — сердито кричить Паллі.

Хіба так розмовляють з друзями? Чи він не знає, як мене звати? Гейкає на мене, мов на чужого! Йолоп він, та й годі. Отак запишався!

У змаганні бере участь багато людей. Вони завмерли з косами на своїх ділянках і чекають знаку. Нарешті суддя махає білим прапорцем. Напруження досягає своєї вершини. Косарі завзято махають косами, леза поблискують на сонці. Паллі не поспішає, видно, береже силу, щоб бути першим. Позад мене вибухає суперечка. Хтось каже, що Паллі переможе.

— Оцей? Куди йому! — заперечує інший.— Він як дерев'яний. А косою махає так, ніби хоче вигнати чорта з трави.

Я, звичайно, на боці Паллі, тому обертаю голову і зарозуміло кажу:

— А ви самі краще косите? То чому не берете участі в змаганні?

Чоловік не вшановує мене відповіддю.

— Краще подивлюся на когось іншого,— каже він і йде геть.

— Подай-но камінця, Х'ялті, в мене розхиталась коса! — гукає Паллі.

Він геть засапався, з обличчя в нього котиться піт.

Серце в мене тьохкає з радощів. Паллі звернувся до мене на ім'я, всі чули це. Отже, в його перемозі буде й моя частка. На жаль, я не можу швидко знайти камінця, бо дорога загачена людьми. Мене випереджають. Нас зібралось троє або й четверо з камінцями в руках, і чужі люди тепер не знатимуть, котрий із нас Х'ялті.

— Он туди далі на південь уже хтось скінчив,— чую я позад себе.

І справді, там хтось докосив свою ділянку. Люди квапляться до переможця.

— Ну, а цей хай би вже кидав, однаково буде останній,— каже хтось позад мене.

Та Паллі не перестає косити. Люди, що стояли біля нього, розходяться, вже майже нікого не залишилося. А Паллі косить. Один за одним косарі закінчують свої ділянки. Вони кладуть коси на плечі й усміхаються. Біля них юрмляться люди. А на Паллі не дивиться ніхто, крім мене. Я стою біля нього й відчуваю, що в мене тремтять коліна. Ось уже закінчують усі, крім Паллі. А він і далі косить, мов шалений. «Мабуть, у нього більша ділянка»,— думаю я. Нарешті Паллі востаннє замахується косою, і чоловік зі стрічкою на руці щось записує в книжечку. Змагання кінчаються.

На Паллі страшно глянути.

— От не пощастило,— каже він мені.— Тут біля дороги дуже піщаний ґрунт.

Я хотів би чимось потішити Паллі, але не знаю, що сказати. Хоч би Б'ессі не побачив, що Паллі виявився останнім. У кожному разі я перший не заводитиму з ним розмови про змагання.

— Страх як не пощастило,— бідається Паллі.

Може, й так. Але, мабуть, не варто слухати його виправдування — не дуже приємно буде, як хтось побачить нас разом після того, що сталося.

— Краще б улаштували кінні перегони. Отам би я себе показав. Може, влаштують наступного року,— каже Паллі.

Я машинально погоджуюся з ним. Звичайно, я розумію, що після сьогоднішньої невдачі він сподівається виграти бодай у перегонах.

Я непомітно залишаю його. Він не хотів розмовляти зі мною дорогою, а я не хочу тепер.

5

Тим часом відбуваються й інші змагання, але вже не такі цікаві. На помості міряються силою борці, на річці змагаються веслярі, а на березі — бігуни. Я роздивляюся на все те, сам один серед натовпу. Я радий, що мама не наглядає за мною. Видно, не боїться за мене.

— Куди ти йдеш, синку? — мимохідь питає вона.

— Нікуди,— відповідаю я, а сам намагаюся швиденько чкурнути від неї, чому вона, здається, й рада.

Я давно вже не бачив мами, навіть забув про неї. Тут мені трапляється стільки знайомих, серед них сестри з Узвізного й хлопці, з якими я взимку вчився в школі. Я не можу довго затримуватися з кожним: їх багато, а я один. До того ж, тут стільки цікавого, і я хочу на все подивитися.

Врешті я натрапляю на Сігрідур і Йоуна: вони розмовляють з якимось подружжям. Сігрідур тримає Йоуна під руку й горнеться до нього.

— А ось і Х'ялті,— каже вона.— Тебе ніде не можна було знайти. Ми вже пили каву. Де ти був?

— Я й сам не знаю,— відповідаю я.

Я й справді не знаю, де сьогодні був.

— Піди он до того намету й купи собі щось попоїсти,— каже Йоун і дає мені дві крони.

Я заходжу до намету й прошу дати мені молока та шматок пирога. В просторому наметі накрито довгий стіл, а біля нього сидять люди, п'ють каву й розмовляють. Я не дослухаюся, що хто каже, бо голоси линуць з усіх боків. Я тільки дивлюся на людей. Мені тут так цікаво, що я не кваплюся пити молоко.

Коли я нарешті виходжу з намету, на майданчику вже танцюють. Чути звуки губної гармонії. Як я виросту, то неодмінно навчуся грати на гармонії. Я проштовхуюся крізь юрбу, що оточила майданчик, опиняюся біля поруччя і бачу, як танцюють Діса з Тоуті, дорожнім робітником, та мама з Еліасом. І що в цих танцях приємного? Але навіть Стіна прийшла до майданчика. Он вона сидить біля поруччя. Цікаво, чи хтось запросить її танцювати? Так, другий танець Еліас танцює з нею. А Діса знов танцює з Тоуті, дорожнім робітником, що хоче стати лікарем. На майданчик заходять Йоун і Сігрідур. Сігрідур дуже гарна, коли всміхається. Йоун також гарний. Я довго стою біля поруччя. Так довго, що аж мені стає сумно. Я почуваю себе страшенно самотнім. Коли мені довго дивився на танці, то завжди почуваєш себе самотнім. Чого мама зовсім не звертає на мене уваги? Тільки й думає, що про танці. Ось вона танцює з якимось незнайомим чоловіком. А до мене їй байдуже.

Я йду, куди очі бачать. Мені так хотілося б із кимось поговорити. І раптом я надібую Гельгу. Вона поспішає до річки. Я наздоганяю її й кажу:

— Гельго, поговорімо трішки.

— Я вже йду,— відповідає вона.

— Їдеш? Хіба тобі тут не цікаво?

— Цікаво,— сумно каже вона.— Та Паллі довше не хоче бути. А я мушу їхати разом з ним. Він уже на тому березі, приведе коней, поки я переправлюся.

Якусь хвилину ми безпорадно стоїмо поряд.

— Я проведу тебе до переправи,— нарешті кажу я.

Ми рушаємо до річки. Йти нам недалеко, і я не знаю, про що можна поговорити за такий короткий час.

— А пам'ятаєш, як я зіпхнув тебе зі шкури? — питаю я.

— Певне, що пам'ятаю. Я тоді, здається, дуже розсердилась на тебе, Х'ялті, правда?

— Не знаю.

— Я дуже нудьгувала, як ти поїхав.

— Ну чого? — озиваюсь я, хоч відчуваю, що треба було б сказати щось інше.

— Мені не хотілося їхати зі школи відразу після того, як ти прийшов, — провадить вона далі.

— Ну чого? — знов кажу я.

— Ти так ніколи й не навідаєшся до нас? — питає Гельга.

— Не знаю. Може, коли й навідаюсь.

Сонце вже схиляється на захід, і в його червонуватому сьайві Гельга раптом здається мені такою гарною, що я б залюбки поцілував її в щоку. Не тому, що Гельга дівчина — просто вона така гарна й добра.

— Ви плывете чи ні? — гукає нам перевізник.

У човні вже сидять люди, і він хоче відчалювати від берега.

— Вітай від мене всіх у Теплому Мочарі, — кажу я.

— Гаразд, — мовить Гельга.

Ми прощаємось за руку, і я бачу, що очі в неї сині й глибокі.

Гельга махає мені з човна. Я стою на березі й аж тепер згадую, скільки всього мав запитати в неї і скільки сам хотів їй розповісти. Але вже пізно. Я повертаюся від річки і все ще бачу перед собою Гельгу: як вона стоїть у човні, як махає мені рукою і всміхається. Я бачу її, але вже іншою, не такою, якою вона здавалася мені на березі. Дівчина в човні — це зменшений образ Сольвейг із Теплового Мочара. В неї та сама усмішка й те саме обличчя. Я вже не шкодую, що не поцілував тієї дівчини, не порозмовляв із нею.

Діса й далі танцює з Тоуті, дорожнім робітником, що хоче стати лікарем. А за поруччям стоїть Б'єссі і не зводить з них очей. Зморщок на лобі в нього поменшало, отже, він у поганому гуморі. Верхня губа й підборіддя в нього засіяні м'яким білявим пухом.

— Ти не танцюєш, Б'єссі? — питаюсь я.

— Думаєш, мені приємно викручуватися, мов блазневі? — понуро відповідає він.

Я йду геть, а Б'єссі залишається біля майданчика. Я знаходжу кількох своїх шкільних товаришів, і ми разом спускаємось до річки, потім оглядаємо шкільний будинок і врешті йдемо до конов'язі. Люди вже почали роз'їздитися. Ось дві жінки ніяк не можуть набалакатися й націлуватися на прощання. Якийсь п'яний сидить на пагорку, вимахує пляшкою і співає. Біля самої конов'язі двоє чоловіків торгуються за коня. Неподалік у канаві кусаються собаки. Сонце стоїть на вечірньому пружі, і по землі стеляться довжелезні тіні вершників, що рушають у дорогу. На сході палають вершини гір.

Коли я знов повертаюся до майданчика, з наших хуторян ще тільки Діса танцює там з Тоуті і Б'єссі дивиться на них із-за поруччя.

— Ти не їдеш з нами, Дісо? — гукає Сігрідур.

Звичайно, Діса їде з усіма. Вони з Тоуті докінчують танок, сходять з майданчика і йдуть до переправи.

6

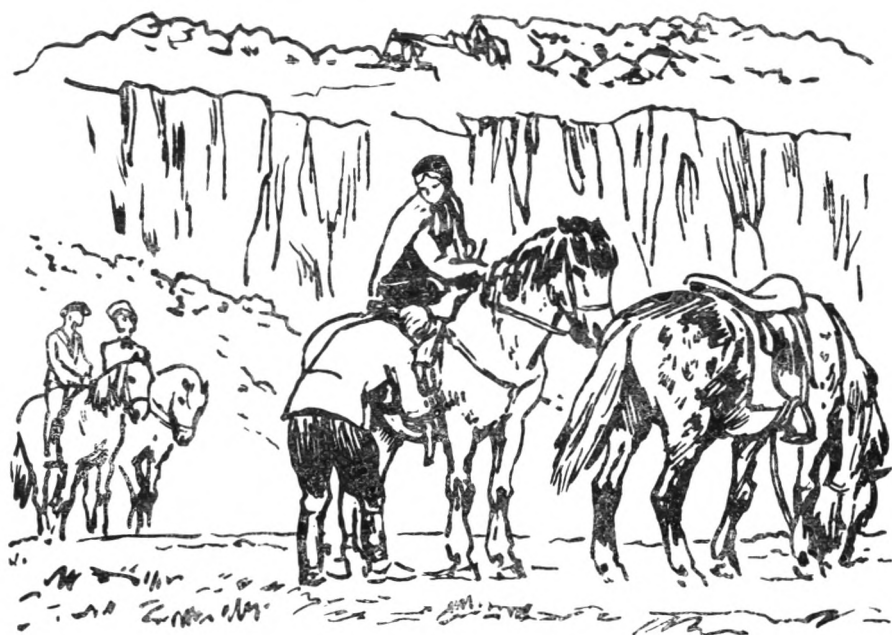
Уже починає смеркати, коли ми рушаємо додому. На дорозі повно людей, але тепер усе здається інакшим, ніж уранці. У вечірній тиші кожен звук стає дивовижно гучним. Десь здалеку долинають веселі голоси й сміх. Форкають коні. Дорога взялася водою, що глухо чвакотить під копитами в коней. Якийсь гурт людей спинився під невисокою кручею. Вони поставили кружком і співають, а коні їхні тим часом пасуться. Ми їх минаємо мовчки, тільки подзенькують вуздечки на наших конях і риплять сідла.

Йоун і Сігрідур їдуть швидко. Побачивши, що ми відстали, вони злазять з коней і чекають на нас. Діса й Тоуті тюпають останніми. Він сидить на ледачій мишастій тягловій кобилі. Б'єссі не хоче їх залишати самих.

— Ця твоя шкапа не вміє йти швидше? — глузливо каже він.

— Вона їде так, як я хочу, — відповідає Тоуті.

Тоуті ще зовсім молодий хлопець, приємний на вигляд, тільки невеличкий. Голос у нього тоненький, немов дівчачий.

— Вона зараз зовсім стане,— каже Б'єссі й хоче підігнати кобилу Тоуті.

— Чого ти в'язнеш! Не блазний,— втручається Діса.

Від її голосу я аж кидаюсь. Я ще ніколи не чув, щоб вона розмовляла так сердито. Ну ні, я більше не чекатиму на них. Нехай Б'єссі сам з ними панькається. Та, видно, і йому набридло. Ми обидва підostroжуємо коней.

На дорозі вже не здіймається курява. Повітря чисте й западне, а мені щось налягає на груди й ніби не дає дихати. Мама зі мною майже не розмовляє. Мене це не журить, але трохи дивує і спантеличує. Навколо мене діється щось незрозуміле, загадкове, тому хоч яка весела ця подорож, до мого серця раптом закрадається тривога.

— Еліасе, як зробити, щоб кінь біг клусом? — питає Стіна, і в голосі її бринить смуток.

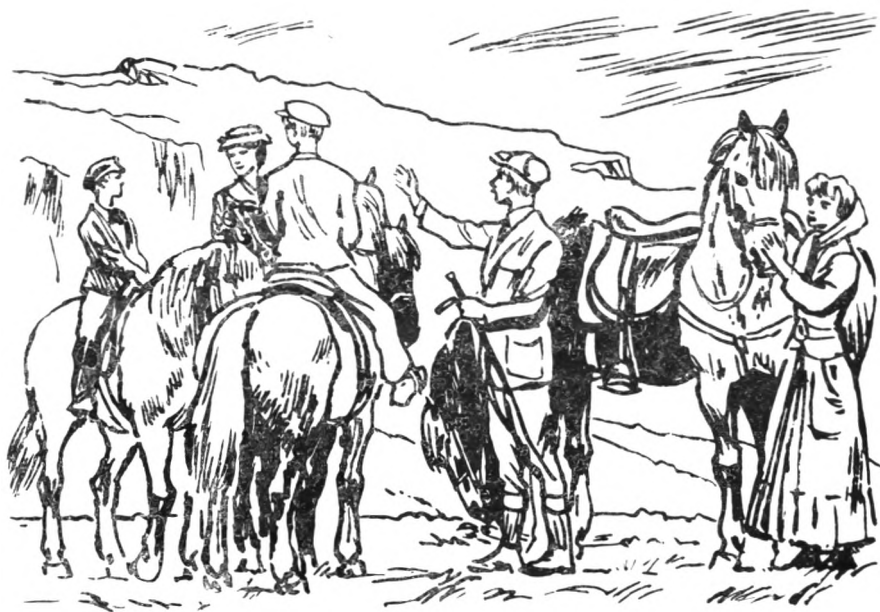
Еліас показує Стіні, як треба правувати конем, а я тим часом їду поряд з мамою.

— Тобі сподобалося? Я ж тебе не бачила цілий день, синку,— каже вона.

— Я вас теж не бачив,— відповідаю я.

Карий жує вудила й форкає. Шовковиста грива Чалої колихається в лад ході. Еліас повертається до нас.

— Гарно сьогодні виступав брат,— звертається він до мами.

Мама всміхається, їй також сподобалась Йоунова промова. Ззаду долинає сумний голос Стіни:

— Еліасе, глянь-но, що тут у мене сталося. Мабуть, попруга ослабла.

Еліас злазить з коня й затягує попругу. Ми з мамою чекаємо на них. Вона мовчить. Я теж нічого не кажу. Карий б'є переднім копитом і рветься вперед. Врешті Еліас сідає на свого коня, і ми рушаємо. Та за якусь хвилину Стіна знов гукає:

— Слухай, Еліасе, тобі не здається, що ослаб ланцюг? Може, підтягнеш його?

Еліас ще раз злазить і поправляє ланцюг. Мені набридають ці зупинки, і я їду далі. Мама залишається чекати на них. Ми розтягаємося довгою вервечкою. Господарі, що вихопилися далеко вперед, зупинилися. Я перший доганяю їх. Сігрідур гладить свого Буланого й ласкаво говорить до нього. В її словах бринить радість. Я знаю, чого вона така задоволена: тішиться тим, що Еліас сказав мамі про Йоуна.

Невдовзі до нас під'їздять мама, Еліас і Стіна. Вони також зупиняються і злазять з коней. Хтось їде дорогою, але не наші. Потім з'являється самотній вершник. Це Б'ессі.

— А де ті шмаркачі? — питає Йоун.

— Не знаю, — сердито відповідає Б'ессі. — Їх не можна з місця зрушити.

Видно, все це йому дуже не подобається.

— Ну, то хай собі лишаються, а ми їдмо,— каже Йоун.

— Ні, Йоуне, краще не кидаймо їх,— просить Сігрідур.

— Не буду я більше за ними тягтися,— каже Б'ессі так, ніби саме він відповідав за Дісу, а тепер складає з себе цей обов'язок.

Ми чекаємо. Повз нас проїздить багато вершників, проте Діси й Тоуті серед них немає. Йоун починає лягати. Нарешті з'являються й вони. Хоч уже й стемніло, мишасту кобилу й сивого коня видно здалеку. Вони тюпають нога за ногою. Йоун гучним голосом наказує їм поквипитися.

Коли ми нарешті знов рушаємо далі, Йоун пропускає Тоуті й Дісу вперед, а сам їде за ними. Дісі це не подобається, але вона не зважується заперечити. Йоун час від часу підганяє кобилу Тоуті. Кобила, коли він б'є її нагайкою, махає хвостом і починає бігти чвалом, тоді переходить на клус, постогнує і весь час збивається з кроку. Вершник у неї на спині підстрибує й совається з боку на бік. Усе це справляє на мене прикре враження. Мені шкода безневинну кобилу, шкода Тоуті, дорожнього робітника, який хоче стати лікарем, шкода, що його, такого нещасного і безпорадного, женуть поперед себе, шкода й Дісу, яка не зважується й слова сказати.

Зате Б'ессі тепер веселішає. Дивлячись на Тоуті, він регоче й вигукує:

— Ото їздець!

Ми їдемо швидко. Йоун і далі жене поперед себе Тоуті. Діса не опирається, але видно, що вона сердита. Мабуть, не знає, чим би допекти Йоунові. Та раптом я бачу, що вона починає хилитися з коня, і вечірню тишу пронизує її крик:

— Ой, рятуйте! Я падаю! Зараз упаду! Ох, уже впала!

І справді, Діса лежить на землі. Але падала вона якось дивно — зсунулася коневі по шиї, тримаючись за гриву. Б'ессі та Йоун кидаються їй на допомогу, а тим часом Тоуті, радий, що його ніхто не підганяє, вихоплюється вперед.

— Я не можу їхати так швидко,— тремтячим голосом каже Діса.

Ми вже так не поспішаємо.

— Еліасе, чуєш! — гукає Стіна й зупиняється. — Здається, в мене задовге стремено. Вкороти його.

Еліас злазить додолу і вкорочує стремено. Мама чекає на них, а ми їдемо далі.

Душу мою поймає щемкий сум. Усе навколо сповнює якась невиразна, загадкова туга. Загадковою здається й темрява, що огортає гори, височину, хутір і сіножать. Ми самі ніби розпливаємось у ній. Нарешті ми прощаємося з Тоуті біля сіножати й заїздимо на подвір'я. На траві лежить роса.

МАРА

1

Діса, на жаль, змінилася. Щоправда, крім мене й господарів, змінилися всі, хто їздив на змагання косарів, але Діса найбільше. Вона вже не пурхає метеликом, як навесні, хоч і тепер буває весела й любить пожартувати. Вона стала дуже вразлива. Варто комусь згадати про Тоуті, як Діса миттю спалахує. Не те, щоб вона соромилась, а просто надме губи й ні з ким не розмовляє. Ввечері, коли кінчають доїти корів, Тоуті приходить по молоко для робітників. У гарну погоду Діса проводить його. По-моєму, вона йде з ним до самих наметів, бо потім Тоуті проводить її назад. Інколи вони повертаються пізно. Правда, Діса проводить Тоуті лише раз за вечір, бо якби проводжала більше, то вони ходили б так цілу ніч, адже Тоуті потім неодмінно проводить її назад. Та хіба про це поговориш із Дісою? Вона відразу починає сердитись і зве мене йолопом. Я вже не знаю, що сказала їй Сігрідур одного вечора, але Діса вийшла з сестриної кімнати насуплена й мовчазна. Не розмовляла вона ні з ким і другого дня, а ввечері не пішла проводити Тоуті, вдала, наче й не бачить його, і заходилася жартувати з Б'ессі.

— Така тепер молодь, — зітхає Гуд'єрг.

Вона вже не боронить Діси, але й далі дивиться на неї ласкаво й сміється з нею, бо Діса ніколи ще так не піддобрювалася до старої, як тепер. Так, Діса зовсім інакша, ніж здавалася спершу. Аурні, звичайно, не пропускає нагоди скласти й про неї віршика. Він такий заплонений поезією, що цілий день мурмоче, похитуючи головою:

Я про Дісу молоду
Заспіваю до ладу.

2

Наспіли ягоди. Вони є скрізь — поблизу хутора, на сіножати і навіть на лаві з південного боку над річкою. Діса має від'їздити, і сьогодні я йду з нею по ягоди, які вона хоче повезти матері. Всі інші працюють на луці, бо сьогодні будень. Сіна вже навезено повні клуні. Вівці, що лишилися пастися біля хати, погладшали і зовсім перестали боятися людей. Вовна на них біла, мов сніг. Мочар убрався в білдо-червоні шати, на сіножати зграйками ходять золотисті кулики, вівчарики перестають кричати, і десь діваються мухи.

Ми з Дісою збираємо ягоди кожне в своєму видолінку.

Я сідаю відпочити. Діса стоїть навколішки й тримає перед собою відерце з ягодами. На ній гарна спідниця з картатої синьо-червоної тканини і блакитна кофта. Вона також відпочиває і поправляє на голові блакитний шарф, яким пов'язала свої коси.

— Х'ялті, коли я другого року приїду сюди, то вже буду без кіс. Я їх відріжу. Що ти на це скажеш? — питає вона.

Я відповідаю те, що думаю: безглуздо відрізати такі гарні коси. Ми починаємо сперечатися. Діса каже, що всі дівчата повинні відрізати коси. Через кілька років не буде жодної дівчини з косами. І треба ж бути такою дитиною! Я вважаю не гідним себе сперечатися про таку дурницю, але не можу перестати — мене злість бере, коли хтось пробує довести очевидне безглуздя.

Посперечавшись трохи, ми знов заходжуємося мовчки збирати ягоди. Обое квапимося, бо кожне з нас хоче назбирати їх якнайбільше. Нарешті Діса гукає мені:

— Х'ялті, чувш? Написати тобі, коли я приїду додому?

Її запитання спантеличує мене. Я не сподівався його і не знаю, що відповісти. Яка ж ця Діса підступна! Сказати «напиши» я не зважуюсь, тому, повагавшись, відповідаю ухильно:

— Не знаю.

— Я розповім тобі в листі, як Тоуті закохався в мене.

— А чому б тобі не розповісти про це тепер?

— Краще написати.

— То пиши,— кажу я, радий, що вона хоче написати мені про це, а не про щось інше.

— Написати тобі, як Еліас закохався в твою маму, і як Стіна закохалася в Еліаса, а Б'ессі в мене?

Діса голосно сміється, певне, вважає, що вона дотепна. Я не сміюся. Мене раптом поймає нестримна лютя.

— Дурепо! — кричу я й відштовхую від себе відерце. Не буду я більше збирати для неї ягід! — Тобі ще тільки шістнадцять, а в голові в тебе вже казна-що! Ти погань! Хто в тебе закохається, в таке опудало!

Діса червоніє і впирається, наче мала дитина:

— Ні, Х'ялті, всі кажуть, що я гарна, всі!

Я їй не відповідаю. На мене раптом налягає втома. Досить з мене цих ягід, я йду додому. Діса також перестає збирати їх. Вона сідає, згортає на колінах руки й дивиться кудись поперед себе. Я бачу, що вона сердита. Нехай собі сердиться. Нарешті вона переводить погляд на мене і пробує всміхнутися.

— Х'ялті, я не знаю, чого ти так розгнівався. Я не хотіла тебе образити. Мені прикро, що ми посварилися останнього дня.

— То візьми назад те, що ти сказала про мою маму.

— Я нічого про неї не казала, Х'ялті. Тобі здалося. І взагалі я тільки жартувала.

Я замислююсь. Може, й справді вона нічого не казала про маму? Принаймні прямо нічого не казала. Який же я дурний.

— То ти не гніваєшся, Х'ялті?

Мені лишається тільки сказати, що я не гніваюсь. Я знов беру відерце й починаю збирати ягоди. Діса сидить далі й задумливо дивиться на мене.

— 'Ти справді вважаєш, що я погань? — питає вона.

— Ну, може, не зовсім погань.

— То я, по-твоєму, не гарна? — питає Діса, мило всміхаючись.

— Я на цьому не розуміюся.

Діса сміється.

— Е ні, розумієшся, ще й як! А сказати тобі одну річ? — питає вона.

Я дуже хочу, щоб вона сказала те, що має на думці, але відповідаю:

— Мені байдуже.

— Я певна, — веде вона далі, — що коли ти матимеш стільки років, як, наприклад, Б'ессі, то всі дівчата бігатимуть за тобою. Не тому, що ти дуже гарний, а тому, що ти такий, як є. Ну що, тобі приємно?

— Ні, — відповідаю я якомога незворушніше, проте, хоч як силкуюся, не можу приховати свого збентеження.

Пальці в мене тремтять так, що ягоди падають повз відерце, гаряча хвиля заливає мені груди. Аби лише Діса нічого не помітила! Я знаю одне: що все вибачив Дісі, взагалі немає такого, чого б я їй не вибачив.

3

Увечері Тоуті приходять по молоко, і Діса, як звичайно, проводить його. Надворі дуже гарно — тихо, місячно. Йоуна немає на хуторі. Сігрідур лягла спати. Чоловіки теж зайшли до кімнати. Стіна в кухні. Мама десь немає, а її ввечері майже не бачив. Я також збираюся вже лягати. Гудб'єрг чимось шурхотить у своєму кутку. Раптом розчахуються двері, і тишу пронизує зойк. Це до сіней убігає Діса.

— Господи, боже милосердний! — кричить вона. — Там об'явилась мара! Танцює на могилі! Він зомлів! Дайте води, швидше! Вона танцює на цвинтарі!

Ми з Гудб'єрг кидаємось до сіней. З кухні вибігає Стіна, в руках у неї куваль з водою. Аурні теж вискакує надвір. Діса ніби з глузду з'їхала, очі в неї лізуть на лоба.

— Там об'явилась мара! — править вона своєю.

Аж через деякий час нам щастить з'ясувати з її плутаних

слів, що зомлів Тоуті, дорожній робітник, який хоче стати лікарем, і лежить на подвір'ї. Справді, Тоуті простягся біля сушарні, мов неживий. Стіна бризкає на нього водою. Правда й інше: на цвинтарі танцює мара. Ми бачимо її всі. Вона танцює на могилі, підстрибує, згинається навпіл, випростується, вимахує руками. Її кощава постать біліє в місячному світлі. Я лякаюсь, а проте помічаю, що це сором'язлива мара, бо прикрила свою безтілесну постать білим запиналом. З горла в мари вилітають дивні, хрипкі, приглушені звуки.

— Господи, боже милосердний! — голосить Діса.

З-за сушарні вибігає Кудлань і починає гавкати. Тоуті підводить голову. Діса тримається за Аурні й боїться від нього відійти. Зате сам Аурні не розгублюється. Він тільки переступає з ноги на ногу, похитує головою і підсміхається. Він і тут не забуває про вірші й мурмоче:

Як з'явилася мара —
налякала півдвора.

Нарешті Аурні каже:

— Ходімо.

— Ні, ради бога, не треба, — стогне Діса.

— Чого ж, ходімо.

Стіна й Гудб'єрг, узявши попід руки Тоуті, ведуть його до хати. Їм не до мари. Кудлань перестає гавкати.

— Побачимо, що то таке,— каже Аурні.

— Ой ні, ради бога! — опирається Діса, проте Аурні тягне її за собою.

Я вже перестаю боятися. Ми поволі наближаємось до цвинтаря. Мара, видно, відчуває небезпеку й кидається тікати. Вона біжить за ріг церкви, перестрибує через цвинтарну огорожу на сіножать і мчить до кошар.

— Треба її догнати,— пропонує Аурні.

Діса вся тремтить, мені навіть здається, що я чую, як стукотить у неї серце. Мені її шкода, але що я можу їй сказати? Вона вже йде мовчки. Видно, в душу їй закрадається сумнів, бо вона пускає Аурні і бере мене 'за руку. Мені приємно триматися за руку з Дісою. Вона йде дедалі швидше, мабуть, уже здогадується, що до чого.

Не заходьте до кошари,
бо нашлю на вас я чари,—

проказує Аурні.

Ми наближаємось до кошар. Аурні розчахує двері тієї з них, де стояли барани, й заходить досередини.

— Непогано, Свейнб'єрне,— каже він.

У кошарі стоїть Б'єссі. Він майже голий, засапаний, але на 'обличчі в нього світиться глузлива посмішка. Щоправда, вона швидко зникає, бо йому тепер краще не глузувати, а захищатися. Проте Б'єссі не захищається. Діса люто накидається на нього, б'є його, штурхає. Вона просто шаленіє, та Б'єссі не борониться. Тільки пробує ухилитися від її ударів, але як від них ухилишся, коли вони сипляться з усіх боків! Мені шкода Б'єссі. Він навіть не встиг одягтися.

— Ну годі тобі, Дісо! Здуріла, чи що! — кажу я.

Чого вона так напала на нього?

Аурні всміхається, похитує головою й переступає з ноги на ногу. Дивно, але мої слова діють на Дісу, вона відразу опускає руки, вискакує надвір, прихляється до стіни й починає плакати. Ми з Аурні чуємо її хлипання та зітхання і розгублено презираємось. Б'єссі тим часом одягається.

Діса далі плаче. Ми не знаємо, що їй сказати, й мовчимо. Ну як її втішити? Аурні рушає до хати, але через кілька кроків зупиняється, дивиться на нас і знов переступає з ноги на ногу. Нарешті Діса перестає плакати. Вона обертається, втирає очі обома руками й мовчки дивиться на нас. Ми також мовчимо. І раптом Діса починає сміятися. Так сміється, що аж присідає біля стіни.

Ми дивимося на неї, і нам з Б'єссі також стає смішно. Не

витримує й Аурні. Він стоїть на тому самому місці, засунувши руки в кишені, і весь здригається від реготу. А чого я сміюся, то й сам не знаю.

Нарешті Діса випростується й витирає сльози.

— Тільки не кажіть Тоуті, що це був Б'ессі,— просить вона.

Ми радо обіцяємо, що будем мовчати, і йдемо додому.

Дорогою Діса ще кілька разів зупиняється, щоб висміятись.

— Ну й смішно ж було дивитися, як Б'ессі шаснув за церкву!— каже вона між нападами реготу.— Я вже тоді збагнула, хто це. Довіку не забуду цього, хоч би й сто років прожила!

У кухні всі зібралися навколо переляканого гостя. Мама й Еліас також тут. Навіть Сігрідур одяглася й вийшла. В сутінку я добре не бачу обличчя Тоуті, але мені здається, що він зніяковіло всміхається.

— Ох, що тільки тому Свейнб'ернові не стрілить у голову,— бідкається Гудб'єрг.— Де ж чужим знати, що тут на хуторі є такий бешкетник! Горе, та й годі. З таких витівок ніколи добра не вийде, згадайте моє слово.

— Не в тім річ, просто в мене запаморочилася голова,— каже Тоуті.

Йому, звичайно, соромно признатися, що він злякався.

— Не відмагайся. Ми обоє перелякалися до смерті й подумали, що то мара,— каже Діса і додає, звертаючись до Б'ессі: — Ти втнув гарну штуку.

Б'ессі сперся на одвірок і мовчить. Він якийсь знічений і розгублений, мабуть, невдоволений тим, що сталося.

— Я тебе не розумію, Свейнб'єрне. Мені прикро, що ти таке вчинив,— каже господиня.

— Його треба не так вилаяти, щоб йому стало соромно,— каже Гудб'єрг.

— А Б'ессі нема чого соромитись,— озиваюсь я.

Треба ж допомогти своєму товаришеві!

— Не втручайся не в свої справи, Х'ялті,— каже мама й суворо дивиться на мене.

Я розумію, що бовкнув зайве, і замовкаю. Але чого мама гримаз на мене? Вона ж бо цілий вечір не цікавилася мною, навіть не постелила мені ліжка!

Тоуті прощається з усіма.

— Я хочу з тобою поговорити,— шепоче він Дісі, виходячи.

Вона сміється й відповідає так, щоб усі чули:

— Нам більше нема про що говорити. Ми вже сказали все, що було треба. А якщо ти боїшся, Б'ессі може тебе провести.

Коли за Тоуті зачиняються двері, всі також розходяться. Діса опиняється в снігах разом з Б'ессі. Хоч там темно, я

встигаю помітити, що вона тримає Б'єссі за руку, заглядає йому в вічі, щось каже й сміється. Я не чую її слів, та коли Б'єссі заходить до кімнати, на обличчі в нього написано збентеження.

Та ось і Діса вже лягає. Я чую, як вона сміється в подушку, ненадовго замовкає, тоді знов сміється. Чого їй так весело?

Другого дня Сігрідур відвозить сестру до містечка.

4

Того дня, коли Діса їде, Б'єссі ходить пригнічений. Ми гребемо сіно на мочарі, на захід від сіножаті. Чоловіки зняли клопоть огорожі, і ми їздимо навпростець через сіножать. Аурні, Йоун, Еліас, Стіна й Гудб'єрг гребуть сіно, а Б'єссі двома кінцями тягає його волоком. Я допомагаю Б'єссі скидати вилами сіно з волака. Обличчя в Б'єссі не сяє радістю, як звичайно, він мовчазний, задуманий, але не понурий. Б'єссі не вміє бути понуриим. Мені кортить щось його спитати, і я нарешті зважуюсь:

— А чи Аурні знав про те, що ти вчора задумав зробити? Б'єссі насуплює брови.

— Так, ми з ним змовились. Я каюся, що зробив таку дурницю, щоб я з цього місця не зійшов.

— Чого ж тобі каються? Нічого страшного не сталося.

— Ні, сталося. Діса не заслужила, щоб я так пожартував із неї останнього вечора.

На очі в Б'єссі набігають сльози.

— Діса на тебе не гнівається, адже найбільше злякався Тоуті,— втішаю я Б'єссі.

Але сьогодні Б'єссі — сама великодушність. Я не можу його розрадити, бо не розумію, чого йому каються. Він розчулено каже:

— Тоуті ніколи не кривдив мене, а я повівся з ним, як негідник. Він гарний хлопець. Може, він Дісі й подобається.

Коли Б'єссі привозить другий волок, мені вже не треба підбивати його на розмову. Ще здалеку він починає:

— Я завжди каюся, коли ні за що ображу когось. Але що з того, як уже пізно. Розумієш, у мені немовби живе дві людини. щоб я з цього місця не зійшов. Гадаєш, мені було приємно, коли Діса побачила мене майже роздягненого? Я ж не думав, що вона підійде так близько. Я взагалі нічого не думав, просто хотів їх трохи налякати. Ох, краще б мені таке ніколи не стрілило в голову!

От дивак, чого він так побивається? Поки Б'єссі їде по новий волок, я намагаюсь придумати, про що б його ще поговорити, але нічого цікавого не знаходжу. Ми мовчки ски-

даємо сіно. А коли Б'єссі вже лаштується знов їхати на мочар, він раптом зупиняється, дивиться на свої замащені ноги, шморгає носом і каже:

— Мені здається, що в містечку жити багато цікавіше, ніж на хуторі.

Ці слова Б'єссі застукують мене зненацька. Я не сподівався почути їх від нього. Колись те саме казав Паллі. Але ж Паллі і Б'єссі зовсім не схожі один на одного.

— А от і ні! — палко заперечую я, бо мені його мова зовсім не подобається.

— Цікавіше, — вперто каже Б'єссі. — Тут у нас завжди одне й те саме. А коли й приїде хтось, із ким приємно поговорити, то знов іде собі, і тобі стає ще нудніше.

Я намагаюсь довести йому, що в містечку також нудно. Там людям не веселіше, ніж тут. Б'єссі не заперечує, хоч мої слова його не переконують. Мовляв, у містах усе таке гарне й ошатне.

— А на хуторах люди завжди брудні, щоб я з цього місця не зійшов, — каже він і дивиться на свої замащені ноги.

5

Того дня, коли поїхала Діса, ми востаннє працювали на луці. Скоро Йоун перейде до майстерні, а стара Гудб'єрг засяде з прядкою у своєму кутку. Настане осінь, а тоді й зима.

Але до того часу далеко, тепер ще літо, й одного ранку ми всі збираємося на подвір'ї. Світить сонце, за кошарами височить велика скирта сіна, яке ми накопили на мочарі. Аурні, наш поденник, покидає хутір. Він іде на північ, туди, де має землю. З Гудб'єрг і Стіною він попрощався в хаті, а ми решта проводжаємо його до коней. Аурні одяг свою жовту шкіряну безрукавку зі срібними гудзиками. Обвислі криси чорного капелюха надають йому тасмничого й підозрілого вигляду. Прощаючись, Аурні кладе мені в руку монету у дві крони із зображенням короля: мовляв, це за те, що я привів йому коней. Потім він прощається з нами, сідає на коня, зручно вмощується в сідлі, похитує головою, дивиться на Стіну, що вийшла на поріг, і проказує:

Шкода звідси вирушати,
Милу Крістін залишати.

— Посоромився б! — каже Стіна вдоволенням голосом і ховається за двері.

Аурні сміється, срібні гудзики на його безрукавці підстрибують. Він махає нам капелюхом і виїздить з подвір'я. Коні

його за літо відпаслися й поглядшали. Той кінь, що з вантажем, вихоплюється вперед. Копита лунко цокають по дерев'яному містку. На місток обидва коні ступають разом, і я боюся, щоб вони часом не попадали в річку. Аурні покрикує на них. Я не чую, що саме він їм каже. Та ось вони вже беруться південним краєм лави. Ми ще якусь хвилину бачимо їх на дорозі, потім вони зникають за горою з західного боку. Аурні їде на північ, де має свою землю.

-6

Добре, що Б'ессі не вмів довго сумувати. Через кілька днів він уже радіє, що скоро треба буде збирати овець.

— Шукати овець приємно,— каже Б'ессі.— В горах дуже гарно, щоб я з цього місця не зійшов.

Він признається, що любов до гір у нього в крові,— батько його двадцять п'ять років був за старшого під час осіннього збирання овець. І дід Свейнб'ерна був за старшого, коли збирали вівці.

— Дід був здоровенний чоловік,— каже Б'ессі.— Якось він перейшов річку Теплу під час повіді, і вона сягала йому вище голови.

— Не може такого бути. Ти трохи прибріхуєш, Б'єссі,— кажу я.

— Щоб я з цього місця не зійшов! Він ступав по дну, як по стежці,— мовить Б'єссі.— А іншого разу, коли він ходив у гори, впав такий туман, що йому не видно було своїх ніг.

— То як же він знаходив дорогу? — питаюсь я.

— А він не шукав її. З ним була сука, і вона сама знаходила дорогу. Він просто йшов за нею.

— А як він бачив суку, коли йому не видно було власних ніг?

— Бачив, щоб я з цього місця не зійшов! — каже Б'єссі і хоче на цьому скінчити розмову.

Але я не погоджуюсь, я знаю, що він мене дурить.

— Присягнися, що це правда, тоді я повірю тобі.

Б'єссі не хоче присягатися. Досить, мовляв, і того, що він сказав. А мені цього замало, я хочу, щоб він неодмінно присягнувся. Б'єссі ніяк не погоджується, але видно, що він трохи збентежений. Зате через день чи, може, через два, коли його посилають до батьків по цуценя, Б'єссі повертається хтозна який гордий. Він показує мені цуценя, сіреньке, з білою шийкою, і каже, що прапрабаба цього цуценяти і була та сука, яка врятувала його діда. Проти такого незаперечного доказу я безсилий. Доводиться вірити Б'єссі. Отже, правда й те, що його дід перейшов по дну річку Теплу, принаймні таке могло бути. В що тільки не повіриш, аби Б'єссі перестав журитися і знов повеселішав!

МАМА ВИХОДИТЬ ЗАМІЖ

1

Від самої весни ніщо не затьмарює життя на нашому хуторі. Сігрідур більше не хворів. А проте щось тут робиться не так, як повинно бути. Мені здається, наче от-от має статися щось страшне, насуваються якісь події, але які саме, не відомо. Ось і тепер Гудб'єрг каже Стіні, що це ще не найбільше лихо. Я не знаю, про що вони розмовляють. Стіна завжди говорить дуже тихо, просто мурмоче собі під ніс, її важко розчути.

— Не варто жалкувати за тим, що пропало. І, по-моєму, могло бути гірше, — каже Гудб'єрг.

Коли я підходжу ближче, вони замовкають.

— Горщечок маленький, а вушка великі, — каже Гудб'єрг.

— Це я горщечок? — питаюсь я.

— Не ляпай того, чого не розумієш,— каже Гудб'єрг, але не сердито.

Я відчуваю, що скоро має щось статися. Відчуваю його в усьому навколо себе, здається, навіть чую, як воно дихає. Це все одно, що відчувати поряд із собою людину, яка дихає тобі в саме вухо, а обернувшись, не побачити нікого. З другого боку, те, що має статися, не здається мені лихом, я навіть вірю, що воно буде цікаве. Це ж бо щось таке, про що люди знають, до чого всі готові. А лихо не попереджає про себе, воно приходить несподівано. А все ж таки... все ж таки, я давно чекаю саме лиха, відтоді, як приїхав сюди. Ні, ще раніше. Я чекаю лиха, відколи померла моя сестра Доура, відколи я порушив свою обіцянку.

Якось мене послали з дорученням на хутір Костянична Балка. Торб'єрг була дуже ласкава, пригостила мене кавою з пірижками в кухні. Нечувана річ, щоб Торб'єрг, господиня Костяничної Балки, так розщедрилася! Хтозна, що означала та її щедрість. Надто її все цікавило. Вона почала розпитувати мене про Лавову Ясу, про маму й про Сігрідур, про решту всіх і знов про маму. Мені здалося, що за всіма тими розпитуваннями ховаються якісь таємниці, відомі їй краще, ніж мені. Це мене стривожило. Дорогою додому я все боявся, що, поки мене не було, там сталося щось жахливе. Лава заступала хутір, але я кожної миті чекав, що зараз побачу, як у небо здіймається стовп диму. Я був певен, що вибухла пожежа і всі будівлі охопило полум'я. Диму не видно, але це нічого не означає. Хата, певне, вже згоріла. Може, й мама та Сігрідур загинули в полум'ї. З ляку я заплакав і пустився бігти. Поряд біг Кудлань, роззявивши пащу та висолопивши язика, й здивовано позирав на мене ясними, жвавими очима. Він не розумів, чого я плачу.

Виявилось, що хутір стоїть на місці й ніде не видно ані сліду пожежі. З радощів я кинувся до Кудланя, обняв його й поцілував у вухо. Пес застрибав навколо мене на дорозі, певний, що це він причина моєї радості. Я трохи заспокоївся, та потім, пригадавши свою тривогу, знов засумнівався: хата не згоріла, але не може бути, щоб чогось не сталося. Недарма ж я так боявся. Я нажахано кинувся до хати. Там було все гаразд. Я нічого не спитався, бо мені стало соромно. Соромно за свій безпричинний страх. Я мав таке почуття, що мені нема чого боятися, крім себе самого.

2

Одного ранку мама й Сігрідур заходжуються пекти тістечка. Вчора вони теж щось пекли.

— Буде якийсь свято? — питаюсь я.

— Скоро дізнаєшся,— каже Сіґрідур.

Мене така відповідь не вдовольняє. Те «скоро» звучить страхітливо, тим паче, що я чую, як Сіґрідур, нахилившись до мами, шепоче:

— Мені здається, що треба вже сказати Х'ялті все.

Я навмисне очікую біля дверей, даю мамі нагоду сказати мені те, що їй, мабуть, відомо, але вона мовчить. Нічого не хоче сказати. Що це може бути? Чому Сіґрідур сама не скаже?

— Ти не знаєш, чого в нас сьогодні печуть тістечка? — питаю я Б'єссі, який перед дверима клуні мастить воза.

— Не знаю. Може, сподіваються гостей,— відповідає він, бере за спиці колесо й підіймає його так, щоб воно зайшло на вісь.

З-за рогу клуні завіває вітер, підхоплює з землі сухе сміття й кидає його просто в мазницю. Б'єссі лається, йому не до тістечок.

— До чогось у нас готуються,— кажу я.

— Може, тістечка печуть для тих, хто зганятиме вівці. От гарно буде в горах, якщо не зіпсується погода!

Я бачу, що Б'єссі не прикидається. Він знає не більше за мене. Б'єссі не вмів нічого приховувати. Але ж він не думає про те, що має статися, нічого не сподівається. Я йду геть від нього.

Мама рве на сіножаті квітки кульбаби. Я знаю, навіщо вони їй. Тепер уже немає більше ніяких квіток, крім кульбаби, вони, дурненькі, порозквітали, не думаючи про те, що скоро осінь. Мама хоче покласти їх на могилу Доури. Вона вже давно там не була. Взимку й навесні мама ходила туди щодня, а потім почала навідуватись дедалі рідше. Квітки, які вона поставила там у горщику, зів'яли й посохли, а горщик перекинувся. Я йду за мамою на цвинтар. Вона несе в пляшці воду й наливає її в горщик. Потім ставить туди квітки і вмощує горщик під кущиком горобини, яку мама посадила навесні того дня, коли Еліас вирівняв могилу. Тепер мама не викрутиться, вона знає щось і не хоче мені сказати. Я відчиняю цвинтарну хвіртку і йду до мами. Я думаю не про Доуру, а про себе. Та, підійшовши до могили, втрачаю відвагу. Ні, тут я ні про що не буду розпитувати. Хіба можна розмовляти про буденні справи на цвинтарі? Перед усіма тими, що лежать тут мертві, земні турботи здаються мізерними. Мене поймає якесь святоблिवе почуття, і я не зважуюсь спитати маму, навіщо на хуторі печуть тістечка.

Зробивши, що треба, й перехрестивши могилу, мама якусь мить дивиться на мене, задумливо й сумно.

— Х'ялті,— каже вона, пригортаючи мене до себе,— знаєш, що твоя мама хоче зробити?

Звідки мені знати? Може, вона хоче поїхати й залишити

мене самого, як раз уже залишала? Ні, я не знаю, що вона хоче зробити, але мені дуже кортить дізнатися про це.

— Я сьогодні виходжу заміж, синку,— каже мама.

Ці страшні слова вона вимовляє зміненим голосом. Я відчуваю на своїй щоці її гарячі сльози. Хіба можна так безглуздо жартувати? Ми ж стоїмо на цвинтарі серед мертвих! А що, як Доура дивиться на нас? Чого мама каже таке? Навіщо дражниться зі мною?

Але мама не дражниться, вона каже правду. Мама не плакала б, якби хотіла наді мною пожартувати. Мамі важко, тому вона й плаче. Отже, я не маю права занепадати духом. Звичайно, я не можу її нічим потішити, але однаково, коли мама засмучена, треба ставитись до неї лагідно.

— Х'ялті, синку,— каже мама й відхиляється, щоб глянути мені у вічі,— ти хіба не радий, що я буду щаслива?

Я дивлюсь на маму. Вона витирає сльози і всміхається. Он що! Мама не засмучена, а щаслива! Вона не може приховати радості. А її сльози — тільки облуда. Вона зрадила мене, зрадила Доуру. В мене темніє в очах, на груди ніби налягає камінь. У голові зринають шалені думки, але я не кажу нічого. Не хочу з нею розмовляти.

— Ти навіть не питаєш, за кого я виходжу заміж,— каже мама.

— Певне, що за Еліса! — відповідаю я і глузливо посміхаюся.

Я не хотів посміхатися, гнів сам скривив мені уста. Мама киває головою і щось каже, довго каже, та я не слухаю її. В мені немов усе завмерло: я не відчуваю ні злості, ні смутку, ні радості. Тільки цілковиту байдужість. Я не можу ні про що думати.

3

Після сніданку я йду над річку, далі від хутора. Я сам не знаю, чого прийшов сюди. З цвинтаря я повертався додому разом з мамою, але не чув, що вона мені казала. Снідав я разом з усіма, а про що говорили за столом, також не пам'ятаю. Мені здавалося, що всі поводяться по-дурному, особливо Еліас.

Річка в цьому місці глибока. Я сідаю на березі й пробую зібрати до купи думки, хоч це не так легко зробити. Отже, мама сьогодні виходить заміж. Мама щаслива. Вона весела, задоволена, їй приємно. Вона забула Доуру, забула мене. Цікаво, як їй буде, коли вона почує, що я втопився в річці? Може, їй стане трохи сумно або навіть соромно? Хоч невідомо, чи вона мене знайде. Може знайти й хтось інший. А ще я не певен, чи тут є де втонути. Чи вода сягає мені вище голови? Наче повинна сягати. І невідомо, чи я залишусь на

місці. А що, як течія понесе мене в Кам'янку? Тоді мене взагалі не знайдуть. Може, скочити в річку саме тоді, як містком їхатиме священник? Він неодмінно буде переїздити місток і побачить мене. От було б добре! А якщо не побачить? Тоді вийде гірше: він повинчає маму, й до кінця весілля ніхто не похопиться, що мене немає. Ну, то й що? Однаково я мушу кинутися в річку. Як же інакше можна помститися мамі? Нехай радіє. Замість мене матиме Еліаса.

Куртку я, мабуть, залишу на березі. Я вже тепер не маю мами. Її забрав у мене Еліас. Ох, як я його ненавиджу! Вранці він з Йоуном робив біля кошари загороду навколо скирти, щоб вівці не розтягали сіна. Так, я ненавиджу Еліаса, але не можу згадати, який він. Ні, згадав: високий, стрункий, у нього великі руки, рівний ніс, тонкі губи, рівні білі зуби, маленькі вуха, сірі очі й ріденький русавий чуб. Мабуть, скоро він зовсім полисіє. Я хотів би, щоб такі сьогодні в нього не лишилися на голові жодної волосини! Кажуть, начебто Еліас гарний, а мені здається просто потворним. Мабуть, я тому не можу згадати його, що перед очима в мене був не справжній Еліас. Ми давно живемо на одному хуторі, а я не знаю його. Я ніколи не звертав на нього уваги, і він не бачив мене. Мабуть, він єдиний на хуторі, кого я не знаю.

Звичайно, він жив тут до нас і живє далі. Але я ніколи не помічав, що він є на хуторі. І ось він забрав у мене маму, тому, що я його не помічав. Звичайно, Еліасові байдуже, що я втоплюся. Може, він навіть зрадіє. Може, й мамі байдуже. Нехай, я однаково втоплюся. Але чи треба поспішати? День такий гарний, добре було б ще трохи пожити. От коли б ішов дощ, я б зразу скочив у воду.

Тут, біля річки, так тихо, нема кращого місця, щоб спокійно подумати про все. Бо ж коли людина втоне, вона вже не зможе думати. Кудлань і цуцик, якого Б'ессі приніс на хутір, теж приплентались зі мною сюди. Цуцик дуже непосидючий, і ми прозвали його Пустуном. Кудлань простягає лапи, кладе на них голову й лаштується заснути, але дарма. Пустун вважає що пес повинен спати вночі, а не вдень. Тому він підповзає на животі, перевертається на спину, починає гавкати, кусає Кудланя за вуха й чіпляється за хвіст. Я підсовуюсь до собак і гладжу Кудланя по спині. Він лиже мені руку. Кудлань любить мене. В очах його світиться сум і співчуття. Мабуть, він мене розуміє, не те, що Пустун, який не всидить на одному місці. Я беру його на руки. Його сіра коротенька шерсть тепла і м'яка, мов шовк. Він кусає мене білими іклами за палець, шарпає його і добродушно гарчить. Я тулюся до нього щочкою і розповідаю йому, як мені важко. Шепочу, що в мене крадуть маму і я лишаюся сиротою. Я тримаю песика на колінах, він дивиться мені у вічі й на мить перестає гратися. Видно, переймається моїм смутком. Зіниці в нього обведені білими обідками, як у Аурні. Враз цуцик підсакає й кусає мене за носа в подяку за довіру. А може, хоче цим показати, що він теж сирота. Може, хоче поскаржитись, що його вкрали від мами й дарма було плакати. Я пускаю цуцика з рук, і він тепер знов не дає Кудланеві спати. Мені здається, що собаки стали моїми друзями. Як же можна топитися в них на очах? Їм буде дуже тяжко. Я не можу їх так засмучувати. І вода в річці, мабуть, холодна, та ще й невідомо, чи швидко похолопяться, що я десь зник. Може статися, що мене почнуть шукати вже по весіллі, тоді вийде, що я дарма топився. Я знаю, життя мені немає, але як добре, що не можна відразу кинутись у річку. І не тільки через собак.

Я відриваюсь від своїх думок. Річка тихо шумить унизу. Вона витікає з сірої лави, біжить глибоким, вузьким річищем повз сіножать, а далі розливається ширше. Навколо все тихе й мирне — навіть купи каміння в кінці лави, похилені іржаві стовпці й колючий дріт огорожі. І коні по той бік річки теж такі дивовижно спокійні та безтурботні, що плин мого життя просто не може так раптово скінчитися. Ні, не можна мені топитись. Я вирішую інше: хай ніхто не дізнається, як мені тяжко на душі. Я ж бо чоловік, а тому

не маю права занепадати духом. Скоро я стану великим, дужим, і мені легко буде приховувати від інших своє горе. Ніхто не дізнається, що я думаю. А може, хай би Еліас дізнався? Дурне! Ні, він теж нічого не знатиме про мене. Та глибоко в душі, звідки не видобувається жодного звуку, я знищую Еліаса нещадною зневагою. І мама нічого не знатиме. Відтепер вона мені чужа. Я їй ніколи цього не подарую, ніколи!

Додому я повертаюся зовсім іншим, ніж прийшов сюди. Кудлань біжить попереду. Він хоче втекти від Пустуна, але той не залишає його. Він стрибає навколо Кудланя, хапає його за вуха, кусає за лапи, чіпляється йому за хвоста. Кудлань терпляче витримує всі ці наскоки цуцика, навіть сам часом приєднується до гри. Як вони смішно перевертаються! Я поглядаю на собак і, здається, навіть усміхаюсь.

Першим мені трапляється на очі Б'ессі.

— От уже чого не сподівався, то не сподівався, щоб я з цього місця не зійшов! — вигукує він.

Б'ессі також щойно довідався про весілля.

— Я теж не сподівався, — непривітно буркаю я.

Мені не до балачок, проте Б'ессі не спиниш. Він каже, начебто давно вже щось підозрював, але не думав, що аж до такого дійде. Мені він не хотів нічого розповідати, щоб я не гнівався. Мені байдуже, що підозрював Б'ессі, байдуже, чого він боявся. Я йду геть від нього. Мені не хочеться нікого бачити. І ні з ким не хочеться розмовляти. Хіба можна комусь розповісти про таке тяжке горе?

4

Мама сидить у кімнаті Сігрідур. Стіна й Гудб'єрг причепуються в нашій кімнаті. Я сиджу на ліжку й дослухаюсь до їхніх голосів. Гудб'єрг, здається, в найкращому гуморі. Вона завжди робить усім на злість. Сьогодні вже принаймні могла б не радіти. Та навіть Гудб'єрг не хоче посумувати разом зі мною.

— Ти чому не переодягаєшся? Скоро прийдуть гості, — каже вона мені.

Стіна тим часом зав'язує їй шовкову стрічку на комірі.

— Хіба до нас прийдуть гості? — наївно питаюсь я.

— А ти як гадаєш?

Я ніяк не гадаю. Кажу, що не знаю, де моє святкове вбрання. І взагалі я міг би й так перебути. Але ж я вирішив нікому не показувати, як мені тяжко. Отже, треба одягтись, як усі. Я відчиняю двері до спальні господарів і бачу, що мама вже вбралася — в новий народний ісландський костюм.

— Де моє святкове вбрання? — питаюсь я.

Мама, всміхаючись, підходить до мене й хоче погладити по щоці, але я відхиляю її руку. Мені не потрібні її пестощі. Нехай гладить свого Еліаса, а не мене. Тієї миті я захоплююсь, що зрадив себе, і облудно всміхаюся. Та мама не помічає цього. Сяючи з радощів, вона цілує мене в щоку.

5

Гості залишають коней на сіножаті. Ми з Б'єссі розсідлуємо їх і скидаємо з них вуздечки. У вітальні вже зібралися господарі з Клина, з Костянничної Балки, з Кременного — наші сусіди з західного боку. Отець К'яртан теж приїхав. З усього видно, що це ще не всі гості.

— Сьогодні священик спатиме у твоєї мами. Такий звичай,— каже Б'єссі.

Ми щойно розсідлали коня отця К'яртана. В руках у мене вуздечка, і не встигаю я отямитись, як вона шмагає Б'єссі по обличчю. Він хапається рукою за рота, і, на превеликий свій жах, я бачу, що губи у нього в крові. Господи, що я наробив! Зараз мені перепаде від нього! Але Б'єссі не дуже сердиться. Він спльовує кров, стиха сипле чортами, знов спльовує і каже:

— Ти що, збожеволів, хлопче?

Може, й справді я збожеволів? Я мовчу і весь аж трушуся від збудження. На щастя, вуздечка розбила тільки ясна, а вони швидко заживуть.

— Чого ти так оскаженів, Х'ялті? Я просто збрехав. Не знав, що ти повіриш мені,— примирливо каже Б'єссі і знов спльовує.

Мені байдуже, збрехав він чи ні. Однаково нехай не ляпає язиком про маму. Шкода, звичайно, що я вдарив Б'єссі, але перепрошувати його не буду. Зрештою, і немає потреби — він сам перепрошує мене:

— Ти вже вибач, Х'ялті, що я таке бовкнув. Мені часто так і кортить збрехати. Адже в мені живе дві людини, щоб я з цього місця не зійшов!

Я вибачаю йому. Хоч насправді він не дуже й завинив. Адже я розсердився не тому, що він мені збрехав, а зовсім з іншої причини.

6

Мені здається, що у вітальні дуже багато людей, більше, ніж насправді. Всі дивляться на мене. І, мабуть, співчують мені. Бо ж я вкрай нещасний. Ні, ніхто не співчував. Щиро казати, ніхто й не дивиться на мене, а як і гляне хтось, то тільки зловтішно. Мовляв, так тобі й треба. Тепер у тебе,

небораче, немає мами. Ніхто вже тебе не любить. Гості, видно, задоволені з цього. Торб'єрг з Костяничної Балки, бачу, радіє, Тоурдурові теж подобається, що мене спіткало таке лихо. Всіх, що тут зібралися, розважає моє горе, всі вони — мої вороги, я тут сам-один проти них. Навіть у Б'єссі на обличчі світиться якась східна радість. Мама зрадила мене і зовсім не жалкує. Де там, вона променіє щастям. Ось гості підводяться й починають співати. Нехай собі деруть горлянки. Я обійдуся без них. Хоч мені ще тільки одинадцять років, я візьму на свої плечі весь світовий тягар. Я дивлюся на цих людей, але вже не бачу їх, бачу лише себе. Ось я стою біля груби у чорному святковому костюмчику з білим нагрудником. Додаючи собі жалю, я вертаюся думкою назад, згадую все, що відбулося, відколи ми переїхали в Лавову Ясу. Події одна за одною постають у моїй пам'яті, хоч я тільки сьогодні дізнався про це. Маму я також бачу інакшою. Вона дурила мене весь час, коли приходила цілувати ввечері перед сном, удавала, що любить мене, а думала про Елласа. Інколи вона забувала вчасно постелити мені ліжку, а потім надовго йшла кудись, начебто на цвинтар. Ох, не треба ворушити все це в пам'яті. Від таких думок серце моє знов огортає сум. Я знаю, за кілька хвилин мені полегшає, та поки що сум тихо, впевнено торує собі дорогу від серця до очей, і я відчуваю, як їх затуманюють сльози. Не можна тут довше залишатись. Я непомітно пробираюся до порога поза спинами гостей, що хором співають серед кімнати. На щастя, двері відчинені. Ніхто мене не помічає, ніхто не біжить за мною. В голові моїй шалено бурхають думки. Треба було закричати в кімнаті, заплакати або якось інакше звернути на себе увагу. Мама це заслужила. Всі заслужили. Але я не можу. Чи не піти мені знов до річки? Теж не можу. Я нічого не можу зробити. Притиснувши руки до щік, нечутно плачучи, я пробираюся до сіней, заходжу до нашої кімнати й падаю на ліжку. Здається, тут ще хтось є. Це Стіна. Святково вбрана, вона сидить на своєму ліжку й сякається в білу хусточку. То й що, нехай мене бачить! Нехай усі бачать, яка мама погана. Досі я робив усе, щоб не піддаватися своїм почуттям. А тепер більше не можу. Гідність, гордості — куди вони й ділися. Залишився тільки малий хлопець, що втратив маму й оплакує своє нещастя. Нехай усі бачать, як йому гірко.

Та ось я усвідомлюю, що хтось підійшов до мого ліжка. Чиясь несмілива рука торкається мого плеча. Я не ворушуся. Рука легенько, невміло, ніби навпомацки, гладить мене по голові. Я повертаюся. Це Стіна.

— Тобі тяжко, бідолахо? — питає вона глухим, низьким голосом.

Я мовчу. В мені закипає лють. Мені хочеться відштовхнути

Стіну, як відштовхуєш собаку, коли вона скаче на тебе за мащеними лапами.

— Не чіпайте мене,— неприязно кажу я.

— Не сердься на мене, Х'ялті, я хочу тобі тільки добра,— каже Стіна й підводиться з ліжка.

Це правда. Стіна завжди хотіла мені тільки добра. А я її унікав. Який я дурний. Видумую про людей казна-що. А в тяжку хвилину тільки Стіна захотіла бути мені приятелькою. Може, вона досі ніколи не насмілювалась виявляти комусь свою прихильність? Стіна витирає очі й сякається. Ох, як людям буває часом тяжко! Мені хочеться сказати Стіні, що вона може втішати мене, якщо її ласка. Навіть приємно, що вона прийшла розрадити мене, коли всім байдуже до моїх почуттів. Мені хочеться вибачитись перед' нею за свою непривітність.

Та я нічого не кажу. Не можу знайти слів, які віддали б усе, що я думаю. Таких слів, які не здавалися б дурними. Бо ті, що крутяться в мене на язичі, всі недоречні. До того ж, я прогавив нагоду. Стіна виходить і зачинає за собою двері. Я залишаюсь сам. Тепер можна спокійно поплакати. Але я не плачу. Тільки-но Стіна вийшла, як мені здається, що це не вона була в кімнаті, а маленька дівчинка з Акра-неса, та, що колись тікала від прибою і впала біля берега. Думаючи про неї, я забуваю про своє горе й перестаю плакати. Мені шкода, що та дівчинка залишилась самотною, що її мрії не здійснилися і що їй так гірко. Але ж мені й самому дуже гірко.

Я знов починаю плакати. Покривало на ліжку під мою головою промокає наскрізь від сліз.

З вітальні не долинає жодного звуку. Якусь хвилину там стоїть тиша, тоді знов чути спів. Певне, весілля скоро скінчиться. Я, мабуть, уже довго тут лежу.

Та ось відчиняються двері й на порозі з'являються мама й Еліас. Вони підходять до мого ліжка, і мене раптом поймає жах. Я, звичайно, повівся дуже погано, та інакше не міг Я готуюсь до захисту.

— Х'ялті, синку мій любий, що з тобою сталося? — питає мама.

Вона схиляється над ліжком, підсовує руки під мою голову й підіймає її з покривала.

— Не чіпайте мене,— злісно відповідаю я.

Еліас стоїть посеред кімнати й дивиться на нас. Навряд чи я йому подобаюсь цієї хвилини.

— Х'ялті, ріднесенький, не треба так поводитись. Ну послухай маму.

— Мовчїть,— кажу я.

— Не вмовляй його, голубко. Хай ганьбить і себе і нас, якщо вже він так захотів,— озивається Еліас.

Мама нічого не відповідає йому. Вона хапає мене за руку й стягає з ліжка.

— Ви хочете мене вбити? — затято питаюсь я.

Мама так само нічого не відповідає, лише підштовхує мене до дверей спальні господарів. Я вже не захищаюся і, не встигнувши отямитись, опиняюся в спальні.

— Постережи, щоб ніхто не зайшов сюди, — каже мама Еліасові й зачинає двері.

Ми стоїмо посеред спальні. Мама дивиться на мене, але я не зважуюсь зустрітись з нею очима й опускаю голову. Врешті мама підступає ближче і пригортає мене до себе. Беззахисний, безпорадний, я тулюся до її плеча. Так ми стоїмо, і я думаю, що коли вже мама мовчить, треба озватися мені. Я хотів би дорікнути їй, сказати, що вона мене зрадила, що вона тільки прикидалася, коли приходила прощатися зі мною перед сном. Я хотів би сказати їй, що вона погана, що я її не люблю і вона мене не любить. Вона любить Еліаса. Та я лише кажу:

— Мамо!

— Цить, не треба нічого казати. Мама розуміє все, — мовить вона й ще міцніше пригортає мене до себе.

Це правда, слів нам не треба. З моїх грудей зникає смуток, і їх наповнює дивовижна радість. Мама й досі любить мене. З моїх очей знов капають сльози, але вже зовсім інші, ніж перше. Та я знаю, що не можна плакати, й кажу:

— Мамо, сльози... Глядіть, щоб не намокла ваша стрічка.

Мама всміхається, сягає рукою по рушник і прикриває ним собі груди. Тоді знов тупить мене до себе і, сміючись, каже:

— Ну от, тепер не страшно.

Та рушника вже не треба. Я перестаю плакати. Витерши сльози, я шепочу:

— Мамо, я більше не плакатиму. Я буду чемний. Не бійтеся, йдіть до гостей. Я ніколи більше не плакатиму.

Мама не квапиться, вона ще довго тримає мене в своїх обіймах. Нарешті, коли я зовсім заспокоююсь, вона починає говорити — дуже повільно, надовго замовкаючи. Звичайно, вона думає, що я чую її слова, та вона помиляється. Я її не слухаю, а все ж мені приємно, що вона щось каже. Я чую ласкавий мамин голос, і мені здається, наче вона співає колискову. Така в мене перша згадка про маму: вона сидить на краю мого ліжка й співає колискову. Поволі, дуже поволі я переконуюсь, що мені нема чого боятися. Хіба ця подія змінить моє життя?

— ... І тепер я вже ніколи не розлучуся зі своїм синочком, — долинає до мене мамин голос.

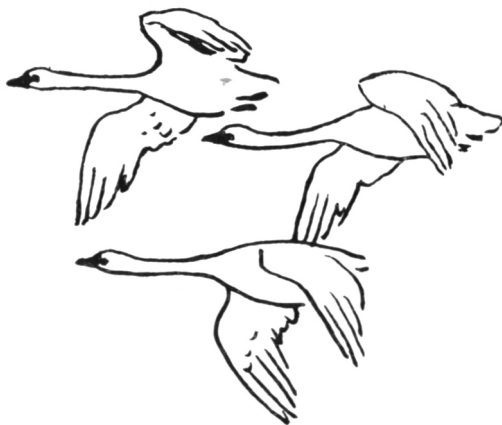
Мені стає соромно. Який же я дурний! Це я поганий, а не мама. Мама завжди добра.

— Мамо, ви мені вибачите? — благально питаю я.

Вона не відповідає. Тільки дивиться на мене, і її вродливе обличчя світиться ласкою. Потім вона ніжно гладить мене по чолі і благословляє.

Після розмови з мамою я відчуваю велику полегкість. Мені цієї полегкості стане надовго. Може, й на ціле життя. Принаймні на сьогоднішній вечір. Та коли гості роз'їжджаються, з'ясовується щось нове й несподіване. Подія, що відбулася на хуторі, засмутила не тільки мене. Вона зачепила й мого приятеля Б'єссі. Йому теж доводиться йти на жертву. Б'єссі виселяють з тієї кімнати, де він досі спав з Еліасом. Туди перебирається мама, а йому дістається ліжко, на якому спала Діса, коли гостювала в нас. Б'єссі похмуро перестеляє своє нове ліжко. На лобі в нього розгладилися всі зморшки, від усмішки не лишилося й сліду. Обличчя його стало невиразне, мов одноманітна рівнина. Відолашний Б'єссі! Я не зважуюсь навіть озватися до нього й теж лягаю. У голові в мене роїться від думок. Учора ввечері я спав на цьому ліжку, що й тепер, а мама спала поряд. Тепер її ліжко порожнє. За одну добу все наше життя пішло шкереберет. Усі мої мрії про майбутнє розбилися. Від цієї хвилини я вже ніколи не мріятиму про майбутнє. Мені зовсім не хочеться бачити в ньому Еліаса.

Як і досі, мама приходить попрощатися зі мною перед сном. Вона обіймає мене й пригортає довше, ніж завжди, і моє серце, таке змучене за сьогодні, знов знаходить маму. Страшним тягарем входить вона в мої груди. Мама нічого не каже, але слів і не треба. Я знаю, вона все розуміє. Знаю, що вона прощається. Цієї хвилини ми обоє прощаємось — прощаємось з минулим, з тими роками, коли ми були разом. Я, як і вона, хочу виплакати за всі ті роки, перше ніж засну. Завтра в нас починається нове життя.

И75 Йоунсон С. Сага про малого Х'ялті: Повісті. Для серед. шкіл. в. (Пер. з ісланд. О. Д. Сенюк. Мал. О. Г. Верейського).— К.: Веселка, 1980,— 319 с., іл.

Ця книжка розповідає про життя ісландських дітей у перші десятиріччя нашого століття. Напівсирота Х'ялті живе в чужих людей, змалку звикає до тяжкої праці, вчиться любити село і сувору ісландську природу, пізнає складні стосунки людей у навколишньому світі.

70808—188

И—————**115.80.4803020000.**

И(Ісл)

М206(04)—80

Стефаун Йоунсон

САГА О МАЛЫШЕ ХЪЯЛТИ

Повести

(На українском языке)

Для среднего школьного возраста

Перевод с исландского Ольги Дмитриевны Сенюк

Рисунки Ореста Георгиевича Верейского

Издательство «Веселка», Киев-4, Бассейная, 1/2

Редактор М. С. Чищевий
Художній редактор Л. І. Мітченко
Технічний редактор Ф. Н. Резник
Коректор Л. К. Скрипченко

Информ. бланк № 1472

Здано на виробництво 30.03.80.

Підписано до друку 25.09.80.

Формат 60×90/16. Папір друкарський № 1.

Гарнітура шкільна. Друк високий.

Обл.-вид. арк. 20,9. Умовн. друк. арк. 20.

Тираж 30 000. Зам. 942. Ціна 85 к.

Видавництво «Веселка», Київ-4, Басейна, 1/2.

Головне підприємство республіканського
виробничого об'єднання «Поліграфкнига»

Держкомвидаву УРСР. 252057, Київ-57, Довженка, 3.

85 к.

